ROMAN

Tarık Ali

NAR AĞACININ GÖLGESİ

Türkçesi: Mehmet Harmancı

agorakitaplığı
258

TARIK ALİ

Pakistan doğumlu. Yüksek öğrenimini İngiltere'de Oxford University'de tamamladı. 1960'lı ve 1970'li yılların önemli siyasal kişilerinden birisi. Gerek o onyıllarda gerekse daha sonra bugünlere değin, kitlesel eylemlerle siyasal hareketlerde etkin rol oynamasının yanı sıra, geniş bir ilgi alanına ve türlere yayılan yapımcılığı, oyunları ve kitaplarıyla da beğeni toplamış ve yankı uyandırmıştır. Şimdilerde *New Left Review* dergisi editörlerinden ve Londra'da yaşıyor.

İncelemeleri: *Pakistan: Askeri Yönetim mi, Halk İktidarı mı?* (1970), *1968 ve Sonrası: Devrimin İçinde* (1978), *Pakistan Ayakta Kalabilir mi?* (1982), *Nehru'lar ve Gandhi'ler* (1985), *Sokak Savaşı Yılları: 1960'lı Yılların Otobiyografisi* (1987), *Yukarıdan Devrim: Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?* (1988), *Fundamentalizmler Çatışması* (2002), *Bush Bağdat'ta - Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi* (2003), *İmparatorluk, Direniş ve İsyan - David Barsamian'la Konuşmalar* (2004), *Karayip Korsanları* (2006), *Düello – Amerikan Gücünün Uçuş Rotasındaki Pakistan* (2008).

Romanları: İslam Beşlisi: *Nar Ağacının Gölgesi* (1992), *Selâhaddin'in Kitabı* (1998), *Taş Kadın* (1999), *Palermo'da Bir Sultan* (2005).

Komünizmin Çöküşü Üçlüsü: *Kefaret* (1991), *Ayna Korkusu* (1998).

MEHMET HARMANCI

1932 doğumlu. English High School ve Işık Lisesi mezunu olup, Hukuk Fakültesi'ni yarım bırakmıştır. İlk hikâye çevirileri 1952'de *Varlık*'ta basılmış, Yaşar Nabi Nayır'ın teşvikiyle yaptığı ilk çeviri kitabı 1953'te yayınlanmıştır. 1953'te askerliğini Kore'de Abdi İpekçi ve Can Yücel'le tercüman olarak tamamlamış, 1965'te Köprü Yayınları'nı, 1973'te Tarık Dursun K.'yla Koza Yayınları'nı kurmuştur. 1990'da emekli olana kadar özel bir kuruluşta yöneticilik yapmıştır. Mehmet Harmancı 56 yıllık çeviri serüvenini 434. çevirisi olan *Che'li Anılar*'la -kendi arzusuyla bir emeklilik ilanı olarak- noktalamıştır.

Tarık Ali

NAR AĞACININ GÖLGESİ

Türkçesi: Mehmet Harmancı

agorakitaplığı

Çağdaş Dünya Edebiyatı 25

Nar Ağacının Gölgesi
Tarık Ali

Kitabın özgün adı:
Shadows of The Pomegranate Tree
Verso, Londra, 1999

Görsel Kavram: Mithat Çınar
İngilizce'den çeviren: Mehmet Harmancı
Mizanpaj: Sibel Yurt

© 1992; Tarık Ali
© 2009; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Onk Ajans aracılığıyla Agora Kitaplığı'na aittir.

İkinci basım: Aralık 2009 (Agora)
Birinci basım: 2001 (Everest)

ISBN: 978-605-103-054-8

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 482 36 01

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

Ayşe, Cengiz ve Nataşa'ya...

Yazarın Notu

Bugünkü Arap dünyasında olduğu gibi Mağribi İspanyası'nda da, çocuklar kendi adları olmasına rağmen babalarının ya da annelerinin adlarıyla anılırlardı. Bu romanda Züheyr bin Ömer, Ömer'ın oğlu Züheyr; Esma bint Dorothea, Dorothea'nın kızı Esma olarak geçmektedir. Bir insanın adı, onu babasının oğlu olarak tanımlar: İbn Ferid ile İbn Haldun'un, Ferid'in oğlu ile Haldun'un oğlu olması gibi. Bu öyküdeki Mağribiler, kendi kurdukları da dahil, şimdi İspanyolca adlar taşıyan şehirler için Mağrip dilinden adlar kullanmaktadırlar.

NAR AĞACININ GÖLGESİ

İLKSÖZ

Ximenes de Cisneros'un konağına çağrılan beş Hıristiyan şövalye bu geceyarısı davetinden hiç hoşlanmamışlardı. Bu tepkilerinin, o zamana dek akıllarda kalan en soğuk kışın yaşanıyor olmasıyla pek bir ilgisi de yoktu. Onlar, Yeniden Fetih'in gazileriydi. Komutalarındaki askerler yedi yıl önce zaferle Gırnata'ya girmişler ve şehri Ferdinand ile İsabella adına işgal etmişlerdi.

Beş şövalyeden hiçbiri o yöreden değildi. En yaşlıları, Toledo'lu bir keşişin gayrimeşru oğluydu. Öbürleri Kastilya'lıydı ve bir an önce köylerine dönmek için sabırsızlanıyorlardı. Hepsi iyi Katoliklerdi, fakat öyle körü körüne sadık olmak da istemiyorlardı, Kraliçe'nin günahlarını çıkartan kişi-

ye bile. O adamın kendisini Toledo'dan oraya nasıl naklettirip, fethedilen şehrin başpiskoposu yaptırdığını biliyorlardı. Cisneros'un Kraliçe İsabella'nın elinde bir oyuncak olduğu herkesin dilindeydi. Adamın elindeki güç yalnızca ruhani değildi yani. Şövalyeler onun otoritesine karşı çıkmanın Saray tarafından nasıl karşılanacağının çok iyi farkındaydılar.

Pelerinlerine sarınmış olmalarına rağmen soğuktan titreyen beş adam Cisneros'un yatak odasına alındılar. Odanın içinin sadeliği onları şaşırtmıştı. Birbirleriyle bakıştılar. Kilise'nin bir prensinin tutucu bir keşişe uygun bir yerde kalması, bir kilise büyüğünün vaazlarında anlattığı koşullarda yaşaması, görülmüş şey değildi. Ximenes şövalyelere bakıp gülümsedi. Talimat veren sesinde buyurganlık yoktu. Şövalyeler bir kere daha şaşırdılar. Toledo'lu adam arkadaşlarınca duyulacak şekilde, "İsabella kümesin anahtarlarını bir kediye emanet etmiş," diye fısıldadı.

Cisneros bu saygısızlığı duymazdan gelmeyi yeğledi. Sesini hafifçe yükseltti.

"Kişisel çekişmelerle ilgilenmediğimizi açıkça belirtmek isterim. Sizlerle hem Kilise'nin, hem de Saray'ın verdiği yetkiyle konuşuyorum."

Bu tam olarak doğru sayılmazsa da, askerler yetkilileri sorgulamaya alışkın değillerdi. Başpiskopos talimatlarının anlaşıldığına emin olduktan sonra şövalyeleri gönderdi. Sadece cüppenin kılıca hâkim olduğunu göstermek istemişti. Bir hafta sonra, 1499 yılının Aralık ayının ilk günü, beş şövalyenin komutası altındaki askerler şehrin yüz doksan beş kütüphanesine ve en iyi bilinen özel koleksiyonların bulunduğu sekiz-on konağa girdiler. Arapça yazılı olan her şeye el kondu.

Kilisenin hizmetinde olan bilginler, bir gün önce Cisneros'u üç yüz elyazmasını buyruğu dışında tutması gerektiği konusunda ikna etmişlerdi. Cisneros da bu isteği, o elyazma-

larının Alcala'da vakfetmeye hazırlandığı yeni kütüphaneye konmaları koşuluyla kabul etmişti. Söz konusu Arap eserlerinin büyük kısmı tıp ve astronomi üzerineydi. Ta antik çağlardan beri gerek bu bilimler gerekse bunlarla ilişkili olanlardan elde edilmiş ilerlemeleri temsil ediyorlardı. Endülüs yarımadasıyla Sicilya'dan, Avrupa'nın geri kalanına doğru yola çıkıp, Rönesans'ı hazırlayan materyallerin çoğunu bunlar oluşturmaktaydı.

Elyazmaları binlerce Kuran'la, bilginlerin yorumlarının, olumlu ve olumsuz yanları hakkında teolojik ve felsefi görüşlerinin yazılı olduğu kitaplarla birlikte, üniformalı askerler tarafından hiçbir ayrım gözetilmeksizin arabalara yüklenip götürüldü. Endülüs'ün entelektüel hayatının mimarisi için büyük önemi olan değerli elyazmaları tomar tomar askerlerin sırtına yüklendi.

Askerler gün boyunca yüz binlerce elyazmasından bir duvar oluşturdular. Bütün yarımadanın kolektif bilgeliği, Bab el-Ramla'nın altındaki eski ipek pazarına yığılmıştı.

Burası bir zamanlar Mağribi atlılarının kadınlarının gözüne girmek için binicilik gösterileri yaptıkları geniş alandı; halk burada toplanır, çocuklar babalarının, amcalarının, ağabeylerinin omuzlarında yarışları seyrederdi; Sultan'ın kulları oldukları için de şövalye zırhları giyenler yuhalanırlardı. Cesur birinin Kral'a olan saygısından ya da bir kese altın vaat edildiği için yarışı saraylılardan birinin kazanmasına göz yumduğu görülünce Gırnatalılar kendisini yuhalarlardı. Halk bağımsız düşünceyi, keskin zekâyı ve amirlerini önemsemekte isteksizliğiyle ün salmıştı. İşte Cisneros, o geceki büyük ateş gösterisi için o şehri ve o yeri seçmişti.

Çok gösterişli bir şekilde ciltlenmiş ve süslenmiş kitaplar yarımada Araplarının sanatının kanıtı olup, Hıristiyan dünyasının manastırlarındaki standartları kat kat aşıyordu. İçeriklerini Avrupa'nın bütün bilginleri kıskanırlardı.

Sabahtan beri kitaplardan bir duvar yapmak için uğraşan askerler Gırnatalılarla göz göze gelmemeye dikkat etmişlerdi. Seyredenlerden bir bölümünün yüzlerinde hüzün vardı, öbürleri fırtınalar içindeydi; gözleri parlıyor, yüzlerinde öfke ve küçümseme okunuyordu. Bazıları da bomboş bakışlarla bakarken iki yana sallanmaktaydılar. Yaşlı bir adam bu felaketin karşısında aklına gelen nihai cümleyi durmadan tekrarlamaktaydı.

"Bir çaresizlik denizi içinde boğuluyoruz."

Askerlerden bir bölümü, belki de okuma yazma bilmedikleri halde, işlenmesinde yardımcı oldukları suçun büyüklüğünü anlıyorlardı. Oynadıkları bu rol kendilerini rahatsız etmekteydi. Köylü çocuklarıydılar, dedelerinden dinledikleri hikâyeleri hatırlıyorlardı; bu hikâyelerdeki Mağribi zulmü, kendi kültürleri ve öğrendikleriyle ters düşüyordu.

Bu askerlerin sayısı pek fazla değilse de, yine de etkili olacak kadardı. Bunlar dar sokaklardan geçerlerken, kitaplardan bir kısmını sımsıkı kapalı kapıların önlerine atıveriyorlardı. Başka bir değerlendirme ölçüleri olmadığı için en ağır ciltlerin en önemlileri olduğunu sanıyorlardı. Bu tahminleri doğru değilse de, amaçları şerefliydi ve bu jestleri büyük takdir topluyordu. Askerler uzaklaştığı an bir kapı açılıyor ve cüppeli biri dışarı koşup kitapları kaptığı gibi yine kilitlerin ve sürgülerin göreceli güvenliği ardına dönüyordu. Bir avuç asker sayesinde çok önemli elyazmalarının yüzlercesi kurtarılmıştı. Bunlar daha sonra denizin öteki yanındaki Fez'in özel kütüphanelerinin güvenliğine taşındılar.

Meydanda hava kararmaya başlamıştı. Askerler çoğunluğu erkek olan, büyük ama isteksiz bir kalabalığı oraya zorla getirmişlerdi. Esnafın, köylülerin, zanaatkârların ve dükkân sahiplerinin arasında Müslüman büyükleri, sarıklı hocalar olduğu kadar pezevenkler, fahişeler ve deliler de vardı. Orada insanlığın tümü temsil ediliyor denebilirdi.

Roma Kilisesi'nin bir hanın penceresi ardındaki duran en gözde muhafızı, giderek yükselen kitap duvarını büyük bir keyifle seyretmekteydi. Ximenes de Cisneros, dinsizlerin bir güç olarak ortadan kaldırılmasının ancak kültürlerinin tümüyle yok edilmesiyle mümkün olacağına inanırdı. Bu da kitaplarının sistemli bir şekilde imha edilmesi demekti. Sözlü anlatımlar en fazla daha bir süre ağızdan ağıza nakledilmeye devam ederdi, sonra Engizisyon nasıl olsa o suçlu dilleri koparırdı. Hem o olmasaydı, bir başkasının düzenlemesi gerekecekti bu ateş gösterisini; o beyinsiz Dominikenlerin sürekli söyledikleri gibi, geleceğin sevgi ve eğitimle değil de, sertlik ve disiplinle kurulması gerektiğini anlayan biri. Dominikenler bu tutumlarıyla şimdiye kadar ne elde etmişlerdi ki zaten?

Ximenes çok mutluydu. Tanrı'nın aracı olarak kendisi seçilmişti. Bu görevi başkaları da yapabilirdi ama kendisi kadar sistemli olamazlardı. Alaycı bir gülümsemeyle dudakları kıvrıldı. Sadece birkaç yüz yıl önce keşişlerinin adları Muhammed, Ömer, Osman falan olan bir din adamları topluluğundan başka ne beklenebilirdi ki? Ximenes kendi kanının saflığıyla gurur duyuyordu. Çocukluğunda katlanmak zorunda olduğu alaylar gerçek değildi. Yahudi atası yoktu onun. Damarlarından akan melez kanı değildi.

Başpiskopos'un penceresinin önünde bir nöbetçi duruyordu. Ximenes adama bakıp başını salladı, meşale taşıyanlara işaret verildi ve ateş yakıldı. Bir an meydanda tam bir sessizlik oldu. Sonra Aralık gecesini bir çığlık yırttı, ardından, "La ilahe illallah, Muhammedün resulullah," sesleri yükseldi.

Cisneros'un uzağında duran bir grup duaya başlamıştı, onların sözlerini seçemiyordu. Zaten seçse de Arapça olduğu için anlayamazdı. Alevler giderek yükseliyordu. Gökyüzü alev alev yanan bir uçuruma dönüşmüştü; özenle renklendirilmiş elyazmaları yanıp kül olurken, havada rengârenk kıvılcımlar uçuşuyordu.

Kalabalık şaşkınlık içinde, yarı şuursuz, ağır ağır dağılırken, bir dilenci çırılçıplak soyunup ateşin içine daldı. Orada ciğerleri kavrulurken, "Kitapsız hayatın ne anlamı var?" diye bağırdı. "Bunu ödeyecekler. Bugün bize yaptıklarının karşılığını ödeyecekler."

Dilenci bayılmıştı. Alevler çevresini sarıyordu. Gözyaşları sessizlik ve nefret içinde dökülüyordu ama o gün yanan ateşi zaten hiçbir gözyaşı söndüremezdi. İnsanlar meydanı boşalttılar.

Meydan sessiz. Orada burada hâlâ dumanlar tütüyor. Ximenes bundan sonraki adımlarını planlayarak, yüzünde çarpık bir gülümsemeyle, küller arasında yürümekte. Yüksek sesle düşünüyor.

"Istıraplarının derinliklerine gömülmüş bir halde, ne intikam planlarsa planlasınlar, boşuna olacak. Biz kazandık. Bu gece bizim gerçek zaferimizdi."

Yarımadadaki herkesten çok, hatta ölesiye korkulan İsabella'dan bile daha çok anlıyordu Ximenes, fikirlerin gücünü. Yanmış bir parşömen yığınını tekmeleyerek küllere dönüştürdü. Bir trajedinin korları üzerine bir başkasının gölgesi düşmekteydi.

BİR

Ama, dişsiz ağzının boğuklaştırdığı sesiyle, "Durum böyle devam ederse bizden geriye hayal meyal anılardan başka bir şey kalmayacak," diyordu.

Dikkati dağılan Yezid, kaşlarını çatarak bakışlarını önündeki satranç tahtasından kaldırdı. Avlunun öteki ucunda oturmuş, satranç stratejilerini öğrenmeye çalışıyordu. Ablaları Hind ve Gülsüm çok usta oyunculardı. O sırada ailenin geri kalanıyla birlikte Gırnata'daydılar. Döndüklerinde Yezid onları hiç bilinmedik bir açılış hamlesiyle şaşırtmak istiyordu.

Ama'nın oyuna ilgi duymasını sağlamaya çalışmıştı, fakat yaşlı kadın bunu gülerek reddetmişti. Yezid bu reddin sebebini anlayamıyordu. Satranç, kadının elinden düşürmediği tespihinden üstün değil miydi? Neden bu kadar basit bir şeyi anlamıyordu ki?

Yezid istemeye istemeye satranç taşlarını topladı. Taşları küçük kutuya dikkatle yerleştirirken, ne kadar da olağanüstü parçalar, diye düşündü. Bunları babası özel olarak yaptırtmıştı. Geçen ay onuncu doğum günü dolayısıyla marangoz Juan'a ısmarlamıştı takımı. 905 yılındaydılar, ki bu, Hıristiyan takvimine göre 1500 demekti.

Juan'ın ailesi dört yüzyıldır Beni Hudeyl'in hizmetindeydi. Hudeyl boyunun reisi olan Hamza bin Hudeyl, 932 yılında Şam'dan kaçıp, ailesiyle yandaşlarını İslamiyet'in bu batı sınırına getirmişti. Gırnata'nın yirmi mil dışındaki tepelerin yamaçlarına yerleşmişlerdi ve burada el-Hudeyl olarak bilinen köyü kurmuştu. Köy epey yüksekteydi, çok uzaklardan görülürdü. Çevresini dağlardan inen dereler sarmıştı, bu dereler baharlarda erimiş kar sellerine dönüşürdü. Hamza'nın çocukları köyün eteklerindeki toprağı ekmişler, meyve bahçeleri kurmuşlardı. Hamza'nın ölümünden elli yıl sonra da onun soyundan gelenler büyük bir saray inşa etmişlerdi. Sarayın çevresindeki ekili arazi, bağlar, badem, portakal, nar ve dut ağaçları, analarının eteklerine yapışmış çocuklara benzerdi.

İbn Ferid'in savaşlarda ele geçirdiği ganimet dışında, mobilyaların hepsi Juan'ın atalarının elinden çıkmıştı. Köydeki herkes gibi marangoz da Yezid'in aile içindeki yerinin farkındaydı. Oğlan herkesin gözdesiydi. Bu yüzden Juan da, hepsinden uzun ömürlü olacak bir satranç takımı yapmaya karar vermişti ona. Ve Juan, kendisinin en çılgın hayallerinin bile ötesine geçmişti böylece.

Mağribiler beyaz renktendi. Kraliçe* başını bir şalla örtmüş bir güzeldi; onun eşi mavi gözlü, kızıl sakallı, gövdesi

*) Satranç taşlarının İngilizce hallerinin anlamları bizimkinden farklıdır. Bizim Şah dediğimiz King, İngilizce'de kral; bizde Vezir olan Queen, kraliçe; bizde Kale olan Castle, şato; bizde At olan Knight, şövalye; bizde Fil olan Bishop, piskopos; ve bizde Piyon olan Pawn, İngilizce'de piyade anlamına gelir. Yazar burada, King'le Ferdinand'ı, Queen'le Kraliçe Isabel'i, Pawn'la da Ximenes de Cisneros ve diğerlerini simgelemektedir. (ç.n.)

nadide taşlarla süslü bir pelerinle örtülü bir hükümdardı. Kale'ler, Beni Hudeyl konağının girişinin yanındaki kulenin eşiydi. Fil'ler, Yezid'in, savaş ve aşk alanlarındaki efsanevi serüvenleri bu ailenin kültürüne hakim olan büyükdedesi mücahit İbn Ferid'in kopyalarıydı. Beyaz filler köy camiinin başı sarıklı imamı örnek alınarak yapılmıştı. Piyonların hepsi de gayet ustalıkla Yezid'e benzetilmişti.

Hıristiyanlar sadece siyah değil, aynı zamanda canavar olarak yontulmuşlardı. Siyah Vezir'in gözleri kötülükle parlıyordu, boynunda minyatür bir madonna heykelciği asılıydı. Parmağındaki yüzüğün üzerinde bir kurukafa vardı. Şah, kolaylıkla çıkartılabilen bir taca sahipti ve bu simgesellik yeterli değilmiş gibi, marangoz, hükümdara bir çift boynuz eklemişti. Ferdinand ve İsabella çiftinin bu yegane görüntüsü aynı derecede grotesk figürlerle çevriliydi. At'ların kalkık elleri kanlıydı. İki fil Şeytan olarak yontulmuştu; ikisinin de ellerinde hançer vardı ve arkalarından kırbacı andıran kuyrukları uzuyordu. Juan, Ximenes de Cisneros'u görmüş değildi, aksi takdirde Başpiskopos'un delici gözleri ve kemerli burnu hiç kuşkusuz tam bir karikatür oluşturabilirdi. Piyonlar başlıklı cüppeleri, aç bakışları ve koca göbekleriyle keşişler gibi Engizisyon'un av peşine düşmüş yaratıkları olarak yontulmuşlardı.

Takımı gören herkes, Juan'ın bu çalışmasının bir şaheser olduğunu kabul ederdi. Yezid'in babası Ömer ise sıkıntılıydı. Engizisyon'un bir casusunun satranç takımını görmesi durumunda marangozun işkencelerle öldürüleceğini biliyordu. Oysa Juan kararında inat etmişti; bu takım çocuğa armağan olarak verilmeliydi. Marangozun babası altı yıl önce, Tulaytula'ya akrabalarını ziyarete gittiğinde, Engizisyon tarafından din değiştirmekle suçlanmış ve daha sonra keşişlerin işkencesinin vücudunda açtığı derin yaralar yüzünden hapishanede ölmüştü. İşkencenin sonunda iki elindeki parmakları da tek tek koparılmıştı. Yaşlı marangoz yaşama isteğini

kaybetmişti. Genç Juan bunun intikamını almaya yeminliydi. Satranç takımı sadece bir başlangıçtı.

Her parçanın altına Yezid'in adı kazılıydı ve çocuk satranç figürlerine sanki canlı varlıklarmış gibi bağlanmıştı. Ancak içlerindeki gözdesi, siyah Kraliçe İsabella'ydı. Kadına hem hayranlık duyuyor, hem de ondan korkuyordu. Zamanla kadın, kendisinin günahlarını çıkarttığı kişi haline dönüşmüştü. Yalnız oldukları zaman bütün sıkıntıları ve dertlerini ona anlatırdı. Satranç takımını kutusuna yerleştirdikten sonra, yine yaşlı kadına bakarak içini çekti.

Ama, bugünlerde neden bu kadar çok kendi kendine konuşuyordu? Gerçekten çıldırıyor muydu? Hind öyle demiş olsa bile Yezid bundan pek emin değildi. Ablası öfkelenince çok şey söylerdi, üstelik Ama gerçekten deli olsaydı, babası ona Gırnata'daki tımarhanede büyükhalası Zehra'nın yanında bir yer bulurdu. Hind, Ama'ya, anne babasına artık kendisine bir koca bulma zamanının geldiğini söylediği için kızıyordu.

Yezid avlunun öteki ucuna gidip Ama'nın kucağına oturdu. Yaşlı kadının zaten buruşuk olan yüzü oğlanı görüp de gülümseyince iyice kırışmıştı. Tesbihini bırakıp çocuğun yüzünü okşadı, sonra onu alnından öptü.

"Allah seni esirgesin. Aç mısın?"

"Hayır. Ama, az önce kiminle konuşuyordun?"

"Bugünlerde yaşlı bir kadını kim dinler, İbn Ömer? Ölsem kimsenin umurunda değil."

Kadın, Yezid'e hiç adıyla hitap etmezdi. Asla. Yezid, Hazreti Peygamber'in torunlarını Kerbela yakınlarında yenilgiye uğratıp öldüren Halife'nin adı değil miydi? Aynı Yezid, Medine'de Peygamber'in namaz kıldığı camiyi askerlerinin atları için ahır yapmamış mıydı? Bu Yezid, Peygamberin Sahabesi'ni aşağılamıştı. Onun için adını anmak Hazreti Peygamber'in anısını kirletmek olurdu. Kadın bunları oğlana anlatamazdı, fakat her zaman, babasının oğlu anlamında İbn Ömer demesi

için yeterli bir gerekçe olarak göründü. Yezid bir kere ailenin bütün fertlerinin önünde kadına bunun sebebi sormuştu, Ama da sanki, 'her şey onun yüzünden oldu, neden ona sormuyorsun?' der gibi, anneleri Zübeyde'ye bakmıştı. Odadaki herkes kahkahayı basınca Ama da öfkelenerek çıkıp gitmişti.

"Seni dinliyordum. Konuştuğunu duydum. Söylediklerini tekrar edebilirim. Edeyim mi?"

"Ah oğlum," diye içini çekti Ama. "Nar ağaçlarının gölgeleriyle konuşuyordum. Hepimiz çekip gidince, onlar burada kalacaklar hiç olmazsa."

"Nereye gidince, Ama?"

"Cennete, yavrum."

"Hepimiz cennete mi gideceğiz?"

"Sen cennetin yedinci katına gideceksin, benim saf mehtabım. Fakat ötekileri bilemem. O ablan Hind binti Ömer'e gelince, eğer yakında evlenmezse cennetin birinci katına bile giremeyecek. Asla. O çocuğun başına bir kötülük gelmesinden korkuyorum. Çılgın tutkulara kapılacak ve Allah korusun, babanı rezil edecek."

Yezid, Hind'in cennetin birinci katına bile giremeyeceğini düşününce gülmeye başladı; kahkahaları o kadar bulaşıcıydı ki, ondan etkilenen Ama da, ağzında kalan sekiz dişinin tümünü göstererek kahkahayı bastı.

Yezid bütün abla ve ağabeyleri içinde en çok Hind'i severdi. Öbürleri kendisine hâlâ bir bebekmiş gibi davranırlar, yalnız başına bir şey düşünüp söylemesine şaşarlar, sanki evcil bir hayvanmış gibi onu kucaklayıp öperlerdi. Yezid hepsinin gözdesi olduğunu biliyordu, ama sorularını cevaplamadıkları zaman da onlara çok kızıyordu. Hepsini küçük görmesinin sebebi buydu.

Hind dışında tabii; kendisinden altı yaş büyük olan Hind, Yezid'e hep eşitiymiş gibi davranırdı. Gerçi her vesileyle aralarında tartışırlar ve kavga ederlerdi, ama birbirlerine tapar-

lardı da. Ablasına olan sevgisi o kadar köklüydü ki, Ama'nın o mistik kehanetlerinden hiçbiri oğlanı ne rahatsız eder, ne de Hind'e karşı sevgisinde bir nebze değişiklik yaratırdı.

Geçen hafta büyükamcası Miguel'in, anne babasını son derece rahatsız eden ziyaretinin gerçek sebebini kendisine söyleyen de yine Hind olmuştu. Miguel'in, ailece kendisinin piskopos olduğu Kurtuba'ya gitmelerini, orada hepsini din değiştirtip Katolik yapmak istediğini duyunca Yezid de huzursuz olmuştu. Üç gün önce Hind dahil hepsini Gırnata'ya götüren de yine Miguel'di. Yezid yine yaşlı kadına döndü.

"Büyükamcam Miguel neden bizimle Arapça konuşmuyor?"

Kadın bu soru karşısında şaşırmıştı. Eski huylar kolay kolay kaybolmadığı için, Miguel'in adını duyar duymaz hemen yere tükürdü ve tesbihine daha bir şevkle sarılıp, "La ilahe illallah..." diye mırıldanmaya koyuldu.

"Cevap ver bana, Ama. Cevap ver."

Ama, oğlanın parıldayan yüzüne baktı. Badem renkli gözlerinden öfke fışkırıyordu. Çocuk kendisine büyük büyükbabasını hatırlatmaktaydı. Nitekim soruyu cevaplarken yumuşak konuşmasını sağlayan da bu anısı oldu.

"Büyükamcan Miguel, Arapça okur da yazar da, fakat... Fakat..." Ama'nın sesi öfkeden boğulacak gibiydi. "Bize sırt çevirdi. Her şeye. Bu gelişinde tıpkı onlar gibi pis koktuğunu fark ettin mi?"

Yezid yine gülmeye başladı. Büyükamca Miguel'in aile içinde pek sevilmediğini bilirdi, ama kimse o güne kadar ondan böyle saygısızca söz etmiş değildi. Ama haklıydı. Ümmü Zübeyde, Piskopos'tan yayılan kokularının hurmayı fazla kaçıran bir deveyi hatırlattığını söylediğinde babası bile kahkahalara katılmıştı.

"Eskiden pis kokmaz mıydı?"

"Kesinlikle hayır!" Soru, Ama'yı rahatsız etmişti. "Ruhunu satıp da çarmıha gerilmiş adamların tasvirlerine tapmaya başlamadan önce, eski günlerde insanların en temiziydi o. Yazları günde beş kere yıkanırdı. Beş kere elbise değiştirirdi. O günleri gayet iyi hatırlıyorum. Şimdi tam bir ahır gibi kokuyor. Bunun sebebini biliyor musun?"

Yezid bilmediğini itiraf etti.

"Kimse o cüppenin altında kendisini Müslüman olmakla suçlayamasın diye. Pis Katolikler! Kutsal Topraklar'daki Hıristiyanlar temizdi ama bu Katolik papazları sudan korkarlar. Yıkanmanın Tanrı'nın oğlu dedikleri o azize ihanet olacağını sanırlar.

"Haydi, şimdi kalk da benimle gel. Yemek saati. Güneş batmak üzere, onların Gırnata'dan dönüşlerini daha fazla bekleyemeyiz. Aklıma bir şey geldi. Bugün bal yedin mi sen?"

Yezid sabırsızlıkla başını salladı. Ama, kendisine doğduğu günden beri, daha önce de abla ve ağabeylerine, her sabah zorla bir kaşık saf, insanın içini temizleyen bal yedirirdi.

"Sen namazını kılmadan nasıl yemek yiyebiliriz ki?"

Kadın hoşnutsuzluğunu göstermek için kaşlarını çattı. Sanki bu kutsal töreni unutabilirmiş gibi! Kâfirlik! Yezid gülünce o da dayanamayıp gülümsedi, ağır ağır doğrulup abdest almak üzere hamama gitti.

Yezid nar ağacının altında kalmıştı. Günün, kuşların gürültüyle gece için çekilmeye hazırlandıkları bu vaktini severdi. Guguk kuşları son mesajlarını iletmekle meşguldüler. Kulenin dışında dış avluya ve ötesindeki dünyaya bakan kuşevinde kumrular cıvıldaşmaktaydılar.

Işık birden değişti, ortalığı tam bir sessizlik kapladı. Koyu mavi gökyüzü, turuncu ile mor karışımı bir renk almış, hâlâ karla kaplı dağların doruklarını sihriyle sarmıştı. Büyük evin avlusundaki Yezid gözlerini kısarak ilk yıldızı görmeye çalıştı ama henüz hiçbiri görünmüyordu. Kuleye

koşup dürbünle baksa mıydı? Fakat ya ilk yıldız o kuleye tırmanırken görünürse? Onun yerine gözlerini kapattı. Yaseminlerin güçlü kokusu duyuları üzerinde haşhaş etkisi yapmış, kendisini uyuşturmuş gibiydi, aslında beş yüze kadar sayıyordu. Oğlanın Kutup Yıldızı görünene dek vakit geçirme yoluydu bu.

Müezzinin ezanı, çocuğun saymasını birden yarıda kesti. Ama, seccadesini güneşin doğduğu yöne çevirip namaza durdu. O, Mekke'deki Kâbe yönünde secde ettiği sırada, Yezid, aşçı el-Hutaya'nın avlunun kenarındaki taş döşeli yolda, mutfak yönünden kendisine el salladığını gördü. Çocuk kalkıp o yana koştu.

"Ne var, Cüce?"

Aşçı parmağını dudaklarına götürerek onun sessiz olmasını istedi. Çocuk söyleneni yaptı. Bir an cüce aşçı da, oğlan da donup kaldılar. Sonra aşçı, "Dinle," dedi. "Sadece dinle. İşte. Duydun mu?"

Yezid'in gözleri parladı. Uzaklardan atların nal sesleri ve bir araba gıcırtısı geliyordu. Sesler giderek yaklaşırken çocuk da evden dışarı fırladı. Gökyüzü artık yıldızlarla kaplıydı; Yezid, hizmetlilerin ve uşakların aileyi karşılamak üzere meşaleler yaktıklarını gördü. Çok uzaktan bir ses duyuldu.

"Ömer bin Abdullah döndü. Ömer bin Abdullah döndü..."

Yakılan meşalelerin sayısı arttırıldı, Yezid biraz daha heyecanlandı. Sonra at sırtındaki üç adamı görünce bağırmaya başladı.

"Ebu! Ebu! Züheyr! Hind! Hind! Çabuk olun. Karnım acıktı."

Hepsi gelmişlerdi işte. Fakat Yezid yanıldığını kabul etmeliydi. At sırtındakilerden biri ablası Hind'di. Ancak Züheyr, annesi ve Gülsüm'le arabadaydı.

Ömer bin Abdullah oğlanı kaldırıp kucakladı.

"Aslanım uslu durdu mu bakayım?"

Yezid başını sallarken annesi yüzüne öpücükler yağdırıyordu. Öbürleri de bu oyuna katılamadan Hind, Yezid'i kolundan çekti ve birlikte koşa koşa eve girdiler.

"Sen neden Züheyr'in atına bindin?"

Hind'in yüzü gerildi ve bir an ona gerçeği söyleyip söylememekte duraksadı. Fakat çocuğu korkutmamak için söylememeye karar verdi. Küçük kardeşinin sık sık kendisi çevresinde ördüğü o hayal kozasını ailede herkesten iyi bilirdi.

"Hind! Züheyr'in nesi var?"

"Ateşi çıktı."

"Umarım veba değildir."

Hind bir kahkaha attı.

"Sen yine Ama'nın masallarını dinledin galiba. Aptal! O veba derken Hıristiyanlığı kastediyor. Züheyr'in ateşinin sebebi de o değil. Ciddi bir şeyi yok. Annemiz birkaç güne kadar bir şeyciği kalmaz diyor. Mevsim değişikliklerine karşı alerjisi var. Bahar nezlesi. Gel, bizimle yıkan, bugün ilk kez yıkanacağız."

Yezid suratını astı.

"Ben yıkandım. Hem Ama kadınlarla birarada yıkanmayacak kadar büyüdüğümü söylüyor... Diyor ki..."

"Bence Ama iyice ihtiyarladı artık. Saçmalamakta üstüne yok."

"Çok doğru şeyler de söylüyor, üstelik senden çok şey biliyor, Hind." Yezid bu sözünün ablasında bir etki yaratıp yaratmadığını anlamak için baktı, ama Hind hiç umursamamış görünüyordu. Sonra ablası sol elini uzatıp eve girerken gözlerindeki gülümsemeyi gördü. Yezid ablasının elini tutmadıysa da yanında yürüdü. Hamama birlikte girdiler.

"Ben yıkanmayacağım ama gelip hepinizle konuşacağım."

Hamam, Yezid'in annesiyle Gülsüm'ü soyan hizmetçi kadınlarla doldu. Yezid annesinin neden kaygılı göründüğünü merak etti. Belki de yolculuk onu yormuştu. Belki de Züheyr'in hastalığına üzülüyordu. Hind soyunurken düşünme-

yi bıraktı. Ablasının özel hizmetçisi, yere attığı elbiselerini toplamak üzere koştu. Üç kadın dünyanın en yumuşak süngerleriyle sabunlandılar, sonra başlarından aşağı kova kova temiz su döküldü. Bu iş bitince küçük bir havuz boyundaki büyük küvete girdiler. Evin içinden geçen dere hamamdan geçirilmiş, böylece banyolar için temiz su sağlanmıştı.

Annesi, "Yezid'e söyledin mi?" dedi.

Hind başını salladı.

"Neyi söyledi mi?"

Gülsüm kıkırdadı.

"Büyükamca Miguel, Hind'in Juan'la evlenmesini istiyor."

Yezid güldü. "Ama Juan çok şişman ve çok çirkin."

Hind sevincinden bir kahkaha attı. "Gördün mü, anne? Yezid bile aynı şeyi söylüyor. Juan'ın kafasında beyin yerine bir balkabağı var. Anne, bir insan nasıl bu kadar aptal olabilir! Büyükamca Miguel pis olabilir, ama aptal değildir. Nasıl bu domuzla koyun kırmasını ortaya çıkardı, anlamıyorum doğrusu."

"Bu meselelerde kural olmaz, kızım."

"Ben bundan o kadar emin değilim," dedi Gülsüm. "Hıristiyan olduğu için Allah'ın kendisine verdiği ceza olabilir bu."

Hind ablasının başını yakalayıp suyun altına soktu. Gülsüm pek keyifliydi. Birkaç ay önce nişanlanmıştı ve gelecek yılın ilk ayında düğünü yapılıp babaevinden gidecekti. Bekleyebilirdi. Nişanlısı İbn Haris, çocukluğundan beri tanıdığı biriydi. Annesinin kuzeninin oğluydu. Genç adam on altı yaşından beri Gülsüm'ü sevmişti. Gülsüm, İşbiliye yerine Gırnata'da olmalarını isterdi ama elden bir şey gelmezdi. Evlendikten sonra onu babaevine daha yakın bir yere çekmeye çalışacaktı.

"Juan da büyükamcam Miguel kadar pis kokuyor mu?"

Yezid'in sorusu cevapsız kaldı. Annesi ellerini çırpınca dışarıda bekleyen hizmetçiler, havlular ve kokulu yağlarla içeri girdiler. Yezid üç kadının kurulanıp yağlarla ovulmalarını

seyretti. Dışardan Ömer'in sabırsızlıkla yükselen sesi geliyordu. Kadınlar hamamdan alelacele çıkıp eşyalarının durduğu yan odaya geçtiler. Yezid de arkalarından geldiyse de, annesi onun hemen mutfağa gidip, Cüce'ye yemeği yarım saat sonra servis yapılmak üzere hazırlamasını söylemesi için gönderdi. Yezid çıkarken Hind kulağına eğildi, "Juan, Miguel'den bile kötü kokuyor!"

"Gördün mü, Ama her zaman yanılmazmış!" diye bağıran oğlan odadan fırladı.

Cüce mutfakta bir şölen hazırlamıştı. Havada birbiriyle çelişen o kadar çok koku vardı ki, aşçının en yakın dostu olan Yezid bile bu cüce dahinin ailenin Gırnata'dan sağ salim dönüşünü kutlamak için neler hazırladığını anlayamamıştı. Mutfağın bir kısmı Ömer'le büyük şehirden dönmüş olan uşaklar ve hizmetçilerle doluydu. Hepsi öylesine heyecanla konuşuyorlardı ki, Yezid'in gelişini kendisiyle aynı boyda olan Cüce'den başka gören olmamıştı. Aşçı, oğlanın yanına seğirtti.

"Ne pişirdiğimi tahmin edebilir misin?"

"Hayır, ama bunlar neden böyle telaşlılar?"

"Yani, sen bilmiyor musun?"

"Neyi? Çabuk söyle, Cüce."

Yezid farkında olmadan sesini yükselttiği için konuşmalar birden kesilmişti ve mutfak sessizliğe bürünmüştü. Artık yalnızca büyük tavada kızaran köftelerin cazırtısı duyulabiliyordu. Cüce hüzünlü bir ifadeyle çocuğa baktı.

"Ağabeyin Züheyr bin Ömer..."

"Hafif ateşi varmış. Yoksa başka bir şey mi? Hind neden söylemedi bana? Ne olmuş, Cüce? Bana mutlaka söylemelisin."

"Küçükbey, her şeyi bilmiyorum, ama ağabeyinin hafif bir ateşi yok. Şehirde bir Hıristiyanla lâf dalaşına girdikten sonra bıçaklanmış. Önemli bir şeyi yok, basit bir yara, sadece iyileşmesi birkaç hafta sürecek."

Yezid kendisine verilen görevi unutup mutfaktan dışarı fırladı. Avludan geçip ağabeyinin odasına gireceği sırada, babası onu yakalayıp havaya kaldırdı.

"Züheyr uyuyor. Sabah onunla istediğin kadar konuşabilirsin."

"Onu kim bıçakladı, baba? Kim yaptı bunu?"

Yezid üzüntüsünden ne yapacağını bilemiyordu. Züheyr'e çok yakındı, ağabeyini yalnız bırakıp Hind'le ve kadınlarla vakit öldürdüğü için vicdan azabı çekiyordu. Babası oğlanı sakinleştirmeye çalıştı.

"Önemsiz bir olay. Bir kaza bile denebilir. Amcanın evine gireceğimiz sırada aptalın biri bana hakaret etti..."

"Nasıl?"

"Önemli değil. Yakında bizi domuz eti yemeye mecbur bırakacaklarını falan söyledi. Ben onu duymazdan geldiysem de her zaman atılgan olan Züheyr adamın yüzüne bir tokat indirdi, bunun üzerine adam da pelerininin altında sakladığı hançerini çıkartıp, ağabeyinin omzunun hemen altına sapladı..."

"Ya sen? Namussuzun cezasını verdin mi?"

"Hayır, oğlum. Ağabeyini eve taşıyıp yarasını tımar ettik."

"Uşaklarımız neredeydi?"

"Yanımda, fakat ben misilleme yapmamaları için kesin talimat vermiştim."

"Fakat neden, baba? Neden? Belki de Ama gerçekten haklı. Yakında bizden geriye güzel kokulu anılardan başka bir şey kalmayacak."

"Ya Allah! Ama gerçekten öyle mi söyledi?"

Yezid gözleri yaşararak başını salladı. Ömer, yüzündeki ıslaklığı hissedince Yezid'i göğsüne bastırdı. "Yezid bin Ömer. Bizler için artık kolay karar diye bir şey olamaz. Tarihimizin en sıkıntılı anında yaşıyoruz. Tarık ve Musa bu toprakları işgal ettiklerinden beri bu kadar ciddi bir belayla karşılaşmamıştık. Üstelik o olayın ne kadar eskide kalmış olduğunu biliyorsun, değil mi?"

Yezid başını salladı. "Bizim birinci, onların sekizinci yüzyılında."

"Çok doğru, oğlum. Çok doğru. Neyse, saat geçiyor. Haydi, ellerimizi yıkayalım da sofraya oturalım. Annen beklemesin."

Mutfağın önünde durduğu yerde bu konuşmayı sesini çıkarmadan dinleyen Ama, eve giren baba oğul için dua etti. Sonra iki yana sallanarak, boğazının gerisinden bir hırıltıyla bir lanet savurdu.

"Allahım, bizi bu kuduz köpeklerden ve domuz yiyenlerden koru. Bizi bu gerçek düşmanlarından, Tanrılarını bir tahta parçasına çivileyip ona baba, ana ve oğul diyecek kadar kör olanlardan, yandaşlarını bir yalan denizinde boğanlardan koru. Çok şehirde bizi evlerimizden söküp atan bu köpeklerin idaresinden bizi kurtaracağından emin olduğum Allahım, sana binlerce şükür..."

Böyle daha ne kadar devam edeceği bilinmezdi ki tam o sırada genç bir hizmetçi kız yanına geldi.

"Yemeğin soğuyor, Ama."

Yaşlı kadın ağır ağır doğruldu, kızın ardından mutfağa girdi. Ama'nın hizmetçiler arasındaki yeri pek belirli değildi. Doğduğu günden beri o evdeydi ve efendinin sütanalığını yaptığı için hizmetçiler bölmesindeki otoritesi tartışılmazdı, yine de bu durum bütün sorunları çözmeye yetmiyordu. Endülüs'ün en usta aşçısı olmakla övünen ve Ama'nın önünde aileden ne kadar söz edebileceğini bilen Cüce dışındakiler, yanlarında o varken hassas konuları dile getirmekten kaçınırlardı. Ama'nın ailenin casusu olmasından dolayı değildi bu. Kimi zaman o da dilini tutamazdı ve hizmetkârlar onun bu cesaretini şaşkınlıkla izlerlerdi, ancak bu olaylara rağmen, kadının efendiyle ve oğullarıyla samimiyeti diğerlerinin huzurlarını kaçırmaya yeterliydi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Ama, Yezid'in annesini ve çocuklarını yetiştirme biçimini şiddetle eleştirirdi. Bu ko-

nudaki düşüncelerini frenlemediği zamanlar efendisinin yeni bir eş alması için dua ederdi. Evin hanımını kızlarını şımartan, malikânenin arazisinde çalışan köylülere karşı aşırı eliaçık, hizmetkârlara aşırı hoşgörülü ve dini vecibelerini yerine getirmelerine kayıtsız bir kadın olarak görürdü.

Ama, kimi zaman bu fikirlerini daha ılımlı bir dille Ömer bin Abdullah'a da iletir, Endülüs'te İslamiyet'i zavallı duruma düşüren şeyin düzendeki bu zayıflıklar olduğunu bile söylerdi. Ömer ise ona sadece gülerek karşılık verir, sonra hepsini harfiyen karısına anlatırdı. Zübeyde de Endülüs'te İslamiyet'in zayıflığının şahsında simgeleştirilmesi düşüncesini kocası kadar eğlenceli bulurdu.

Yalnız o gece yemek odasından gelen kahkahaların Ama'yla ve Ama'nın tuhaflıklarıyla bir ilgisi yoktu. Şakalar Cüce'nin o akşamki yemeklerinin efendileri tarafından beğenildiğini gösteriyordu. Sıradan bir günde aile fazla bir şey yemezdi. Genellikle dört ayrı kap yemek, tatlı ve taze meyve olurdu sofrada. O gece ise bol baharatlı kuzu kızartması, mayalanmış üzüm suyunda pişirilmiş kırmızı biberli ve sarımsaklı tavşan, ağızda eriyen mantarlı köfte, kişniş yağında kızarmış köfte ve yine aynı yağda kızarmış muska böreği, pilav, üç çeşit salata, baharatlı ve limon suyu içinde kuşkonmaz, ince dilimlenmiş soğan, domates, hıyar, karabiberli cacık vardı.

Kahkahaların sebebi Yezid'in bir kemik parçasının iliğini emmeye çalışırken yanlışlıkla üfleyip iliği babasının sakalına yapıştırmasıydı. Hind ellerini çırpınca iki hizmetçi içeri girdi. Annesi kadınlara sofrayı toplayıp kalan yemekleri aralarında paylaşmalarını söyledi.

"Cüce'ye bu akşam tatlı ve börek istemediğimizi söyleyin. Sadece şekerkamışı servisi yapılsın. Şekerkamışları gülsuyuna yatırıldı mı? Acele edin, çok geç oldu."

Bir yer minderine yaslanıp uyuyakalmış olan Yezid için daha şimdiden çok geçti. Böyle bir şey olacağını tahmin eden

Ama odaya girdi, sessiz olmaları için parmağını dudaklarına götürdü ve oğlanın uyuduğunu işaret etti. Ne yazık ki artık çocuğu kucaklayıp götüremeyecek kadar yaşlıydı. Bunu düşününce birden hüzünlendi. Ömer yaşlı sütanasının aklından geçenleri anlamıştı. Kendisinin çocukluğunu hatırladı: Ama ayaklarını yere değdirmeye kıyamazdı, annesi de çocuğunun yürümeyi öğrenemeyeceğinden korkardı. Ömer kalkıp oğlunu kucakladı ve ardında mutlulukla gülümseyen Ama olduğu halde odasına götürdü. Oğlanı soyup yatağına yatıran, üzerini örten yaşlı kadın oldu.

Birkaç dilim şekerkamışı yemek üzere karısıyla kızlarının yanına dönen Ömer düşünceliydi. Onca yıl önce Ama'nın kendisini kucaklayıp yatırdığını hatırlaması, henüz başlamış olan o yılın bambaşka bir özelliği olduğunu düşünmesine yol açması ne kadar da garipti. Beni Hudeyl ve ailenin yaşam biçimi için bir son. Doğrusunu söylemek gerekirse, Endülüs'de İslamiyet'in sonu.

Kocasının ruh halinin değiştiğini hisseden Zübeyde onun düşüncelerini keşfetmeye çalıştı.

"Bey, sana cevaplamanı istediğim bir sorum var."

Karısının sesiyle dikkati dağılan Ömer, kadına bakarak boş boş gülümsedi.

"Böyle zamanlarda en önemli olan nedir? Burada elimizden geldiğince ayakta kalmaya çalışmak mı, yoksa son beş yüz yıllık varlığımızı tekrar gözden geçirip geleceğimizi buna göre planlamak mı?"

"Sanırım, buna verilecek bir cevabım yok."

"Ben verebilirim," dedi Hind.

"Bundan hiç kuşkum yok," dedi babası. "Fakat vakit geç oldu, tartışmamıza başka bir gün devam ederiz."

"Zaman aleyhimize işliyor ama, baba."

"Ondan da hiç kuşkum yok, evladım."

"Allah senden razı olsun, baba."

"Sağ olun, kızlarım. İyi uykular."

"Çok kalacak mısın?" diye sordu Zübeyde.

"Sadece birkaç dakika. Biraz temiz hava almaya ihtiyacım var."

Kadınlar çıktıktan sonra Ömer bir süre boş masaya bakarak düşündü. Sonra kalktı, sırtına bir battaniye atıp avluya çıktı. Dışarısı çok serin değilse de temiz havada aniden ürperdi, battaniyeye daha sıkı sarınarak dolaşmaya başladı.

Dışarıdaki meşaleler söndürüldüğü için yıldızların ışığında yürüyordu. Kulağına gelen tek ses, avluya bir köşeden giren, ortadaki çeşmeden geçtikten sonra evin öteki yanından akıp giden derenin şarıltısıydı. Daha mutlu günlerinde yaseminleri toplayıp dikkatle keten mendilinin içine doldurur, taze kalmaları için üzerlerine biraz su serper, sonra götürüp Zübeyde'nin yastığının yanına bırakırdı. Sabah çiçekler hâlâ taze ve mis kokulu olurdu. Fakat bu gece kafasında böyle düşüncelere yer yoktu.

Ömer bin Abdullah düşünüyordu ve gözlerinin önünden geçen görüntüler öylesine etkiliydi ki, bir an tepeden tırnağa kadar titredi. Ateşten duvarı hayalinde canlandırmaya çalıştı. O soğuk gecenin anıları kafasına üşüşmüştü. Tutamadığı gözyaşları yanaklarından süzülüp sakalına karıştı. Sekiz yıl önce Gırnata'nın düşmesi Yeniden Fetih'i tamamlamıştı. Bu ihtimal hep vardı ve ne Ömer, ne de arkadaşları fazlaca şaşırmışlardı. Ancak anlaşma koşulları, Kastilyalı hükümdarları tanıdıkları takdirde halkın çoğunluğunu oluşturan müminlere kültürel ve dini özgürlük vaat ediyordu. Kâğıtta ve tanıkların önünde Gırnata Müslümanlarının zulüm görmeyecekleri, dinlerinin, Arapça konuşma ve öğretimin, bayramlarını kutlamalarının engellenmeyeceği belirtilmişti. Evet, diye düşündü Ömer; İsabella'nın papazları bir iç savaşı önlemek için bu sözleri verdiler. Biz de onlara inandık. Oysa ne kadar körmüşüz! Beyinlerimiz herhalde alkolle zehirlenmişti. Onların güzel sözlerine ve vaatlerine nasıl da kandık.

Krallığın en ileri gelen soylusu olarak Ömer de anlaşmanın imzalanmasında hazır bulunmuştu. Kastilyalıların Boabdil dedikleri son Sultan Ebu Abdullah'ın, kendisini bir sarayın beklediği Elpuharras'a* gitmeden önceki son vedasını asla unutamazdı. Sultan dönmüş, şehre son bir kere bakmış, Elhamra'ya** gülümsemiş ve içini çekmişti. Hepsi o kadar. Hiç konuşulmamıştı. Söyleyecek ne vardı ki? Endülüs'te tarihlerinin sonuna varmışlardı. Birbirleriyle gözleriyle konuşmuşlardı. Ömer ile öbür soylular bu yenilgiyi kabule hazırdılar. Zübeyde'nin kendisine sık sık hatırlattığı gibi, İslamiyet tarihi hep krallıkların doğuşu ve çöküşüyle dolu değil miydi? Bağdad, cahil Tatarların eline düşmemiş miydi? Çölün laneti. Göçebeliğin kaderi. Kaderin zalimliği. Hazreti Peygamber'in sözleri. İslamiyet ya evrenseldir ya da hiçtir.

Birden amcasının yüzünün sıska hatları geldi gözlerinin önüne. Amcası! Mikail el-Melek. Amcası! Kurtuba Piskoposu. Miguel el-Malek. Istırabın ne sakalla, ne de sahte gülümsemelerle saklanabildiği o süzgün yüz. Ama'nın Mikail'in çocukluğunu anlattığı hikâyelerin hiçbirinde eksik olmayan bir cümle yer alırdı: "Onun içinde şeytan var," ya da "Şeytanın açıp kapattığı bir musluktu sanki". Bu sözler hep bir sevgiyle, Mikail'in ne kadar yaramaz olduğunu vurgulamak amacıyla söylenirdi. Tıpkı en küçük ve en çok sevilen oğul Yezid gibi. Peki, nasıl bir aksilik olmuştu? Mikail Kurtuba'ya kaçıp Miguel olmak için neler yaşamıştı?

Yaşlı amcanın alaycı sesi Ömer'in kulaklarında hâlâ çınlıyordu. "Senin dininin aksayan yanı ne biliyor musun, Ömer? Bizim için çok kolaydı. Hıristiyanlar Roma İmparatorluğu'nun gözeneklerine girmek zorunda kalmışlardı. Yeraltında çalışmaya mecburdular. Eğitim alanları Roma katakomb-

*) Endülüste'ki dağ sıralarına verilen ad. Bir tür sürgün yeri. (ç.n.)
**) Gırnata'ya (Granada) ilk yerleşen Müslümanların yaptırdıkları saray. Bugün dünyanın en çok turist çeken tarihi eserlerindendir. Yılda yaklaşık iki milyon kişi ziyaret eder. (ç.n.)

larıydı. Sonunda kazandıklarında, halklarıyla büyük ölçüde sosyal dayanışmayı sağlamışlardı çoktan. Ya biz? Hazreti Peygamber, Allah ondan razı olsun, Halid bin Velid'i kılıçla gönderdi, o da çok yer fethetti. İki imparatorluğu ortadan kaldırdık. Her şey kucağımıza düştü. Arap topraklarını, İran'ı ve Bizans'ın bir bölümünü elimizde tuttuk. Fakat öteki yerlerde bunu yapmak zordu, değil mi? Bize bak. Yedi yüz yıldır Endülüs'teyiz ve hâlâ kalıcı bir şey inşa edemedik. Olay sadece Hıristiyanlar değil, Ömer. Suç bizde. Bizim kanımızda."

Evet, evet, Mikail Amca, yani Miguel Amca. Bizim de suçumuz var, fakat şimdi bunu ben düşünebilir miyim? Sadece o ateşten duvarı ve zaferini kutlayan akbabanın yüzünü görebiliyorum. Ximenes'in laneti! İsabella'nın özel emirleriyle Gırnata'mıza gönderilen o lanet keşiş. O dişi şeytan, cinlerinden kurtulmak için günah çıkarttığı papazı gönderdi buraya. Onu iyi tanımış olmalı. Adam kadının ne istediğini kuşkusuz biliyordu. İsabella'nın sesini duyabiliyor musun? O yapmacık, dindar sesiyle, "Peder, Gırnata'daki kâfirler beni rahatsız ediyor," diyor. "Kimi zaman onlara boyun eğdirip, doğru yolu seçmelerini sağlamak için hepsini çarmıha germek istiyorum." Ximenes'ini neden Gırnata'ya gönderdi? Kendi inançlarının üstünlüklerine o kadar güveniyorlarsa neden inananların nihai yargısına güvenmediler?

Ximenes de Cisneros'u Gırnata'ya neden gönderdiklerini unuttun mu? Başpiskopos Talavera'nın işleri gerektiği gibi yürüttüğüne inanmadıkları için. Talavera bizi ikna yoluyla kazanmak istiyordu. Bilim kitaplarımızı okuyabilmek için Arapça öğrenmişti. Papazlarına da aynı şeyi yapmalarını söylemişti. Kendi İncillerini Arapça'ya çevirtmişti. Kardeşlerimizden az birazını böylece kazandılar, fakat yeterince değil. İşte, Ximenes'i bu yüzden gönderdiler. Piskopos amcam, bunu sana daha geçen yıl anlatmıştım ama şimdiden unuttun gitti. Gerçekten akıllı olsalardı ve seni Gırnata Başpisko-

posu atasalardı sen ne yapardın? Nereye kadar giderdin, Mikail? Nereye kadar, Miguel?

Ximenes, din konusundaki tartışmalarda kadılarımızı ve âlimlerimizi kendi yanına çekmeye çalıştığı zaman ben de oradaydım. Sen de orada olmalıydın. Bir yanınla âlimlerimizle gurur duyardın. Ximenes akıllıdır. Zeki bir insandır, ama o gün başarılı olamamıştı.

Zikri bin Musa her iddiaya tek tek cevap verip, arada sırada Ximenes'in kendi papazları tarafından bile alkışlanınca nasıl da öfkelenmişti ama. Arkadaşımız sadece Meryem Ana'nın İsa'yı doğurduktan sonra nasıl bâkire kaldığını sormuş olduğu halde, Zikri'yi bâkire Meryem'e hakaret etmekle suçladı. Bu sorunun belli bir mantığı olduğunu görmüyor olamazsın, yoksa ilahiyat bilgin senin herkesçe bilinen gerçekleri kabul etmeni önlüyor mu?

Zikri işkence odasına götürüldü ve kendisine öyle işkenceler uygulandı ki, sonunda din değiştirmeye razı oldu. Biz o sırada çıktık, ama ben Ximenes'in gözlerindeki parıltıyı görmüştüm; sanki halkın tümünü din değiştirmeye zorlamanın tek yolunun bu olduğunu o anda anlamış gibi.

Ertesi gün bütün şehir halkı sokağa çıkmaya zorlandı. Allah cezasını versin, Ximenes de Cisneros, kültürümüze ve yaşam biçimimize savaş açmıştı. O gün bütün kütüphanelerimizi boşalttılar ve Bab el-Ramla'da kitaplardan bir duvar ördüler. Sonra kültürümüzü ateşe verdiler. İki milyon elyazması kitap yaktılar o gün. Sekiz yüzyılın birikimi tek bir günde imha edildi. Her şeyi yakmadılar ama. Ne de olsa barbar değillerdi, sadece Endülüs'e ekmek istedikleri farklı bir kültürün taşıyıcılarıydılar. Kendi doktorları çoğu tıpla ilgili üç yüz elyazmasını korumaları için yalvardılar. Ximenes bunu kabul etti, çünkü o bile bizim tıp bilgimizin Hıristiyan dünyasında bilinen her şeyden kat kat ileri olduğunun farkındaydı.

Amca, işte bu ateşten duvar hiç gözlerimin önünden gitmiyor artık. Yüreğimi geleceğimize ilişkin korkuyla dolduruyor. Kitaplarımızı tutuşturan ateş, bir gün Endülüs'te yarattığımız her şeyi yok edecek; atalarımızın kurduğu ve seninle benim çocukluğumuzda koşup oynadığımız bu köyü bile. Bütün bunların Hazreti Peygamberimizin kolay zaferleri ve dinimizin hızlı yayılmasıyla ne ilgisi var? O sekiz yüz yıl önceydi, Piskopos. Kitap duvarı ise daha geçen yıl ateşe verildi.

Ömer bin Abdullah tartışmayı kazandığına kanaat getirerek eve dönüp karısının yatak odasına girdi. Zübeyde henüz uyumamıştı.

"Ateş duvarı mı, Ömer?"

Ömer başını sallayarak yatağın kenarına oturdu. Karısı omuzlarına dokununca irkildi. "Vücudunun gerginliği beni incitiyor. Gel, yanıma uzan da biraz ovuşturayım."

Ömer karısının dediğini yaptı; kadının usta elleri vücudunun hassas noktalarını hemen buluvermişti. Taş kadar sert olan kaslar yumuşamaya başlayınca kadın gerginliğin giderek azaldığını fark etti.

"Miguel'e Hind için ne zaman cevap vereceksin?"

"Kız ne diyor?"

"Onun yerine bir atla evlenmeyi tercih edermiş."

Ömer'de ani bir değişiklik oldu. Yatak odasını çınlatan gürültülü bir kahkaha savurdu. "Kızım oldum olası zevkliydi. Eh, cevabını aldın işte."

"Peki ama Piskopos hazretlerine ne söyleyeceksin?"

"Miguel Amca'ya Juan'ın kendisine bir yatak arkadaşı bulmasının tek yolunun papaz olup günah çıkartma hücresinden yararlanmak olacağını söyleyeceğim."

Zübeyde rahatlayarak güldü. Ömer'in keyfi yerine gelmişti. Çok geçmeden normale dönerdi. Ama Zübeyde yanılıyordu. Kafasının içinde kitap duvarı hâlâ alev alev yanmaktaydı.

"Bizim Hıristiyanlığı kabul etmeden Endülüs'de yaşamamıza izin vereceklerini sanmıyorum. Hind'in Juan'la evlen-

mesi bir şaka belki, ama Beni Hudeyl'in, bizimle beraber yaşamış, yüzyıllardır bizim için çalışmış olanların geleceği beni çok kaygılandırıyor."

"Benim dindar biri olmadığımı senden iyi bilen yoktur. O batıl inançlı sütanan bunu iyi bilir. Oğlumuz Yezid'e annesinin bir kâfir olduğunu söyleyip duruyor. Hem Ramazan'da oruç tutmama rağmen..."

"Oysa hepimiz senin şişmanlamamak için oruç tutup namaz kıldığını biliriz. Bu bir sır değil ki."

"Sen benimle alay et, ama benim için önemli olan çocuklarımızın mutluluğudur. Ancak..."

Ömer yine ciddileşmişti. "Evet?"

"Din değiştirmeye karşı içimde bir şey isyan ediyor. Bunu düşününce telaşlanıyorum, hatta neredeyse şiddete başvuracak kadar aksileniyorum. İstavroz çıkarıp insan eti yiyor ve insan kanı içiyormuş gibi yapacağıma ölmeyi yeğlerim. Ayinlerindeki yamyamlık beni tiksindiriyor. Kökü çok derine gidiyor bunun. Haçlılar tutsaklarını diri diri kızartıp etlerini yemeye başladıklarında Müslümanların uğradıkları dehşeti düşün. Bunu akla getirmek bile midemi bulandırıyor, ancak bu onların inançlarından gelen bir şey."

"Ne kadar çelişkili bir kadınsın, Zübeyde binti Kuddus. Senin gözünde en önemli şeyin çocuklarının mutluluğu olduğunu söylerken, aynı anda onlara kendi babaevlerinde bir gelecek güvencesi verebilecek tek şeye karşı çıkıyorsun."

"Bunun mutlulukla ne ilgisi var? Bütün çocukların, hatta küçük Yezid bile, İsabella'nın şövalyelerine karşı silaha sarılmaya hazırlar. Sen o kuşkucu zihninin Miguel tarafından ezilmesine izin versen bile kendi çocuklarını nasıl ikna edeceksin? Onların gözünde senin din değiştirmen ateş duvarı kadar büyük bir darbe olacaktır."

"Bu manevi değil, siyasal bir mesele. Ben Yaradan'la ilişkime her zaman olduğu gibi devam edeceğim. Bu sadece göstermelik bir değişiklik olacak."

"Bayram günleri Hıristiyan soyluları ziyaretine geldiğinde onlarla domuz eti yiyecek misin?"

"Belki, ama asla sağ elimle değil."

Zübeyde gülmesine rağmen şoka uğramıştı. Kocasının ciddi bir karar vermeye çok yaklaştığını hissediyordu. Ateş duvarı beynini etkilemişti. Çok geçmeden o da Miguel'in izinden gidecekti. Fakat kocası onu bir kere daha şaşırttı.

"Sana mirasımızı imha ettikleri o gece yüzlercemizin kendimizi birden ilahi söylerken bulduğumuzu anlatmış mıydım?"

"Hayır. Gırnata'dan döndükten sonra bir hafta konuşmadığını unuttun galiba. Kimseyle, hatta Yezid'le bile tek kelime konuşmamıştın. Sana o kadar yalvarmama rağmen o konuda tek bir şey anlatamamıştın."

"Önemli değil. O gece hepimiz çocuklar gibi ağladık, Zübeyde. Eğer gözyaşlarımız bir kanala akıtılabilseydi alevleri söndürebilirdi. Birden gençliğimde öğrendiğim bir şiiri okumaya başladığımı fark ettim. Sonra bir kükreme duydum ve şairin mısralarını bilenin sadece ben olmadığımı anladım. O dayanışma duygusunun bana verdiği gücü bir daha hiç kaybetmedim. Bunu sana şunu kesinkes anlaman için söylüyorum: Ben asla kendi arzumla din değiştirmeyeceğim."

Zübeyde kocasını kucakladı, gözlerinden öptü.

"Şair ne diyordu?"

Ömer iç çekmesini bastırarak fısıldadı:

Kâğıt yanabilir,
Ama yanmaz üzerindeki;
güvenliktedir göğsümde çünkü.
Nereye gidersem gelir benimle;
aydınlanır ben aydınlanınca,
Ve yatacak mezarımda.

Zübeyde hatırlamıştı. Doğuştan şüpheci olan özel hocası bu hikâyeyi kendisine yüzlerce kere anlatmıştı. Dizelerin sa-

hibi, beş yüz yıl önce, İslam kültürü Avrupa kıtasının en karanlık köşelerini aydınlatmaya başladığı sırada doğmuş olan İbn Hazm'dı.

Endülüs tarihinin en ünlü ve en cesur şairiydi İbn Hazm. Dört yüz cilt kitap yazmış olan bir tarihçi ve biyografyacı. Gerçek bilgiye tapan ama kişilere saygısı olmayan bir insan. Bağnaz İslamiyet vaizlerine sert saldırıları yüzünden büyük camide cuma namazından sonra aforoz edilmişti. Müslüman din adamları eserlerinden bazılarını İşbiliye'de yaktıkları zaman söylediği dizelerdi bunlar.

"Bu şiiri ben de öğrenmiştim, ama yanıldığı ortaya çıktı, değil mi? Engizisyon bir adım ileri gidiyor. Fikirleri yakmakla yetinmeyip onların sahiplerini de yakıyorlar. Bunun da bir mantığı var. Her yeni yüzyılla yeni ilerlemeler geliyor."

Zübeyde kocasının bütün ömrünce pişmanlık duyacağı acele bir karar vermeyeceğini anlayınca rahat bir soluk aldı. Ona güven vermek istercesine başını okşadıysa da kocası çoktan uyumuştu.

Zübeyde ne kadar uğraştıysa da, düşünceleri kendisini uyutmuyordu. Şimdi de büyük oğlu Züheyr'in kaderini düşünüyordu. Neyse ki yara pek derin değildi; ama sadece bu kerelik, yoksa oğlunun inatçılığı ve atılganlığı göz önüne alındığında sonraki günlerde her şey olabilirdi. Gırnata artık çok tehlikeliydi. En iyi çözüm onun İşbiliye'de ailesiyle birlikte oturan yeğeni Hatice'yle evlenmesiydi. İyi bir çift olurlardı. Köye bir kutlama gerekiyordu ve büyük bir aile düğünü yetkilileri kışkırtmadan eğlence sağlamanın tek yoluydu. Evin hanımı sonraki günleri neşeli kılacak planlar yaparak uykuya daldı.

İKİ

El-Hudeyl'de eylül sabahı ne kadar büyüleyici, ne kadar görkemlidir. Güneş henüz doğmamış ama ışınları gökyüzünü aydınlatmış ve ufuk morumsu turuncunun çeşitli tonlarına boyanmış. Bu ışık ve ona eşlik eden sessizlik içinde bütün yaratıklar zevkten kendilerinden geçmiş haldeler. Çok geçmeden kuşlar cıvıldaşmaya başlayacak ve köyde müezzin müminleri namaza çağıracak.

Köyde yaşayan iki bin küsur insan bu gürültülere alışıktır. Müslüman olmayanlar bile müezzinin o dakika sektirmeyen becerisini takdir ederler. Efendinin evinde sadece Ama, seccadesini avluya serip günün işlerine başlar.

Köylülerin yarısından fazlası ya kendileri ya da Beni Hudeyl için toprağı işlerler. Geri kalanı dokumacılar olup evlerinde veya arazide çalışırlar; erkekler ipekböceği yetiştirirler, kadınlar ta Semerkand çarşısında bile aranan ünlü Hudeyl ipeklilerini dokurlar. Bunlara birkaç esnaf, bir nalbant, bir kundura tamircisi, bir terzi ve bir de marangoz eklediniz mi, köy tamamlanmış olur. Cüce, Ama ve bahçıvanlar dışında, aile malikânesinde çalışan hizmetkârların hepsi her gece köye, ailelerinin yanına dönerler.

Züheyr ibn Ömer sabah erkenden uyandığında tümüyle kendini toparlamış ve yarasını unutmuştu, fakat yaralanmasının sebebi hâlâ beyninin içinde bir yerleri yakıyordu. Pencereden bakınca göğün renklerine hayran kaldı. Köyden yarım mil kadar uzakta alçak bir tepe, tepenin en üstünde de kayalar arasında büyük bir boşluk vardı. Herkes oraya ihtiyarın mağarası derdi. İşte o mağaranın içinde küçücük, duvarları badanalı bir oda bulunuyordu. O odada yaşayan bir mistiğin söylediği kafiyeli şiirler ve dostluğu, Gırnata'nın düşüşünden beri Züheyr için çok değerli olmaya başlamıştı.

Adamın nereden, ne zaman geldiğini ya da kaç yaşında olduğunu bilen yoktu. Ya da Züheyr öyle biliyordu. Ömer mağarayı hatırlıyordu ama kendisi çocukken boş olduğunda ve hatta köylüler arasında randevu yeri olarak kullanıldığında ısrar ediyordu. Yaşlı adam mağaradaki varlığının esrarını derinleştirmekten zevk alırdı. Züheyr kendisine kişisel bir soru yönelttiğinde hemen bir şiirle karşılık verirdi. Bütün bunlara rağmen Züheyr bu yaşlı sahtekârın gerçek bir mistik olduğuna inanırdı.

O sabah, içinde mağaranın sakiniyle konuşmak için karşı konmaz bir istek hissediyordu. Odasından çıkıp hamama girdi. Suyun içinde yatarken Yezid'in uyanıp kendisiyle konuşmaya gelmesini isterdi. İki kardeş bu hamam sohbetlerin-

den büyük keyif alırlardı. Yezid, Züheyr'in oradan en az yirmi dakika kaçamayacağını, Züheyr de bu hamam sefasının genç şahini yakından incelemek tek fırsatı olduğunu bilirdi.

"Hamamda kim var?"

Ama'nın sesiydi bu. Ses tonu buyurucuydu.

"Benim, Ama."

"Kalktın mı? Allah razı olsun. Yaran?.."

Züheyr'in kahkahası kadını olduğu yerde dondurdu. Züheyr sudan çıktı, giyinip avluya çıktı.

"Yara mı? Şaka mı bu, Ama? Bir Hıristiyan bana bir çakıyla saldırdı ve sana kalırsa ben şehit olmanın eşiğindeyim, öyle mi?"

"Cüce daha mutfağa girmedi. Sana kahvaltı hazırlayayım mı?"

"Evet, ama döndüğümde yerim. İhtiyarın mağarasına gidiyorum."

"Atını kim eyerleyecek?"

"Beni doğduğumdan beri tanırsın. Sence ben çıplak ata binemez miyim?"

"O İblis'e benden bir mesaj götür. Tavuklarımızdan üçünü onun çaldığını bildiğimi söyle. Bir daha böyle bir şey yapacak olursa, evden birkaç kişi alıp kendisini köy meydanında kırbaçlatacağımı bilmiş olsun."

Züheyr hoşgörüyle gülüp kadının başını okşadı. Yaşlı adam hırsızlık etsin, ha? Ama, bu aptalca önyargılarıyla ne kadar da gülünç oluyordu.

"Bu sabah kahvaltıda canım ne çekiyor, biliyor musun?"

"Ne?"

"Cennetlik karışım."

"O İblis'e söylediklerimi iletmeye söz verirsen ancak."

"Söz."

Züheyr on beş dakika sonra, en sevdiği atı Halid'in üzerinde yaşlı adamın mağarasına doğru dörtnala gidiyordu.

Öğle yemeklerini bir mendile koyup omuzlarındaki sırıkların ucuna asmış olarak tarlalara çalışmaya giden köylülere el salladı. Kimi kendisini saygıyla selamlayıp yoluna devam etti. Kimi durup selam verdi. Gırnata'daki kavga olayı köye yayılmıştı ve şüpheciler bile kendisi için söylenecek bir övgü sözü bulmuşlardı. Züheyr el-Fahl, yani Aygır Züheyr olarak tanınan gencin yakışıklılığına diyecek yoktu, köyün dışına doğru at sürerken çok hoş görünüyordu. Çok geçmeden arazinin engebelerine uyarak, kâh görünen kâh gözden kaybolan küçücük bir siluete dönüşmüştü.

Yaşlı adam, atla binicisinin tepeden yukarı yürüdüklerini görünce gülümsedi. Ömer bin Abdullah'ın oğlu yine kendisinden öğüt almaya geliyordu. Bu ziyaretlerin sıklığı anne babasının hoşuna gitmiyor olmalıydı. Bu defa ne istiyordu acaba?

"Selamünaleyküm, ihtiyar."

"Aleykümselam, İbn Ömer. Seni buralara hangi rüzgâr attı?"

"Dün gece Gırnata'daydım."

"Duydum."

"Ve?.."

Yaşlı adam omuzlarını silkti.

"Haklı mıydım değil miydim?"

Adamın buna bir şiirle cevap vermesi Züheyr'i çok sevindirmişti:

Yalan dolan dünyayı yiyip bitirmiş,
Kavgacı dinler birbirini yalanlıyor,
Nefret insanın doğasında olmasaydı,
Yan yana yükselirdi, kilise ve cami.

Daha önce bu şiiri duymamış olan Züheyr, adamı alkışlamadan önce, "Senin yazdıklarından mı?" diye sordu.

"Ah, cahil çocuk. Büyük bir üstadın sesini ayıramıyor musun? Ebulula el-Maari."

"Ama onun bir kâfir olduğunu söylüyorlardı."

"Söylüyorlar, söylüyorlar. Bunu söylemeye kim cesaret ediyor? Hele bir de benim önümde söylesinler bakalım!"

"Din bilginlerimiz. Okumuş insanlar..."

Yaşlı adam bunun üzerine odasından çıktı, arkasında şaşkın Züheyr olduğu halde mağaranın önünde durdu, savaşçı bir poz takındı ve çıkarabildiği en yüksek sesle okumaya başladı:

Din nedir? Öyle bir kapatılan genç kız ki,
kimse onu göremez;
düğün armağanlarının ve çeyizinin değeri
şaşkına çeviriyor herkesi.
Kürsüden dinlediğim onca iyi öğretinin
tek kelimesini bile kabul etmedi yüreğim.

Züheyr gülümsedi.

"Bu da el-Maari'den mi?

İhtiyar gülümseyerek başını salladı.

"Onun şiirlerinden bütün din kitaplarından öğrendiğimden fazlasını öğrenmişimdir. Bütün din kitaplarından fazlasını."

"Dine küfür ha!"

"Sadece basit bir gerçek."

Züheyr bu şüphecilik gösterisine fazla şaşırmış değildi aslında. Zaten hep hafifçe şaşırmış gibi davranırdı. Yaşlı adamın yeni bir müridi bu kadar kolaylıkla kazandığını düşünmesini istemezdi. Gırnata'da aralarında bir çocukluk arkadaşının da bulunduğu ve hepsini iyi tanıdığı bir grup genç, ayda hiç olmazsa bir kere felsefe, tarih, yaşadıkları bunalım ve gelecek hakkında konuşmak üzere buraya gelirlerdi. Evet, hep gelecek hakkında!

Buradan az da olsa elde ettikleri bilgelikle, Gırnata'da yaşıtları arasındaki tartışmalara hakim olurlar ve zaman zaman çok dikkat çekici bir sözle büyüklerini bile şaşırtırlardı; öyle ki sözleri ertesi Cuma her camide tekrarlanırdı. Züheyr, el-Zındık adıyla şiir yazan şüpheci mistiğin entelektüel yeteneklerini, ilk kez filozofun adamlarının lideri olan arkadaşı İbn Basit'ten duymuştu.

Züheyr daha önce, yaşlı adamın iyi yürekli çobanların verdikleri şeylerle beslenen egzantrik bir münzevi olduğu dedikodularını sorgusuz sualsiz kabul etmişti. Ama ise daha ileri gider ve adamın aklının başında olmadığını, bu yüzden şeytani fikirleriyle baş başa bırakılıp yanına gidilmemesi gerektiğini söylerdi. Züheyr, eğer Ama haklı olsaydı, şimdi karşımdaki bu adam keskin zekâlı bir bilge değil aptalın teki olurdu, diye düşündü. Peki, bu düşmanlık neden ve nasıl gelişmişti? Gülümseyerek baktı adama.

Züheyr geldiğinde, ihtiyar bir kâse su içinde duran bademleri soyuyordu. Sonra bunları ezmeye başladı, kıvamı koyulaşınca da bir-iki damla süt ekledi. Başını kaldırınca Züheyr'in gülümsemesini gördü.

"Kendinden pek memnunsun, değil mi? Şehirde karıştığın o kavga düşüncesizlikten başka bir şey değildi. Kasten kışkırtma. Neyse ki baban senin kadar aptal değildir. Eğer uşakları o Hıristiyanı öldürselerdi, dönüş yolunda pusuya düşürüldünüz ve hepinizin bağırsaklarını deşerlerdi."

"Tanrı aşkına, sen bunu nereden biliyorsun?"

Yaşlı adam karşılık vermeyip, taş havanın içindeki badem ezmesini süt dolu bir tencereye boşalttı. Bu karışıma bal, kakule ve biraz tarçın ekledi. Kömürleri üfledi. Tencere çok geçmeden kaynamaya başlamıştı. Korların üzerine kül dökerek ateşi hafifletti. Züheyr adamı hiç ses çıkarmadan seyrederken, duyuları o latif kokuyla daha da güçlenmişti sanki. Adam tencereyi ateşten indirip tahta bir kaşıkla iyice karıştır-

dı, üzerine biraz ince dilimlenmiş badem ekledi. Sonra iki toprak kaba boşaltıp birini Züheyr'e uzattı.

Genç adam içkiyi yudumlarken kendinden geçmişcesine sesler çıkarıyordu.

"Saf nektar bu. Cennette hep bunu içiyorlardır."

Başarısıyla sevinen el-Zındık, "Bir kere oraya varmayı başardıktan sonra çok daha sert şeyler içmelerine izin olduğundan eminim," diye mırıldandı.

"Fakat ben hayatımda böyle bir şey tatmış değ..."

Züheyr sözünü yarıda kesip kâseyi önüne, yere bıraktı. Bu içkiyi daha önce de tatmıştı? Fakat nerede? Yaşlı adama dikkatle baktı.

"Ne oldu şimdi? Bademi az mı geldi? Yoksa balı fazla mı? Bu iki şey tadını berbat eder, biliyorum, ama ben tam ayarladım. İç bakalım, genç dostum. Bu Roma tanrılarının içtikleri nektar değildir. Bu en saf türden beyin suyudur. Hücreleri besler. Düşünce sürecimize bademlerin yardımcı olduğunu ilk söyleyen İbn Sina'ydı sanırım."

Züheyr bunun bir şaşırtmaca olduğunu anında fark etti. Yaşlı adam bir hata yapmıştı. Züheyr buna benzer bir içkiyi en son nerede tattığını hatırlamıştı. Büyükamca Miguel'in Kurtuba'da Büyük Cami'nin yanındaki evinde. Yaşlı adamın onunla bir ilişkisi olmalıydı. Mutlaka. Züheyr bir sırrı çözmeye çok yaklaştığını hissediyordu, sadece bunun ne olduğunu kestiremiyordu. Yaşlı adam önündeki yüze bakarken içgüdüleriyle sırlarından birinin çözülmeye çok yakın olduğunu fark etti. O büyük bir oyalama hareketine girişemeden önce, misafiri saldırıya geçmeye karar vermişti.

"Sana Ama'dan bir mesaj getirdim."

"Ama mı? Hangi Ama? Ben Ama diye birini tanımıyorum."

"Babamın sütannesi. Oldum olası ailemizin yanındadır. Bütün köy tanır kendisini. Ve köyde her olup biteni bildiğini iddia eden sen onu tanımadığını söylüyorsun, ha? İnanamam buna!"

"Şimdi sen anlatınca hatırladım. Elbette kim olduğunu ve kendisini hiç ilgilendirmeyen konularda konuştuğunu hatırlıyorum. Ne diyor şimdi?"

"Yumurtlayan tavuklarımızdan üçünü kimin çaldığını bildiğini söylememi istedi..."

Yaşlı adam böyle bir fikrin saçmalığı karşısında bir kahkaha attı. O mu hırsızlık yapacaktı?

"Eğer bir daha yaparsan, seni bütün köyün önünde cezalandıracağını söyledi."

"Bu mağarada tavuk ya da yumurta görüyor musun?"

"Umrumda bile değil. Bizim evden bir şey istediğin takdirde bana söylemen yeter. Ne istersen bir saat sonra burada olacaktır. Ben sadece onun mesajını ilettim."

"İçkini bitir. Biraz daha ısıtayım mı?"

Züheyr tası kaldırıp içkiyi bir yudumda bitirdi. Sonra yaşlı adama dikkatle baktı. Altmış, belki de altmış beşin üstünde herhangi bir yaşta olabilirdi. Kafası haftada bir tıraş edilirdi. Şu anda başını örten beyazlık köy berberine haftalık ziyaretini aksattığını gösteriyordu. Kuş gagasını andıran çok sivri ama küçük bir burnu, buruşuk, rengi zeytin kahverengisine çalan bir yüzü vardı. Yüzünün rengi mevsimlere bağlı olarak değişirdi. Gözleri diğer hatlarına hakimdi. Geleneksel anlamda güzel ya da iri değillerdi. Tam aksine darlıkları, bu gözlere hipnoz edici bir özellik kazandırırdı; özellikle de hararetli bir tartışmanın ortasında, karanlıktaki lambalar ya da düşmanlarının iddia ettiği şekilde kızışmış bir kedininkiler gibi parladıklarında.

Beyaz sakalı da belki de geçmişinin bir göstergesi olarak, bir münzevi için fazla dikkatle düzeltilmişti. Genelde beyaz şalvar ve beyaz gömlek giyerdi. Hava soğuyunca da bunların üstüne koyu kahverengi bir battaniye eklerdi. Bugün güneş tek gözlü meskenini doldururken gömleksiz oturmaktaydı.

Adamın gerçek yaşını gösteren, kurumuş göğsündeki kırışıklardı. Yaşlı olduğu kuşkusuzdu. Ama kaç yaşındaydı? Züheyr geçmişini sorduğunda, neden o rahat konuşması ve açık

fikirli olmasıyla çelişen, sinir bozucu sfenks sessizliğine bürünürdü? Ömer bin Abdullah'ın oğlu aslında bir açıklama beklemediği halde aynı şeyi bir kere daha sormaya karar verdi.

"Sen kimsin, ihtiyar?"

"Yani gerçekten bilmediğini mi söylemek istiyorsun?"

Züheyr şaşırmıştı.

"Ne demek istiyorsun?"

"Senin o Ama hiç bu konuda ağzını açmadı mı yani? Söylemediğini görüyorum. Cevap yüzünde işte. İnanılmaz bir şey! Demek susmaya karar verdiler. Neden bunu bir gün anne babana sormuyorsun? Benim hakkımda her şeyi bilir onlar. Gerçeğin artık sonuna yaklaşmışsındır nasılsa."

Züheyr, haklı çıktığını hissediyordu. Sezgilerinde yanılmamıştı demek. Adamın aileyle bir ilişkisi vardı.

"Büyükamcam Miguel senin kim olduğunu biliyor mu?"

Yaşlı adamın yüz hatları kararmıştı. Bu sorudan hoşlanmamıştı. Bakışları bademli içkisinin kalanına takıldı ve düşüncelere daldı. Birden başını kaldırdı.

"Sen kaç yaşındasın, Züheyr el-Fahl?"

Züheyr'in yüzü kızardı. El-Zındık'ın dudaklarında âdeta bir suçlamaya dönüşmüştü.

"Gelecek ay yirmi üçüme basacağım."

"Güzel. Köylüler sana neden el-Fahl diyorlar?"

"At binmeyi sevdiğim için herhalde. Babam bile beni Halid'in sırtında görünce, atla benim tekvücut olduğumuzu hissettiğini söylüyor."

"Saçma. Mistik saçmalık! Sen hiç öyle bir duyguya kapılır mısın?"

"Hayır. Fakat değil Halid'i, herhangi bir atı bütün köylülerden daha hızlı koşturduğum doğrudur."

"İbn Ömer, şunu kafana iyice sok. Sana el-Fahl demelerinin sebebi bu değil."

Züheyr sıkılmıştı. Yaşlı şeytan kendisini korumak için yeni bir saldırıya mı geçiyordu?

"Küçük bey, benim neden söz ettiğimi biliyorsun. Bu sadece at bindiğin için değil, değil mi? Fırsat buldukça kadınlarına da atlıyorsun. Köy kızlarının bekâretlerini bozmaya bayılıyormuşsun diye duydum. Şimdi gerçekleri konuşalım."

Züheyr öfkeyle ayağa fırladı.

"Yalan! Büyük bir iftira. Ben istemeyen hiçbir kıza girmiş değilim. Bunun aksini söyleyeni silahla dövüşmeye davet ederim. Bu şaka edilecek bir konu değil."

"Kimse onları zorladığını söylemedi ki. Bunu yapmak senin hakkın iken nasıl zorlanmış olabilirler ki? Zihin kapalı olduğu sürece bacakların açık olmasının ne yararı olur? Sorum seni neden bu kadar rahatsız etti? Baban herhangi bir alanda aşırılığa kaçmayan dürüst bir insandır, ama ailenizde yıllardır bu tür olaylar yaşanır. Heyecanlı salak, otur hele. Duymadın mı? Otur dedim sana."

Züheyr onun söylediğini yaptı.

"Kundura tamircisi İbn Hasd'ı tanır mısın?"

Züheyr şaşırmıştı: O saygın kişinin böyle bir konuyla ne ilgisi olabilirdi? Yine de başını salladı.

"Bir daha karşılaştığında onun yüzüne dikkatle bak. Bir benzerlik görebilirsin."

"Kiminle?"

"Genel olarak aileyle, hepsi bu."

"Hangi aileyle?"

"Seninkiyle tabii. Onda Beni Hudeyl izlerini ara."

"Çılgın moruk. İbn Hasd, Yahudi'dir. Ataları gibi..."

"Bunun onunla ne ilgisi var? Annesi köyün en güzel kadınıydı. Senin deden İbn Ferid onu bir gün derede yıkanırken görmüştü. Yıkanmasını bitirmesini bekledi, sonra da ona zorla sahip oldu. Sonuç, aslında İbn Muhammed olan İbn Hasd oldu!"

Züheyr güldü. "Yaşlı cengâver zevkliymiş hiç olmazsa. Fakat ben onu şey olarak düşünemiyorum..."

"El-Fahl olarak mı?" diye sordu yaşlı adam.

Züheyr gitmek üzere kalktı. Güneş gökyüzünde epey yükselmişti, aklına Ama'nın cennetlik karışımı gelmişti. Yaşlı adam bir kere daha mat etmişti kendisini.

"Ben şimdi gidip dediğini yapacağım. Babama senin geçmişini soracağım."

"Bu acele neden peki?"

"Ama cennetlik karışım yapmaya söz vermişti ve..."

"Emire ve onun cennetlik karışımları! O lanetli evde hiçbir şey değişmez mi? Senin zayıf bir yanın var, Züheyr el-Fahl. Seni mahvedecek bir zayıflık. Çok kolay ikna oluyorsun. Arkadaşların seni istedikleri gibi yönlendiriyorlar, sen de onların kuyruğuna takılıyorsun. Olayları gerektiği gibi sorgulamıyorsun. Oysa kendi başına düşünebilmelisin. Her olayda hem de! Basit bir seçimin artık soyut olmayıp bir ölüm kalım meselesi olduğu günümüzde bu çok önemli."

"Böyle konuşmaya hakkın yok. Ben iki yılı aşkın bir süredir seni sorguya çekmiyor muyum? Ve bunda ısrarlı olmadım mı?"

"Evet, bunu inkâr edemem. Ama neden tam sana öğrenmek istediklerini anlatacağım sırada çekip gidiyorsun ki?"

"Ama sen babama sormamı..."

"Doğru. Bu dikkatini dağıtmak için bir numaraydı ve yine işe yaradı. Aptal çocuk! Baban sana asla bir şey anlatmayacaktır. Ya annen? Doğrusunu istersen, onu bilemiyorum. Başına buyruk ve saygın bir kadındır, fakat bu konuda babana uyacağını tahmin ederim. Burada kal, İbn Ömer. Sana her şeyi anlatacağım."

Züheyr beklentinin heyecanıyla titremeye başladı. Yaşlı adam biraz su ısıttı, bir güğüm kahve hazırladı, sonra yemek kaplarını bir kenara itip mağaranın ortasında büyük, yıpranmış, el dokuması bir kilim yaydı. Bağdaş kurup oturduktan sonra Züheyr'e de kendisine katılmasını işaret etti. İkisi de

oturunca yaşlı adam iki tas doldurdu, kendisininkini şapırdatarak yudumlarken anlatmaya koyuldu.

"Eski günlerin Gırnata dışında her yerde sona erebileceğini düşünürdük. İslam krallığının Endülüs'te devam edeceğine inancımız sonsuzdu, ama kendi kendimizi yok etme yeteneğimizi küçümsemişiz. O günler bir daha asla geri gelmeyecek; bunun sebebini biliyor musun? Çünkü dinin sözde savunucuları kendi aralarında kavga ettiler, birbirlerini öldürdüler ve Hıristiyanlara karşı birleşmekten aciz olduklarını kanıtladılar. Sonunda ise artık çok geçti.

"Sultan Ebu Abdullah kaybettiği krallığa son kez bakarken ağlamaya başlayınca annesi Ayşe Hanım şöyle dedi: 'Bir erkek gibi savunamadığın şeyin karşısında bir kadın gibi ağla şimdi.' Bunun haksız bir söz olduğuna inanmışımdır. Hıristiyanlar o sırada büyük bir askeri üstünlüğe sahiptiler. Biz Osmanlı Sultanı'nın bize yardım göndereceğini sanmış ve Malaka'ya gözcüler dikmiştik, oysa yardım falan gelmedi. Üstelik bunlar sadece on beş yıl önce oldu. Sana anlatacağım şeylerse yaklaşık yüz yıl öncesine aittir.

"Senin deden İbn Ferid olağanüstü bir cengâverdi. Hıristiyan şövalyelerinin ondan İbn Kasım'dan bile daha çok korktukları söylenirdi, ki bu az şey değildir, inan bana. Medine Sid kuşatmasında bir defa tek başına atına atlayıp Kastilya Kralı'nın çadırına gitmişti. 'Ey Hıristiyanların Kralı!' diye seslenmişti. 'Şövalyelerinden her birini tek tek benimle dövüşmeye davet ediyorum. Emir sana, eğer adamlarından biri beni düşürecek olursa kalenin kapılarını açacağımızı söylememi bildirdi. Fakat güneş battığında hâlâ atımın üzerindeysem, o zaman siz çekilip gideceksiniz.'

"Dedenin ününü duymuş olan Kral bu teklifi kabul etmek istemediyse de Hıristiyan şövalyeleri isyan ettiler. Böyle bir teklifi geri çevirmenin erkekliklerine hakaret olacağını hissediyorlardı. Böylece teklif kabul edildi. Ne olacaksa olacaktı.

Güneş batarken Beni Hudeyl'in reisi kanlar içindeydi ama hâlâ atının üstündeydi. Yaklaşık altmış Hıristiyan şövalyesiyse yerlerde ölü yatıyordu. Kuşatma kaldırıldı... tabii sadece bir haftalığına. Sonra geri geldiler, beklenmedik bir baskın yapıp kaleyi ele geçirdiler ve savaşı kazandılar; o sırada İbn Ferid, el-Hudeyl'e dönmüş bulunuyordu.

"Çok sevdiği annesi Naime Hanım büyükhalan Zehra'yı doğururken öldüğünde, büyükbaban Abdullah sadece iki yaşındaydı. Naime Hanım'ın küçük kız kardeşi Meryem Hanım onun yerine geçti ve iki çocuğa da analık etti. Hem de ne analık. Çocukların onu gerçek anaları sanarak yetiştikleri söylenir."

Züheyr sabırsızlanmaya başlamıştı. "Bunun *senin* hayatının hikâyesi olduğundan emin misin? Daha çok benim hikâyeme benziyor. Büyükdedem hakkında anlatılan masallarla yetiştirildim ben de."

El-Zındık, Züheyr'e bakarken gözlerini kıstı. "Bir kere daha sözümü kesersen bu konuyu seninle bir daha asla konuşmayacağım. Anlaşıldı mı?"

Züheyr bu katı koşulu kabul ettiğini belirtince yaşlı adam öyküyü tamamladı.

"Ancak bazı sorunlar vardı. İbn Ferid yeni karısına büyük saygı gösteriyorsa da, aralarında ihtiras yoktu. Meryem, dedenin yatağı dışında her bakımdan ablasının yerine geçebilmişti. Deden bütün erkeklerin sahip olduğu o aleti kullanamaz oldu. Pek çok hekime göründü. Kaybettiği şehvetin geri gelmesi için nice iyileştirici, egzotik karışımlar içti, fakat hepsi boşunaydı. Yatağının önünden en güzel bâkireler geçiriliyor, gelgelelim onda en ufak bir kıpırdanma olmuyordu.

"Onların anlamadıkları şey, ruhsal hastalıkların bedensel hastalıklar gibi iyi edilemeyeceğiydi. Benim genç dostum, insan üzgünken horozu ötmez! Bu olayları bilmediğine emin misin?"

Züheyr başını salladı.

"Buna şaşırdım işte. Ama da Cüce de her ayrıntıyı çok iyi bilirler. Biri bunları sana anlatmalıydı." Yaşlı adam adını andığı çifte duyduğu hoşnutsuzluğu belirtmek için şiddetle aksırdı, balgamını büyük bir beceri ve isabetle mağaranın dışına tükürdü.

"Lütfen, burada keseyim deme, hepsini öğrenmeliyim." Züheyr yalvaran ve sabırsız bir sesle konuşmuştu. Yaşlı adam biraz daha kahve koyarken gülümsedi.

"Bir gün İbn Ferid, Kurtuba'da amcasını ziyaret ederken, iki adam ailelerinizin İşbiliye'nin düşüşünden beri dost oldukları bir Hıristiyan soylusunun köyüne gittiler. Soylu Don Alvaro evde değildi. Hanımı da yoktu. Beklerlerken genç bir hizmetçi kız kendilerine meyve ve içki getirmişti. Kız on beş, en fazla on altı yaşında olmalıydı.

"Kızın adı Beatrice'di ve çok güzel bir yaratıktı. Teni olgun kayısı rengindeydi, gözleri bademden farksızdı ve bütün yüzüyle gülümsüyordu. Onu bu olaydan kısa süre sonra görmüştüm, çocuk haliyle bile güzelliğinden etkilenmemek çok zordu. İbn Ferid gözlerini kızdan ayıramıyordu. Amcası olanları anında anlamıştı. Hemen oradan çıkmak istediyse de deden evden ayrılmamakta ısrar etti. Amcası daha sonra aileye İbn Ferid'in bir uçuruma doğru gitmekte olduğunu o anda hissettiğini anlatacaktı. Ancak bütün uyarıları, korkuları, kötü sezgiler boşunaydı. İbn Ferid inatçılığıyla ün salmış bir insandı.

"Don Alvaro oğullarıyla gelip de evdeki ziyaretçileri görünce çok sevindi. Hemen bir şölen hazırlandı. Yataklar yapıldı. İki adamın o gece Kurtuba'ya dönmeleri söz konusu değildi. Aileye İbn Ferid'in ertesi gün döneceğini bildiren bir haberci gönderildi. Dedenin ne kadar sevindiğini tahmin edebilirsin. Büyük cengâver sonunda gece geç saatte ev sahibine hizmetçi kızı sordu.

"'Sen de mi dostum?' dedi Don Alvaro. 'Beatrice, aşçımız Dorothea'nın kızıdır. İstediğin nedir? Kızla yatmak istiyorsan, bunu ayarlayabiliriz elbette.'

"Don Alvaro'nun bu cömert cevabı üzerine, İbn Ferid'in oturduğu yerden kıpkırmızı bir yüzle fırlayarak kendisini düelloya davet etmesine ne kadar şaşırdığını tahmin edebilirsin. Don Alvaro konunun ciddi olduğunu anlamıştı. Kalkıp İbn Ferid'i kucakladı. 'İstediğin nedir, dostum?' dedi. Herkes susmuştu. İbn Ferid'in sesi heyecandan boğazından güçlükle çıkıyordu. 'Onun karım olmasını istiyorum, hepsi bu,' dedi. Amcası o anda düşüp bayıldı ama bu daha çok içtiği alkolün etkisindendi sanırım. Don Alvaro ne diyebilirdi ki? Kızın babasının ölmüş olduğunu ve Dorothea'ya fikrini soracağını söyledi. Kadının evinde çalıştığı için de böyle bir teklifi reddedeceğini sanmadığını söyleyecek kadar açık sözlüydü.

"Deden bekleyemedi. 'Onu hemen çağırt!' dedi. Don Alvaro kendisine söyleneni yaptı. Şaşkın ve telaşlı bir haldeki Dorothea gelip odadakileri selamladı. Don Alvaro, 'Dorothea,' diye söze başladı. 'Misafirlerim yemeklerinden çok hoşnut kaldılar ve bu büyük cengâver İbn Ferid seni özellikle kutluyor. Aynı zamanda seni genç Beatrice'in güzelliği için de kutlamak istiyor. Bu son yıllarda yanımızda büyüdüğü için biz onun giderek güzelleşmesini doğal karşılıyoruz, ama dışardan biri için çok can yakıcı olmalı. Onu evlendirme konusunda ne düşünüyorsun?' Zavallı kadın ne diyebilirdi ki? Şahane vücudu, dizlerine kadar inen kızıl saçlarıyla o da çok güzel bir kadındı. Soru karşısında beyninden vurulmuşa dönmüştü. Kulaklarına inanamayarak başını salladı. 'Öyleyse sana iyi haberlerim var,' diye devam etti Don Alvaro. "Dostum İbn Ferid onunla evlenmek istiyor. Anladın mı? Bir gecelik cariye olarak değil, eşi olmasını istiyor! Sana esaslı bir drahoma ödeyecek. Ne diyorsun?'

"Zavallı kadının ne hale geldiğini tahmin edebilirsin, İbn Ömer. Ağlamaya başladı tabii. Bundan çok etkilenen İbn Ferid bu kere konuşup niyetinin çok şerefli ve ciddi olduğunu söyledi. Bunun üzerine kadın Don Alvaro'ya bakarak, 'Efendim, bildiğiniz gibi kızın babası yok, kararı siz verin,' dedi. Don Al-

varo o anda Beatrice'in ertesi sabah senin üçüncü büyük babaannen olmasına karar verdi. Sonra daha pek çok şarap içildi. Söylediklerine göre, dedenin doğduğu gün dışında yüzünde böyle bir sevinç görülmemişti. Cennetin yedinci katına çıkmış gibi olmuştu. Sevincinden şarkıya başladı ve bunu öyle bir neşe ve tutkuyla yaptı ki herkes kendisine katıldı. O şarkı asla unutulmadı ve ondan sonra sizin evde sık sık söylendi."

Züheyr birden kaskatı kesildi.

"'Hamriye miydi? Yoksa 'Şaraba Övgü' mü?"

Yaşlı adam gülümseyerek başını salladı. İbn Ferid'in hikâyesinden çok etkilenmiş olan Züheyr birden şarkıyı okumaya başladı.

Kabaran tutku dalgaları duygularımı boğsun!
acı aşk ateşine, bu için için yanan yüreğime;
Ve kaşlarını çatma bana.
Çünkü aşk hayattır ve aşk içinde ölmek,
bütün günahların bağışlandığı cennettir.

"Allah için gerçekten güzel okudun," dedi yaşlı adam.

"Sözleri babamdan öğrenmiştim."

"O da kendi babasından, ama en önemlisi ilk söylenişiydi. Devam edeyim mi, yoksa bugünlük yeter mi? Güneş tepeleri aydınlatmaya başladı bile. Senin cennetlik karışım evde bekliyordur. Yorulduysan..."

"Lütfen, devam et. N'olur."

Ve yaşlı adam devam etti.

"Beatrice ertesi sabah kahvaltıdan sonra Müslüman oldu. Kendisine seçmesi için Müslüman adları sıralandığında şaşırdı ve o yüzden yeni adını bile müstakbel kocası seçti. Esma. Esma binti Dorothea.

"Zavallı çocuk. O sabah mutfağı temizleyip ocağı yakmak için erkenden kalktığında evleneceğini öğrenmişti. Ağlamaya başladı. Nikâh birkaç saat sonra kıyıldı. Orada dedenden baş-

ka tek Müslüman olan amcası kıymıştı nikâhı. Bizimki basit bir dindir. Doğum, ölüm, evlilik ve boşanma, papazların yarattıkları sistem gibi öyle gösterişli törenler gerektirmez.

"İbn Ferid, ailesine bu dönüşü olmayan gerçeği sunmak istediği için acele ediyordu. Her türlü gecikmenin feci sonuçlar doğuracağını hissediyordu. Naime ve Meryem'in ağabeyleri, ailenin öteki boylarla tartışmaları çözümlemekte uzman olan kolundandılar. İkisi de çok usta katillerdi. Kız kardeşlerinin yerine bir Hıristiyan köle kızının geçmesini hakaret olarak görecekleri kuşkusuzdu. Bildiğin gibi cariyelere izin vardı. Oysa bu durum farklıydı. Evin yeni hanımı kendi bilgileri ve rızaları dışında seçiliyordu. Hiç kuşkusuz zamanla bu kadın doğuracaktı da. Düşünmelerine fırsat verildiği takdirde Beatrice'i öldürmeye kalkışabilirlerdi. İbn Ferid, Endülüs'te cesareti nedeniyle 'Aslan' olarak nam salmıştı ama aynı zamanda bir tilki kadar kurnazdı. Nikâhı kıyılırsa kayınbiraderleri karşısında üstünlüğü ele geçireceğini biliyordu. Amcası bu duruma çok kızmıştı tabii, fakat yeğeniyle Don Alvaro'nun evinde kavga edemezdi. Kavga sırası daha sonra gelecekti.

"Böylece İbn Ferid ve Esma binti Dorothea, Kurtuba'ya döndüler. Gırnata krallığına ve el-Hudeyl'in güvenliğine dönmek için iki günlük yolculuğa çıkmadan önce bir gün bir gece orada dinlendiler. İbn Ferid amcasının gönderdiği özel bir ulakla haberin eve kendisinden önce gittiğini bilmiyordu.

"Evde tam bir yas havası vardı. O sırada on sekiz yaşında olan büyükbaban Abdullah artık tam bir erkekti. Büyükhalan Zehra ondan dört yaş küçük, benim kadardı. Derenin geçtiği avluda telaşla aşağı yukarı yürüyorlardı, ben de sebebini bilmeden onların giderek daha çok huzursuzlandıklarını görüyordum. Dedene sorduğumda, 'Defol buradan, köpek oğlu köpek, bu iş seni ilgilendirmez,' dedi. Daha önce benimle hiç öyle konuşmamıştı. Meryem Hanım odasından çıkınca ikisi de ona koşup sarıldılar, ağlamaya başladılar. Benim küstahlığım unutulmuştu. Büyükbabanı çok severdim,

fakat o gün bana söylediği sözlere çok kırılmıştım. Tabii daha sonra öfkesinin sebebini anladım. O güne değin onunla ve Zehra'yla eşitleriymişim gibi oynardık. Ne ki birden her şey değişmişti. Ortalık sakinleşince ikimiz de eski günlerimize dönmeye çalıştıysak da, bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Onun evin genç beyi olduğunu unutamazdım, o da benim Esma Hanım'ın ihtiyaçlarını görmesi için yanına verilen hizmetçinin oğlu olduğumu sürekli hatırlatıyordu."

Sonunda kendisi hakkında konuşmaya başladı, diye düşündü Züheyr; ama bir soru yöneltmeye fırsat bulamadan yaşlı adam hikâyeye devam etmişti.

"Meryem Hanım, senin Ama dışında hizmetçilerden birinin en küçük bir laubaliliği karşısında çok sivri dilli olabilmesine rağmen, kadınların en kibarıydı. Onu çok iyi hatırlıyorum. Kimi zaman ırmağın oluşturduğu büyük havuzda yıkanmaya giderdi. Önünde altı, arkasında dört hizmetçi kadın olurdu. Bunlar kendisine mahremiyet sağlamak için iki yanına çarşaflar gererlerdi. Eğer Zehra yanlarında değilse genellikle hiç konuşulmazdı. Fakat Zehra varsa, teyze ile yeğen durmadan konuşurlardı, o zaman hizmetçilerin Zehra'nın şakalarına gülmelerine izin vardı. Hizmetçiler Meryem'e saygı gösterirler ama ondan hoşlanmazlardı. Merhum ablasının çocuklarıysa kendisine körlemesine taparlardı. Babalarının onunla mutlu olmadığını bilirlerdi. Çocukların genelde sezdikleri gibi, sorunun çok derinlerde olduğunu hissetmelerine rağmen onu sevmekten asla vazgeçmemişlerdi."

Yaşlı adam aniden susup gencin gözlerinin içine baktı.

"Seni rahatsız eden bir şey var, değil mi küçükbey? Şimdi gidip başka bir gün gelmek ister miydin? Hikâye bir yere kaçmaz nasıl olsa."

Züheyr'in gözleri ufukta küçük bir gölge görmüştü. Kalkan tozdan, bunun bir görevle dörtnala giden bir atlı olduğu anlaşılıyordu. El-Hudeyl'den bir habercinin gelmekte olduğundan kuşkulandı.

"Korkarım konuşmamız yarıda kesilecek. Eğer o atlı bizim evden gelen bir haberciyse yarın sabah gün doğarken gelirim. Fakat bugünlük ara vermeden önce tek bir sorumu cevaplayabilir misin?"

"Sor bakalım."

"Sen kimsin ihtiyar? Annen bizim evde çalışmış, peki, baban kimdi? Bizim aileden misin sen de?"

"Bundan pek emin değilim. Naime Hanım, İbn Ferid'le evlendiğinde, annem Kurtuba'dan onun çeyizi arasında gelen bir hizmetçi kızdı. O sırada on altı, on yedi yaşında olmalı. Babam mı? Kim bilir? Annem, sizin yanınızda çalışan ve ben doğduğum yıl Malaka yakınlarındaki çarpışmalarda ölen bir bahçıvan olduğunu söylemişti. Onunla evli olduğu doğruydu, ama onun babam olup olmadığını ancak Allah bilir. Daha sonraki yıllarda Esma bint Dorothea'nın ani ve esrarengiz ölümünden ve annemin garip bir şekilde bu dünyadan göçmesinden sonra gerçek babam hakkında bazı söylentiler duymuştum. Beni meydana getiren tohumun İbn Ferid tarafından ekildiği söyleniyordu. Bu, kendisinin daha sonraki yıllardaki davranışlarını açıklayan bir şeyse de, gerçek bu olsaydı annem mutlaka bana söylerdi. Sonunda o konuda kafa yormaktan vazgeçtim."

Züheyr olayların böyle bir şekil almasına şaşırmıştı. Ama'nın Esma Hanım trajedisi hakkında bir şey söylediğini hayal meyal hatırlıyordu. Orada kalıp hepsini öğrenmek isterdi, ama toz bulutu da giderek yaklaşıyordu.

"Önemli bir gerçeği benden hâlâ saklıyorsun ama."

"Neymiş o?"

"Adın, ihtiyar, adın."

Adamın o ana kadar dimdik duran başı birden önüne düştü, kilimin desenlerini seyre koyuldu. Sonra başını kaldırıp Züheyr'e bakarak gülümsedi.

"Annemin bana verdiği adı çoktan unuttum. Belki senin büyükhalan Ama ya da Cüce hatırlar. Çok uzun yıllardır dostlarım da, düşmanlarım da beni Vecid el-Zındık olarak ta-

nırlar. İlk kitabımı yazdığımda da o adı kullanmıştım. Bu hâlâ gurur duyduğum bir addır."

"Bana neden el-Fahl dediklerini bildiğini iddia etmiştin. Benim de senin neden böyle bir adla anıldığını sana açıklamak için aynı derecede zekice bir şey bulmam lazım, bunun için herhalde çok kafa yormalıyım."

"Bunun cevabı çok basit. Beni çok iyi tanımlıyor da ondan. Ne de olsa ben bir şüpheci, vecd halinde, hür fikirli bir insanım."

İkisi de güldüler buna. Atlı gelip mağaranın önünde durunca, her zaman içinden geldiği gibi davranan Züheyr yaşlı adamı kucaklayıp yanaklarından öptü. Bu hareket el-Zındık'ı çok duygulandırmıştı. Ama ağzını açıp bir şey söyleyemeden atlı hafifçe öksürdü.

"Gel içeri, be çocuk. Babamdan mesaj mı getirdin?" dedi Züheyr.

Oğlan başını salladı. On üçünde var, yoktu.

"Bağışlayın beni, genç efendim, ama efendimiz hemen dönmenizi istiyor. Sizi kahvaltıya bekliyorlar."

"Pekâlâ. Sen at dediğin o katıra bin ve gidip benim gelmek üzere olduğumu söyle. Dur. Fikir değiştirdim. Sen şimdi git. Ben az sonra sana yetişirim. Mesaj falan yok, babamla ben konuşurum."

Çocuk tam gidecekken, el-Zındık, "Evlat, bana bak," dedi. "Susadın mı?"

Çocuk Züheyr'e baktı, Züheyr hafifçe başını eğdi. Çocuk kendisine uzatılan bardağı alıp bir yudumda içti.

"Şu hurmaları al bakayım. Efendin sana yetişmeden yolda yiyecek vaktin olur."

Çocuk meyveleri aldı, ikisini de selamladı, atına atlayıp yola koyuldu.

"Hayırlı günler, Vecid el-Zındık."

"Sana da oğlum. Senden bir şey isteyebilir miyim?"

"Elbette."

"Baban çeyrek yüzyıl önce burada yaşamama izin verdiğinde sadece bir tek şart ileri sürmüştü. Ailesi hakkında hiç konuşmayacaktım. Eğer bu şartın çiğnendiğini öğrenirse iznini geri alacaktı. Tabii annenin bana kibarca gönderttiği yiyecekler de kesilecekti. Geleceğim senin sessizliğine bağlı artık. Gidecek hiçbir yerim de yok."

Züheyr çok öfkelenmişti.

"Fakat bu kabul edilebilir bir şey değil. Haksızlık. Babam böyle şeyler yapacak insan değildir. Ben..."

"Sen hiçbir şey yapmayacaksın. Baban bir hata işlemiş olabilir, ama onun da sebepleri vardı. Bu konuda konuşmayacağına söz vermeni istiyorum."

"Söz veriyorum. Kuran üzerine..."

"Senin sözün tek başına yeterli."

"Elbette el-Zındık, ama ben de bunun karşılığında senden hikâyeyi tamamlamanı isteyeceğim."

"Zaten niyetim buydu."

"Hayırlı günler, ihtiyar."

El-Zındık, Halid'in bağlı olduğu yere kadar yürüdü, atın çıplak sırtına atlayan Züheyr'e bakıp gülümsedi, atın sağrısını okşadı.

"Eyersiz ata binmek..."

"Biliyorum!" diye bağırdı Züheyr, "...şeytanın sırtına binmekten farksızdır. Eğer bu doğruysa şeytanın bayağı rahat bir sırtı olduğunu söylemeliyim."

Züheyr tepeden aşağıya dörtnala giderken yaşlı adam yüzünde bir sırıtışla, 'Hayırlı günler, el-Fahl. Tanrı'nın rahmeti üzerinde olsun," diye bağırdı.

El-Zındık bir süre orada durup uzaklaşan binicinin ustalığını seyretmenin tadına vardı.

"Bir zamanlar ben de öyle binerdim. Hatırlıyor musun, Zehra?"

Ne yazık ki cevap yoktu.

ÜÇ

Yezid ikindi uykusundan hafifçe titreyerek, yüzünden terler boşanarak uyanmıştı. Yanında yatan annesi en küçük evladını bu durumda görünce telaşlandı. Yüzünü gülsuyuna batırılmış bir keten bezle silip elini alnına koydu. Çocuğun alnı avluda esen ikindi rüzgârları kadar serindi. Korkacak bir şey yoktu.

"İyi değil misin, oğlum?"

"Hayır. Garip bir rüya gördüm. O kadar gerçekti ki, anne. İkindi rüyaları neden daha gerçek oluyor? Uykumuz daha hafif diye mi?"

"Belki. Rüyanı bana anlatmak ister misin?"

"Kurtuba'daki camiyi gördüm. O kadar güzeldi ki, anne. Sonra büyükamca Miguel içeri girip her tarafa şişe şişe kan

boşaltmaya başladı. Ona engel olmaya çalıştım ama bana vurdu ve..."

"Rüyalarımızda gördüklerimiz gerçeklerden çok uzak şeylerdir," diye Zübeyde çocuğun sözünü kesti. Ama'nın kışkırtmasıyla çocukların Miguel'e sürekli saldırmalarından hoşlanmıyordu. Onun düşüncelerini başka yana çekmeye çalıştı. "Fakat Kurtuba'daki Büyük Cami rüyalarda bile görülenden güzeldir. Bir gün o görkemli kemerlerini görmen için seni oraya götüreceğiz. Miguel'e gelince..." Kadın içini çekti.

Hamama gitmekte olan Züheyr konuşmaya kulak misafiri olmuştu, sessizce annesinin odasına girerken Yezid'in Kurtuba Piskoposu'nu kötülediğini duydu.

"Onu sevmiyorum. Hiç de sevmedim. Yanaklarımı sıkıp canımı acıtıyor. Ama, ondan başka bir şey beklenmeyeceğini söylüyor. Annesi Esma Hanım da onu hiç sevmezmiş, öyle söyledi. Anne, bir gün Ama ile Cüce'nin Esma Hanım hakkında konuşmalarını duydum. Ama, onu öldürenin Miguel olduğunu söyledi. Doğru mu bu?"

Zübeyde'nin yüzü sapsarı kesilmişti. Hiç de inandırıcı olmayan bir kahkaha attı. "Ne saçma şey. Elbette Miguel annesini öldürmedi! Baban böyle konuştuğunu duysa çok kızar. Senin Ama'n saçmalıyor. Onun ağzından çıkan her şeye inanmamalısın."

"Bundan emin misin, anne?" diye Züheyr alaycı bir sesle sordu.

Sesi ikisinin de ödünü patlatmıştı. Yezid fırlayıp ağabeyinin kucağına atladı. İki kardeş öpüştüler. Anneleri gülümsedi.

"Aslan yavrusu koruyucusunu buldu. Bu sabah çok özlendin. Yezid kendi dahil herkesin canını sıkarak deli danalar gibi koşuşturup duruyordu. O moruk sana bu kadar ilginç olan ne anlattı ki?"

Züheyr eve dönerken, bu beklenen sorunun cevabını hazırlamıştı.

"Endülüs faciasını. Yaşam biçimimizin ayakta durmaktaki başarısızlığını. O, tarihimizin sonuna geldiğimize inanıyor. Çok bilgili bir adam o, anne. Gerçek bir âlim. Onun hakkında neler biliyorsun? Kendisi hakkında konuşmaya kesinlikle yanaşmıyor çünkü."

"Ama'ya sor," dedi Yezid. "O, onun hakkında çok şey biliyor."

"Ama'ya bir daha Yezid'in önünde hayallerini dizginlemesi gerektiğini söyleyeceğim."

Züheyr gülümsedi, tam Ama ve kehanetleri hakkında bir tartışmaya girecekti ki, annesinin gözlerindeki uyarıyı fark etti. Kadın yatağına oturdu, ardından da her türlü konuşmayı kesen emri geldi.

"Git yıkan, Züheyr. Saçların toz toprak içinde."

Yezid yüzünü buruşturarak, "Üstelik at teri kokuyor," dedi.

İki kardeş odadan çıkınca Zübeyde ellerini çırptı. İki hizmetçi kadın girdi içeri. Birinin elinde bir ayna ile iki tarak vardı. Hiç konuşmadan hanımlarının başına masaj yapmaya koyuldular. Narin ama güçlü yirmi parmak alından boyuna kadar olan alanı iyice ovuşturdular. Zübeyde arka planda sadece akan suyun sesini duyuyordu. İç dengesinin yerine geldiğini hissedince kadınlara yeter işareti verdi.

Bunun üzerine iki kadın yere oturdular ve Zübeyde de duruşunu değiştirip yatağın kenarına gelince ayakları üzerinde çalışmaya başladılar. Kadınlardan genç olan Umayma bu işte yeniydi; telaşı, hanımının sol topuğunu ovmak için gücü gerektiği gibi kullanamamasından anlaşılıyordu.

Zübeyde, "Köyde neler konuşuluyor?" diye sordu. Umayma hizmetine yeni alındığı için kızı rahatlatmak istiyordu. Hanımının kendisine hitap etmesiyle yüzü kızaran genç kız, köyde herkesin Beni Hudeyl için duyduğu saygıyı belirten anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Daha yaşlı ve daha deneyimli olan arkadaşı Hatice hemen kızın yardımına koştu.

"Herkes Züheyr bin Ömer'in kâfiri tokatlamasını konuşuyor, hanımım."

"Züheyr bin Ömer sersemin tekidir. Neler diyorlar?"

Umayma gülmesini bastırmayı başarmıştı fakat Zübeyde'nin resmiyetten uzak olmasıyla güveni yerine geldiğinden soruyu rahatlıkla cevapladı.

"Gençler İbn Ömer'le aynı fikirdeler, hanımım, ama yaşlıların çoğu bu işten hoşlanmadılar. Hıristiyanın onu mahsustan kışkırtmış olabileceğini düşünüyorlar, kunduracı İbn Hasd bayağı kaygılandı. El-Hudeyl'e baskın için asker göndermelerinden ve hepimizi esir almalarından korkuyor. Dediğine göre..."

"İbn Hasd en iyi günlerde bile kötü kehanetlerde bulunur, hanımım."

Hatice, Umayma'nın fazla konuştuğundan korktuğu için sözü daha güvenli bir yöne çekmek istese de Zübeyde ısrar etti.

"Kes sesini. Kız, İbn Hasd başka neler söyledi, anlat bakayım."

"Hepsini hatırlamıyorum, hanımım, ama tatlı gündüz düşleri gördüğümüz günlerin sona erdiğini ve çok yakında titreyerek uyanacağımızı söyledi."

Zübeyde gülümsedi.

"Kötü şeyler düşündüğü zaman bile iyi adamdır İbn Hasd. Bir dostun eliyle atılan taş bir elmadan farksızdır. Eşyalarımı hamama götürdünüz mü?"

Umayma onayladı. Zübeyde başıyla çıkabileceklerini işaret etti. Kundura tamircisinin sadece bütün köyün duygularını ifade ettiğini biliyordu. Ortalıkta büyük bir belirsizlik vardı. El-Hudeyl köylüleri altı yüzyıldır ilk kez çocukları adına geleceğin olmadığı bir ihtimalle karşı karşıyaydılar. Kurtuba ve İşbiliye'nin fethinden sonra olanlar hakkında Gırnata'da binbir türlü hikâye anlatılıyordu. Her mülteci

dehşet ve gelişigüzel vahşet hikâyeleriyle gelmişti. En çok etki bırakan şey, pek çok şehirde Katolik Kilisesi ile Kral'ın araziye ve evlere el koymasının detaylarıyla anlatılan hikâyeleriydi. Köylüler en çok bundan korkuyorlardı. Atalarının ve kendilerinin yüzyıllardır ekip biçtikleri topraklardan atılmak istemiyorlardı. Eğer evlerini kurtarmanın yolu din değiştirmekse, pek çoğu hayatta kalmak amacıyla bunu da yapmaya hazırdılar. Bunu yapanların ilki de, yalnızca güvenlik ve para tanrılarına inanan kâhyaları Ubeydullah olacaktı.

Zübeyde bu konuları kocasıyla görüşüp bir sonuca varmaya kararlıydı. Köylüler cevap alabilmek için Beni Hudeyl'e bakıyorlardı. Zübeyde onların Züheyr'in bu atılganlığından korkmuş olmaları gerektiğini biliyordu. Ömer, Cuma günü camiye gitmeliydi. İnsanlar rahatlamak istiyorlardı.

Zübeyde avludan geçerken oğullarının satranç oynadıklarını gördü. Bir an durup baktı; Züheyr'in yüzündeki sert bakıştan Yezid'in kazanmakta olduğunu anlamıştı. "Siyah Kraliçe bende olduğu zaman hep kazanırım!"

"Ne diyorsun sen? Kapat çeneni! Satranç tam bir sessizlik içinde oynanmalıdır. Oyunun birinci kuralı budur. Sen kızışmış bir karga gibi gaklayıp duruyorsun."

"Kraliçem senin şahını kıstırdı," dedi Yezid. "Ben oyunun bittiğini anlayınca konuştum. Kızmaya hiç gerek yok. Boğulmak üzere olan bir insan yağmurdan korkar mı?"

Dokuz yaşında bir çocuk tarafından yenildiğine kızan Züheyr, şahını masanın üzerine bırakarak güler gibi yaptı ve kalktı, yürüdü.

"Yemekte görüşürüz, sefil çocuk!"

Yezid kraliçeye bakıp gülümsedi. Taşları toplayıp kutusuna yerleştirirken, yüzü sanki hayalet görmüş gibi bembeyaz kesilmiş olan yaşlı bir uşak koşarak avluya girdi. Ama mutfaktan çıktı. Adam kadının kulağına bir şeyler fısıldadı. Yezid yaşlı kadını hiç bu kadar kaygılı görmemişti. Bir Hıristi-

yan ordusu el-Hudeyl'i işgal mi ediyordu yoksa? Yezid tam kuleye koşup, ne olup bittiğini gözleriyle göreceği sırada, arkasında Ama'yla birlikte babası çıkageldi.

Olayların dışında kalmak istemeyen Yezid sakınarak babasına yaklaşıp elini uzattı. Ömer oğluna gülümsedi, ama kaşlarını çatarak uşağa baktı.

"Emin misin? Bir yanlışlık olmasın?"

"Hayır, efendim. Köyden geçtiklerini gözlerimle gördüm. Hanımın yanında iki Hıristiyan askeri vardı ve köylüler çok telaşlanmışlardı. Onu tanıyan ve bana gücümün yettiği kadar hızla buraya gelip size haber vermemi söyleyen İbn Hasd oldu."

"Ya Allah! Bunca yıl sonra. Haydi git, adam. Dönmeden de bir şeyler ye. Ama seni mutfağa götürür. Yezid, annene kendisiyle konuşmak istediğimi söyle. Ondan sonra ağabeyinle ablalarına bu gece bir misafirimiz olduğunu bildir. Misafirimizi ailecek karşılamamız için hepsinin buraya gelmelerini istiyorum. Haydi koş git şimdi, oğlum."

Zehra binti Naime, kundura tamircisiyle konuşmuş, fakat köy ileri gelenlerinin selamlamalarına karşılık vermemişti. Onları gördüğünü belirtmek için başını hafifçe eğmişti, o kadar. Arabası köyün daracık yollarından geçip de evin gördüğü ağaçlığa çıkınca, arabacıya dereye paralel uzanan bozuk yoldan gitmesini söyledi.

Heyecandan titremeye başlayan zayıf bir sesle, "Beni Hudeyl'in evini görene dek su kıyısından git," dedi. Evini bir daha görecek kadar yaşayacağını hiç sanmamıştı. Onyıllardır tutulan gözyaşları kabarıp yatağından taşan bir nehrin sessiz öfkesiyle boşanıverdi. Kendi kendine, artık geriye hatıralardan başka bir şey kalmadı, diye söylendi.

Yarım yüzyıl içinde geride hiçbir şey kalmayacak kadar içini arıttığını sanıyordu. Oysa hayat ne kadar da aldatıcı ola-

biliyordu. Eve bir bakması bile hiçbir şeyin silinmediğini göstermeye yeterli olmuştu. O tanıdık manzarayı görünce her şeyi öyle bir canlılıkla hatırladı ki, yarası yeniden kanamaya başladı. İşte nar bahçesi. Uzun yolculuğun yorduğu at yavaşlayıp dereden su içerken gülümsedi. Sonbahar olmasına rağmen gözlerini kapatınca meyve ağaçlarının kokusunu duyabiliyordu.

"Görülmediğinden emin misin?" Erkeğin sesi sinirli ve telaşlıydı.

"Beni sadece mehtap gördü! Kalp atışlarını duyabiliyorum."

O gece gün doğarken ayrılana dek bir daha konuşmamışlardı.

"Karım olacaksın!"

"Tek istediğim bu."

Kadın gözlerini açtı, güneşin son ışıklarını içine çekti. Burada hiçbir şey değişmemişti. Dev gibi duvarlar ve kule. Kapılar her zamanki gibi açıktı. Havada kış kokusu vardı. Toprağın kokusu bütün duyularını keskinleştiriyordu. Avlunun ortasından akıp hamamın depolarını dolduran derenin o yumuşacık mırıltısı yıllar öncesinden hatırladığı gibiydi. Ve Abdullah'ın oğlu Ömer şimdi bu malikânenin sahibiydi.

Zehra, yanındaki Hıristiyan askerlerin birden gerginleştiklerini hissetti ve az sonra bunun sebebini anladı. Göz kamaştıran beyaz harmaniyeler ve sarıklar içinde üç atlı kendilerine doğru geliyorlardı. Araba durdu.

Ömer bin Abdullah ile iki oğlu Züheyr ve Yezid, atlarının dizginlerini çekip yaşlı kadını selamladılar.

"Selamünaleyküm, babamın kız kardeşi. Evine hoş geldin."

"Ben evden ayrıldığımda sen dört yaşındaydın. Annen bana hep sana karşı sert olmamı söylerdi. Gel buraya."

Ömer atından inip arabaya doğru yürüdü. Kadın yeğenini başından öptü.

"Eve gidelim," diye fısıldadı.

Evin önüne geldiklerinde yaşlı hizmetkârların dışarıda beklediklerini gördüler. Zehra inerken Ama sendeleyerek yürüyüp kadını kucakladı.

"Bismillah, bismillah. Eski evine hoş geldin, hanımım." Ama'nın gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

İki ihtiyar birbirlerine bakarlarken Zehra, "Senin hâlâ yaşıyor olmana çok sevindim, Emire. Geçmiş unutuldu artık ve bir daha geri dönmesini istemiyorum," dedi.

Zehra içeri girince Zübeyde, Hind ve Gülsüm eğilerek kendisini selamladılar. Zehra her birini tek tek inceledikten sonra Yezid'in kendisini izleyip izlemediğini anlamak için arkasına baktı. Çocuğu görünce sarığını kaptığı gibi havaya fırlattı. Bu hareket gerilimi ortadan kaldırmış, herkes kahkahayı basmıştı. Zehra minder üzerinde diz çöküp Yezid'i kucakladı. Bu hareketin içten geldiğini hisseden çocuk da aynı şekilde karşılık verdi.

"Büyükhala Zehra, Ama bana sizin kırk yıldır Gırnata'da tımarhanede kapalı olduğunuzu söylemişti, oysa hiç de deliye benzemiyorsunuz."

Bütün aile taş kesilirken Ömer kaşlarını çatarak oğluna baktı. Hind kahkahayı koyvermişti bu arada.

"Ben de Yezid gibi düşünüyorum. Neden daha önce gelmediniz?"

Zehra gülümsedi.

"Önceleri evde iyi karşılanmayacağımı düşündüm. Sonra da bir daha bu konuyu hiç aklıma getirmedim."

Arkasında, kucaklarında havlular ve temiz giysiler taşıyan iki hizmetçi kızla, Ama göründü.

"Hamam hazır, hanımım. Bu kızlar size yardım edecekler."

"Teşekkür ederim, Emire. Daha sonra da bir şeyler yemeliyim."

Zübeyde, "Yemek hazır, hala," dedi. "Sofraya oturmak için sizi bekliyorduk."

Ama, Zehra'nın koluna girdi, arkalarında iki hizmetçi kız olduğu halde avluya çıktılar. Hind onların uzaklaşmalarını bekledi.

"Baba! Büyükhala Zehra deli değil, değil mi? Eskiden deli miydi?"

Ömer omuzlarını silkerek Zübeyde'ye baktı. "Bilemiyorum, kızım. Bize Kurtuba'da aklını kaçırdığını söylemişlerdi. Onu buraya geri gönderdiler, ama evlenmeyi reddedip kendi başına tepelerde dolaşarak, dine küfür sayılacak şiirler okumaya başladı. Ben onun hastalığına inanmadığımı itiraf etmeliyim. Bu çok uygun bir mazeretti. Babam ona hayrandı ve alınan karara üzülmüştü, ama İbn Ferid çok sert bir insandı. Onun son yıllarını mutlu kılmak için elimizden geleni yapmalıyız."

Hind konuyu değiştirmek istemiyordu.

"Baba, peki siz neden hiç tımarhaneye onu ziyarete gitmediniz? Neden?"

"Bunun ona çok acı vereceğini düşündüm. Bazen gitmek istediysem de sonra hep bir şey beni engelledi. Babam gidip onu görürdü, fakat her seferinde eve alt üst olmuş olarak dönerdi ve haftalarca yüzü gülmezdi. O anıları canlandırmak istemedim herhalde. Şimdi burada olduğuna göre bütün sorularını cevaplar sanırım, kızım. Zehra Hala öyle ağzı sıkılığıyla ün salmış biri değildi."

Zübeyde, "Onun varlığını yok saydığımızı düşünmeni istemem," diye söze karıştı. "Daha geçen haftaya kadar babanın kuzeni Hişam bizim adımıza ona her hafta temiz giyecek ve meyve gönderirdi."

"Bunu duyduğuma çok memnun oldum," dedi Yezid, gayet yetişkin bir sesle, ama bu tavrı hepsinin gülmesine sebep olunca o da kendi gülümsemesini saklamak için başını çevirdi.

Zehra'nın akıl sağlığı konusunda bir kuşku kalmışsa, o da yemek sırasında kayboldu gitti. Kadın sanki oldum olası ailenin ferdiymiş gibi rahatça konuşup gülüyordu. Bir ara ko-

nuşma Endülüs faciasına gelince, yaşlı kadın Zübeyde'yi şaşırtan bir politik görüşü olduğunu kanıtladı.

"Neden çöküşe girdik? Şeref anlayışımızın kurbanı olduk da ondan! Bunun ne olduğunu biliyor musun, Hind? Ya sen, Yezid? Züheyr? Hayır, değil mi? Aptallar bağışlamayı hata olarak görürler."

Sonunda herkesin kafasındaki soruyu dile getiren Hind oldu.

"Büyükhala, tımarhaneden çıkma iznini nasıl alabildin? Ne oldu?"

Yaşlı kadın gerçekten şaşırmış görünüyordu. "Yani, bilmiyor musunuz?"

Hepsi birden başlarını salladılar.

"Burada oldum olası dünyadan kopuk yaşamışızdır. Gırnata'da herkes tımarhanede olanlardan söz ediyordu. Ben bildiğinizi sanmıştım." Kadın gülmeye başladı. "O zaman size anlatmam daha iyi olacak sanırım. Yeğenim, insanın ağzını tatlılandıracak bir şey var mı?"

Zübeyde bir karşılık veremeden, yemeklerini bitirmelerini sabırla bekleyen Ama, "Hanımım biraz cennetlik karışım ister miydi?" diye sordu.

"Cennetlik karışım, ha! Hatırladın demek, Emire?"

"Hatırladım, ama zaten Züheyr'in kahvaltısı için yapacaktım, ancak o, eve öğleden sonra döndü. Her şey sabahtan beri hazır. Mısır unu yoğruldu ve kalıplanıp fırına sürülmeyi bekliyor. Hemen yaparım."

Zehra hepsinin beklentiyle kendisine baktıklarını görünce onlara anlatmanın zamanının geldiğini fark etti ve hayatında aniden büyük bir değişiklik meydana getiren olayları anlatmaya koyuldu.

"On gün kadar önce birkaç keşiş gelip tımarhanedekilerin dinleri hakkında sorular sormaya başladılar. Çoğunluk Müslümandı. Geri kalanlar da Yahudi ve birkaç Hıristiyan. Keşişler yetkililere Tulaytula Başpiskoposu'nun..."

"Ximenes!" dedi Züheyr. Büyükhalası gülümsedi.

"Ta kendisi. Keşişlerini zorla din değiştirtmeleri için emir vermiş. Buna en iyi başlayacak yer de tımarhanedeydi tabii. Bizi tehdit etmelerine gerek yoktu, ama onu da yaptılar. Ondan sonra artık Meryem'in bâkireliğine ve İsa'nın kutsallığına inanacak olanlar tımarhanede kalabileceklerdi. Bildiğiniz gibi içkiye izin yoktu ve tımarhane sakinleri şarap şişeleriyle gelen keşişleri görünce büyük bir keyifle içtiler İsa'nın kanını. Böylece din değiştirme olaysızca başladı.

"Sıra bana geldiğinde şöyle dedim: 'Yasak şeylerden uzak durmak benim için çok kolaydır, ama size haberlerim var. Şeytanın çişini içmem, ama yine de kendi arzumla din değiştirmiş biriyim. Hatta, sayın pederler, ailem beni buraya bu yüzden gönderdi. Sizin kilisenize sadakatle inandığımı söyleyince benim delirdiğimi düşündüler.' Zavallı papazlar şaşırmışlardı. Beni gerçekten deli sanıp anlattıklarıma inanmamayı tercih edebilirlerdi sanırım. Onun için boynumdaki haçı gösterdim. Ve biliyor musunuz, çocuklar? Bu da işe yaradı.

"Ertesi sabah beni Elhamra'daki generalin önüne çıkardılar. Bir tımarhane sakininin Kastilya Kralı'nın temsilcisiyle görüşmesi ne demek, düşünün hele! Adam bana çok saygılı davrandı. Ona başıma gelenleri anlattım. Benim İbn Ferid'in kızı olduğumu öğrenince az daha düşüp bayılacaktı. Bana babasından sizin dedenizin kahramanlık hikâyelerini dinlediğini söyledi ve bunlardan bazılarını hemen orada anlatmaya başladı. Ben hepsini biliyordum ama hiç renk vermeden olanca dikkatimle dinledim ve gerekli yerlerde gerekli sesleri çıkartıp gülümsedim. Beni tımarhaneye tıkan şeyin babamın aksiliği olmasından her nasılsa ikimiz de söz etmedik. Bana Gırnata'daki durum hakkında ne düşündüğümü sordu. Ona kırk yıl önce Tanrı'dan bir lütûfta bulunmasını istediğimi ve ölmeden önce isteğimin gerçekleşmesi için hâlâ dua etmekte olduğumu söyledim. 'Bu lütûf nedir, hanıme-

fendi?' diye sordu general. 'Bana beni ilgilendirmeyen şeylere karışmama gücünü vermesi,' dedim."

Yezid, kadının hem kendisini hem General'i taklit etmesini görünce kıkırdamaya başladı. Ötekiler, hatta bu efsanevi insanın gelişi karşısında neredeyse dilini yutmuş olan Gülsüm bile kahkahayı bastılar. Hikâyelerinin yarattığı etkiden keyiflenen Zehra anlatmaya devam etti. "Bu yaptığımı korkaklık diye niteleyebilirsiniz ve bunda haklı da olursunuz. Ama çocuklar, oradan çıkmak istiyordum. Eğer gerçeği söyleseydim... eğer o kahrolası Ximenes'in kitaplarımızı yaktığında neler hissettiğimi söyleseydim, şimdi hâlâ ya tımarhanedeydim ya da bir manastıra gönderilmiş olurdum. Kültürümüzün yanışına tanık olmamız için bizleri toplayıp oraya götürmüşlerdi. O zaman hep bu evi ve kütüphanemizdeki o kitapları düşünmüştüm –İbn Hazm, İbn Haldun, İbn Rüşd, İbn Sina. Hiç olmazsa buradakiler kurtulmuş olacaktı. Bütün bunları General'e anlatabilirdim, ama o zaman aklımın yerinde olduğuna inanmazlardı. Oysa, kayıtsız tavrım istediğim etkiyi yaratmıştı.

"General kalktı, önümde eğilerek elimi öptü. 'İstediğiniz zaman silahlı bir muhafız eşliğinde aile malikânenize göndereceksiniz, hanımefendi,' dedi. Sonra izin isteyip ayrıldı ve ben de tımarhaneye geri götürüldüm. Ne durumda olduğumu tahmin edersiniz sanırım. Tam kırk yıldır oradan çıkmamıştım. Sakin bir şekilde ölümü beklerken birden başıma bunlar gelmişti. Aklıma gelmişken söyleyeyim, o kitapları buradan göndermelisiniz. Kahire Üniversitesi'ne ya da Fez'e gönderin. Burada yok olup gidecekler. Söyleyecek başka şeyim yok şimdilik. Size yük olmayacağımı umuyorum."

"Burası sizin evinizdir," dedi Ömer. "Belki de buradan hiç ayrılmamanız gerekirdi."

Hind, Zehra'yı kucaklayıp öptü. Yaşlı kadın bu hareketin içtenliğinden çok duygulanmıştı.

"Sizin Hıristiyan olduğunuzu bilmiyordum, büyükhala."

Zehra, "Ben de," deyince Yezid kendini tutamayıp kahkahayı bastı.

"Yani, bütün bunları oradan çıkmak için mi uydurdunuz?"

Zehra başını sallayınca hep birden güldüler. Ancak Yezid'i rahatsız eden bir şey vardı.

"Peki, haçı nereden bulmuştunuz?"

"Ben yapmıştım. Orada zaman kavramı yoktu. Gerçekten delirmemek için tahtadan oymalar yapardım."

Yezid yerinden kalkıp Zehra'nın yanına oturdu, sanki ablasının gerçek olduğundan emin olmak istercesine eline sıkı sıkı yapıştı.

"Yeğenimin tıpkı babası gibi iyi bir insan olduğunu daha şimdiden anladım. Çocukların senin yanında çok rahatlar. Bizim zamanımızda hiç öyle değildi. Burnuma güzel bir koku geliyor. Emire ustalığını kaybetmemiş demek." Ama, soğumaması için beze sarılmış mısır çörekleriyle geldi. Arkasındaki Cüce, kaynar süt dolu bir tencere taşıyordu. En arkadan gelen Umayma'nın elinde de bir tas esmer şeker vardı. Cüce eğilerek Zehra'yı selamladı.

"Annen sağ mı öldü mü, Cüce?"

"On beş yıl önce öldü, hanımım. O da sizin için dua ederdi."

"Kendisi için etseydi belki hayatta olurdu."

Ama, cennetlik karışımı hazırlamaya koyuldu. Büyük bir tasın içinde yumuşak çörekleri ufalıyordu. Sonra üzerine tereyağı ekleyip yoğurarak onları iyice yumuşattı. Arkasından, bir işareti üzerine Umayma şekeri ağır ağır boşalttı. Ama'nın buruşuk parmakları bir süre sonra tasın içinden çıktı. Zehra ellerini çırparak tasını uzattı. Ama sağ eliyle bir avuç alıp tasa boşalttı. Ardından öbürleri de aynı şeyi yaptılar. Taslara sıcak süt döküldü. Bir süre bu basit tatlının keyfini çıkardıktan sonra onu yapana övgüler yağdırma faslı başladı.

"Bu cennetten çıkma bir şey, Emire. Şimdi artık huzur içinde ölebilirim."

Yezid, "Ama, ben hiç böylesini yememiştim şimdiye kadar," dedi.

"Bu cennetlik karışım sadece benim için yaratılmış olabilir mi, Ama?" diye sordu Züheyr.

"Bu cennetlik karışım bana gençliğimi hatırlatıyor," dedi Ömer.

Ama memnundu. Misafir ile evin üç erkeği kendisine herkesin içinde övgüler yağdırmışlardı. Hind, ta İbn Ferid'in ilk evliliğinden bu yana devam eden bu törenin saçmalığına için için gülerken, hiç olmazsa kadın bu gecelik homurdanacak bir sebep bulamayacak, diye düşündü.

Hind'in yatak odası bir zamanlar Zehra'nındı. Oda şimdi yine yaşlı kadın için hazırlanmıştı, Hind de evin haremlik tarafında annesininkine yakın bir odaya taşınmıştı. Ailenin bütün kadınları ile Ama, Zehra'yı odasına götürdüler. Kadın avlu kapısında durup gökyüzüne baktı. Gözlerinden bir iki damla yaş süzüldü.

"Her ay bu avluyu görürdüm rüyalarımda. Emire, dolunayda nar ağacının gölgelerini hatırlıyor musun? Ve ne söylediğimizi? Ay bizimle olduktan sonra yıldızlara ne ihtiyaç var, derdik."

Ama, kadını hafifçe kolundan tutup odaya sokarken, Zübeyde, Hind ve Gülsüm de iyi geceler dilediler.

Avlunun başka bir köşesinde Umayma, Zübeyde hanımın odasını hazırlamış, evine gitmek üzereyken, bir el kendisini yakalayıp bir odaya çekti.

"Yapmayın, efendim," diye fısıldadı kız.

Züheyr kızın memelerini okşadı, elleri başka yerlere kayarken kız kendisini durdurdu.

"Bu gece olmaz, el-Fahl. Kirliyim. İnanmıyorsan elini sok da bak."

Züheyr'in elleri iki yanına düştü. Bir cevap vermedi, Umayma kapıdan sıyrılıp gözden kayboldu.

Hind ile Gülsüm annelerinin odasına gitmişlerdi. Yatağın üzerinde oturmuşlar, Zübeyde'nin saçlarını açıp soyunmasını seyrediyorlardı.

Ömer iki oda arasındaki kapıdan içeri girdi.

"Ne kadar garip bir gece geçirdik," dedi. "Babamdan dört yaş küçüktü. Onda babamı hatırlatan çok şey gördüm. İkisi birbirlerine çok yakındılar. Babamın onu ne kadar özlediğini çok iyi biliyorum. Ne trajedi ama. Boşuna geçmiş bir hayat. Zehra çok esaslı biri olabilirdi. Onun şiir yazdığını biliyor muydunuz? Gayet güzel şiirler yazardı üstelik. Büyükbabamız ona kızgınken bile bunu kabul ederdi..."

Kapı vuruldu, Züheyr içeri girdi.

"Seslerinizi duyunca aile toplantısı var sandım."

"Yezid'siz toplantı mümkün değil," dedi Hind. "Bu toplantıları ciddiye alan bir tek o var. Sen içeri girdiğinde babam büyükhalamızı anlatıyordu."

"Ben de onu dinlemeye geldim zaten. Bir hayalet öyle her gün canlanmaz. Ne kadındı, kim bilir? Elli yıl önce bu evden kovulmuş. Bu gece nasıl da kibar davrandı. Ne bir kırgınlık, ne bir öfke. Sadece rahatlama hissi."

"Bize kızmak için sebebi yok ki," dedi babası. "Biz ona bir kötülük yapmadık."

"Kim yaptı peki? Kim? Neden? Büyükhala Zehra'nın suçu neydi?"

Hind'in sabırsızlık dolu sesinde saklamaya çalışmadığı bir öfke seziliyordu. Ara sıra Ama'dan duyduğu bir iki söz ve İşbiliye'deki kuzenlerinin dedikoduları dışında Zehra hakkında bir şey bilmiyorsa da, yaşlı kadının onurlu tavırları kendisini etkilemişti. Duyduklarının hiçbiri bugün Gırnata'nın karmaşasından kaçıp babaevine sığınan asıl Zehra gerçeğiyle uyuşmuyordu.

Ömer karısına baktı, Zübeyde hafifçe başını sallayınca çocuklarına Zehra'yı saran esrar hakkında hatırlayabildiklerini anlatma gerekliliğini hissetti. Kendisinin de bilmediği o kadar

çok şey vardı ki, yaşayanlar içinde sadece Ama bütün ayrıntıları biliyordu –ve Büyükamca Miguel dışında belki biri daha.

Ömer bin Abdullah, "O kadar eskilerde kaldı ki, her şeyi tam olarak hatırladığıma emin değilim," diye söze başladı. "Size anlatacaklarımı bana Zehra'yı çok seven ve ona çok bağlanan annem anlatmıştı.

"Zehra'nın trajedisinin ne zaman başladığını bilemiyorum. Annem bunun, Allah rahmet eylesin, dedeniz İbn Ferid'in yeni eşi Esma Hanım'la el-Hudeyl'e döndüğü gün başladığını söylerdi. Esma, Zehra'dan sadece birkaç yaş büyüktü ve o yüzden buradaki yaşam biçiminde bir değişiklik yapmamış, evin idaresini büyükanneniz Meryem'e bırakmıştı. İlk aylarında her şeyden korktuğu için hizmetçilerden birine emir vermeye bile çekindiğini söylerlerdi.

"Zehra ile babam, Meryem teyzelerine çok bağlıymışlar. Anneleri öldükten sonra onları o büyütmüştü. Böylece kalplerinde annelerinin yerini almıştı. İki kardeş Esma'nın evimize girişini bir müdahale olarak kabul etmişlerdi. Herhangi bir terbiyesizlik yapmamışlarsa da, babalarıyla aralarında bir uçurum açılmıştı. Hizmetkârların da bu olayda kötü bir rol oynadıklarına hiç şüphe yok. Ne de olsa hepsi Esma'nın kökenini biliyorlardı. Esma, annesi hâlâ aşçı olan Hıristiyan bir mutfak hizmetçisiydi. İbn Ferid annesine Don Alvaro'nun yanından ayrılıp eve yerleşmesi çağrısında bulunmuşsa da, kadın işini terk etmiş değildi. Ve bütün bunlar köyde, özellikle bu evin mutfağında aralıksız dedikodulara sebep oluyordu. İçlerinden birinin böyle yükselmesi karşısında aşçılar arasında bir dostluk olacağını düşünebilirsiniz, oysa asla öyle bir şey olmadı. Özellikle de Cüce'nin babası öyle kötü şeyler söylemeye başladı ki, İbn Ferid bir gün kendisini çağırıp böyle devam ettiği takdirde onu dış avluda kendi elleriyle öldüreceğini söyledi. Tehdit işe yaradı. Olaylar yavaş yavaş yatıştı. Ateş sönmeye başlamıştı.

"Bütün sıkıntı hizmetkârların çocukların önünde seslerini kısmamalarıydı ve bu hastalık bulaşıcıydı. Zehra çok huzur-

suzlanmıştı. İbn Ferid onun hayatının merkeziydi. Fakat babası Esma'yla evlenmişti ve kız da kendisine ihanet edildiği duygusuna kapılmıştı. Babasından intikam almak için bütün taliplerini geri çevirdi. İçine kapandı. Öyle ki günlerce kimseyle konuşmadığı olurdu.

"İbn Ferid evliliğinin köyde yaratacağı etkiyi tahmin etmişti. Sorunların farkındaydı. Bu yüzden sadece ona sadakat duymaları için Esma'ya Kurtuba'dan özel hizmetçiler getirtmişti. Bunların başına da uzun yıllar ailemizde hizmet etmiş, ama babaannem Naime'nin hışmına uğrayıp köye sürülmüş bir kadını getirdi. Kadın köyde çamaşırcılık yapıyordu.

"Bu kadının, babası ya Kurtuba'da incir satan ya da bizim uşaklarımızdan biri olup Malaka'da kuşatmada ölen bir adam olan bir çocuğu vardı. Oğlan çok zekiydi ve Beni Hudeyl'in cömertliği sayesinde iyi bir eğitim görmüştü. Babam ve Zehra halamın öğretmenlerinden ders almıştı o da. Fakat onların aksine çok okurdu ve felsefe, tarih, matematik, ilahiyat ve hatta tıp ustalarının eserlerini bilirdi. Bizim kütüphanemizdeki kitapları ailede herkesten çok o okumuştu. Adı Muhammed İbn Zeydun'du ve çok da yakışıklıydı.

"Büyükhalanız ona âşık oldu. Onu içine düştüğü bunalımdan İbn Zeydun kurtardı. Şiir yazmaya, bu evin dışındaki dünyayı, hatta Endülüs'ün sınırlarının ötesini düşünmeye teşvik etti onu. İbn Ferid'in hangi koşullar altında evlendiğini açıkladı ve Zehra'yı bu işte Esma Hanım'ın bir suçu olmadığına inandırdı. Böylece onları biraraya getirebildi.

"Sanırım kendisinin başarısız olduğu yerde bir hizmetçi oğlunun başarısı, İbn Ferid'de İbn Zeydun'a karşı bir nefret uyandırmıştı. Bir keresinde, 'Bu çocuk dilini tutmayı öğrenemezse kellesinden olacak,' dediği duyulmuştu. İbn Ferid oğlanı her vesileyle cezalandırmaya başladı. Muhammed'in tarlalarda çalışmasını ve herkes gibi bir zanaat öğrenmesini istedi. Juan'ın babasından marangozluk ya da İbn Hasd'dan kundura tamirciliği öğrenebileceğini söyledi. Çocuk yaşına

göre çok akıllıydı. Efendisinin öfkesini hissediyor, bunun sebebini de anladığından iç avludan uzak durmaya çalışıyordu. Zehra da, Esma da İbn Ferid'e çocuğa bu kadar sert davranmaması için yalvardılar. Sonunda büyükbabamı İbn Zeydun'un Zehra'yla babama matematik ilkelerini öğretmesine izin vermesi için ikna eden Esma babaanne oldu sanırım.

"Babam pek evde oturmazdı. Ya avdaydı ya da Gırnata'daki ailemizin yanında. Böylece Muhammed ibn Zeydun ve Zehra binti Naime her gün beraber olabiliyorlardı. Sonunda olması gereken oldu..."

Hind'in gözleri heyecanla parlıyordu.

"Peki ama neden kaçmadılar? Ben olsam kaçardım."

"Acele etme, Hind. Bekle hele. Başka bir genç kadın biçimine girmiş bir sorun daha vardı. Zehra gibi o da çok güzeldi, ama Zehra'nın aksine yaşlı bir hizmetkârın kızıydı ve evde hizmetçi olarak çalışıyordu. Bizim Umayma'mız gibi. Kız çok zekiydi, sadece öğrenim görmemişti ve o da İbn Zeydun'la evlenmek istiyordu. İbn Ferid bunun mükemmel bir fikir olduğunu düşünerek her ikisinin ailesine düğün hazırlıklarına başlamalarını emretti.

"Zehra çıldırmıştı. Ama belki de o sözcüğü kullanmamalıyım. İbn Zeydun nelerin planlandığını kendisine söylediği zaman çok huzursuz oldu, diyelim. Genci o gece evin dışındaki nar ağaçları altında buluşmaya zorladı..."

Hind öylesine bulaşıcı bir kahkaha attı ki, Züheyr dışında herkes gülümsedi. Babası bu neşesinin sebebini sordu.

"Bazı şeyler hiç değişmiyor, değil mi ağabey? Onların nar ağaçlarının altında buluştuklarını bir düşünsene!"

Züheyr'in yüzü kızarmıştı. Babası ne ima edilmek istendiğini anladı, gülümsedi ve Zehra'nın hikâyesine devam ederek büyük oğlunu rahatlattı.

"O gece karı kocaymışlar gibi davrandılar. Zehra ertesi gün Esma babaanneye giderek olanları anlattı. Esma dehşete

düşmüştü, ne olursa olsun onun hizmetçisinin oğluyla evlenmesine izin veremeyeceğini söyledi..."

"Fakat.." diye Hind, babasının sözünü kesiyordu ki, onun kaşlarını çattığını görünce ağzını kapattı.

"Evet Hind, biliyorum, ama bu işlerde asla mantık aramamalısın. Esma, Zehra'nın kendi deneyimini yaşamasını istemiyordu. Bu bir çelişkidir şüphesiz, yine de pek seyrek rastlanan bir şey değildir. Annen, büyükdayın Rahimallah'ın bir fahişeyle evlendiğini ve kadının fena halde sofu olduğunu hatırlayacaktır. Kocasına sadıktı ve zina gibi şeylere şiddetle karşıydı. Bu, sanırım İbn Haldun'un sosyal sınıftaki değişim ikilemi dediği şeydir. En alt basamaktan merdivenin en üstüne çıktın mı, kendin kadar talihli olamayanları küçümsemekten vazgeçemiyorsun herhalde.

"Neyse, biz hikâyemize dönelim. Zehra ile İbn Zeydun bir gece yine her zamanki yerlerinde buluştuklarında, Zehra'nın rakibesi belli etmeden onları izlemişti. Her şeyi gördü. Her şeyi. Ertesi sabah da gidip olanları İbn Ferid'e anlattı. Dedeniz kızın sözlerinden bir an bile kuşkulanmadı. Çamaşırcının oğluna duyduğu o içgüdüsel nefretin haklı çıkmasına sevinmiş olmalıydı. Olanca sesiyle kükredi: 'O çocuğu bana getirene elli dinar var.'

"İbn Zeydun o gün yakalansaydı, dedem onu hemen oracıkta hadım ederdi sanırım. Talihi varmış ki, o sabah erkenden bir iş için Gırnata'ya gönderilmişti. Esma'nın uyardığı annesi, köye döndüğü takdirde başına gelecekleri bildirmek üzere arkasından bir dostunu gönderdi. İbn Zeydun ortadan yok oldu. İbn Ferid yaşadığı sürece de bir daha köyde görülmedi..."

Gülsüm o yumuşak ve itaatkâr sesiyle, "Baba, büyükhalamızın rakibesi kimdi?" diye sordu.

"Bu akşam yaşanan olaylardan sonra bunu anlamışsınızdır diye düşünmüştüm. Ama'ydı elbette!"

"Ama mı?" diye üçü birden bağırdılar.

"Şşşt!" dedi Zübeyde. "Öyle bağırdığınızı duyarsa hemen koşup gelir şimdi."

Sessizce birbirlerine baktılar. İlk konuşan Hind oldu.

"Peki, Büyükhala Zehra'ya ne oldu?"

"Dedeniz babaannemin önünde kendisini çağırttı. İkisi de kızı bağışlaması için yalvardılar. Fakat Zehra ısrarlıydı. Belki şimdi sorsak o da aynı şeyi söyleyecektir, ama annemin dediğine göre o gün babasına şöyle demişti: 'Neden sadece siz istediğiniz kimseyle evlenecekmişsiniz? Ben Esma'yı hem sizin seçtiğiniz biri olarak, hem de arkadaşım olarak seviyorum. Neden siz de İbn Zeydun'u kabul etmiyorsunuz?' İşte o zaman babası Zehra'yı tokatlamış ve Zehra da babasına lanetler yağdırmış. İbn Ferid sonunda utanarak sırtını kızına dönmüş ve odadan çıkmış. Zehra hemen ertesi gün bu evden ayrıldı. Dün geceye kadar da bir daha buraya ayak basmadı. Kurtuba'da ne yaptığını bilmiyorum. Bunu başkasına sorup öğrenmeniz gerekecek."

Ömer bin Abdullah'ın çocukları büyükhalalarının trajik hikâyesini dinlerlerken hepsinin düşüncelerinin odaklandığı kişi de Ama'yı gönderip yatmaya hazırlanıyordu. Zehra, İbn Zeydun'dan söz etmemeye dikkat etmişti. Kendisinden özür dilenmesini istemiyordu. Zaten bu, yarım yüzyıl gecikmiş bir özür olurdu. Artık her şey sona ermişti ve kimseye gerçekten kin beslemiyordu. İki yaşlı kadın geceyi Beni Hudeyl'in durumunu konuşarak geçirmişlerdi. Zehra her şeyi öğrenmek istiyordu ve kendisine her şeyi anlatabilecek tek kişi de Ama'ydı.

Ama, hiçbir detayı atlamayarak kadına, ağabeyi Abdullah'ın kendi eliyle yetiştirip eğittiği attan düşüp öldüğünü, karısının da ondan sonra ancak bir yıl yaşayabildiğini anlattı.

"Ölüm döşeğinde bile seni düşünüyordu ve genç Ömer'e Kuran'a el bastırarak sana sürekli yiyecek ve giyecek göndereceğine yemin ettirdi. Senin yokluğuna hiç alışamamıştı."

Zehra içini çekerken yüzüne hüzünlü bir gülümseme yayıldı.

"Çocukluk anılarımız o kadar iç içeydi ki..."

Sonra sanki ağabeyini hatırlamak başka şeyleri de hatırlamasına yol açmış gibi sustu. Yüzündeki bakış Ama'ya eski günleri hatırlatmıştı. Hayalinde onu canlandırıyor olmalı, diye düşündü. Onun hakkında konuşmasını isterdim. Artık saklayacak ne kalmıştı ki?

Zehra eski rakibesinin zihninden geçenleri okumuş gibi, "Muhammed ibn Zeydun ne oldu?" diye sordu. Sıradan bir şeymiş gibi sormaya çalışmıştı, oysa kalbi gümbür gümbürdü. "Öldü mü?"

"Hayır, hanımım. Yaşıyor. Adını değiştirdi. Şimdi Vecid el-Zındık oldu ve buradan bir-iki mil ileride bir tepede yaşıyor. Züheyr ibn Ömer onu sık sık ziyaret eder, yalnız geçmişini bilmez. Ona da evden yiyecek gönderilir. Tepedeki o mağaraya yerleşen adamın kimliğini öğrenmemizden sonra Ömer bin Abdullah ona yiyecek gönderilmesini emretmişti. Züheyr daha bu sabah saatlerce onun yanında kaldı."

Zehra bu haberle öylesine heyecanlanmıştı ki, kalp atışları âdeta Ama'nın kulakları dibinde patlayan silah seslerine dönüştü.

"Ben artık yatacağım. İyi geceler, Emire."

"Size de, hanımım. Allah sizden razı olsun."

Ama, lambayla odadan çıktı. Tam kapıyı kapatacakken Zehra'nın bir şey söylediğini duydu. Geri dönecekti, fakat İbn Ferid'in kızının yüksek sesle düşündüğü belliydi. Ama, çıktığı avlunun taşları üzerinde, olduğu yerde çivilenip kalmıştı sanki.

Zehra kendi kendine konuşuyordu. "İlk keresini hatırlıyor musun, Muhammed? Bir çiçeğin açması gibiydi. Gözlerimiz parlıyordu, umut doluydu, yüreklerimiz yerlerinden fırlayacak gibiydi. Neden bana hiç dönmedin?"

DÖRT

"Bunun başka yolu yok. Gerekirse Tanrı'ya, zindanın karanlığından yararlanarak bu dinsizlerin karanlık zihinlerine gerçek dini sokması için yardımcı olmalıyız. Değerli selefim Keşiş Talavera başka yöntemler denemiş ve başarısız olmuştu. Ben şahsen Latince-Arapça sözlük basmanın yanlış bir şey olduğuna inanıyorum, ama bu konuda daha fazla konuşmak istemiyorum. Neyse ki, o dönem ve onunla birlikte bu dinsizlerin öğrenme ve mantıklı tartışmayla bizim dinimize geçecekleri hayali sona erdi artık.

"Memnun değilmiş gibi görünüyorsunuz, Ekselansları. Daha yumuşak bir politikanın şimdiki diplomasimizin gereklerine daha uygun olduğunun farkındayım. Ancak açık konuşmamı bağışlarsınız umarım. Burada söz konusu olan binlerce ruhun geleceği. Kutsal Kilisemiz de bana bunları

kurtarma ve koruma görevini verdi. Eğer kendi istekleriyle bizim saflarımıza katılmazlarsa, bu dinsizlerin gerçek kurtuluş yolunu bulmaları için zorla saflarımıza katılmaları gerektiği fikrindeyim. İslamiyet'in yıkıntıları temellerine kadar sallanıyor artık. Durup düşünme zamanı değil."

Ximenes de Cisneros tutkuyla konuşuyordu. Karşısındaki adamın, Mağribilerin Gırnata dedikleri Granada'nın komutanı Tendilla Kontu Don İnigo Lopez de Mendoza olması ve bu görüşme için Mağribi giysileri içinde gelmesi, kendisini sıkıntıya sokmaktaydı.

"Dini bir önder olarak dünyevi konulara müdahalede şaşırtıcı bir yeteneğiniz var, sayın Başpiskopos Hazretleri. Bu konuyu ciddi olarak düşündünüz mü? Majesteleri benim kaleme aldığım teslim koşullarını kabul etmişlerdi, değil mi? Onların Sultan'ına Kraliçemiz tarafından teslim şartları verildiği sırada ben de oradaydım. Onları huzur içinde bırakmayı kabul etmiştik. Keşiş Talavera kabul edilen koşullara uyduğu için Albaicin'de* halktan büyük saygı görmektedir.

"Sizinle açık konuşacağım, Başpiskopos Hazretleri. Sizin gelişinize kadar bu krallıkta ciddi sorunlarımız yoktu. Siz onları söz gücüyle kazanamadınız, şimdi de Engizisyon yöntemlerine başvurmak istiyorsunuz."

"Pratik yöntemler, Ekselansları. Denenip sınanmış yöntemler."

"Evet, mallarına el koymak istediğiniz Katoliklerin ve asla bir krallığa sahip olmamış, özgürlüklerini altın dukalar ödeyerek ve dinimize geçerek satın alan Yahudilerin üzerinde denenip sınanmış. Aynı yöntemler burada başarılı olmayacaktır. Mağribi dediğimiz insanların çoğu bizim kendi insanlarımız-

*) Granada'da (Gırnata) bir bölgenin adı. Endülüs'e yerleşen Müslümanlar tarafından inşa edilmiş, Hıristiyan, Müslüman ve Yahudilerin birarada yaşadığı, sokakların, hamamların bulunduğu mahalle, Elhamra Sarayı'nı tam karşısında görür. Bugün hâlâ oturulmaktadır. Yeniden Fetih'den sonra Hıristiyanlar tarafından inşa edilmiş pek çok bina vardır. (ç.n.)

dır. Sizin ve benim gibi insanlar. Bunlar yarımadamızın çok büyük bir kısmında hüküm sürmüşlerdir. Ve bunu İncil yakarak veya camilerini yapmak için bütün kiliselerimizi yıkıp, sinagogları ateşe vererek yapmış değillerdir. Bunlar köksüz değillerdir. Kırbacın bir darbesiyle silinip atılamazlar. Direneceklerdir. Daha çok kan akacaktır. Onların ve bizim kanımız."

Cisneros, Kont'a apaçık bir horgörüyle baktı. Eğer karşısında krallığın başka bir dükü olsaydı, Başpiskopos kendisine kanının saf olmadığını, Afrikalı kanı karışmış olduğunu söylerdi. Fakat bu sefil adam sıradan bir soylu değildi. Ailesi ülkenin en seçkinleri arasındaydı. Aralarından şairler, idareciler ve gerçek dinin hizmetinde savaşçılar çıkmıştı. Mendoza'lar, soybilimciler aracılığıyla köklerini ta Vizigot krallarına kadar izlemişlerdi. Cisneros bundan pek emin değildi gerçi, ancak Vizigot soyundan olmasalar bile gayet soylu bir geçmişleri vardı. Kendisi bile tahta krallar çıkaran Kardinal Mendoza'nın himayesinde yetişmişti. Ayrıca komutanın amcasının, Seville Başpiskoposu ve Kardinal olarak İsabella'ya, 1478'de Kastilya tahtını yeğeninin elinden almasında yardım ettiğini bütün ülke bilirdi. Bu yüzden şimdiki Kral ve Kraliçe, Mendoza ailesine büyük saygı gösterirdi.

Cisneros dikkatli olması gerektiğini biliyordu, fakat Kilise ile Devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen yasaları ihlal eden Kont olmuştu. Adamın bu küstahlığını cezalandırmak için önüne başka fırsatlar da çıkacaktı elbette. Cisneros o koşullar altında mümkün olan en yumuşak sesle, "Ekselansları, Engizisyon'u büyük ölçüde yozlaşmış olmakla mı suçluyor?" diye sordu.

"Ben yozlaşmadan söz ettim mi?"

"Hayır, ama ima yoluyla..."

"İma mı? Ne iması? Aziz Keşiş Cisneros, ben sadece Engizisyon'un Kilise için dev bir servet toplamakta olduğunu belirttim. Sadece el konan malikâneler bile Türklere karşı üç savaşın masraflarını karşılamaya yeter. Öyle değil mi?"

"Ekselansları olsaydı, bu mülklerle başka ne yapardı?"

"Size bir şey soracağım, Peder: Bu sözde dinsizlerinizin çocukları da her zaman suçlu mudur?"

"Bir ailenin fertlerinin birbirlerine sadakatini kesin sayarız."

"Şu halde babası Müslüman ya da Yahudi olan bir Hıristiyana asla güvenilmez."

"Asla, belki de biraz fazla iddialı bir söz bu."

"Öyleyse nasıl oluyor da atalarının Yahudi olduğu gayet iyi bilinen Torquemada, Engizisyon'un başında bulunuyor?"

"Kiliseye sadakatini kanıtlamak için, soyu Vizigot krallarına dayanan asil bir ailenin evladından daha gözü açık olması gerektiği için."

"Mantığınızı anlamaya başladım. Her ne olursa olsun, Mağribilerin daha fazla aşağılanmasını istemiyorum. Yaptıklarınız yeterlidir. Kitaplarını yakmak bir rezaletti. Şerefimize sürülen bir lekeydi. Onların bilim ve tıp üzerine eserlerinin uygar dünyada bir benzeri yoktur."

"Onlar kurtarıldı."

"Bu bir vahşetti, herif. Bunu anlamayacak kadar kör müsün?"

"Ama Ekselansları emirlerime itiraz etmediniz."

Papaza öfkeyle bakma sırası Don İnigo'ya gelmişti. Bu serzenişinde haklıydı. Kendisinin korkaklığındandı bu. İşbiliye'den yeni gelen bir saray ulağı Kraliçe'nin, Başpiskopos'a aralarında kütüphanelerin imhası da olan bir dizi gizli talimat gönderdiği haberini getirmişti. Fakat şimdi bunun yalan olduğunu biliyordu. Cisneros ulağı şaşırtıp kendisine yanlış haber vermesini sağlamıştı. Don İnigo oyuna getirildiğinin farkında olsa da bu bir mazeret sayılmazdı. Emri iptal etmesi, Cisnero'yu sözde İsabella'dan gelen emri açıklamaya zorlaması gerekirdi. Papaz şimdi yüzüne bakıp gülümsüyordu. Kont kendi kendine, 'Adam şeytanın ta kendisi' diye söylendi. "Sadece dudaklarıyla gülümsüyor, asla gözleriyle değil."

"Bir sürü ve bir çoban, Ekselansları. Yeni dünyada Kilise'mizin karşılaştığı fırtınaları atlatmak istiyorsak ülkemizin buna ihtiyacı var."

"Siz talihinizin farkında değilsiniz, Başpiskopos Hazretleri. Kilise'yi tek parça halinde tutmanıza yardımcı olan doğal düşmanlarınız Yahudiler ve Mağribiler olmasaydı, Hıristiyan sapkınlar bu yarımadada kıyameti koparırlardı. Sizi şaşırtmak istemedim. Bu pek de büyük bir saptama değildir. Bu sonuca kendiniz de varabilirdiniz zannımca."

"Yanılıyorsunuz, Ekselans. Kilisemizi korumak için Mağribilerin ve Yahudilerin yok edilmeleri gerekiyor."

"İkimiz de kendi yolumuzda haklıyız. Beni görmek için bekleyen çok kişi var. Bu konuşmamıza başka bir gün devam etmeliyiz."

Ve Tendilla Kontu böyle kaba bir şekilde Ximenes de Cisneros'a görüşmelerinin sona erdiğini bildirmişti. Papaz kalkıp eğilerek selam verdi. Don İnigo da kalkınca, Cisneros onu Mağribi giysileri içinde görüp irkildi.

"Kıyafetimin sizde en az düşüncelerim kadar memnuniyetsizlik yarattığını görüyorum."

"Bu ikisi birbirleriyle ilişkisiz gibi görünmüyor, Ekselansları."

Komutan gürültülü bir kahkaha attı. "Ben sizin cüppenizi hor görmüyorum. Benimki sizi neden rahatsız ediyor ki? Bu sarayda giyilen şeylerden çok daha rahat. Yalnızca Tanrı'nın insana verdiği en değerli organları sıkmaya yarayan o daracık pantolonlar içinde diri diri gömülüyor gibi oluyorum. Benim bu kıyafetim vücutlarımızı rahat ettirmek amacıyla hazırlanmıştır ve sizin cüppenizden sandığınız kadar farklı değildir. Bu giysiler sadece onların Elhamra'sında giyilmek üzere tasarlanmıştır. Başka her şey bu karışık geometrik desenlerin renkleriyle uyumsuz olur. Bunu siz bile görebilirsiniz sanırım, Keşiş. Resimlerin yardımı olmadan Yaradan'la doğrudan iletişime gir-

menin iyi yanları hakkında da söylenecek çok şey var ama, o zaman dine küfre yaklaşmış olurum ve sizi ne daha fazla rahatsız etmek, ne de yolunuzdan alıkoymak isterim..."

Papazın dudakları kötücül bir gülümsemeyle kıvrıldı. Kendi kendine bir şeyler mırıldanıp odadan çıktı. Don İnigo pencereden dışarı baktı. Sarayın altında şehrin Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanlarının yüzyıllardır yaşayıp ticaret yaptıkları eski Albaicin mahallesi vardı. General kendi geçmiş ve gelecek düşüncelerine gömülmüşken hafif bir öksürme sesi duyup dönünce, Yahudi kâhyası Ben Yosef'in, elindeki tepside iki gümüş fincan ve gümüş bir cezveyle kapıda durduğunu gördü.

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim, Ekselansları, ama ziyaretçiniz bir saattir bekliyor."

"Aman Tanrım! Onu hemen içeri al, Ben Yosef. Hemen."

Kâhya gerileyerek çekildi. Döndüğünde Ömer'i kabul salonuna getirmişti.

"Saygıdeğer Ömer bin Abdullah, Ekselansları."

Ömer, Don İndigo'yu geleneksel şekilde selamladı.

Tendilla Kontu ziyaretçisini kollarını açarak karşılayıp kucakladı.

"Hoş geldiniz, Don Homer. Nasılsın benim eski dostum? Aramızda resmiyet yok. Lütfen, otur."

Don İnigo bu kere pencere yanındaki minderlere oturup Ömer'e de yanına oturmasını işaret etti. Kâhya kahveyi fincanlara doldurup iki adama sundu. Efendisi başını sallayınca geri geri yürüyerek odadan çıktı. Ömer gülümsedi.

"Onu hizmetinde tuttuğuna çok memnun oldum."

"Don Homer, bu kadar yolu benim hizmetkâr seçimimi övmeye gelmedin herhalde."

Ömer ve Don İnigo birbirlerini çocukluklarından beri tanırlardı. Dedeleri artık iki tarafın da mazisine girmiş olan efsanevi savaşlarda birbirlerine karşı çarpışmışlardı, ama iki kahraman daha sonra yakın dost olmuşlar ve birbirlerini sık

sık ziyarete başlamışlardı. İki dede de savaşın gerçek maliyetini bilirlerdi ve kendi adları çevresinde uydurulmuş hikâyelerden büyük keyif alırlardı.

İnigo 1492'den önceki yıllarda Arapça 'ö'yü telaffuzda güçlük çektiği için Ömer'i, Homer diye çağırırdı. 'Don' eki ise çok daha yeniydi. Hatta Gırnata'nın fethiyle başladığı söylenebilirdi. Bundan alınmanın bir anlamı yoktu. Ömer, Don İnigo'nun artık dostu olmadığını biliyordu. Ve Don İnigo'nun da kendisi için aynı şeyi düşündüğünü hissediyordu. İki adam aylardır görüşmüş değillerdi. Bu hazin durum sadece bir oyundu, ama görünüşü korumak gerekiyordu. Yeniden Fetih'le birlikte şövalyelik ruhunun tümüyle sönmüş olduğu kabul edilemezdi.

Birbirlerinin bayram günlerinde tatlı ve meyve göndererek iyi ilişkilerini korumuşlardı. Sadece geçen Noel bir istisna olmuştu. Komutanın Elhamra'daki konutuna Hudeyl ailesinden bir şey gelmemişti. Don İnigo kırılmış ama şaşırmamıştı. Ateşten duvar olayı İsa'nın doğumundan birkaç hafta önceydi. Kutlamaları boykot eden tek Müslüman ileri geleni Ömer bin Abdullah değildi.

Don İnigo artık aralarında açılan uçurumu kapatmak amacıyla eski dostunu çağırtmıştı. Şimdi, tıpkı eski günlerde olduğu gibi oyma taşlı pervazlı süslü penceresinden bakarken kahvesini yudumluyordu. Ancak eski günlerde Ömer, meclisinin bir üyesi olarak orada Sultan Ebu Abdullah'la oturur, hükümdara Gırnata'nın Hıristiyan komşularıyla ilişkileri hakkında tavsiyelerde bulunurdu.

"Don Homer, öfkenin sebebini biliyorum. O gece evinden çıkmamalıydın. Senin büyükbaban bir zamanlar benimkine ne demişti? Evet, evet, hatırladım. Göz görmezse yürek dayanır. O kararın benim olmadığını bilmeni isterim. Bilim kitaplarınızı yakma kararını veren Kraliçe'nin Başpiskopos'u Cisneros'tu."

"Sen Gırnata Komutanı'sın, Don İnigo."

"Evet ama Kraliçe İsabella'nın iradesine nasıl karşı çıkabilirdim?"

"Ona bu odada, senin ve benim önümde sekiz yıl önce kocasıyla birlikte imzaladığı anlaşmanın hükümlerini hatırlatarak. Oysa sen sessiz kaldın ve uygar dünyamızın en şerefsiz eylemlerinden biri yapılırken gözlerini kaçırdın. İki yüzyıl önce Bağdat kütüphanesini yakan Tatarlar cahil barbarlardı, yazılı sözden korkan insanlardı. Onlar için bu içgüdüsel bir hareketti. Ama Cisneros'un yaptığı çok daha beter bir şeydir. Soğukkanlılıkla yapılıp ve özenle planlanmış..."

"Ben..."

"Evet, sen! Kilisen herkese bedava gölge dağıtan ağacı baltaladı. Bunun sizin tarafa bir faydası dokunacağını mı sanıyorsun? Belki, ama ne kadar? Yüz yıl mı? İki yüz yıl mı? Mümkündür ama sonuçta bu kolu bacağı budanmış uygarlık yok olmaya mahkûmdur. Avrupa ezip geçecek burayı. Yok edilenin bu yarımadanın geleceği olduğunu mutlaka anlıyorsundur. Kitapları yakan, muhaliflerine işkence eden, dinsizleri kazığa bağlayıp yakan insanlar, sağlam temelli bir bina inşa edemeyeceklerdir. Kilise'nin laneti bu yarımadayı kahredecektir."

Ömer kontrolden çıktığını hissedince birden sustu. Yüzünde zayıf bir gülümseme belirdi.

"Bağışla. Buraya vaaz vermeye gelmedim. Yenilenler hep kendilerini yenenlere vaaz verirler. Eğer doğrusunu istiyorsan, buraya bizimle nasıl başa çıkacağınız hakkındaki planlarınızı öğrenmeye geldim."

Don İnigo kalkıp geniş salon boyunca yürümeye başladı. Önünde iki seçenek vardı. Tatlı sözlerle arkadaşını sakinleştirebilir, her olursa olsun Beni Hudeyl'in her zamanki gibi yaşamakta özgür olacağını söyleyebilirdi. Bunu da, daha fazlasını da söylemek isterdi, ama kendisi doğru olmasını istiyorsa da, öyle olmayacağını biliyordu. Homer bunu Hıristiyan kalleşliğinin bir örneği olarak göreceği için daha da kızacaktı. Kont diplomasiyi bir yana bırakmaya karar verdi.

"Seninle açık konuşacağım, dostum. Benim ne istediğimi bilirsin. Nasıl giyindiğimi görüyorsun. Maiyetim Yahudilerden ve Müslümanlardan oluşuyor. Benim için onların olmadığı bir Granada vahasız bir çölden farksızdır. Fakat ben tek başımayım. Kilise ve meclis, dininizin bu topraklardan ebediyen silinmesine karar verdi. Bunun yapılmasını sağlayacak kadar askerleri ve silahları var. Direniş olacağını biliyorum, ama bu sizin adınıza hayırlı olmayacak ve sizi sonunda haklayacağız. Cisneros, bunu bizim tarafımızdaki herkesten iyi anlıyor. Bir şey mi söyleyecektin?"

"Eğer sizin şimdi bize davrandığınız gibi biz de zamanında Hıristiyanlara karşı demir yumruğumuzu kullanmış olsaydık, şimdi asla böyle bir durum olmazdı."

"Tam Minerva'nın baykuşu gibi konuştun. Onun yerine siz, din ve inanç ayrımı gözetmeksizin yarımadanın tümüne uygarlık getirmeye çalıştınız. Bu sizin soyluluğunuzdu, şimdi de bunun bedelini ödemelisiniz. Savaş er geç bir tarafın kesin zaferi, öteki tarafın kesin yenilgisiyle sona erecekti. Senin ailene tavsiyem, hemen din değiştirmenizdir. Eğer bunu yaparsanız, sana söz veriyorum, o anda hem yanınızda bulunacağım, hem de sizi kutsaması için Cisneros'u malikânenize getireceğim. Bu, ailene ve köyüne vadedebileceğim en iyi korunmadır. Sakın alınma, dostum. Şimdi alay ediyormuşum gibi gelebilir, ama sonuçta sen ve ailen adına önemli olan sağ kalmak ve bu kadar zamandır ailenin olan toprakların sahibi olmaya devam etmektir. Kurtuba Piskoposu'nun da seni ikna etmeye çalıştığını biliyorum ama..."

Ömer kalkıp Don İnigo'yu selamladı.

"Açık sözlülüğünü takdir ediyorum. Sen gerçek bir dostsun. Ama önerini kabul edemem. Ailem ne Katolik Kilisesi'ne, ne de bir başkasına bağlılık yemini etmeye hazırdır. Bunu çok düşündüm, Don İnigo. Hatta cinayet işlemeyi bile düşündüm. Sakın şaşırma. Geçmişimizi öldürmeye çalıştım, belleğimi bo-

şaltınaya uğraştım, ama hatıralar inatçı şeyler, asla ölmüyorlar. Don İnigo, içimde öyle bir his var ki, rollerimiz değişik olsaydı senin cevabın da benimkinden pek farklı olmayacaktı."

"Bundan o kadar emin değilim. Bana bak. İyi bir Müslüman olurdum sanırım. Neyse, küçük Yezid'in nasıl? Yanında onu da getireceğini umuyordum."

"Uygun bir zaman değildi. Şimdi izin verirsen, gideyim artık. Hoşça kal, Don İnigo."

"Adios, Don Homer. Ben kendi hesabıma dostluğumuzun devam etmesini isterim."

Ömer gülümsedi ama odadan çıkarken bir şey söylemedi. Atı ve koruması kendisini, Zübeyde'yi ilk kez gördüğü Cennet el-Arif'in yazlık bahçesi dışında bekliyorlardı, ancak Ömer'in özlem falan düşünecek keyfi yoktu. Mendoza'nın kesin mesajı hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Bahçelere yaklaşırken duyulan tılsımlı su sesi bile dikkatini dağıtamazdı bugün. Birkaç hafta öncesine kadar Gırnata'yı, vakti gelince tekrar kurtarılabilecek, işgal edilmiş bir toprak olarak görüyordu. Kastilyalıların ülke içinde de, dışında da pek çok düşmanı vardı. Yeni bir savaşa tutuştukları an darbe zamanı gelmiş demekti. Her şey bu hedefe bağlı olmalıydı. Şehrin tesliminden sonra yaptıkları toplantılarda Ömer, Müslüman eşrafına bunları söylemişti.

Ne var ki ateş duvarı her şeyi değiştirmişti. Komutan da en kötü düşüncelerini doğrulamıştı. Putlara tapanlar Gırnata'da basit bir askeri varlıkla yetinmeyeceklerdi. Zaten onların anlaşma hükümlerine saygı göstereceklerini düşünmek safdillik olurdu. Onlar zihinleri işgal etmek, kalpleri delmek, ruhları yeniden şekillendirmek istiyorlardı. Bunda başarılı olana dek de uğraşacaklardı.

Bir zamanlar Endülüs'te Müslümanlar için en güvenli yer olan Gırnata, şimdi tehlikeli bir fırına dönüşmüştü.

Ömer kendi kendine, "Burada kalırsak işimiz bitiktir," diye söylendi.

Sadece Beni Hudeyl'i değil, Endülüs'teki İslamiyet'in kaderini de düşünüyordu. Kendisini uzaktan gören ve görüşmenin kısalığına şaşan koruması, efendisinin kılıcı ve tabancasıyla bahçe kapısına koştu. Ömer hâlâ düşüncelerine dalmış bir halde ahırlara gitti, atından indi ve eski mahalledeki kuzeni Hişam'ın insana huzur veren evine doğru yürüdü.

Babası Elhamra'dayken Züheyr de sabahı arkadaşlarıyla umumi hamamda geçirdi. Buharla iyice temizlenmelerinin ardından, ellerinde sert süngerler olan tellaklar kendilerini iyice sabunlayıp keseledikten sonra yalnız kaldıkları hamam kısmına geçmişlerdi. Gençler burada rahatlayıp birbirlerine sırlarını açmaya başlamışlardı. Züheyr'in omzundaki küçük yara, arkadaşlarının hayranlığını kazanmıştı.

Sadece Gırnata'da böyle altmış tane hamam vardı. Hamamlar öğleden sonraları kadınlara ayrıldığı için erkekler sabahları yıkanmak zorundaydılar. Züheyr'in o gün bulunduğu hamam geleneksel olarak genç soylularla, dostlarına ayrılmıştı. Eskiden, özellikle yazları mehtapta, tellaklar olmadan kadın erkek karışık olarak hamamda eğlenceler düzenlerlerdi, fakat bu tür toplantılar zaten pek seyrekti ve fetihle birlikte sona ermişti.

Gırnata'nın düşmesinden önceki günlerde hamam sosyal ve politik dedikodu yeriydi. Konuşmalar genelde cinsel serüvenler ve başarılar üzerineydi. Kimi zaman, özellikle de öğleden sonraları, erotik şiirler okunup tartışılırdı. Şimdiyse politikadan başka önemli şey kalmamış gibiydi; en son zalimlikler, hangi ailenin din değiştirdiği, kimin Kilise'ye rüşvet vermeye çalıştığı ve tabii ki ortak belleklerinin yandığı o gece gibi konular, o zamana değin politikaya kayıtsız kalanların bile doğrulup söze karışmalarına sebep oluyordu.

Züheyr'in gittiği hamamın atmosferi oldukça durgundu. İki gün önce üç fakih daha işkence altında ölmüştü. Korku, etkisini göstermeye başlıyordu. Ortada bir umutsuzluk ve

kadercilik havası vardı. Hepsi de Gırnata'nın Müslüman ileri gelenlerinin oğulları olan arkadaşlarını sabırla dinleyen Züheyr, birden sesini yükseltti.

"Seçenekler çok basit. Ya din değiştiririz, ya öldürülürüz, ya da elimizde kılıçla ölürüz."

Ferdinand ile İsabella'nın şehre girişlerinden önceki karışıklıkta, Musa bin Ali, iki kardeşini kaybetmişti. Babası Gırnata'nın batısındaki el-Hama Kalesi'ni savunurken ölmüştü. Annesi, Musa'ya genci rahatsız eden bir umutsuzlukla sarılmaktaydı, fakat Musa da ona ve iki kız kardeşine karşı sorumluluğundan kaçamayacağını biliyordu. Az konuşan bir insan olarak bilindiğinden ağzını her açışında saygılı bir sessizlikle dinlenirdi.

"Kardeşimiz Züheyr bin Ömer'in belirttiği seçenekler doğrudur, fakat sabırsızlığı içinde bir tane daha olduğunu unuttu. Bu, Sultan Ebu Abdullah'ın seçtiği şıktır. Onun gibi biz de denizi aşıp Mağrip kıyılarında bir yurt bulabiliriz. Sizlere annemin de benden bunu istediğini söyleyebilirim."

Züheyr'in gözlerinde öfke parıltıları belirdi.

"Neden başka bir yere gidecekmişiz? Burası bizim yurdumuz. El-Hudeyl'i benim ailem kurdu. Biz gelmeden önce burası kıraç topraklardı. Köyü biz inşa ettik. Toprağı suladık. Meyve bahçelerini diktik. Portakal, nar, limon, hurma ağaçlarını ektik, pirinç yetiştirdik. Ben Berberi değilim. Mağrip'le bir ilişkim yok. Ben kendi yurdumda yaşayacağım, onu benden zorla almaya kalkışacak olan kâfirin canı cehenneme!"

Hamamın sıcaklığı birden artmıştı. Solgun zeytin rengi tenli, yeşil mermer gözlü, ince yüzlü bir genç hafifçe öksürdü. On sekiz, on dokuz yaşından fazla olamazdı. Herkes dönüp ona baktı. Balansiya'dan birkaç hafta önce gelmişti, daha önce de Kahire'deki büyük El-Ezher üniversitesinde okumuştu. Büyük büyükdedesi İbn Haldun'un hayatı ve eserleri konusunda tarihi bir araştırma yapmak ve Gırnata kütüphanelerindeki eserlerinden bazılarını incelemek istiyordu. Ancak büyük bir

talihsizlik sonucu, şehre, Cisneros'un kitapları yakmaya karar verdiği gün ayak basmıştı. Yeşil gözlü genç çok üzgündü. Funduk el-Yedide'deki küçük odasında bütün gece ağlamıştı. Sabah olduğunda hayatının bundan sonraki yolunu çizmişti bile. Yumuşak bir sesle konuşurken, arkadaşlarını mesajıyla olduğu kadar o Kahire aksanının müziğiyle de büyülüyordu.

"Bab el-Ramla'daki alevlerin yüzyılların emeğini yuttuğunu görünce her şeyin sona erdiğini düşündüm. Sanki Şeytan zehirli elini dağın yüreğine sokmuş ve ırmağın akış yönünü değiştirmişti. Ektiğimiz her şey kurumuş ve ölmüştü. Zaman taşlaşmıştı ve Endülüs'teki bizler cehennemin öteki yanına geçmiştik. Belki de en iyisi pılımı pırtımı toplayıp Doğu'ya dönmek..."

"Bunun için hiçbirimiz seni suçlamayız," dedi Züheyr. "Sen buraya araştırma yapmaya geldin ama burada bir boşluk dışında araştıracak bir şey yok. El-Ezher Üniversitesi'ne dönmen senin adına daha iyi olur."

"Arkadaşım sana akıllıca bir tavsiyede bulunuyor," dedi Musa. "Biz artık güçsüzüz. Şeref duyacağımız tek şey babalarımızın gayretidir."

"Bu noktada sizinle aynı fikirde değilim," dedi Züheyr. "'Babam ya da dedem' değil, sadece 'ben' diyebilen insan gerçekten soylu ve cesurdur."

Yeşil gözlü genç gülümsedi.

"Züheyr bin Ömer gibi düşünüyorum ben de. Şövalyeler ve krallar olan sizler neden kalelerinizi düşmana bırakıp piyon olacaksınız? Şüphe perdelerinizi parçalayıp Hıristiyanlara meydan okuyun. Cisneros, içinizde çarpışacak güç kalmadığına inanıyor. Sizi her gün biraz daha kenara itecek ve sonra son bir darbeyle uçuruma yuvarlanışınızı seyredecek.

"Balansiya'daki dostlarım bana Engizisyoncuların ülkenin her yerinde öldürücü darbeyi indirmeye hazırlandıklarını söylediler. Yakında dilimizi konuşmamızı yasaklayacaklar. Arapça

konuşmanın cezası ölüm olacak. Geleneklerimize göre giyinmemize izin vermeyecekler. Ülkenin bütün hamamlarını yıkacakları söyleniyor. Müziğimizi, düğün törenlerimizi, dinimizi yasaklayacaklar. Birkaç yıl içinde bütün bunları yaşayacağız. Ebu Abdullah hiç karşı koymadan bu şehri onlara teslim etti. Bu yanlıştı. Bu onların kendilerine güvenlerini arttırdı."

"Ne tavsiye edersin, yabancı?" diye sordu Züheyr.

"Bize yaptıklarının kabul edilebilir bir şey olduğunu düşünmelerine izin vermemeliyiz. Bir ayaklanma hazırlamalıyız."

Bir an kimse konuşmadı. Gencin sözleri karşısında donmuşlardı. Düşüncelerini ve korkularını, hamamın içinden geçen suyun sesi bölüyordu. Musa, Mısırlı genç bilgine doğrudan karşı çıktı.

"Eğer Cisneros ile şeytanlarına karşı ayaklanmanın başarılı olacağını ve bizim tarihin bir tek sayfasını bile geri çevirmemize imkân vereceğini bilsem, canını feda edeceklerin başında ben gelirdim, fakat dostum, bu ballı sözlerin beni ikna edemedi. Sen ileride hatırlanacak gösterişli bir hareket öneriyorsun. Neden? Ne uğruna? Sonuçta bundan ne fayda gelecek? Hareketler ve tumturaklı sözler daha ilk gününden beri dinimizin laneti olmuştur."

İtirazlarına kimse karşılık vermeyince Musa, Kahireli üzerinde avantajlı duruma geçtiğini hissederek baskısını arttırdı.

"Hıristiyanlar farklı hayvanları farklı yöntemlerle farklı mevsimlerde avlarlar, ama artık bizi bütün yıl boyunca avlamaya başladılar. Hayatlarımızın korkuyla çarpıtılmamasını kabul ederim, fakat kendimizi neden gereksiz yere feda edelim ki? Büyük sıkıntılar içinde nasıl yaşanacağını Yahudilerden öğrenmeliyiz. Müslümanlar hâlâ Balansiya'da yaşıyorlar, değil mi? Hatta Aragon'da. Bakın arkadaşlar, ben herhangi bir saçmalık yapılmasından yana değilim."

Züheyr arkadaşına kızmıştı.

"Yaşamak için Hıristiyan dinini kabul eder miydin, Musa?"

"Yahudiler durumlarını korumak için her yerde aynı şeyi yapmadılar mı? Biz neden onları taklit etmeyelim? Mengeneyi istedikleri kadar sıksınlar. Yeni direniş yöntemleri öğreniriz. Burada, kafalarımızın içinde."

İbn Haldun'un torununun torunu, "Dilimiz ve bilimsel kitaplarımız olmadan mı?" diye sordu.

Musa, gence bakıp içini çekti, "Senin İbn Haldun üstadın izinden gittiğin doğru mu?"

İbn Davud gülümseyerek başını salladı.

"Soylu atanın senin gibilerine karşı uyarılarını herhalde bizlerden iyi bilirsin," diye Musa devam etti. "Âlimler, politikaya ve politik yöntemlere ters düşen insanlardır."

İbn Davud hınzırca gülümsedi. "Belki de İbn Haldun, kendisinin pek de mutlu denemeyecek deneyimlerinden söz ediyordu. Ancak ne kadar büyük bir filozof olursa olsun, ona sözleri kutsal bir peygamber gibi davranmamalıyız. Karşı karşıya bulunduğunuz soru çok basittir. Bu barbarlara karşı geçmişimizi ve geleceğimizi nasıl savunmalıyız? Eğer daha etkili bir çözümünüz varsa, beni ikna edin bakalım."

"Ben bütün cevapları bilemem, arkadaşım, ama senin önerdiğin yolun yanlış olduğunu biliyorum."

Musa bundan sonra kalkıp ellerini çırptı. Hamam hizmetkârları havlularla koşup kendisini kurulamaya başladılar. Öbürleri de onu izledi. Sonra uşaklarının temiz giysilerle bekledikleri yan odaya geçtiler. Ayrılmalarından önce Musa, Züheyr'i kucakladı ve kulağına, "Zehir en tatlı şarap kadehine bile girmenin yolunu bulur," diye fısıldadı.

Züheyr arkadaşını pek ciddiye almamıştı. Günlük yaşantının Musa üzerindeki baskılarını biliyordu ve bunu anlıyordu, ancak bu, her şey tehlikedeyken korkaklık göstermek için yeterli bir sebep değildi. Züheyr arkadaşıyla kavga etmek istemiyorsa da, sessiz kalıp düşüncelerini kendisine saklayamazdı. Yabancıya döndü.

"Seni ne adla çağıracağız?"

"İbn Davud el-Mısri."

"Seninle biraz daha konuşmak isterim. Neden senin kaldığın yere gitmiyoruz? Eşyalarını toplamana yardım ederim ve sonra benimle el-Hudeyl'e dönmen için bir at bulurum. Allah kerim. Bizim kütüphanemizde İbn Haldun'un bir-iki elyazmasını bile bulabilirsin. At biner misin?"

"Çok naziksin. Misafirperverliğini büyük bir zevkle kabul ediyorum. Evet, at binerim."

Züheyr öbürlerine ise daha genel bir davette bulundu. "Üç gün sonra benim köyümde buluşalım. O zaman planlarımızı yapar ve uygulama yöntemlerini tartışırız. Tamam mı?"

Harun bin Muhammed, "Neden bu gece kalmıyorsun?" diye sordu. "Şimdi konuşabilirdik."

"Babam şehirde ve geceyi amcamın evinde geçirmemi istiyor. Bense eve dönmek için izin istemiştim. Onu böyle açıkça atlatmak doğru olmaz. Üç gün sonra, tamam mı?"

Arkadaşlar anlaştılar. Züheyr, İbn Davud'u kolundan tutup dışarı çıkarttı. Birlikte hana gittiler, İbn Davud'un eşyalarını toplayıp ahıra yollandılar. Züheyr yeni arkadaşı için amcasının atlarından birini ödünç aldı ve İbn Davud daha kendini toparlayamadan el-Hudeyl'e doğru yola çıktılar.

Züheyr'in amcası İbn Hişam, Bab el-Ramla'dan beş dakikalık yolda güzel bir evde oturuyordu. Evin girişi sokaktaki öbür evlerinkinden farklı değildi; insan ancak dikkatle iki yana baktığında girişin iki yanındaki kapıların sahte olduğunu görürdü. Turkuvaz rengi çinilerle kaplı sahte kapılar aldatma amacıyla yapılmıştı. Hiçbir yabancı bu kafesli kapıların ardında, orta boy bir saray olduğunu tahmin edemezdi. Sokağın altında bir geçit konağın çeşitli kanatlarını birleştirdiği gibi, Bab el-Ramla'ya da bir kaçış yolu sağlıyordu. Tüccarlar tehlikeyi göze almazlardı.

Ömer bin Abdullah, Gırnata Komutanı'yla onu hiç de tatmin etmeyen konuşmasından sonra bu küçük saraya gitmişti.

İbn Hişam ile Ömer kuzendiler. İbn Hişam'ın babası Hişam el-Zaid, İbn Ferid'in kız kardeşinin oğluydu. Kendisi küçükken anne babasının İşbiliye'ye giderken yolda eşkıyalar tarafından öldürülmelerinden ve vasisi olan dayısı İbn Ferid'in de ölümünden sonra Gırnata'ya yerleşmişti. Elhamra'da Sultan'ın ekonomi başdanışmanlığına yükselirken, konumundan ve yeteneklerinden yararlanarak büyük servet sahibi olmuştu. El-Hudeyl'deki mülkler konusunda bir rekabet olmadığından kuzenler arasında sıcak ve dostça bir ilişki gelişmişti. Ömer'in babasının vakitsiz ölümü üzerine Hişam el-Zaid amcası yardımına koşmuş, yeğeninin bu kaybın acısını atlatmasına yardımcı olmuştu. Daha da önemlisi, Ömer'e bir malikâneyi yönetme sanatını öğretmiş; şehirde ticaret yapmak ile toprağı işlemek arasındaki farkı şu sözlerle açıklamıştı:

"Gırnata'daki bizler için en önemli şey sattığımız mallardır. El-Hudeyl'de ise önemli olan senin köylülerle iletişim kurman, onların ihtiyaçlarını anlamandır. Eski günlerde köylüler savaşlarda İbn Ferid ve babasıyla beraberdiler, aynı sancak altında savaşırlardı. Bu önemliydi. Artık zaman değişti. Alıp sattığımız malların aksine, senin köylülerin düşünürler ve düşüncelerine göre hareket ederler. Eğer bu basit gerçeği hatırlarsan, ciddi bir sıkıntı çekmezsin."

Hişam el Zaid şehrin düşmesinden bir yıl sonra ölmüştü. Hayatında hastalık nedir bilmemişti ve çarşıda onun üzüntüden öldüğü söyleniyordu. Bu doğru olabilirdi, ama ölümünden birkaç hafta önce sekseninci doğumgününü kutladığı da unutulmamalıydı.

Ömer, Elhamra'dan dönüşünden beri gayet sıkıntılı bir ruhsal durum içindeydi. Yıkanıp dinlenmişti ama akşam yemeğindeki sessizliği herkesi etkilemişti. İbn Hişam'ın dansöz ve bir testi şarap getirtme önerisi reddedilmişti. Ömer kuzeninin ailesinin nasıl böyle keyifli olduğunu anlayamıyordu. İnsanların sıkıntıya alıştıkları doğruydu fakat sezgileriyle burada başka şeyler döndüğünü hissetmekteydi. Onlara Don

İnigo'yla görüşmesini naklettiğinde bir fikir belirtmekten kaçınmışlardı. İbn Hişam ile karısı Müneza, komutanın her Müslümanın hemen Hıristiyanlığı kabul etmesi önerisine duyduğu öfkesini dile getirmesi sırasında garip bir şekilde birbirlerine bakmışlardı. Ömer onların görünmeyen bir akıntıyla kendisinden uzaklaştıklarını hissediyordu. Şimdi iki adam yerde karşılıklı otururlarken, geldiğinden beri ilk kere baş başa kalmışlardı. Ömer patlamak üzereydi.

Tam ağzını açmıştı ki, kapı vuruldu. Ömer, İbn Hişam'ın yüzünün gerildiğini gördü. Uşağın gelip yeni gelenin kim olduğunu söylemesini beklediler. Belki Don İnigo fikir değiştirmişti ve hemen Elhamra'ya dönmesini istiyordu. Ancak içeriye, uşak yerine tanıdık, cüppeli biri girdi. Ömer bir anda her şeyi anlamıştı.

"Piskopos Hazretleri. Sizin Gırnata'da olduğunuzu bilmiyordum."

Yaşlı adam bir iskemle getirilmesini işaret edip oturdu. Ömer odayı arşınlamaya başlamıştı. Amcası, o hastalıklı görünümüyle çelişen, sert bir sesle konuşmaya başladı.

"Otur, yeğenim. Senin bugün Gırnata'da olduğunu biliyordum. O yüzden buraya geldim. Şükür, Allah rahmet eylesin, merhum kuzenim Hişam el Zaid'in oğlu senden akıllı çıktı. Senin ne derdin var, Ömer? Beni Hudeyl'in reisliği sana aklını kaçırtacak kadar büyük bir yük mü oluyor? Kitapları yaktıkları zaman, ben sana bu işin burada kalmayacağını söylemedim mi? Bu yarımadadaki zamanı artık sona ermiş bir dine körü körüne bağlı kalmanın sonuçları konusunda seni uyarmadım mı?"

Ömer öfkeden burnundan soluyordu.

"Sona ermiş, öyle mi Amca? Neden o güzelim mor cüppeni bir anlığına kaldırmıyorsun? Şu aletine bir bakalım hele. Küçücük bir deri parçasının kesilip atılmış olduğunu göreceğimizden eminim. Neden o deri parçasına sıkı sıkı sarılmadın, Amca? O aleti kullanmaktan da çekinmedin. Oğlun Juan

kaç yaşında şimdi? Yirmi mi? Sen papaz olduktan beş yıl sonra doğmuştu! Hiç tanımadığımız yengemiz olan annesi ne oldu? Onu manastırdan çıkardılar mı, yoksa Başrahibe boş zamanlarında ebelik de mi yapıyordu? Sen ışığı ne zaman gördün, Amca?"

"Yeter, Ömer!" diye bağırdı kuzeni. "Bu konuşmanın ne yararı var? Piskopos sadece bize yardım etmeye çalışıyor."

"Ben sana kızmış değilim, Ömer bin Abdullah. Bu isyancı ruhundan hoşlanıyorum, bana babamı hatırlatıyor. Ama politikayla uğraşanlar için bir kural vardır. Gerçek dünyaya ve neler olup bittiğine dikkat etmek gerekir. Bir olayın etrafını saran ve başarılı olan her şey bütün ayrıntılarıyla incelenmelidir. Ben, Yezid'in yaşındayken öğretmenimden öğrendim bunu. Ortasından derenin aktığı ve ailenin o kadar sevdiği o avluda ders alırdık. Hep öğleden sonraları, güneşin altında.

"Bana görüşlerimi tahminlere dayandırmamamı, fikirlerimi dışarıdaki dünyada var olan gerçeklerle uyum içine sokmayı öğrettiler. Gırnata'nın varlığını sürdürmesi imkânsızdı. Bir Hıristiyan çölünde bir İslam vahası. İşgalden üç ay önce bana böyle söylemiştin. Sana verdiğim cevabı hatırlıyor musun?"

"Hem de çok iyi," diye Ömer yaşlı adamı taklit etti. "'Ömer bin Abdullah, eğer dediğin doğruysa o zaman böyle devam edemez. Vaha, çölün cengâverleri tarafından ele geçirilmelidir.' Evet, Amca. Bu dediklerini bugün gibi hatırlıyorum. Söyle bana..."

"Hayır! Sen bana söyle. Aile topraklarımızın elimizden alınmasını mı istiyorsun? Züheyr ile senin öldürülmeni, Zübeyde ile kızların katilinin evinin bir parçası olmalarını, Yezid'in de bir papazın kölesi olarak kilisede mihrap oğlanı olarak kullanılmasını mı istiyorsun? Cevap ver bana!"

Ömer titriyordu. Bir yudum su alıp Miguel'e baktı.

"Ee?" diye Kurtuba Piskoposu devam etti. "Neden konuşmuyorsun? Hâlâ zamanın var. Bu yüzden bütün ikna gücümü kullanarak bu sabah Elhamra'da yaptığın görüşmeyi

ayarladım. O yüzden Cisneros'u köye gelip vaftiz yapmaya ikna ettim. Oğlum, tek kurtuluş yolu budur. Bana vahiy indi de ondan mı Piskopos oldum sanıyorsun? Gördüğüm tek şey ailemizin yok oluşuydu. Benim kararımı kesinleştiren din değil, politikaydı."

"Ama Piskopos cüppesi de size çok yakışıyor," dedi Ömer. "Sanki doğduğunuzdan beri giyiyormuşsunuz gibi."

"Sen istediğin kadar alay et, yeğenim, ama doğru kararı ver. Hazreti Peygamber'in sözünü unutma: Allah'a güven, ama önce deveni sıkı bağla. Sana bir şey daha söyleyeceğim, ki bu bilinirse Engizisyon anında kellemi isteyecektir. Ben hâlâ her cuma Mekke'ye dönüp namaz kılarım."

Miguel'in iki yeğeni de şaşırmıştı; yaşlı adam güldü.

"İlkel zamanlarda insan ilkel olma sanatını öğrenmelidir. Ben bu yüzden bizim dünya görüşümüzün gerçeğe daha yakın olduğuna inanmama rağmen Katolik Kilisesi'ne katıldım. Senden de aynı şeyi yapmanı isteyeceğim. Kuzenin ve ailesi bunu kabul ettiler. Onları yarın vaftiz edeceğim. Neden kalıp töreni izlemiyorsun. Sen daha... şeyi söylemeden sona erecektir..."

"La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah mı?"

"Evet. Her gün kelime-i şahadet getirebilirsin."

"Özgür ölmek, köle olarak yaşamaktan iyidir."

"Bu yarımadada İslam'ın yerle bir olmasına yol açan bu tür aptallıklardı işte."

Ömer kuzenine baktı, ama İbn Hişam yüzünü kaçırdı.

"Neden?" diye bağırdı Ömer. "Neden söylemedin bana? Kalbime bir hançer saplasaydın daha iyiydi."

İbn Hişam başını kaldırdı. Gözyaşları yanaklarından süzülüyordu. Kuzeninin yüzündeki üzüntüyü gören Ömer, ne garip diye düşündü; gençliğimizde o benden güçlüydü. Yeni sorumlulukları yüzünden herhalde; fakat benimkiler onunkilerden daha ağır. Onun için işi, ticareti, ailesi önemli. Benim içinse iki bin insanın canı. Kuzeninin haline üzülen Ömer'in de gözleri doldu.

Hüzünle birbirlerine bakarlarken, Miguel onların gençliklerini hatırladı. İki çocuk birbirlerinden hiç ayrılmazlardı. Büyüyüp de kendi ailelerinin gailesini yüklendiklerinde daha az görüşmeye başlamışlardı. Köydeki aile eviyle İbn Hişam'ın Gırnata'daki konağı arasındaki mesafe giderek artmıştı sanki. Ancak iki kuzen görüştüklerinde yine de birbirlerine sırlarını açarlar, ailelerinden, servetlerinden, gelecekleriden ve doğal olarak da hayatlarında olan bitenden söz ederlerdi. İbn Hişam din değiştirme kararını Ömer'den sakladığı için çok acı çekiyordu. Bu, hayatının en önemli anıydı. Yapmak üzere olduğu şeyin, çocukları ve torunlarına istikrar ve korunma sağlayacağına inanıyordu.

İbn Hişam varlıklı bir tüccardı. İnsan sarrafı olmakla övünürdü. Şehrin havasını koklayabilirdi. Hıristiyan olma kararı, otuz yıl önce Semerkand'dan brokar kumaş ithali için bütün altınlarını yatırma kararını vermekten farksızdı. Bir yıl içinde servetini üç katına çıkarmıştı.

Ömer'i aldatmak istemiyordu, fakat bilgili inatçılığı ve ahlâki katılığıyla geniş aileleri içinde her zaman saygı ve korku yaratmış olan kuzeninin, kendisini yanlış bir adım attığına ikna etmesinden korkuyordu. İbn Hişam ikna olmak istemiyordu. Ömer'in bunu anlayıp bağışlayacağını umarak her şeyi itiraf etti. Ömer öfkeyle bakmaya devam ediyordu. İbn Hişam bu gözlerdeki ateşin kafasını deldiğini sandı. İki adam arasındaki uçurum birkaç dakika içinde öylesine derinleşmişti ki, bir süre birbirleriyle konuşamadılar.

Sonunda sessizliği bozan Miguel oldu. "Yarın el-Hudeyl'e geleceğim."

"Neden?"

"Benim doğduğum eve girme hakkımı mı engelleyeceksin? Kız kardeşimi görmek istiyorum yalnızca. Senin hayatına karışmayacağım."

Ömer, aile yasalarını çiğneme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu fark etti. Bunu asla yapamayacağı için hemen gerile-

di. Miguel'in Zübeyde'yle konuşup onu din değiştirmenin gerekliliğine ikna etmeye kararlı olduğunu biliyordu. Yaşlı şeytan iğrenç planlarıyla kadını ikna etmenin daha kolay olacağını düşünmüştü. Bir cam kadar şeffaftı.

"Özür dilerim, Amca. Başka bir şey düşünüyordum. Evinize istediğiniz zaman gelebilirsiniz tabii. Yarın gün doğarken birlikte yola çıkarız. Ah! Bağışlayın, vaftiz yapacağınızı unutmuştum. Eh, kendiniz gelirsiniz artık. Şimdi benim de sizden bir ricam olacak."

"Söyle," dedi Kurtuba Piskoposu.

"Amcamın oğluyla biraz yalnız konuşmak istiyorum."

Miguel gülümseyerek kalktı. İbn Hişam ellerini çırptı. Eli lambalı bir uşak gelip din adamını odasına götürdü. İkisi de onun çıkmasıyla rahatlamışlardı. Ömer arkadaşına baktı ama gözleri çok uzaklardaydı. Öfke, yerini üzüntüye ve teslimiyete bırakmıştı. Ebedi olabilecek ayrılıklarını hisseden İbn Hişam elini uzattı. Ömer kuzeninin elini bir an sıktı, sonra bıraktı. İkisinin de hissettikleri acı o kadar derindeydi ki, fazla konuşmalarına gerek yoktu.

İbn Hişam, "Eğer şüphen varsa tekrar edeyim," dedi. "Benim sebeplerimin dinle hiçbir ilgisi olmadığını bilmeni isterim."

"Beni en çok üzen de bu ya zaten. Eğer gerçekten din değiştirseydin seninle tartışır ve üzülürdüm, ama öfkelenmezdim. Kırgınlık duymazdım. Neyse, merak etme, fikrini değiştirmeye kalkışmayacağım. Ailenin hepsi kararını kabul etti mi?"

İbn Hişam başını salladı.

"Zamanın ebediyen durmasını isterdim."

Ömer bu söze gülünce, İbn Hişam irkildi. Bu, uzaklardan gelen bir yankıyı andıran garip bir kahkahaydı.

"Bir felaketten çıktık ve şimdi ötekinin eşiğindeyiz," dedi Ömer.

"Yaşadığımız şeyden daha kötüsü olabilir mi, Ömer? Kültürümüzü yaktılar. Yapacakları hiçbir şey beni bundan daha

fazla yaralayamaz. Bir kazığa bağlanıp taşlanarak ölmeyi buna tercih ederdim."

"Bu yüzden mi din değiştirmeye karar verdin?"

"Hayır, bin kere hayır. Ailem uğruna. Onların geleceği uğruna."

"Ben geleceği düşündüğümde, artık masmavi göğü göremiyorum," diye itiraf etti Ömer. "Berraklık yok artık. Sadece yoğun bir sis görüyorum, hepimizi saran bir karanlık ve rüyalarımın çok ötelerinde bir yerde bizi çağıran Afrika kıyıları. Şimdi dinlenip veda etmeliyim. Yarın sabah sizler kalkmadan gitmiş olacağım."

"Nasıl bu kadar zalim olabilirsin? Hepimiz sabah namazına kalkacağız."

"Vaftiz olacağın günde de mi?"

"Özellikle o günde."

"Sabaha görüşmek üzere öyleyse. İyi geceler."

"İyi geceler."

İbn Hişam bir an durakladı.

"Ömer?"

"Buyur?"

İbn Hişam, hızlı adımlarla yanına gidip Ömer'i kucakladı. Ömer kollarını iki yana sarkıtarak, kıpırdamadan durdu. Kuzeni tekrar ağlamaya başlayınca, bu kez Ömer de onu kucaklayıp sıkı sıkı sarıldı. Birbirlerinin yanaklarından öptüler ve İbn Hişam, Ömer'i odasına götürdü. Burası Ömer bin Abdullah'a ayrılmış özel bir odaydı.

Ömer uyuyamıyordu. Kafasının içinde kaygılı sesler yankılanıp durmaktaydı. Öldürücü zehir her gün biraz daha yayılıyordu. Herkesin önünde sağlam durmaya çalışmasına rağmen içi şüphelerle doluydu. Çocuklarını onyıllarca sürecek işkence, sürgün ve hatta ölümle karşı karşıya bırakmak doğru muydu? Kendi seçimini onlara kabul ettirtmeye ne hakkı vardı? Çocuklarını, cellatlara teslim etmek için mi yetiştirmişti?

Kafasının içi bir yeraltı nehri gibi kükrüyordu. Anıların vahşi işkencesi. Unutulan yılların yasını tutuyordu. Hayatının baharı. Sırtında bir pelerinle Elhamra yakınındaki bahçede dolaşan Zübeyde'yi gördüğünde, İbn Hişam da yanındaydı. Yaşadığı sürece o sahneyi unutmayacaktı. Yapraklar arasından sızan güneş ışınları kızın kızıl saçlarını altına dönüştürmüştü. Kendisini bir anda vuran şey kızın tazeliği olmuştu; kendi ailesinin kadınlarının çoğunu çirkinleştiren o şehvetli uyuşukluktan eser yoktu. Kızın güzelliği karşısında olduğu yere çakılıp kalmıştı. Gidip onun saçlarına dokunmak, sesini duymak, gülümsediği zaman gözlerinin nasıl şekil değiştirdiğini görmek istedi, ama kendini tutmuştu. Olgunlaşmakta olan kayısıları kopartmak yasaktı. Kendi başına olsaydı, onu orada bırakır ve bir daha hiç görmezdi. Kendisine kıza yaklaşma cesaretini veren, sonraki aylarda gizli buluşmalarında nöbet tutan İbn Hişam olmuştu.

Ömer sonunda uykuya daldığında yastığın iki tarafı da ısınmıştı. Son bilinçli düşüncesi şafaktan önce kalkıp el-Hudeyl'e gitmekti. İkinci bir ayrılışın duygusal yüküne hazır değildi. Arkadaşının sessizce merhamet dilenen çaresiz gözlerini bir kez daha görmek istemiyordu.

Erkenden gitmek istemesinin bir sebebi daha vardı. Kayıp gençliğinin yolculuklarını bir kere daha yaşamak istiyordu: temiz havada köyüne doğru at koşturmak, Miguel'in vaftizlerinin gerçeğinden mümkün olduğunca uzaklaşmak, dağların doruklarında kırılan sabah güneşinin ilk ışıklarını hissetmek ve mavi göğün sonsuzluğuna bakıp gözlerine bir şölen yaptırmak. Uykuya dalmadan bir an önce, İbn Hişam'ı bir daha hiç görmeyeceği duygusuna kapıldı.

BEŞ

"Gerçek gerçekle çelişemez. Doğru mu yanlış mı, Züheyr el-Fahl?"

"Doğru. Başka nasıl olabilir ki? Bu Kuran'da da yazılı değil mi?"

"Doğru olmasının tek sebebi bu mu?"

"Şey... yani eğer Kuran'da yazılıysa... Bak, ihtiyar, ben buraya küfür, günah, şüphe gibi konuları tartışmaya gelmedim bugün."

"Sana başka bir sorum var. Mantığın söylediğiyle, hadislerin şart koştuğunu birleştirmek meşru mudur?"

"Sanırım."

"Sanırım mı? Bugünlerde size hiçbir şey öğretmiyorlar mı? Sakallı aptallar! Ben ilahiyatçılarımızı yüzyıllardır şaşırtan bir

ikilemi ortaya koyuyorum ve sen sadece, 'Sanırım,' diyorsun. Yeterli değil bu. Benim zamanımda gençlere daha özenli olmaları öğretilirdi. Sen en büyük düşünürlerimizden İbn Rüşd'ün eserlerini hiç okumadın mı? Avrupa Hıristiyanlarının Averroës olarak bildikleri, o gerçekten büyük adamın eserlerini? Okumuş olmalısın. Babanın kütüphanesinde dört eseri var."

Züheyr, kendini küçük düşürmüş, utanmıştı.

"Öğrettiler, ama bana hiçbir şey ifade etmedi. Öğretmenim İbn Rüşd'ün okumuş bir adam olabileceğini, ama kendi dininin inançlarına karşı geldiğini söylemişti!"

"Cahiller cehaleti nasıl da yayıyorlar. O suçlama yalandı. İbn Rüşd büyük bir filozoftu, bir dahiydi. Bence yanılıyordu, ama sana ilahiyat öğretmesi için tutulan budalanın söylediği sebeplerle değil. Mantık ile hadisler arasındaki çelişkiyi çözümlemek için mistiklerin öğretilerini kabul etmişti. Aşikar anlamlar, gizli anlamlar vardı. Görünüş ile gerçeğin her zaman aynı olmadığı doğrudur, ama İbn Rüşd mecazi yorumların gerçeğin gerekli bir sonucu olduğunda ısrar etti. Çok yazık oldu, ama bunu ortaya koyarken alçakça sebeplerle yola çıkmadığına eminim."

Züheyr sinirlenerek, "Nereden biliyorsun?" diye sordu. "Belki de bilgiyi yaymanın ve ayakta kalmanın tek yolunun bu olduğunu düşünmüştür."

El-Zındık yaşlılıktan kaynaklanan, kendinden emin bir tavırla, "O çok samimiydi," dedi. "Bir keresinde hayatta kendisini en inciten şeyin, oğlunu cuma namazına götürdüğünde bir cahiller kalabalığının kendilerini camiden dışarı atmaları olduğunu söylemişti. Kendisini rahatsız eden şey sadece aşağılanması değil, cahillerin hırslarının dünyanın en modern dinini boğmak üzere olduklarını bilmesiydi. Bence İbn Rüşd dini inançlara gerektiği kadar karşı çıkmamıştır. Tamamen Allah'ın güdümünde bir Evren fikrini kabul etmiştir."

Züheyr ürperdi.

"Üşüyor musun, çocuk?"

"Hayır, senin sözlerin beni korkutuyor. Ben buraya felsefe tartışmaya ya da seninle teolojik küfürleri yarıştırmaya gelmedim. Eğer fikirlerini sınamak istiyorsan, evimizin dış avlusunda seninle caminin imamı arasında büyük bir tartışma düzenler, bizler de hakem oluruz. Kız kardeşim Hind'in seni savunacağını tahmin ederim, ama yine de dikkatli olmalısın. Onun desteği, idam sehpasındaki adama urganın verdiği destekten pek farklı değildir."

El-Zındık güldü. "Özür dilerim. Öyle habersizce, aniden çıkıp geldiğinde bir eser üzerinde çalışıyordum. Dinimizin başına belâ olan ilahiyat savaşlarının bütün yönlerini biraraya getirme çabasıyla ömrümü geçirdim. Kafam bu düşüncelerle öylesine doluydu ki başını ağrıttım. Şimdi sen bana Gırnata yolculuğunu anlat bakalım."

Züheyr rahatlayarak derin bir soluk aldı. Son birkaç günün olaylarını hiçbir detayı atlamayarak nakletti. Arkadaşlarıyla birlikte Hıristiyanlara direniş göstermeden daha fazla aşağılanmayı kabul etmeme kararını verdiklerini anlatırken, el-Zındık'ın kulağına aşina olduğu bir tutkunun sesi geldi. Gençlerin şereflerini korumak uğruna canlarını vermeye hazır olduklarını ne kadar da çok duymuştu. Bir hayatın daha boşa harcanmasını istemiyordu. Züheyr'e bakarken, beyaz kefene sarılmış bir gencin hayali geldi gözlerinin önüne. El-Zındık ürperdi. Züheyr onun bu hareketini yanlış yorumlamıştı. Bir kerecik olsun yaşlı bilgeye kendi heyecanını bulaştırdığını sanmıştı.

"Ne yapılması gerekiyor, el-Zındık? Bana ne öğüt verebilirsin?"

Züheyr, o gün Gırnata'dan arkadaşlarının gelmesini bekliyordu. İhtiyarın da görüşlerini desteklemeye karar verdiğini duyarlarsa, bu kendilerine güven verecekti. Kendisi bir saati aşkın süredir konuşuyor, Musa'nın plana olan itirazlarını ve İbn Davud'un böyle bir salaklığa gösterdiği tepkiyi anlatıyordu. Artık el-Zındık'a konuşma fırsatı vermeliydi.

Züheyr'in yaşlı adama hiç şimdiki kadar ihtiyacı olmamıştı. Bütün gösterişli tavırlarına rağmen, İbn Ferid'in torununun oğlu ciddi şüpheler içindeydi. Ya hepsi bu çaba uğrunda yok olup giderlerse? Ölümlerinin sonucu Müslüman Gırnata'nın yeniden doğuşu olacaksa, canlarını fedaya değerdi. Ama bu mümkün müydü? Ya bu gözükaralıkları eski krallıktaki bütün müminlerin öldürülmesiyle sonuçlanırsa? Ya Ximenes de Cisneros'un şövalyeleri herkesi kılıçtan geçirirlerse? Züheyr bu dünyadan ayrılma zamanının geldiğinden de pek emin değildi.

El-Zındık karşı saldırıya, masum görünen bir soruyla başladı.

"Demek İbn Davud el Mısri, İbn Haldun'un torununun çocuğu olduğunu söylüyor, öyle mi?"

Züheyr başını salladı.

"Neden o şüpheli sesle konuşuyorsun? Onu görmeden sözüne nasıl güvenmezlik edebilirsin?"

"Çok dikbaşlı ve gözüpek birine benziyor. Onun büyükbüyükdedesi böyle bir yolu tavsiye etmezdi. Müminler safında güçlü bir sosyal dayanışma duygusu olmadan, zafere ulaşılamayacağını iddia ederdi. Endülüs'ü çöküşe götüren, müminler arasındaki bu dayanışma eksikliğidir. Artık var olmayan bir şeyi nasıl yeniden yaratabilirsin? Kâfirlerin orduları sizi ezecektir. Karıncayı ezen bir fil gibi."

"Bunu biliyoruz, ama bizim tek umudumuz da direnmek. İbn Davud yenilen ve başkalarının hakimiyetine giren bir milletin çok geçmeden ortadan kalktığını söyledi."

"Tıpkı dedesi gibi konuşmuş! Oysa bizim zaten yenildiğimizi ve şu anda başkalarının hakimiyetinde olduğumuzu anlamıyor mu? Onu bana getir. Arkadaşlarının hepsini bu gece bana getir de, konuyu bir kere daha ve hak ettiği ciddiyetle ele alalım. Kaybedilecek olan sadece sizin hayatlarınız değil çünkü. Çok daha fazlası söz konusu. Baban biliyor mu?"

Züheyr başını sağa sola salladı.

"Ona söylemek isterdim, ama büyükamcam Miguel, büyükhalam Zehra'yı görmeye geldi ve..."

Züheyr sözünü yarıda kestiyse de geç kalmıştı. Yasak ad ağzından çıkmıştı bir kere. Kendisine gülümseyen el-Zındık'a baktı. "Ondan ne zaman söz edeceğini merak ediyordum. Köyde bundan başka bir şey konuşulmuyor ki. Artık hiç önemi yok, çocuk. Her şey çok eskilerde kaldı. Son ziyaretinde sana anlatacaktım, ama tam o sırada gelen uşağın ağzımı mühürledi. Artık el-Zındık'ın neden sürüldüğü halde, kendisine yiyecek gönderildiğini anladın mı?"

"Onu sevdiysen neden Kurtuba'ya gidip bulmadın, peki? Seninle evlenirdi."

"Vücudumuzun sıcaklığı ve soğukluğu asla sabit değildir, İbn Ömer. Önceleri babasından korktum: Eğer Kurtuba yakınlarında görünürsem, öldürmekle tehdit etmişti beni. Sonra başka bir şey daha vardı."

"Ne?"

"Belki Zehra bütün o yıllar boyunca beni sevdi. Belki. Ama belki. Sevgisini tuhaf yollarla gösteriyordu."

Züheyr şaşırmıştı.

"Ne demek istiyorsun?"

"Kurtuba'da üç ay geçirdikten sonra, kendisine gülümseyen her Hıristiyan soylusunun üstüne çıkmaya başlamıştı. Bu yıllarca böyle devam etti. Çok uzun yıllar boyunca. Onun serüvenlerini duyunca, uzun bir süre hastalandım ama sonra kendime geldim. Hastalığım geçti. Yüreğim güneşin ne menem bir şey olduğunu unutmuşsa da, kendimi bir kere daha özgür hissettim."

"Büyükhalam Zehra'yı unuttun mu?"

"Öyle bir şey demedim, değil mi? Nasıl unutabilirdim ki? Ama kapılar sımsıkı kapalıydı. Sonra başka erkeklerle yaşanan benzer olaylar hakkında hikâyeler duydum. Ondan sonra kulaklarıma pamuk tıkadım. Uzun yıllar sonra, Emire bana onun Gırnata tımarhanesinde olduğunu söyledi."

"Sanırım sana söylemediği şey, büyükhalam Zehra'nın senin benim kadar aklı başında olduğuydu. Oraya ölümünden bir yıl önce, babasının emriyle gönderilmişti. Babası, kızın bu davranışının seninle evlenmesine izin vermediği için bir misilleme olduğuna inanıyordu. Bunu bana annem söyledi."

"İbn Ferid gibi büyük adamlar kendilerini her şeyin merkezinde görmüşlerdir. Zehra Hanım'ın kendisini cezalandırdığını görememiş miydi?"

"Kardeşini görünce çok duygulandı, biliyorsundur. Hem de Ama, bize onun Miguel'den nefret ettiğini söylediği halde. Sebebini sorduğumuzda Ama'nın yüzü taş kesildi. Miguel senin sürülmende bir rol oynadı mı, el-Zındık? Seni babasına gammazladığına eminim."

El-Zındık yüzünü elleri arasına alıp, yere baktı. Başını kaldırınca Züheyr onun gözlerinde yansıyan ıstırabı gördü. Adamın buruşuk yüzü birden gerilmişti. Ne garip, diye düşündü Züheyr, tıpkı Ama gibi tepki gösteriyor.

"Üzgünüm, ihtiyar. Acı hatıralarını canlandırmak istememiştim. Beni bağışla."

El-Zındık çok garip bir sesle konuşmaya başladı.

"Miguel senin gözünde, onların ilahilerini ve tahta putlarını yeşil renge tercih eden bir dönmedir. Onu Kurtuba Piskoposu olarak kasım kasım kasılırken, dinine küfrederken görüyorsun ve akraban olduğu için utanıyorsun. Öyle değil mi?"

Züheyr içtenlikle başını salladı.

"Ama sana Mikail el-Malek'in çocukken hayat dolu, neşeli biri olduğunu söylesem ne dersin? Beni babasına gammazlamak yerine Zehra'yla benim mutlu olmamızı istediğini söylesem? Öylesine bir tutkuyla satranç oynardı ki, başka hiçbir şey yapmamış olsaydı bile, iyi oyuncular olan beni ve Cüce'nin babasını bir kenara bırak; bu yarımadada oyunun ustalarının bile başa çıkamadığı üç ayrı açılış hamlesinin mucidi olarak hatırlanırdı. Öğretmenleriyle felsefe konusunda sık sık girdiği tartışmalarda öyle bir erken gelişmişlik sergilerdi ki,

hepimizi, özellikle de annesini korkuturdu. Öyle umut vaat eden bir çocuktu ki, İbn Ferid, Esma Hanım'a, 'Hizmetçilerin ona hayran hayran bakmalarına engel ol, nazarları değecek,' derdi. Olanlardan sonra çoğumuz babasının yıllar önce söylediklerini hatırlamıştık. Miguel'e bakan, Esma Hanım'ın hizmetçisi ve sırdaşı olan benim annemdi. Miguel sık sık bizim odamıza gelirdi ve ben de kendisini çok severdim."

"Öyleyse nasıl bu noktaya geldi?" diye sordu Züheyr. "Ne oldu? Neden hastalandı? Neler oldu, el-Zındık?"

"Bunu bilmek istediğinden emin misin? Bazı şeylere hiç değinmemek çok daha iyi olur."

"Bilmem gerek ve bunları da bana ancak sen anlatabilirsin."

Yaşlı adam içini çekti. Bunun doğru olmadığını biliyordu. Emire herhalde kendisine anlatılanlardan çok daha fazlasını biliyordu, ama birinin her şeyi bildiği pek kuşkuluydu.

Sadece iki kadın bütün gerçeği bilmişlerdi. Esma hanım ve güvendiği hizmetçisi. 'Benim çok sevdiğim annem' diye düşündü, tepedeki mağarasında yaşayan yaşlı adam. İkisi de ölmüşlerdi ve Vecid el-Zındık annesinin zehirlenerek öldürüldüğünden emindi. Hudeyl ailesi kadere güvenmezdi. Sadece mezarın kesin sessizliği sağlayacağına inanırlardı. Kararı kim vermişti? El-Zındık, bunun Ömer'in babası, Abdullah bin Ferid olduğuna bir an bile inanmıyordu. Onun tabiatında böyle bir şey yoktu. Belki de her şeyi kontrol altında tutmak gerektiğine inanan Gırnatalı Hişam. Aslında kimin yaptığı önemli değildi; tek gerçek, olup bitenin onunla birlikte gömülmüş olmasıydı.

El-Zındık ile Emire birkaç yıl sonra bir akşam oturup, trajedi hakkında bildiklerini biraraya getirmeye çalışmışlardı. Ancak vardıkları sonucun doğru olup olmadığını bilmenin yolu bulunmadığından, el-Zındık şimdi konuşmakta tereddüt ediyordu.

"El-Zındık, bana her şeyi anlatacağına söz verdin."

"Pekâlâ, ama bir şeyi aklından çıkarma, el-Fahl. Anlatacaklarım gerçeğin tümü olmayabilir. Bunu bilmeme de imkân yok."

"Lütfen! Bırak bunun hakemi ben olayım."

"Büyükdeden öldüğünde, büyükannelerinin ikisi de çok üzüldüler. Meryem Hanım yatağını yıllardır paylaşmamasına rağmen onu hâlâ severdi. İbn Ferid uykusunda öldü. Esma Hanım yatağına gittiğinde omuzlarına ve ensesine dokunmuş ama deden kıpırdamamıştı. Canının uçup gittiğini anlayınca, 'Meryem! Meryem! Başımıza büyük bir felaket geldi!' diye bağırdı. Annem hayatında böyle yürek parçalayan bir çığlık duymadığını söylemişti. İki eş de, birbirlerini ellerinden geldiğince teselli ettiler.

"Meryem Hanım da bir yıl sonra gömüldü. Çok yavaş ve korkunç bir ölümdü onunki. Dili kapkara kesilmişti ve korkunç acılar çekiyordu. Zehir verilmesini istiyordu, ama deden böyle bir şeyi düşünmeye bile yanaşmıyordu. Gırnata ve İşbiliye'nin en iyi doktorları çağrıldı, ama diline yerleşen ve bütün vücuduna yayılan hastalık karşısında ellerinden bir şey gelmedi. İbn Sina bu hastalığın bilinen bir sebebi ve tedavisi bulunmadığını söylemişti. Onun fikrine göre bazı durumlarda hastalığın sebebi hastanın zihninde sıkışıp kalan kötücül düşüncelerdi. Ben bu hastalıkları incelemediğim için, bu konuda bir fikir ileri süremem. Her neyse, sebebi ne olursa olsun, Meryem Hanım, İbn Ferid'den hemen hemen tam bir yıl sonra öldü. Annem onun yüreğinin kocasının ölümünden önceki yirmi yıl boyunca hep yas içinde olduğunu söylerdi.

"Esma Hanım artık yalnız kalmıştı. Zehra tımarhanedeydi. Mikail büyüyordu ve evde kapalı kalacak biri değildi. Deden iyi bir insandı, fakat fazla zeki sayılmazdı. Babaannen olan karısı da karakter olarak ona benzerdi. Esma Hanım o sıralarda sekiz yaşında olan babanla çok meşgul oldu. Merhum kocasına sevgisini artık ona yöneltmişti. Aile dışında en

yakın arkadaşı annem oldu. Eski aşçı olan kendi annesi Dorothea, çok istenmesine rağmen eve yerleşip orada yaşamayı reddediyordu. Geldiği zamanlar ne yaparsa yapar, evde pişirilen yemeklerin kalitesinde gözle görülür bir yükselme olurdu. Kısa ama unutulmaz ziyaretlerde bulunurdu. Unutulmaz diyorum, çünkü ağzımızda eriyen bademli kurabiyeler yapardı. Çok usta bir aşçıydı; Cüce'nin babası ondan çok şey öğrenmiştir. Adam, ona âşık olmuştu ve ikisi hakkında bazı hikâyeler anlatılırdı, neyse, şimdi onlara girmeyeyim. Önemli olan şudur: Dorothea gelip, İbn Ferid'in ölümünden sonra Esma Hanım'la otursaydı, o trajedi hiç olmayabilirdi."

Züheyr hikâyeye o kadar dalmıştı ki, merakına hakim olabilmişti. Küçük bir çocukken, aile tarihçesinin sonu gelmeyen hikâyelerini dinlerken, önemsiz bir ayrıntı hakkında sorduğu ısrarlı sorularla babasını sinirlendirirdi. Dorothea'nın efendisini terk edip, kızıyla el-Hudeyl'e gelmeyi reddetmesi kendisini bir süredir çok meraklandırdığı için yaşlı adamın sözünü kesti.

"Ama bunu çok garip buluyorum, el-Zındık. Neden? Don Alvaro'nun evinde sadece bir aşçıydı. Oysa burada ölene kadar rahat yaşardı."

"Bilemiyorum, İbn Ömer. Çok namuslu bir kadındı. İbn Ferid gibi önemli bir kişinin kaynanası olmaktan rahatsızlık duyuyordu sanırım. Bu ani yükselişini uzaktan kabul etmek kendisine daha kolay gelmiş olabilir. İbn Ferid'i çok kızdıran konulardan biri de evde kalmamasıydı. Annem bizim hizmetkârlar bölümündeki odamızı boşaltırdı ve kadın geldiğinde orada yatardı."

"Trajedi neydi peki, el-Zındık? Ne oldu? Zaman yine bize engel olabilir sanırım ve bunu istemiyorum."

"Yani Esma Hanım neden öldü ve annemi kim öldürdü, onu mu soruyorsun?"

"Evet. Esma Hanım yaşlı değildi, değil mi?"

"Hayır ve sorun da buydu. Gençti, hayat doluydu ve vücuduyla gurur duyardı. Sadece iki erkek evlat doğurmuştu."

"Büyükamcalarım Miguel ve Velid."

"Evet. Velid'in ölümü hepimiz adına büyük bir şok oldu. Senin Yezid'in aniden ateşlenip öldüğünü düşün. Bunu düşünmek bile seni nasıl üzüyor, görüyorsun ya. Deden bu dünyadan göçtüğünde, Esma Hanım daha bir sürü çocuk doğurmaya hazırdı. Annem bana, İbn Ferid'in dul eşinin çok talibi olduğunu, ama hepsinin reddedildiğini söylemişti. Deden Abdullah, babasının karısına herhangi bir kadınmış gibi davranılmasını istemiyordu. Bu yüzden Esma Hanım, ailesiyle çevrili olarak inzivada yaşadı.

"Büyükamcan Hişam, İbn Ferid ölmeden hemen önce evlenmiş, Gırnata'daki ticaret faaliyetlerine devam etmeye başlamıştı. Onun bu faaliyetleri annesi dışında herkes tarafından memnuniyetsizlikle karşılanırdı. Beni Hudeyl'in bir evladının çarşıda tüccar olması hakaret sayılıyordu. Aile şerefine sürülmüş bir leke. Ailenin şairleri, filozofları, devlet adamları, cengâverleri ve hatta erotik sanatı Kurtuba'daki Halife tarafından çok takdir edilen, bir de çılgın ressamı vardı. Fakat bunların hepsi toprağa bağlı insanlardı. İbn Ferid'in yeğeni tüccarlarla iş yapıyor, gemi sahipleriyle pazarlık ediyor ve hayatının her anından büyük keyif alıyordu. Hişam mutsuzmuş gibi davransaydı, bağışlanabilirdi. İbn Ferid çok kızıyordu, ne var ki bir çocuğunu zaten kovmuş olduğundan, ötekiyle de bozuşmak istemiyordu. Zaten Esma Hanım da böyle bir şeye asla izin vermezdi."

"Fakat bu çılgınlık. Beni Hudeyl Mağrib'e gelmeden önce, hayatlarının her günü kervancılarla iş yapan ve pazarlık eden Bedevi cengâverlerinin soyundan değil miydi? Öyle düşünmüyor musun?"

"Elbette ki öyle. Düşün, benim el-Fahl'ım. Arabistan'dan Mağrib'e kadar yürüyerek gelen göçebe cengâverlerin soyun-

dan olanlar toprağa öylesine bağlanıyorlar ki, başka türlü yaşamak isteyen bir aile ferdi dinine karşı gelmiş görülüyor."

İbn Hişam'ın çocuklarına çok yakın olan Züheyr'in kafası, dedesinin gösterdiği memnuniyetsizlik yüzünden karışmış görünüyordu.

"Seninle aynı fikirde olduğumu sanmıyorum. Atalarımız çöldeyken bile şehirlileri hor görürlerdi. Ama'nın çocukluğumda bana şehirlerde sadece asalakların yaşadığını söylediğini hatırlıyorum."

El-Zındık güldü. "Tahmin ederim. Emire oldum olası başkalarının önyargılarını gayet ustalıkla aktarmıştır. Fakat el-Fahl, şehirlerin sizin köylerinizde olmayan siyasal bir öneme sahip olduklarını görmüyor musun? Siz ne üretirsiniz? İpekli. Onlar ne üretir? Güç. İbn Haldun bir yazısında..."

Züheyr, birden yaşlı tilkinin kendisini köye karşı şehir hayatı konusunda sonu gelmeyen bir tartışmaya çekmek üzere olduğunu anlayıp, adamı hemen susturdu.

"El-Zındık, Esma Hanım nasıl öldü? Bu soruyu bir daha tekrarlamak istemiyorum."

Yaşlı adam gözleriyle gülümsedi, yüzü kırıştı. O bir tek saniye içinde aynı gözler bir felaket haberiyle dolmuştu. Konuyu değiştirmek istiyordu, ama Züheyr gözlerini dikmiş, yüzüne bakıyordu. Hafif sakallı yüzünde, sertliği el-Zındık'ı şaşırtan bir ifade vardı. Derin derin nefes alıyordu.

"İbn Ferid öldükten altı yıl sonra, Esma Hanım hamile kaldı."

"Nasıl? Kimden?" diye sordu Züheyr, kısık bir fısıltıyla.

"Gerçeği sadece üç kişi biliyordu. Annem ve öbür ikisi. Annem ve Esma Hanım öldüler. Geriye bir kişi kaldı."

"Bunu biliyorum, aptal adam." Züheyr kızmıştı.

"Evet, genç Züheyr el-Fahl. Canın sıkıldı. Bu insanlardan hiçbirini tanımazdın ama yine de gururun incindi."

El-Zındık, geçmişte yaşanmış olayların bu çocuğu böylesine etkilemesiniin garip olduğunu düşündü. Bunların

onunla ne ilgisi vardı? Dünün hayaletlerinin cehennemi güçleri, hâlâ tutkularımızı körüklüyor. Artık durmak için çok geç. Züheyr'in yüzünü okşadı, bir bardak su verirken hafifçe sırtını sıvazladı.

"Bu durum öğrenilince evin havasını tahmin edebilirsin. Çoğunun oburluktan ölüp gittiği sanılan ailenin yaşlı kadınları birden Kurtuba'dan, Balansiya'dan, İşbiliye ve Gırnata'dan çıkageldiler. Kötü haber çabuk yayılır. Esma Hanım odasından hiç çıkmadı. Annem, onunla bu yaşlı cadılar arasında aracıydı. İstenmeyen çocukları alma sanatında usta olduğu söylenilen Gırnatalı yaşlı bir ebe, yanında annem olduğu halde, işine başladı. Ameliyat başarılı oldu. Utanç ortadan kaldırıldı. Esma Hanım da bir hafta sonra öldü. Kanına bir zehir karışmıştı. Fakat hepsi bu değildi. Deden ve babaannen kendisini görmeye geldiklerinde, Esma Hanım babaannenin kulağına ölmek istediğini fısıldamıştı. Yaşama isteğini kaybetmişti. Utancı katlanılır gibi değildi. Hişam, karısı ve oğluyla evdeydi. Hişam'ın oğlu da, Esma Hanım'ın gözdelerindendi ve haftalarca evde kaldıkları olurdu. İbn Hişam'la babanın yakınlığı böyle başlamıştır işte. Mikail'e gelince, o çok hastalandı ve annesini ölüm döşeğinde görmeye gitmedi. Annesi de onu çağırtmamıştı zaten."

"Ama kimdi bu, el-Zındık? Bir testideki temiz su, bir gece içinde nasıl ayrana dönüşebilir?"

"Annem olayı görmedi, ama Esma Hanım kendisine her şeyi anlattı. Annem de üç hafta sonra öldü. Hayatında hasta olmamıştı. Ben köye gelmiş, Esma Hanım'ın cenazesinde bulunmak için izin istemiştim. Bu münasip görülmedi, fakat annemle konuşabildim. Benimle bilmece gibi konuşmakta ısrar etti. O kişinin adını vermediyse de o gece bana söyledikleri ve Emire'nın kendi gözleriyle gördükleri birleşince, olayı anladık ya da anladığımızı sandık."

Züheyr'in solukları sıklaşmış, el-Zındık su içmek için sözlerine ara verdiğinde beklentiyle yüzü kızarmıştı.

"Söyle, ihtiyar. Söyle diyorum sana!"

"O evi çok iyi bilirsin, Züheyr bin Ömer. Esma Hanım şimdi annenin yaşadığı dairede oturuyordu. Bir şey söyle bana. O daireye yabancı bir erkek, hatta erkek bir hizmetkârın girmesine izin var mıdır?"

Züheyr başını sağa sola salladı.

"Baban dışında oraya hangi erkek istediği gibi girip çıkabilir?"

"Yezid ile ben herhalde."

"Çok doğru."

Züheyr bir an kendisine söylenen şeyi kavrayamadı. Sonra beynine bir darbe yemiş gibi oldu. Dehşet içinde yaşlı adamın yüzüne baktı.

"Yani... yani... ama olamaz..." O adı dili telaffuz edemiyordu. Sonunda adı söylemek zorunda kalan el-Zındık oldu.

"Mikail. Miguel."

"Emin misin?"

"Nasıl emin olabilirim ki? Ama akla yatkın tek ihtimal bu. Hamileliğin ortaya çıkmasından haftalar önce Mikail'in çok garip davranışlarda bulunduğunu herkes fark etmişti. Çıplak kadınları gözetlemek için köy hamamlarına gitmez olmuştu. Artık gülmüyordu. Sakalsız yüzü giderek asılıyordu. Gözleri uykusuzluktan şişmişti. Gırnata'dan gelen hekimler bile bir şey yapamadılar. Nasıl yapsınlar ki? Hastalık kendi tedavi becerilerinin çok ötesindeydi. Deniz havası, taze meyve ve bitki çayları önerdiler. Büyükamcan bir aylığına Malaka'ya gönderildi. Sadece o evden uzaklaşmak bile kendisine iyi gelmişti.

"Döndüğünde çok daha iyi görünüyordu. Ancak için için çektiği ıstırabı bilemeyen bizleri şaşırtan bir davranışta bulunup, bir kere bile annesinin odasına gitmedi. Annesinin onunla sadece bir kere konuştuğunu sanıyorum. Esma Hanım'ın cenazesinde tesellisi mümkün olmadı. Tam kırk gün ağladı. Son-

ra çok uzun bir hastalık dönemi geçirdi. Bir daha da sağlığına kavuşmadı. Benim tanıdığım Mikail ölmüştü. Trajedi üç can almıştı. Kurtuba Piskoposu hayaletten başka bir şey değildir."

"Fakat bu nasıl olabilir, el-Zındık?"

"Bu pek gizemli bir şey değil. Mikail bebekliğinden beri annesinin gözdesiydi. Annesi ve öbür kadınlarla yıkanırdı. Emire bana, onun on altı yaşındayken bile Esma Hanım yıkanırken içeri girdiğini, çoğunlukla soyunup banyoya atladığını söylemişti.

"Annesi henüz olgunluk çağındaydı. Olanları kimin başlattığını bilmiyorum, fakat kadının içinde bulunduğu ikilemi anlayabiliyorum. Hâlâ bir kadındı, İbn Ferid'in ölümünden sonra hayatından kaybolan o çok özel zevkin özlemini çekiyordu. Olanlar o kadar heyecan verici, o kadar sıcak, o kadar rahat, o kadar aşinaydı ki, kim olduğunu, kiminle, nerede olduğunu unutmuştu. Olanlardan sonra anı, bir acıya dönüştü. Onun durumunda bundan kurtuluş ancak ölümle mümkündü. Biz kim oluyoruz da onu yargılıyoruz, Züheyr? Onun neler hissettiğini nasıl anlayabiliriz?"

"Bilmiyorum, bilmek istemiyorum... fakat bu bir çılgınlık."

"Evet, çılgınlıktı ve çevresindeki insanlar kaskatıydılar. Yaşlı ebeye hem çocuğun, hem de annenin ölümünü kolaylaştırmasının söylendiğinden kuşkulanıyorum."

"Esma Hanım bizim dinimize geçtiğine pişman olmuş olmalı."

"Neden böyle söyledin?"

"Eğer hâlâ puta tapsaydı, herkese içindeki çocuğun ilahi bir sır olduğunu söyleyebilirdi."

"Çok acı konuşmaya başladın. Artık evine gitsen iyi olur."

"Sen de benimle gel, el-Zındık. Seni iyi karşılayacaklardır."

Yaşlı adam bu ani davet karşısında şaşırmıştı.

"Teşekkür ederim. Zehra'yı görmek isterdim, ama başka bir gün."

"Bu yalnızlığa nasıl katlanabiliyorsun?"

"Ben buna farklı bakıyorum. Buradan güneşin doğuşunu benden başka kimsenin göremediği ve batışını da çok az insanın görebildiği şekilde görüyorum. Bak şimdi. Bu cennetin rengi, değil mi? Sonra, sayıları her yıl artan kitaplarım var. Yalnızlığın da kendine göre zevkleri vardır, dostum."

"Ya ıstırabı?"

"İnsan her yirmi dört saatte bir mutlaka ıstırapla, kendine acımayla ve başka yüzler görme ihtiyacıyla dolar, ama o bir saat de çok çabuk geçer. Haydi git artık, benim genç dostum. Bu gece önemli işlerin var. Ve İbn Haldun'un soyundan geldiğini iddia eden o genci bana getirmeyi de sakın unutma."

"Bu şüphecilik niye?"

"Çünkü İbn Haldun'un ailesinin tümü, Tunus'tan Kahire'ye giderken bir deniz kazasında ölmüştü. Haydi, şimdi güle güle git artık!"

ALTI

"Cüce, ben büyüdüğüm zaman senin gibi aşçı olmak istiyorum."

Dev bir tavanın başında oturmuş, et, bakliyat ve buğday ezmekte olan aşçıbaşı, küçük bir taburede karşısında oturan çocuğa bakıp gülümsedi.

Eti dövmeye devam ederek, "Yezid bin Ömer, bu çok güç bir iştir," dedi. "Birinin seni işe alması için yüzlerce çeşit yemek yapmayı öğrenmen gerek."

"Öğrenirim, Cüce. Söz veriyorum."

"Sen kaç kere harissa yedin?"

"Yüzlerce, binlerce kere."

"Çok doğru, küçükbey, ama onun nasıl yapıldığını, ya da ete lezzet vermek için içine neler katıldığını biliyor musun?

Bilmiyorsun elbette! O yemek tam altmış şekilde yapılır. Ben büyük usta el-Bağdadi'nin tavsiye ettiği usulde yaparım, fakat kendi seçtiğim baharatları ve bitkileri kullanırım."

"Bu doğru değil. Ama, bana sana bildiğin her şeyi babanın öğrettiğini söyledi. Baban aşçıların sultanıymış."

"Peki, babama aşçılığı kim öğretti? Senin Ama iyice yaşlandı artık. Beni senin yaşında olduğumdan beri tanıyor diye, benim yaratıcı ustalığım yok sanıyor. Babam tatlı alanında benden çok yaratıcıydı. Düğünlerde ve bayramlarda ağır ateşte, sütle pişirdiği hurma ve tel kadayıf tatlısı bütün Endülüs'te nam salmıştı. Büyükbabanın düğünü için Gırnata Sultanı buraya gelmişti. Tatlıyı tattıktan sonra babamı Elhamra'ya götürmek istedi, ama rahmet içinde yatsın, İbn Ferid, 'Asla,' demişti.

"Ama, gerçek yemek âleminde dedem kadar iyi bir aşçı değildi ve bu gerçeği de çok iyi bilirdi. Bak, küçükbey, bir dahi asla başkalarının tariflerine güvenmez. Kaç tutam tuz? Ne kadar biber? Hangi otlar? Öğrenmek çok önemliyse de, yeterli değildir, içgüdü de gerektirir. Bizim zanaatın tek sırrı budur. Bak, şöyle. Çok sevilen bir yemek yapıyorsun ve mutfakta soğan kalmadığını gördün. Hemen sarımsak, zencefil, yenibahar ve nar çekirdeklerini dövüp bir hamur yapar, onu kullanırsın. Küçük bir fincan da mayalanmış üzüm suyu boşalttın mı, yepyeni bir yemek yapmış olursun. Cömertliğiyle ün salmış olan Zübeyde Hanım, akşam yemeği sofraya gelir gelmez tadına bakar. Onu aldatmak mümkün değildir. Bir an bile. Önündekinin yepyeni bir şey olduğunu hemen anlar. Beni kutlar ve yemekten sonra beni inceden inceye sorguya çeker. Tabii sırrımı ona açıklarım, fakat daha onunla konuşurken bile kullandığım malzemenin miktarını unuturum. Belki o yemeği bir daha yapmam, ama onu bir kere tadanlar, tatların o biricik karışımını asla unutmazlar. Gerçekten iyi bir yemek, tıpkı büyük bir şiir gibi asla aynen tekrarlanamaz. Eğer aşçı olmak istiyorsan bu söylediklerimi unutmamaya çalış."

Yezid çok etkilenmişti.

"Cüce, sen kendini bir dahi sayıyor musun?"

"Elbette, küçükbey. Aksi takdirde bütün bunları sana neden anlatayım ki? Şu hazırladığım harrissa'ya bak hele. Gel de yakından dikkatle izle."

Yezid, taburesini aşçıya yaklaştırıp, tencerenin içine baktı.

"Bu dün geceden beri pişiyor. Eskiden sadece kuzu kullanırlardı, fakat artık dana ya da tavuk eti de ekliyorum lezzet değişikliği için. Aksi halde ailen yemeklerimden bıkar ve bu da beni çok rahatsız eder."

"Bu harrissa'ya neler koydun?"

"Bir dananın bütün etini, üç bardak pirinç, dört bardak buğday içi, bir bardak kırmızı mercimek, bir bardak fasulye. Sonra tencereyi suyla doldurup, sabaha kadar ateşin üstünde bıraktım. Gece mutfaktan çıkmadan, içine kurumuş kişniş tohumu ve kakule doldurduğum küçük bir bez torbayı da tencereye attım. Sabah et tümüyle erimişti, şimdi de onu hamur haline getiriyorum. Bil bakalım, cuma öğle yemeği için sofraya getirmeden önce başka ne yapacağım?"

"Tereyağda soğan ve biber kızartıp harrissa'nın üzerine dökeceksin."

"Aferin, küçükbey. Ama soğanlar yanmalı, yağın üzerinde yüzmeli. Haftaya bu yemeğe belki başka şeyler de katarım. Yağda kızarmış ve karabiberle türlü otlar serpilmiş yumurta örneğin, fakat bu cuma namazından önce mideye ağır gelebilir. Ya basınç fazla gelir de, başları Mekke'ye secde etmişken öteki uçlarından kötü kokulu gazlar çıkarırlarsa? Ateş hattındakiler bundan hiç hoşnut kalmazlar sonra."

Yezid'in kahkahaları öyle bulaşıcıydı ki, Cüce de gülümsemekten kendini alamadı. Çocuğun yüzü birden ciddileşti. Geniş alnında küçük bir kırışık belirdi. Gözleri sabitleşti. Aklına bir şey gelmişti.

"Cüce?"

"Efendim?"

"Kimi zaman cüce değil de, Züheyr gibi uzun boylu olmak istediğin olmuş mudur? O zaman bütün gün bu mutfakta yaşayacağına bir şövalye olabilirdin."

"Sen çok yaşa, Yezid bin Ömer. Bak, sana bir hikâye anlatayım. Bir zamanlar Peygamberimiz henüz sağken, camide işeyen bir maymun yakalanmıştı."

Yezid gülmeye başladı.

"Ne olur, gülme. Bu çok ciddi bir suçtu. Peygamber maymunun yanına koşup, 'Seni kâfir! Allah'ın seni cezalandırıp, başka bir yaratığa döndürmesinden korkmuyor musun?' diye bağırdı. Maymun yaptığından utanmamıştı. Küstah yaratık, 'Ancak beni ceylana dönüştürürse bu bir ceza olurdu!' dedi. Gördüğün gibi, küçükbey, ben diğer şövalyeler tarafından avlanma korkusu içinde yaşayan bir şövalye olmak yerine, sizin mutfağınızda harika yemekler yaratan bir cüce olmayı yeğlerim."

"Yezid! Yezid! Nerede bu küçük namussuz, Emire? Git bul şunu. Kendisini görmek istediğimi söyle."

Miguel'in sesi avluda yankılanıp mutfağa erişti. Yezid, Cüce'ye bakarak parmağını dudaklarına götürdü. İki büyük tencerenin fokurdamasından başka ses duyulmuyordu. Yezid, gidip Cüce'nin tencere ve tavalara erişmesi için özel olarak yapılmış platformun arkasına saklandı. Fakat zahmeti bir işe yaramadı. Mutfağa giren Ama doğruca saklandığı yere gitti.

"Ya Allah! Haydi, gel de büyükamcana bir merhaba de. Eğer terbiyesizlik edersen annen çok kızar."

Yezid saklandığı yerden çıktı. Cüce'nin yüzünde oğlanı anladığını gösteren bir ifade vardı.

"Büyükamca Miguel neden öyle pis kokuyor, Cüce?" diye sordu. "Ama, diyor ki..."

"Ama'nın ne dediğini biliyorum, fakat buna daha filozofça bir cevap bulmalıyız. Bak, küçükbey, soğan ile kabuğu arasına giren biri fena halde kokar."

Ama kaşlarını çatarak aşçıya baktı, Yezid'in elini kavradı. Çocuk, yaşlı kadından kurtulup dışarı fırladı, eve doğru koşmaya başladı. Avluya girmeyip evin yan tarafındaki gizli geçitten geçerek, doğruca hamama saklanacaktı. Ne ki Miguel kendisini bekliyordu, oğlan bu savaşı kaybettiğini anladı.

"Selamünaleyküm, büyükamca."

"Sağol, evladım. Yemekten önce bir el satranç oynarız diye düşünmüştüm."

Yezid hemen keyiflenmişti. Geçmişte oynamayı teklif ettiğinde, yetişkinler dünyası kendi zaman ve alanlarına her türlü müdahaleye karşı koymuşlardı. Miguel pek seyrek geldiği ziyaretlerinde, kendisiyle değil oyun oynamak, pek konuşmamıştı bile. Çocuk hemen içeri koşup satranç takımını getirdi. Bezi masaya yayıp kutuyu açtı. Sonra Piskopos'a sırtını çevirip iki eline birer vezir aldı, kapalı yumruklarını büyükamcasına uzattı. Miguel, siyah veziri seçince Yezid sessiz bir küfür savurdu. Miguel ancak o anda takımın özelliğini fark etmişti. Taşları tek tek inceledi. Konuştuğunda sesinde korku vardı.

"Bunu nereden aldın?"

"Babam doğumgünü armağanı olarak verdi."

"Kim yonttu bunları?"

Marangoz Juan'ın adı dile getirileceği sırada, Yezid karşısındaki adamın Kilise'nin bir hizmetkârı olduğunu hatırladı. Ama'nın rastgele söylediği bir söz beyninde uyarı olarak yerleşmişti.

"İşbiliye'deki bir arkadaşı galiba."

"Bana yalan söyleme, çocuk. Ömrüm boyunca o kadar çok günah çıkarttım ki, bir insanın ses tonundan doğru konuşup konuşmadığını anlarım, sen doğru söylemiyorsun. Doğru cevabı bekliyorum."

"Ben sizin satranç oynamak istediğinizi sanmıştım."

Miguel, karşısında oturan, yüzünün ifadesi kaygılı, parlak gözlü oğlana bakarken kendi çocukluğunu hatırlamıştı.

O da bu bahçede, aynı tahta üzerinde satranç oynamıştı. Kurtubalı bir ustayla oynadığı üç oyun sırasında, bütün ailenin heyecanla çevrelerine toplanıp kendilerini seyrettiğini hatırlıyordu. Usta üç oyunda da yenilmişti. Sonra bir alkış kopmuştu, insanlar gülüşmüşlerdi, ağabeyi kendisini tutup kutlamak için havaya kaldırmıştı. En çok sevinen de annesi Esma'ydı. Miguel bu anısını hatırlayınca ürperdi, başını kaldırınca Hind, Gülsüm ile Mısır'dan gelen davetli İbn Davud'un gülümseyerek kendisine baktıklarını gördü. Hind durumu uzaktan görmüş, Yezid'in başının dertte olduğunu anlamıştı. Sıkıntısının sebebinin satranç taşları olduğunu anlamak güç değildi. Miguel o dalgın halinde bile siyah veziri elinde tutuyordu.

"Oyuna başladınız mı, Yezid?" diye masum bir tavırla sordu Hind.

"Oynamıyor ki. Bana yalancı deyip duruyor."

Hind, "Utan utan, Miguel Amca," diye kardeşini kucakladı. "Nasıl bu kadar zalim olabilirsiniz?"

Miguel kıza doğru döndü, kemerli burnu seğirdi, hafif bir gülümseme yanaklarını buruşturdu.

"Bu taşları kim yonttu? Bunlar nereden geldi?"

"İşbiliye'den elbette!"

Yezid şaşkın şaşkın ablasına baktı, sonra siyah veziri Miguel'in elinden aldı. Hind güldü.

"Oynayın onunla, Miguel Büyükamca. Kazanamayabilirsiniz."

Miguel oğlana baktı. Yezid artık korkmuyordu. Yüzünde hınzırca bir gülümseme vardı. Piskopos yine çocukluğunu hatırladı. Bu çevre, bu avlu, kendisine küstahça bakan dokuz yaşındaki çocuk. Miguel, babasını ziyaret eden her Hıristiyan soylusuna meydan okuyuşunu hatırladı. Ziyaretçiler sık sık oynamayı kabul ederlerdi ve sonra bütün ev halkı kendisinin zaferini kutlardı.

Kendisi çoktan ölmüş olan o dünyanın bu evde hâlâ varlığını sürdürmesi ne tuhaftı. Canı Yezid'le oynamak istiyordu. Miguel, tam Yezid'le oynamak üzere oturacakken, Ama, yemeğin sofraya konduğunu bildirdi.

"Ellerini yıkadın mı, Miguel?" Zehra'nın tiz sesi Ömer bin Abdullah'ın ailesini şaşırtmışsa da, kardeşi, kadına bakarken gülümsedi. O sesi iyi tanırdı.

"Ben on yaşında değilim, Zehra."

"İster on yaşında ol ister doksan, umurumda bile değil. Git, ellerini yıka."

Yezid, Hind'in gülmesini önlemeye çalıştığını görünce, kendini tutamayarak kahkahayı bastı. Ablası gülmemek için kendini zorlarken gözlerinden yaşlar boşanmıştı. O sırada Zübeyde de gülmeye başlayınca, Miguel yemeğin eğlencesine dönüşmemek için hemen bir şey yapması gerektiğini anladı. O da zayıf bir sesle güldü.

"Emire! Zehra'yı duydun. Gel bakalım."

Ama, su güğümünü, bir uşak da leğeni getirdi. Arkada, küçük mutfak yamağı da havluyu taşıyordu. Miguel neşeli bir sessizlik içinde ellerini yıkadı. İşi bitince ablası el çırptı.

"Çocukluğunda da böyleydin. Gözlerimi kapattığım anda Ümmü Zeydun ile annenin, senin başını ve vücudunu sabunladıklarını görebiliyorum."

Züheyr, Esma Hanım'dan böyle söz edilince birden gerginleşti. Zehra ile Miguel'e baktı, ama ikisinde de duygudan eser yoktu. Miguel, ablasına bakıp başını salladı.

"Bu eve dönmüş olduğunu gördüğüme sevindim, abla."

Öğle yemeği büyük bir keyifle yendi. Her zaman olduğu gibi konuşulanlara yan odadan kulak misafiri olan Cüce, övgülerden pek memnun kalmıştı. İltifatlar odada evcil kuşlar gibi uçuşuyordu. Miguel ile Zehra, harrissa'nın, merhum babasının yaptıklarından çok üstün olduğunu dile getirdikleri zaman, Cüce, mükemmelliğin zirvesine ulaştığını anladı. Us-

ta aşçı ancak ondan sonra mesleği ve dünyayla barışık olarak mutfağına döndü.

Zehra kardeşine, "Kurtuba'da Piskoposluk sarayında çevrende papazların ve şişko oğlun olduğu halde, lüks içinde yaşadığını duydum," dedi. "Neden böyle olması gerekti ki?"

Miguel karşılık vermedi. Züheyr yemeğini yerken dikkatle onları izliyordu. Zehra, Miguel'in eskiye ait her şeyden neden kopmaya karar verdiğini biliyor olmalıydı. O sırada Ömer erkeklerin ayrılma zamanının geldiğini bildirdi. İbn Davud, Yezid ve Züheyr ayağa fırlayarak izin istediler. Camiye ve cuma namazına gitmeye hazırlanmak üzere odadan çıktılar.

Zehra ile Miguel ellerini yıkayıp, kış güneşinin keyfini çıkarmak üzere, kendileri için kilimlerle örtülü ahşap bir platformun hazırlandığı avluya çıktılar. Ama, üzerinde badem, ceviz, hurma ve kuru üzüm olan bir tepsiyi getirip önlerine koydu.

"Allah'a şükürler olsun. İkinizi de evde görmek beni ne kadar mutlu etti, bilemezsiniz."

Miguel bir hurma aldı, çekirdeğini çıkartıp içine bir badem yerleştirdi. "Emire, yeğenime birkaç dakikalığına bize katılmasını söyle lütfen."

Ama, topallayarak eve doğru yürürken, Zehra sorusunu tekrarladı.

"Neden, Miguel? Neden?"

Miguel'in kalp atışları hızlanmıştı. Bütün duygularını saklamaya o kadar alışkın olan yüzü, birden acıyla kaplandı.

"Bunu gerçekten bilmiyorsun, değil mi?"

Zehra başını salladı. Zübeyde'nin yaklaştığını gören Miguel'in söyleyeceği ya da söylemeyeceği şey, yüreğinde gömülü kaldı.

"Otur yavrum," dedi Miguel. "Sana söylemek istediğim önemli bir şey var ve erkekler evde yokken söylemek en iyisi."

Zübeyde adamın yanına oturdu.

"Çok merak ettim, Miguel Amca. Kulaklarım seni dinlemek için sabırsızlanıyor."

"Ben senin beynine hitap etmek istiyorum. Bu evdeki en tehlikeli silah Yezid'in satranç takımıdır. Eğer bu Gırnata'daki Başpiskopos'a ihbar edilecek olursa, o da Engizisyon'a haber verecektir. Özellikle takım İşbiliye'de yapılmışsa."

"İşbiliye'de yapıldığını kim söyledi?"

"Yezid ile Hind."

Zübeyde çocuklarının marangoz Juan'ı koruma içgüdülerinden çok duygulanmıştı. Köyde yaşamak kendisini huzurlu bir insan yapmıştı, içinden gelen ilk tepki, Miguel'e gerçeği söylemek oldu; ama bir an durup düşününce Yezid'in gösterdiği yoldan gitmeye karar verdi.

"Bilmeliler."

"Sen aptalın birisin, Zübeyde. Ben buraya ailemi gammazlamaya gelmedim. O satranç takımını yakmanı istiyorum. Bu takım çocuğun hayatına mal olabilir. Bu güzel köyde suyun şarıltısı bizi bir hayaller dünyasına çeker. Burada rahat etmek, yetinmek kolaydır, hem de çok kolaydır. Ben buradayken, sonsuza kadar güvenlik içinde olacağımızı düşünürdüm. Senin içine doğduğun dünya artık öldü, kızım. Bizim mahvımızın tohumlarını taşıyan rüzgârlar er geç dağları aşıp, buraya da gelecekler. Çocuklar mutlaka uyarılmalı. Çocuklar sabırsız ve inatçıdırlar. O küçük oğlanın gözlerinde, çok uzun zaman önceki kendi meydan okuyuşumu gördüm. Hind çok zeki bir kız. Onun benim Juan'ımla evlenmesini neden istemediğini anlayabiliyorum. İtiraz etme, Zübeyde. Yaşlı olabilirim ama henüz bunamadım. Senin yerinde olsam ben de aynı şeyi yapardım. Benim istediğim oğlumun mutluluğu değil, senin çocuklarının güvenliğiydi. Biraz da duygusallık sanırım. Juan'ın aile içinden evlenmesi."

Piskoposu itici bulmasına rağmen, Zübeyde adamın konuşmasından etkilenmişti. Onun gerçekleri söylediğini biliyordu.

"Neden bu gece hepsiyle birden konuşmuyorsun, Miguel Amca? Senin sözlerinin benim söyleyeceğim her şeyden daha fazla etkisi olacaktır. O zaman Yezid'in satranç takımını ne yapacağımızı da konuşuruz. Çocuk çok üzülecektir."

"Bu gece hepinizle konuşacağım. Ziyaretimin ana sebebi de bu zaten."

Zehra, "Bense beni görmeye geldiğinizi sanmıştım, Kutsal Peder. Seni namussuz!" diye gülerek söze karıştı.

Karşısındaki çifte bakan Zübeyde, çocukken annesinin kendisine öğrettiği bir şeyi hatırlayıp güldü. İkisi de öfkeli bakışlarla kadına döndüler.

"Güldüğün her neyse hemen bize de söyleyeceksin," dedi Zehra.

"Olmaz, Hala. Beni zorlama. Çok çocukça bir şeydi."

"Bırak da bunu biz tayin edelim. Israr ediyoruz," dedi Miguel.

Zübeyde yine gülmeye başladı, ama konuşmaktan başka çaresi olmadığını da anlamıştı.

"Yezid'in büyükhalasının kutsal sözcüğünü kullanması aklıma bir çocuk şiiri getirdi:

İğne ile Süzgeç arasında bir tartışma patlak verdi,
İğne, "Sen baştan başa deliksin, nasıl yaşıyorsun böyle?" dedi.
Süzgeç kurnazca gülümsedi: "Gördüğüm o renkli iplik,
"Bir süs değil, besbelli, ama kafanın içinden geçiyor."

Zübeyde aksi bakışların kahkahaya dönüştüğünü gördü.

Zehra, "İğne Miguel mi?" diye sordu.

Zübeyde başını salladı.

"Ya süzgeç?" diye sordu Miguel.

Zübeyde yine başını salladı. Bir an kendilerini tutup, sessizce birbirlerine baktılar. Sonra her birinin içinden yükselen kahkaha dalgası aynı anda patladı.

Nar ağacının altına oturan Ama'nın gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Annesinin ölümünden bu yana Miguel bu evde ilk kez gülüyordu.

Beni Hudeyl'in aile evinin avlusundaki bu rahat atmosfer, o cuma köy camisini saran gerilimden ancak bu kadar uzak olabilirdi. Ömer, geldiğinde aksi yönde talimat vermiş olmasına rağmen, ön sırada kendileri için yer ayrıldığını görünce kızmışsa da, namaz herhangi bir olay geçmeden kılınmıştı. Eski günlerde insanlar bulabildikleri yerde namazlarını kılarlardı. İbadet mahallinde, Allah'ın önünde, herkes eşit kabul edilirdi.

Ön sıranın ailesi için boş tutulmasında ısrar eden İbn Ferid ölmüştü. Hıristiyan soylularına kilisede özel sıralar ayrılması uygulamasından etkilenmişti. Böyle bir uygulamanın Müslümanlıkta yeri olmadığını biliyordu ama yine de caminin Müslüman ileri gelenlerini bu yolla da olsa tanımasında ısrar etmişti.

Ömer, Cüce ve evin diğer hizmetkârlarıyla en arka saftaydı, ama yardımcı eller Züheyr ve Yezid'i ön safa geçirmişlerdi, onlar da İbn Davud'u beraberlerinde sürüklemişlerdi.

Namaz sona ermişti. Köye yeni gelen genç ve mavi gözlü bir imam cuma hutbesine hazırlanıyordu. Yaşlı selefi çok bilgili bir ilahiyatçıydı ve insan olarak büyük saygı görürdü. Yoksul bir köylünün oğlu olmasına rağmen Gırnata medresesinde okumuş, büyük bilgi sahibi olmuş, fakat kökenini asla unutmamıştı. Halefi otuz beş-kırk yaşlarındaydı. Kocaman kumral sakalı, teninin ve sarığının beyazlığını daha da ortaya çıkarıyordu. Cemaatin yerleşip, Müslüman olmayanlarının da yerlerini almasını beklerken hafifçe telaşlı olduğu görülmekteydi. Küçük köyün Yahudi ve Hıristiyanlarının da cuma namazından sonra topluluğa katılmalarına izin verilir-

di. Yezid, marangoz Juan'la İbn Hasd'ın camiye girdiklerini görünce sevindi. Yanlarında, üzerinde koyu kırmızı bir cüppe olan yaşlı bir adam vardı. Yezid adamın kimliğini çıkaramayınca ağabeyini dürtükledi. Züheyr, Vecid el-Zındık'ı tanıyınca hafifçe ürperdi, ama bir şey söylemedi.

Yezid birden kaşlarını çattı. El-Hudeyl malikânesinin kâhyası, gelip Züheyr'in tam arkasına oturmuştu. Ama, Yezid'e bu adamın yolsuzlukları ve ahlâksızlıkları hakkında o kadar çok şey anlatmıştı ki, çocukta adama karşı körü körüne bir nefret uyanmıştı. Kâhya, Züheyr'le selamlaşırken gülümsedi. Yezid öfkeyle kaşlarını çattı. Juan'la konuşmak, Büyükamca Miguel'in satranç takımı hakkında sorular sorduğunu bildirmek isterdi, fakat Züheyr kaşlarını çatarak, kıpırdanmasını önlemek için ağır kolunu Yezid'in omzuna attı.

"Ciddi ol, herkesin bize baktığını unutma," diye Yezid'in kulağına fısıldadı. "Beni Hudeyl'in şerefi söz konusu. Yarın bu insanların başına geçip, onlardan savaşmalarını isteyebiliriz. Bize olan saygılarını asla kaybetmemeleri gerek."

Yezid, "Saçma," diye mırıldandı, fakat ağabeyi bir karşılık veremeden hoca öksürüp boğazını temizledi ve konuşmaya başladı.

"Bismillahirrahmanirahim..."

Hoca, Endülüs'ün ve Müslüman hükümdarlarının zaferleri hakkında konuşuyor, Mağrip'teki İslamiyet'in tek gerçek İslamiyet olduğu hakkında bir kuşku kalmamasını istiyordu. Kurtuba Emevi halifesi ve halefleri, Hazreti Peygamber ve Sahabesi'nin ortaya attıkları gerçek dini savunmuşlardı. Bağdat'taki Abbasiler ahlâken çökmüşlerdi.

Yezid cuma namazlarına katılmaya başladığından beri, camilerde hep buna benzer şeyler dinlemişti. Bütün vaizler kendisine Ama'yı hatırlatırdı, fakat kendisi Ama'yı bir soruyla susturup, bu tür konuşmalardan uzaklaştırabilirken, camide böyle bir şey mümkün değildi.

Vaazdan sıkılan sadece Yezid değildi. Caminin arkasında duran cuma cemaatinin eskileri de aralarında fısıldaşmaya koyulmuşlardı. Yeni gelenlere ya da yeni başlayanlara hoşgörülü davranmayan bir topluluk üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan genç imama acımamak mümkün değildi. Bu yüzden Ömer bin Abdullah parmağını dudaklarına götürerek, konuşanlara sert bir bakış gönderdi. Tabii ortalığı hemen sessizlik kapladı. Bu teşvik kumral sakallı adam için yeterliydi. Yeni bir heyecana kapılarak sabaha dek ezberleyip prova ettiği metni bıraktı, gerçek düşüncelerini sıralamaya başladı.

"Uzaklardaki kiliselerinin çanlarının meşum sesleri içimi parçalıyor. Kefenlerimizi hazırladılar, bu yüzden kalbim bu kadar dolu, ruhum baskı altında ve kafam sürekli karışık. Gırnata'yı almalarından bu yana sadece sekiz yıl geçti, ama şimdi o kadar çok Müslüman kendilerini dilsiz ve ölü hissediyor ki! Dünyamızın sonu mu geldi? Geçmiş zaferlerimiz hakkında söylenenlerin hepsi gerçek, oysa bunun şimdi bize ne yararı var? Bir vakitler bu yarımadayı avcumuzun içinde tutan bizler, onun parmaklarımızın arasından kayıp gitmesine nasıl izin verdik?

"Büyüklerimizin Hazreti Peygamberimizin daha büyük felaketlerle karşılaştığını ve hepsinin üstünden geldiğini anlatmalarını çok dinledim. Bu doğrudur, ancak o dönemde düşmanları gerçek sözün etkisini tam olarak anlamış değillerdi. Biz evrensel bir din haline gelmenin bedelini ödüyoruz. Hıristiyan krallar bizden korkmuyorlar, sadece Osmanlı Sultanı'nın bize yardım için donanmasını göndereceğini duyunca titremeye başlıyorlar. Tehlike işte burada, kardeşlerim ve bu yüzden ben en kötüsünden korkuyorum. Ximenes yakın çevresine, bizi yenmenin tek yolunun her şeyi imha etmek olduğunu söylüyor..."

Ağzından çıkan her söz tam bir sessizlik içinde dinleniyordu. Bu tür dini gösterileri fena halde eleştiren Yezid bile

hocanın dürüstlüğünden etkilenmişti. Adamın içinden geldiği gibi konuştuğu belli oluyordu. Fakat ağabeyi onun kadar etkilenmemişti. Züheyr içinden geldiği gibi çizilen bu karamsar tabloya sinirlenmişti. Adam soruna bir çözüm önerecek miydi, yoksa cemaatin moralini mi bozacaktı?

"Geçmişimizi düşünüyorum. Bayraklarımızın havada dalgalandığını. Cengâverlerimizin kendilerini savaşa gönderecek emri beklemelerini. Cengâverlerimizin en yüreklisi olan İbn Ferid'in, Hıristiyan savaşçılarını tek tek çağırıp, hepsini bir günde öldürdüğü hakkında dinlediğimiz hikâyeleri hatırlıyorum. Bütün bunları düşünüyor ve Yüce Allah'ıma bize yardım edip destek olması için dua ediyorum. Eğer İstanbul'daki padişahın gerçekten askerlerini ve gemilerini göndereceğine inansam, geleceğimizi kurtarmak için kendimi seve seve feda ederdim. Ama kardeşlerim, bu umutların hep boşuna olmasından korkuyorum. Artık çok geç. Bir tek çözüm var. Allah'a güvenmek!"

Züheyr kaşlarını çatıyordu. Halkı coşturacak bir şey söylemeden vaazı sona erdirmek en iyi zamanlarda bile son derece alışılmadık bir uygulamaydı. Hele o andaki durumda, bir ulemanın görevini yapmaması sayılırdı. Adam belki de düşünmek için duraklamıştı. Fakat hayır. Sözünü bitirmişti. Sonra da ön safta yerini almış, Yezid'in üç kişi ilerisine oturmuştu.

Genellikle cemaat hutbeden sona sonra dağılırdı, ancak bu cuma günü herkes felç olmuştu sanki. Kimse kıpırdamıyordu. Öyle sessiz ve kıpırtısız, kim bilir daha ne kadar oturacaklardı? Ömer bin Abdullah bir hareket yapmak gerektiğini düşünerek ayağa kalktı, dağ başında yapayalnız kalmış bir gözcü gibi çevresine baktı. Kimse kendisini izlememişti. Aksine, herkes sanki kendisine bir yol açmak istermiş gibi yana çekildi. Ömer bu koridorda ağır adımlarla yürüdü. Öne gelince dönüp hepsine baktı. Yezid babasına bakarken gözleri gurur ve beklentiyle parlıyordu. Züheyr yüzüne bir maske takmıştı âdeta, ama yüreği yerinden fırlayacakmış gibi çarpıyordu.

Ömer bin Abdullah bir süre derin derin düşündü. Böyle anlarda, bir milletin başına tehlikenin yaklaştığı duygusu hakimken, her cümlenin ve her kelimenin abartılı bir önem kazandığını bilirdi. Bu yüzden söylenecek her şey dikkatle seçilmeli, sesin tonu sözlerle uyumlu olmalıydı. Hitabet sanatının kendi kuralları ve kendi sihri vardı. Aile malikânelerinin sessizliğinde yetişmiş, portakal çiçeklerinin yağıyla kokulandırılmış sularla yıkanmış, her zaman dağ bitkilerinin o hassas kokusuyla çevrili olan bu adam, çocukluğundan beri başka insanların hayatlarına hükmetme sanatını öğrenmiş olup, kendisinden ne beklendiğini bilirdi.

Kafası dolup taşıyor olsa bile, aklına karşısında oturan insanların içine su serpecek bir fikir gelmiyordu.

Ömer konuşmaya başladı. Gırnata'da Hıristiyan işgali altında olanları tek tek anlattı. Ateş duvarını en ince ayrıntılarına dek anlatırken gözleri yaşla doldu, cemaat da onun acısını paylaştı. Sonra her Müslüman evinde hüküm süren korkuyu anlattı; şehrin üzerine kara bir sis gibi çökmüş olan belirsizliği dile getirdi. Onlara bulutların köpeklerin havlamasıyla dağılmayacağını, Endülüs Müslümanlarının Engizisyon'un sert bakışları altında yatağını değiştiren bir ırmağa benzediklerini söyledi.

Ömer bir saat konuştu, ağzından çıkan her kelime büyük bir sessizlik içinde dinlendi. Ömer'in hatip olduğu söylenemezdi. Yumuşak sesi ve alçakgönüllü tavırları, vaizlerin boş davullar gibi çıkan abartılı hareketlerle süsleyerek yineleyip durmalarıyla kıyaslandığından lehine bir hava oluşturdu. Vaizlerin bu davranışları daha ilk birkaç dakikada dinleyicilerin dikkatlerinin dağılmasına yol açmakla kalmıyor; Yezid ve arkadaşlarının alaylarına da hedef oluyordu.

Ömer bu felaketleri sıralamayı daha uzun süre devam ettiremeyeceğini biliyordu. Bir eylem yolu önermeliydi. Köyün ileri gelenlerinin en önemlisi olarak bu onun göreviydi, ama yine de duraksıyordu. Çünkü, gerçeği söylemek gerekirse,

Ömer bin Abdullah halkını nasıl yönlendireceğinden hâlâ emin değildi. Susup bakışlarıyla köy büyüklerini arandı. O yönden yardım gelmeyince en iyisinin dürüst davranmak olduğuna karar verdi. Kendi şüphelerini onlarla paylaşacaktı.

"Kardeşlerim, size bir itirafta bulunmak istiyorum. Yaradanımızla doğrudan konuşmam mümkün değil. Sizin gibi ben de yolumu kaybetmiş durumdayım ve bu yüzden size bütün sorunlarımızın kolay bir çözümü olmadığını söylemek zorundayım. En büyük düşünürlerimizden biri olan İbn Haldun üstad, uzun yıllar önce, yenilen ve başkasının hakimiyetine giren bir milletin kısa zamanda yok olacağı konusunda bizi uyarmıştı. Kurtuba ve İşbiliye'nin düşmesinden sonra bile dersimizi almadık. Aynı çukura üçüncü kere düşmenin bir mazereti olamaz. Sultan'ın gölgesine sığınabileceğini sananlar aptaldı, çünkü gölge kısa sürede yok olup gitti.

"Bu labirentten çıkmanın üç yolu vardır. Birincisi, başka yerlerdeki kardeşlerimizin yaptıklarını yapmaktır. Akıllı bir düşmanın akılsız bir dosttan daha iyi olduğunu söyleyerek, onların dinini kabul etmek, ama kalplerimizde inanmak istediğimize inanmak. Böyle bir çözüme ne diyorsunuz?"

Bir an için öylece kalakaldılar. Bu dine küfür sayılacak bir fikirdi, üstelik köy Gırnata'dan, özellikle de yarımadanın geri kalan bölgelerinden o kadar uzaktı ki, Ömer'in mantık silsilesini bile izlemekte güçlük çekiyorlardı. Kendilerini hemen topladılar ve oturdukları yerden bir çığlık göğe kadar yükseldi.

"La ilahe illallah Muhammedün Resulullah."

Ömer'in gözleri yaşarmıştı. Başını salladı, hüzünlü bir gülümsemeyle tekrar konuşmaya başladı.

"Cevabınızın bu olacağını biliyordum, ama artık başımızda olan Hıristiyan kralların Allah'a ibadet etme özgürlüğünü bize tanımayabilecekleri konusunda sizleri uyarmak da görevimdi. Her ne olursa olsun, seçim sizindir.

"İkinci ihtimal, topraklarımıza yapılan her türlü müdahaleye direnmek ve ölene dek savaşmaktır. Sizin ölümünüze dek. Benim ölümüme dek. Hepimizin ölümüne ve analarımızın, kız kardeşlerimizin, karılarımızın ve kızlarımızın namuslarına leke sürülene dek. Bu şerefli bir seçimdir, eğer bunu seçerseniz, ben de yanınızda çarpışacağım, fakat size karşı da dürüst olmam gerek. O takdirde ailemin kadınlarını ve çocuklarını savaştan önce güvenli bir yere göndereceğim, size de aynı şeyi yapmanızı tavsiye ederim. Bu konuda fikriniz nedir? Kaçınız elinizde kılıçla ölmek istiyorsunuz?"

Cemaat yine sessizdi, yalnız bu defa sessizlikte öfke yoktu. Yaşlı adamlar birbirlerine baktılar. Sonra cemaatin arasından beş delikanlı ayağa kalktı. Ön sıradaki Züheyr el-Fahl da ayağa fırlamıştı. Genç efendilerinin dava uğruna canını ortaya koyması küçük bir olay yarattı. Ayağa kalkan on beş, yirmi genç arasında İbn Davud yoktu. O hâlâ, kahkahaları kafasının içinde çınlayan Hind'i düşünüyordu. Yezid, babası ile ağabeyi arasında kararsız kalmıştı. Birkaç dakika bocaladıktan sonra kalkıp Züheyr'in elini tuttu. Özellikle de bu hareket herkesi duygulandırmıştı, oysa sadece küçük bir azınlık ayaktaydı. Ömer çok rahatlamıştı. İntihar, onun benimsediği yol değildi çünkü. Oğullarına oturmalarını işaret etti, öbürleri de onları izlediler. Ömer boğazını temizledi.

"Son seçenekse, atalarımızın toprağı örten kayalardan başka hiçbir şey olmadığı zamanlarda buraya gelip kurdukları bu köyü ve evlerimizi terk etmektir. Taşları onlar temizlemişler, suyu bulup toprağı onlar işlemişlerdi. Toprakta ilk ürünün yetiştiğini görenler de onlardı. Yüreğim bunun bütün seçeneklerin en kötüsü olduğunu söylüyor, ama aklım kendimizi korumanın tek yolunun bu olduğu konusunda da beni uyarıyor. Bu olur ya da olmaz, fakat hepimiz zihinlerimizi el-Hudeyl'i terk etmeye hazırlamalıyız."

Titrek, boğulur gibi çıkan, çığlığımsı bir ses Ömer'in sözünü kesti.

"Nereye gidebiliriz? Nereye? Nereye?"

Ömer içini çekti.

"Basamakları birer birer çıkmak daha güvenlidir. Bu sorunun cevabını ben henüz bilmiyorum. Size sadece inandığımıza inanmanın bedelinin fedakârlık gerektireceğini söylemek istiyorum. Burada kâfir olarak mı yaşamak, yoksa Allah'a huzur içinde ibadet edebileceğimiz bir yer mi bulmak sorusunu kendi kendimize sormalıyız. Söyleyecek başka bir şeyim yok, ama içinizde konuşmak ve bize daha kabul edilebilir bir seçenek sunmak isteyen varsa bunu şimdi yapsın. Dudaklarınız özgürken konuşun."

Ömer sözünü bitirince, Yezid'in yanına oturdu. Küçük oğlunu kucaklayıp alnından öptü. Yezid babasının elini tuttu ve boğulan bir insanın, yüzen herhangi bir şeye sarılması gibi bir daha bırakmadı.

Ömer'in sözleri derin bir etki yaratmıştı. Bir süre kimse konuşmadı. Sonra kendine Vecid el-Zındık adını veren İbn Zeydun ayağa kalktı ve düşüncelerini açıklayabilmek için izin istedi. Ömer dönüp içtenlikle başını salladı. Yaşlılar kaşlarını çatıp sakallarını sıvazladılar. İbn Zeydun'u gençlerin pek çoğunun fikirlerini zehirleyen bir şüpheci olarak tanırlardı. Ama bunun bir bunalım dönemi olduğunu ve kâfirlerin bile konuşmaya hakları olduğunu düşündüler.

"Yirmi yıldır sizlere önlem almak gerektiğini anlatmaya çalıştım. Körü körüne inancın bizi bir yere götüremeyeceğini söyledim. Sizler, sultanların Kıyamet Günü'ne dek ayakta kalacaklarını düşündünüz. Sizlere Sultan'ın çorbasından içenin sonunda dudaklarının yanacağını söylediğimde, benimle alay ettiniz, beni kâfir diye, dönme diye, aklını kaçırmış bir dinsiz diye nitelediniz.

"Şimdiyse artık çok geç. Bütün kuyular zehirlendi. Bu yarımadanın hiçbir yerinde temiz su kalmadı. Ömer bin Abdullah son bir saattir sizlere bunu anlatmaya çalışıyor. Biz Müslümanlar, geleceğe bakacak yerde hep geçmişe döndük. Hâlâ bu vadilerde çadırlarımızı ilk kurduğumuz, dinimizi korumak için birleştiğimiz, bembeyaz bayraklarımızın savaşlardan düşman kanıyla kıpkırmızı döndüğü şanlı günlerden söz ediyoruz. Ve yalnızca bu köyde bile, zaferlerimizi kutlamak için kaç kadeh şarap içtiğimizden.

"Yetmiş yıldan sonra ben artık yaşamaktan bıktım. Ölüm gece körü bir deve gibi sendeleyerek önüme çıktığında kenara çekilmeyeceğim. Bütün duyularıma sahipken ölmek, zihnimin artık çalışmayacağı bir vakit gelip de, ayaklar altında ezilmekten çok daha iyidir. Ve bir kişi açısından gerçek olan, bir toplum açısından da geçerlidir..."

Istırap içindeki Züheyr, "İhtiyar!" diye bağırdı. "Bizim ölmeye hazır olduğumuzu nereden çıkardın?"

"Züheyr bin Ömer," dedi el-Zındık, titremeyen bir sesle. "Ben mecazi anlamda konuşuyordum. Senin ve çocuklarının ve onların çocuklarının, Kastilyalılar tarafından işgal edilmiş topraklarda sağ kalmanızın tek yolu, babalarınızın ve onların babalarının dininin yok olmanın arifesinde olduğunu kabul etmektir. Kefenlerimiz hazırlandı bile."

Müminler bu söze kızmışlardı. Cemaatten kimileri öfkeli yüzlerini şüpheciye çevirirlerken, o bildik çağrı tekrarlandı.

"La ilahe illallah Muhammedün Resulullah."

"Doğru," dedi yaşlı adam. "Yüzyıllardır bunu söylüyoruz, ama Kraliçe İsabella'yla papazı sizinle aynı fikirde değiller. Eğer bu sözü tekrar edecek olursanız Hıristiyanlar sivri, sert uçlu mızraklarıyla kalplerinizi deşecekler."

İbn Hasd, caminin arkalarından, "El-Zındık!" diye seslendi. "Belki de söylediklerin doğrudur, fakat bu köyde biz beş

yüz yıldır barış içinde yaşıyoruz. Başka yerlerde Yahudiler işkence gördü, oysa burada böyle bir şey asla olmadı. Hıristiyanlar Yahudiler ve Müslümanlarla aynı hamamlarda yıkandılar. Biz kendilerine bir zarar vermezsek, Kastilyalıların bizi rahatsız etmeme ihtimali yok mu?"

"Bu pek ihtimal dahilinde değil, dostum," dedi bilge adam. "Karaciğer için iyi olan, dalak için kötüdür. Başpiskoposları bir tek örneğe izin verilirse, bunun öbürlerini teşvik edeceğini söyleyecektir. Bu topraklarda eskisi gibi yaşamamıza izin verirlerse, önünde sonunda bunlar kadar şiddet yanlısı olmayan kral ve kraliçeler tahta çıkıp, Hazreti Muhammed ve Hazreti Musa dininden olanlara daha gevşek davranacaklardır. Oysa bunlar bizden geriye hiçbir şey bırakmak istemiyorlar. Söylemek istediğim bu kadardı. Konuşmama izin verdiğin için sana teşekkür ederim, Ömer bin Abdullah."

El-Zındık yürümeye başladığında Ömer, Yezid'i kucağına alarak, yaşlı adama yanına oturmasını işaret etti. El-Zındık seccadeye otururken Ömer kulağına, "Bu gece gel bizimle ye, İbn Zeydun," diye fısıldadı. "Halam öyle istedi."

El-Zındık bir an şaşırdı, duygularına hakim olmaya çalışırken başını olur anlamında salladı. Ömer bir kere daha ayağa kalktı.

"Eğer başka konuşmak isteyen yoksa dağılalım, fakat seçimin sizin olduğunu unutmayın. İstediğinizi yapmakta özgürsünüz ve ben de sizlere elimden geldiğince yardımcı olacağım."

Daha sonra genç hoca kalkıp, Kuran'dan bir sûre okudu; Hıristiyanlar ve Museviler de dahil, hep birlikte sûreyi tekrarladılar. El-Zındık dışındakiler, yani.

Şöyle deyin: "Ey kâfirler,
Ben sizin taptığınıza tapmıyorum,
Ve siz benim taptığıma tapmıyorsunuz,

Ve ne ben sizin taptığınıza tapacağım,
Ne de siz benim taptığıma tapacaksınız.
Sizin kendi dininiz var, benim kendi dinim."

Cemaat dağılırken el-Zındık kendi kendine mırıldandı: "O satırları indirdiğinde Yaradan hazımsızlık çekiyordu herhalde. Vezni bozuk."

Onu duyan İbn Davud gülümsemekten kendini alamadı. "Dinden dönmenin cezası ölümdür."

"Öyle," dedi, gencin yeşil gözlerine bakan el-Zındık. "Ama bugün hiçbir kadı bu cezayı veremez. Sen kendine İbn Haldun'un torunu diyen kişi misin?"

"Evet," dedi İbn Davud, camiden çıkarlarken.

"Garip, oysa onun ailesi deniz kazasında ölmüştü."

"Daha sonraki yıllarda başka biriyle, benim babaannemle yaşadı."

"İlginç. Belki de bu gece onun eserlerinden söz edebiliriz, ha? Yemekten sonra?"

"Züheyr bana sizin onun eserlerini ve daha pek çok eseri okuduğunuzu söylemişti. Sizinle kavga etmek ya da bilginizle yarışmak istemem. Ben henüz öğrenme safhasındayım."

İbn Davud adamı selamlayıp, atların bağlı bulundukları yöne yöneldi. Ev sahibini bekletmek istemiyordu, ancak oraya vardığında sadece Yezid ile Züheyr'i gördü. Küçük çocuk gülümsüyordu. Züheyr'in yüzünde dalgın bir bakış vardı, İbn Davud'a kaşlarını çatarak baktı. Yeni arkadaşına kızmıştı. Gırnata'daki hamamda işgalcilere karşı silahlı bir ayaklanmadan söz ederek hayallerini ateşlemişti. Buradaysa kendini esen rüzgâra bırakmıştı. Züheyr, Kahireliye bakarken, onun inandığı bir şeyi olup olmadığını merak etti.

Konuğu bir huzursuzluk hissederek, "Saygıdeğer baban nerede?" diye sordu.

"İşleri var. Hazır mısın?"

Ömer'in çevresi köy büyükleriyle sarılıydı. Hepsi de gelecek hakkında daha ayrıntılı konuşmak istiyorlardı, bunu da ancak tanıdık birinin evinde yapabilirlerdi. İşte bu yüzden hep birlikte kunduracı İbn Hasd'ın evine gitmişler, orada bademli çörekler ve balla tatlandırılmış kahveyle karşılanmışlardı.

Züheyr, camideki olaylara sıkılmıştı. Öfkesi kendisine yönelikti. İlk kez durumun ciddiyetini ve kaçış yolu olmadığını anlamıştı. Artık Gırnata'da herhangi bir ayaklanmaya kalkışmanın sonunun kötü geleceğini biliyordu. Camideki yüzlerde gördüğü umutsuzluk ve teslimiyet, kendisine büyükamcası Miguel'in ya da Hişam Amca'nın söylediklerinden daha çok şey anlatmıştı, fakat yine de... Yine de her şey planlanmıştı. Artık çok geçti.

Züheyr, yanında konuğunun olduğunu unutarak atını hafifçe mahmuzladı, hayvan birden hızlandı. Yezid şaşırmıştı. Ağabeyinin kendisiyle eve kadar yarışacağını sandı.

"El-Fahl! El-Fahl! Beni bekle!" diye bağırarak ardından yarışa kalkacağı sırada, İbn Davud kendisini durdurdu.

"Ben ağabeyin gibi at binemem, yolumu bulmam için bir rehbere ihtiyacım var."

Yezid içini çekerek atını dizginledi. Züheyr'in yalnız kalmak istediğini anlamıştı. Belki de çarpışmak isteyen gençlerden bazılarıyla buluşacaktı. Yezid, onun yerini alması gerektiğini fark etti. Aksi takdirde İbn Davud kasten kendisine saygısızca davrandıklarını düşünebilirdi.

"Eh, öyleyse eve kadar ben sana eşlik edeyim. Kaybolursan, ablam Hind beni asla bağışlamaz."

"Ablan Hind mi?"

"Evet! Sana tutkun da."

YEDİ

In Nomine Domini Nostri Jesu Christi.

Bütün İspanya'nın en yüce, en Hıristiyan ve en yürekli Kral ve Kraliçesi.

Elhamra'dan hilâlin kaldırılmasından ve Muhammed dininden olanlara ait son kalenin Kutsal Pederimiz adına fethedilmesinden bu yana sekiz yıl geçti. Zatı Şahaneleriniz benden Sultan'la aranızda, Sultan kendinden daha üstün dini bir güce teslim olduğunu kabul ettiğinde imzalanan Teslim Anlaşması hükümlerine saygı göstermemi istediniz. Zatı Şahaneleri en sadık hizmetkârıma verdikleri emirleri hatırlayacaklardır: "En güvenilir Piskoposumuz olarak Granada'da sadece Kilisenin bir hizmetkârı değil, aynı zamanda Kralı'nın gözleri ve kulakları da olacaksın. Öyle davranacaksın ki,

asla bizim adımıza leke sürdüğün söylenmeyecek. Bu sözlerden, Zatı şahanelerinin sahte Peygamber taraftarlarına iyi davranılmasını ve kendi bildikleri gibi ibadet etmelerine izin verilmesini istediği anlamını çıkarmıştım. Sizlere asla yalan söylemedim. Selefimin gösterdiği hoşgörünün Mağribiler tarafından yanlış anlaşıldığına inanıyorum. Mağribiler kutsal dinimize girmek yönünde herhangi bir eğilim göstermediler. Bu nedenle puta tapma ve dine küfür zamanının artık geçtiğini öğrenmeleri gerektiğine karar verdim. Zatı Şahaneleri, size Kuran'ın mahiyetini açıkladığım Toledo'daki konuşmalarımızı hatırlayacaklardır. Bu dinin kitapları, töreleri ve inançlarının, dipsiz bir deniz olduğunu vurgulamıştım. Bunlar her evde, her odada peygamberlerinin emirlerini kafiyeli ayetler halinde sergilerler. Böyle kötülük dolu kitapların ve içlerindeki zehirli düşüncelerin cehennem ateşinde yakılması gerektiği görüşünü ilk dile getiren siz Kraliçem olmuştunuz. İnanmıyorum ki Granada'da benden başka biri, bütün bu Kuran'ların ve ilgili her şeyin halk önünde yakılmasını düzenleyebilirdi.

Zatı Şahaneleriniz ve Kutsal Kilisemiz tarafından bana verilen görevleri yapmak için vazgeçilmez bir insan olduğumu söylüyor değilim. Zaten tek bir insan bizimki gibi bir Kilise için nasıl vazgeçilmez olabilir ki? Yine de ben, Toledo Başpiskoposu olduğumda bir yemin etmiştim. Muhammed dininden olan herkesi Hazreti İsa Efendimizin dinine döndürmeye söz vermiştim. Şimdi yeminime sadık kalabilmem ve görevimi yapabilmem için bana gerekli yetkileri vermenizi ve yardımlarınızı rica ediyorum.

Benim de selefim olan kurnaz kardinalimiz Mendoza'nın ailesinden gelme soylu Tendilla Kontu, majesteleri savaşı kazanmış oldukları için Mağribilerin bizim dilimizi, göreneklerimizi ve dinimizi benimsemelerinin sadece bir zaman meselesi olduğunu ısrarla vurguluyor. Kendisine, papazlarımdan birinin, üç Mağribi kadını kiliseden çıkarılmış haçlar üzerine işerlerken gördüğünü söylediğimde, bana şu karşılığı verdi: "Ne bekliyordunuz, Piskopos Hazretleri? Ne de olsa siz de onların kitaplarının yakılmasına ka-

rar verdiniz. Bu da onların intikamı. Bunu yapmaları sizi çarşının ortasında hadım etmelerinden iyidir."

İşte bunlar kendi saflarımızda karşılaştığımız davranışlar. Kontun maiyetinde pek az Hıristiyan var, onlar da Kilisemizle alay edip yozlaştığını söylüyorlar. Günah içinde yaşayan piskopos ve keşişlerden çocuk yapıp, sonra da çocuklarını Kilise içinde önemli yerlere getirdiklerinden söz ediyorlar. Daha siz tahta çıkmadan önce davanızı savunan, ölüm döşeğindeyken saygıdeğer majestelerine yerine benim geçirilmemi öneren, Don Pedro Gonzales de Mendoza'nın, yani komutanımızın soylu atasının bile, yüksek mevkilerdeki iki hanımdan yedi çocuğu vardı. Majestelerinin bildiği gibi Don Pedro'dan 'üçüncü hükümdarımız' diye söz edilirdi ve kendisine hizmet edenlerin gözünde her yaptığı doğruydu. Geçen gün saray yakınındaki bahçelerde bir Mağribi yolumu kesti ve çok saygılı bir tavırla şöyle dedi: "Çocuklarımız afiyette mi, Sayın Başpiskopos? Kaç çocuğunuz var?" Adam belki kötü niyetli değildi, ama ben onu dilini kopartıp cehennemde cayır cayır yanması için göndermeyi isterdim.

Bunun eski bir hastalık olduğunu, Hazreti İsa'nın doğumundan tam altı yüzyıl sonra, Orta Fransa'da yıllarca Kilise'yi yöneten bilge Piskopos Gregory de Tours tarafından da desteklendiğini biliyorum.

Kardinal ve Piskoposlarımız ve hizmetkârları, bu son altı yüz yıldır bir günah denizinde yüzmüşlerdir. Granada, topraklarımızın çoğunu geri aldıktan sonra bile, Müslümanların gece gündüz etin aşırılıklarının zevkine daldıkları bir vaha olmuştur. Müslümanlar tıpkı çiftlik hayvanları gibi davranmaktadırlar. İşte, bu sonu gelmeyen kötülük örneği Kilisemize de bulaşmış ve davamıza en ağır zararı vermiştir. Bu kötü alışkanlıkların topraklarımızda yaşamasına izin vermemek için başka bir sebep de budur. Sayın Majestelerinden bu krallıkta kendi dinimizin fermanlarını ilan etmelerini, bu insanlar arasında çalışmak üzere dini bir Engizitör atamalarını rica ediyorum. Böylece isteyen herkes bize başvurabilecek; ölü ya da

diri, kaçak olan, olmayan, herhangi birinin din aleyhinde, kaba, müstehcen, rezil ya da dine küfür sayılabilecek sözlerini iletecektir.

Bu yapılmadığı takdirde, Majestelerine şehirdeki bütün hamamların yıkılması gerektiğini bildirmek isterim. Müslümanların bu şehvet mekânlarını her gün yüzümüze nasıl gösterişle çarptıkları bilinen bir şeydir. Saygıdeğer Majesteleri, askerlerimizin yalnızca Elhamra'da bu yarımadadaki bütün şehirlerden çok hamam olduğunu öğrendikleri zaman, şehri kurtarmanın tek yolunun buraları yok etmek olduğuna karar verip, bunu dudaklarında Mesihimizin adıyla yaptıklarını hatırlayacaklardır. Hamamların duvarlarındaki müstehcen resimler onların kararlılıklarını pekiştirmişti. Bu yüzden haçlılarımız bütün bu günah izlerini silmişlerdi.

Granada'daki durum çok daha ciddidir ve yalnızca ruhani de değildir. Bu lanet hamamlar onların aralarında konuşup ihanet planları kurdukları buluşma yerleridir. Şehirde büyük bir huzursuzluk var. Sadık dönmelerim bana her gün Albaicin'de veba gibi Elpuharras'ı kaplayan ve Mağribi köylerinde yapılan konuşmaları ihbar ediyorlar.

Benim arzum, çete elebaşlarını yakalayarak kazığa oturtmak ve bu huzursuzluğa son vermektir. Tomás de Torquameda'nın ölümüyle Kilisemiz büyük felakete uğramıştır. Soylu Kont çok farklı bir tabiata sahip. Torquameda onun gözünde, yeni dinine sadakatini kanıtlamak isteyen Yahudi bir dönmeden başka bir şey değildi. Kont, aramızdaki dinsizlere karşı sert önlemler alınmasına karşıdır. Onların dilini konuşarak ve onlar gibi giyinerek onları bize kazandıracağını hayal etmektedir. Majesteleri böyle bir davranışın altında yatan mantığı anlayamadığımı ve takdir edemediğimi bilmelidirler. Elhamra'yı aldığımızda aslanlar gibi dövüşen şövalyelerimizden çoğu şimdi Granada'da, umursamaz bir cümbüş alemi içindedirler. Savaşlarının sona erdiğine inanmaktadırlar. Savaşımızın en önemli aşamasının ancak başladığını göremiyorlar. İşte bu yüzden, Majestelerinden aşağıda sıralanan önlemler için yetki vermelerini ve Granada Komutanı Don İnigo Lopez de Mendo-

za'ya, Kilise'nin eylemlerini önlemeye kalkışmamasını bildirmelerini rica ediyorum.

- *Mağribileri ne aralarında, ne çarşıda alışveriş yaparken Arapça konuşmaları konusunda uyarmalıyız. Kitaplarının yok edilmiş olması bu fermanın uygulanmasını kolaylaştıracaktır.*
- *Kölelerinin doğurduğu yeni kölelerine sahip olamamalılar.*
- *Mağribi giysilerini giymelerine izin verilmemelidir. Bunun yerine Kastilyalı gibi giyinmeli, Kastilyalı gibi hareket etmelidirler.*
- *Her ne koşul altında olursa olsun, kadınlarının yüzleri örtülmemelidir.*
- *Evlerinin ön kapılarını asla kapatmamalıdırlar.*
- *Hamamları yıkılmalıdır.*
- *Hep birlikte kutladıkları bayramları ve düğünleri, müstehcen şarkıları ve müzikleri yasaklanmalıdır.*
- *Üçten fazla çocuğu olan ailelere fazla çocukların Kastilya ve Aragon'daki Kilisenin emrine verileceği, iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirileceği bildirilmelidir.*
- *Bu topraklarda yaygın olan eşcinselliği ortadan kaldırmak için aşırı sert olmalıyız. Bu durum normal koşullarda ölümle cezalandırılmalıdır. Bu iş hayvanlarla yapıldığı takdirde, beş yıllık kürek mahkûmiyeti yeterli olacaktır.*

Bu önlemler tarafımızdan kabul edilen Teslim Koşulları ile çelişkili görünse de, bu kadar zamandır ruhlarımızı kemiren hastalığın tek kalıcı çözümü budur. Zatı Şahaneleriniz önerilerimi kabul ederseniz, Kutsal Engizisyon'un bir an önce Granada'ya gelmesini, kanıt toplamak üzere ajanlarının derhal bu günahkâr şehre gönderilmesini tavsiye ederim. İki üç kişiyi yakmak bu insanlara Tanrı'nın kendilerini yönetmeleri için gönderdiği gücü daha fazla hafife alamayacaklarını gösterecektir.

En kısa zamanda cevap vermenizi arzu ediyorum. Zatı Şahanelerinin sadık hizmetkârı, Francisco Ximenes de Cisneros.

Ximenes, parşömeni katlayıp mührünü bastı. Sonra, efendisi Miguel'le aynı zamanda din değiştirmiş en sadık keşişi, Müslüman dönmesi Ricardo de Cordoba'yı çağırarak mektubu verdi.

"Sadece Kral ve Kraliçe görecek. Başka kimse değil. Anlaşıldı mı?"

Ricardo gülümseyerek odadan çıktı.

Ximenes düşünüyordu. Ne düşünüyordu? Zihni kendi zayıflıklarını incelemekteydi. Pek düzgün konuşup yazamadığının farkındaydı. Ateşle suyu birleştirmede hiç ustalık kazanamamıştı. Alcala'da çocukluğunda öğrendiği dilbilgisi pek ilkeldi. Daha sonra Salamanca Üniversitesi'nde, kendini sivil ve dini yasaları incelemeye vermişti. Ne orada, ne de Roma'da edebiyat ya da resim zevki edinebilmişti.

Mikelanj'ın freskleri karşısında hiç heyecanlanmamıştı. Ancak Salamanca'da ve daha sonra Toledo'da gördüğü soyut desenli çiniler kendisini çok etkilemişti. Bu konuları pek seyrek de olsa düşündüğünde, kendi kendine, Tanrı'ya bir kavram olarak tapmanın daha doğal olacağını itiraf etmeden duramıyordu. Putperestlikten kalan, Hıristiyanlığın renklerine büründürülmüş tasvir kalabalığından hoşlanmıyordu.

Ünlü selefi Kardinal Mendoza'nın yazma ustalığı kendisinde olsaydı, o zaman İsabella ile Ferdinand'a mektubunu o en tumturaklı ve süslü dilde kaleme alabilirdi. Hükümdarlar yazdıklarının edebi değerinden öylesine etkilenirlerdi ki, sözlerin altında duran gizli hançeri hiç düşünmeden kabul ederlerdi; ne var ki Ximenes, Kraliçesini aldatmazdı ve aldatmayacaktı da.

Talavera, Granada'ya başpiskopos olarak gönderilince İsabella'nın özel papazı olmuş; huzura kabul edildiğinde

herhangi bir heyecan ve telaş belirtisi göstermeyerek Kraliçe'yi şaşırtmış ve sevindirmişti. Kadın, Ximenes'in yüz ifadesini, kendisine yaklaşmasını, o çok hafif yaltaklanmasını da fark etmiş değildi. Adamın vücudunun her gözeneğinden fışkıran dindarlığı ve erdemlik duygusunun gerçekliği tartışılmazdı.

İsabella karşısında ateşli bir papaz, kendisininkine çok benzeyen katı huylu bir insan bulduğunu anlamıştı. Talavera Kraliçe'ye saygılı davranmıştı, ama hırs ve önyargı karışımı olarak gördüğü şey karşısındaki umutsuzluğunu da saklayamamıştı. Kraliçe'ye hep hoşgörünün erdemleri ve Müslüman tebaasıyla birlikte yaşamanın gerekliliği konusunda ders vermeye çalışmıştı. Ximenes çok daha sertti. Çelik bir ruhu ve dahası İsabella'nınki gibi bir kafası vardı. İsabella ona yüreğini açmıştı. Ferdinand'ın sadakatsizlikleri. Kendisinin günah işlemeye ayartılması. Aklını kaybetmiş görünen kızı adına korkuları. Papaz bütün bunları anlayışlı bir yüz ifadesiyle dinlemişti. Kadının itirafları bir keresinde onu öyle şaşırmıştı ki, duyguları zekâsının önüne geçmiş ve yüzünü bir dehşet maskesi kaplamıştı. İsabella, Granada'nın fethinden üç yıl kadar önce tatmin edilmemiş, şehevi bir özlemini dile getirmişti. Bu şehvetin hedefi Cordoba'lı bir Müslüman soylusuydu.

Ximenes o anı hatırlayınca üperdi ve Tanrı'ya, İspanya'yı o felaketten koruduğu için şükretti. Bir Mağribi, Kraliçe'nin yatak odasına girmiş olsaydı, tarihin hangi yönde yol alacağını kim kestirebilirdi? Tarih başka hiçbir yöne gidemezdi. İsabella kendi yeteneklerini köreltseydi, daha keskin bir alet bulunacaktı.

Ximenes, İspanya'nın ilk gerçek cinsel perhiz uygulayan başpiskoposuydu. Salamanca'daki üniversite döneminde, heyecan dolu günlerden birinin gecesinde, erkekler yatakhanesinin özelliği haline gelmiş o sesleri duymuş, arkadaşları-

nın kızışmış hayvanları taklit etmekte olduklarını anlamıştı. Çiftleşenlerin birbirlerine verdiği zevkin seslerini duymamak imkânsızdı. Ximenes kasıklarında bir heyecan kıpırtısı hissetmişti. Duyduğu şok uykusunu kaçırtacak kadar güçlü değildi, ama ertesi sabah uyandığında geceliğinin kendi tohumlarıyla ıslanmış olduğunu görerek dehşete kapılmıştı. Olayı daha da beter yapan günahkâr bir rastlantıydı. Sıvının lekesi Kastilya ve Aragon haritasının tıpatıp eşiydi.

Ximenes iki gün boyunca korku ve endişeden kendi kendini yemişti. O hafta kilisede günah çıkartırken olayı anlatmış, papazın kahkahalarla gülmesi geleceğin başpiskoposunu iğrendirmişti.

Papaz gülerek, "Eğer ben..." diye söze başlamış, ama karşısındaki solgun yüzlü, titreyen genci görünce, cümlesini daha ciddi biçimde bitirecek sözcükleri aramak için duraksamıştı. "Kilise eşcinselliği bağışlanmaz bir günah saysaydı, İspanya'daki bütün papazların gidecekleri yer cehennem olurdu."

Ximenes'in cinsel perhiz yemini etmesinin asıl sebebi yatakhanedeki olaylardan ziyade, günah çıkartma hücresindeki bu karşılaşma olmuştu. Bir papazın istediği köylü kadın veya oğlanı almasının normal olduğu zamanlarda, Kardinal Mendoza'nın, Siguenza'daki malikânesinde çalışırken bile Ximenes, bu şeytana uymaya karşı koymuştu. Bir hadımın aksine efendisinin aletiyle bile gurur duymuyordu. Sade ve dindar bir hayata olan bağlılığını vurgulamak için manastır hayatını tercih etmiş, Fransisken tarikatına girmişti.

En gözde papazının bu olağanüstü kendine hakimiyetini haber alan Kardinal Mendoza homurdanarak hoşnutsuzluğunu belirtmişti: "Böyle olağanüstü kısımlar," ki, bununla Ximenes'in akli melekelerinden söz ettiği düşünülmüştü, "bir manastırın gölgesine gömülmemelidir".

Ximenes, odanın içinde yürümeye başladı. Kemerli penceresinden, ustaların saraydan görünen eski caminin yıkıntı-

ları üzerinde inşa etmekte oldukları katedrali görebiliyordu. Yüce şeyler düşünüyordu, ama kimi zaman beklenmedik ve istenmedik görüntüler insanın beynine doluverir, en ulu hayalleri bile dağıtırdı. Ximenes'e bir ay kadar önce Toledo'da çok çirkin bir şey olduğu, bir Müslümanın görülmediğini sanarak çıplak aletini kutsal suya daldırırken yakalandığı bildirilmişti. Adam, iki gözü açık papaz tarafından yakalandığında, yaptığı şeyi ne inkâr etmiş, ne de pişmanlık gösterisinde bulunup aman dilemişti. Onun yerine yeni dönmelerden biri olduğunu, eski bir Hıristiyan dostunun katedralde dua etmeden önce bu özel biçimde abdest alması gerektiğini söylediğini iddia etmişti.

Suçlu, arkadaşının adını vermeyi reddetmişti. İşkenceye rağmen konuşmamakta ısrar etmişti. Engizisyon hikâyeyi inandırıcı bulmamış ve cezasını çekmesi için kendisini sivil yetkililere teslim etmişti. Adam birkaç gün önce kazığa oturtularak yakılmıştı. Bu çirkin hareketin görüntüsü Ximenes'in gözlerinin önünden gitmiyordu. Bu olayın belgelerini Engizisyon'dan isteyecekti.

Ximenes vicdansız bir insan değildi. Müslüman Gırnata'nın zalim celladı olmayı teklif eden bu adamın bir zamanlar kendisi kurbandı. Merhum Kardinal Carillo'nun emirleriyle dini bir hapishanede bir süre yatmıştı. Bir süre sonra yerine Başpiskopos Mendoza'nın geçeceği Kardinal Carillo, Ximenes'den, Roma tarafından atandığı İspanyol Kilisesi'nin küçük bir memurluğundan feragat edip, kendisini kuşatan dalkavukların arasına girmesini istemişti. Ximenes bunu reddetmişti. Cezası altı ay hücre hapsiydi. Bu deneyim papazı suç ile masumiyet arasındaki fark konusunda duyarlı yapmıştı, cinsel organını kutsal suyla yıkayan adamın ölümü üzerinde düşünmesini sağlayan da buydu. Adam belki de masumdu, ama hiçbir Katolik onu öyle kandırarak katedrale göndermezdi. Bunu yapan, cezadan yakasını sıyırmış olan o

Fransız sapkınlarından biri olmalıydı. Gerçeği keşfedince, Ximenes'in gözleri parlamaya başladı. Kâğıtları çok dikkatle inceleyecekti.

Kapı vuruldu.

"Gir."

Bir asker içeri girip kulağına bir şey fısıldadı.

"İçeri gelsin."

İbn Hişam odaya girdi. Doğruca kendisine elini uzatan başpiskoposun yanına gitti, bir dizini kırarak eğilip yüzüğünü öptü. Ximenes adamı kaldırıp oturması için işaret etti.

"Amcam Miguel sizi ziyaret edip saygılarımı sunmamı emretti."

Ximenes, Granada'nın ileri gelenleri arasındaki bu en yeni dönmeye bakarak gülümsedi.

"Cordoba Piskoposu sizi ne adla vaftiz etti?"

"Pedro de Gırnata."

"Pedro de Granada demek istiyorsunuz herhalde."

Pedro başını eğerken gözlerinde kendi başına açtığı bu işin aşağılanmışlığı ve hüznü okunuyordu. Elini öptüğü adamın yüzündeki yarı muzaffer, yarı horgörülü bakışı görünce ölmüş olmayı istedi. Fakat onun yerine dalkavukluğu için kendi kendine lanetler okuyarak hafifçe gülümsedi.

Ximenes adamın yüzüne bakıp başını salladı.

"Ziyaretiniz gereksizdi. Amcanıza ticarete devam etmenize izin verileceğini söylemiştim. Ben sözünün eri bir insanım. Bana bir şey söyle, Pedro. Kızın da dinimizi kabul etti mi?"

Pedro de Granada terlemeye başladı. Şeytan her şeyi biliyordu.

"İşbi... yani Sevilla'dan dönüşünde, Efendimiz. Dönmesini bekliyoruz."

"Tanrı seni kutsasın, oğlum. Şimdi izin verirsen akşam duası zamanı geldi, ondan sonra da başka işlerim var. Bir şey daha var. Bildiğin gibi geçen hafta ayine giden papazlarımız-

dan yedisi pusuya düşürüldüler. Başlarına tahta kovalarla insan dışkısı boşaltılmış. Acaba bunu yapan gençlerin adlarını biliyor musun?"

Pedro başını sağa sola salladı.

"Ben de bilmediğini tahmin etmiştim zaten. Eğer bilseydin hemen ihbar ederdin. Her neyse, bunu kimlerin yaptığını araştırıp öğrenmeye çalış. Böyle küstahlıklar cezasız kalamaz."

Yeni vaftiz olmuş olan Pedro de Granada bu duygulara olanca varlığıyla katıldı.

"Tanrı bir karıncayı yok etmek isteyince, onun kanatlarının çıkmasına izin verir, Piskopos Hazretleri."

Pedro izin isteyip çıktıktan sonra, Ximenes bir iç bulantısı dalgasıyla yüzünü buruşturdu.

"Nefret dolu, korkak ve beyinsiz sefiller," diye düşündü. "Her gün gelip beni görüyorlar. Kimi korkudan. Kimi geleceklerini güvence altına almak için. Eğer Kilise, mal mülklerini garanti ederse, eğer ticaretlerine karışmazsa, eğer Engizisyon'u Granada'dan uzak tutarsa, analarına bile ihanet etmeye hazır hepsi de. İsteye isteye dinimize geçip, o amansız açgözlülüklerini ona da bulaştırıyorlar. Tanrı hepsinin cezasını versin. Kilisemizin böyle zavallılara hiç ihtiyacı yok. Pedro de Granada öleceği güne kadar Müslüman kalacaktır. Tanrı onun da onun gibilerin de belasını versin."

SEKİZ

Uzaklarda, dağların yamaçlarındaki köyün beyaz evleri artık görünmüyordu, fakat kapıların önünde yanan yağ kandilleri Yezid'in oturduğu yerden bakılınca büyülü bir manzara oluşturmaktaydı. Kandillerin, şimdi çevresinde oturan kadın ve erkekler dönene kadar sönmeyeceklerini biliyordu.

Evin dış avlusu ziyaretçilerle dolup taşmıştı. Herkes çimenlerin üzerine, halka şeklinde serilmiş, kalın tüylü halılar üzerinde oturuyordu. Zaman zaman küçük bir alev, halkanın ortasında oturan el-Zındık'ın ya da Miguel'in yüzünü aydınlatmaktaydı. Mangallarda yanan kömür ateşi üşümelerini önlüyordu. O gece 'tartışma' başladığında, iki yüzden fazla insan vardı.

Yüzyıllar boyunca avın keyfinden, aşçıların o gün çevrilen kuzularda kullandıkları yağın kalitesinden ya da Gırnata'ya, Çin'den gelen yeni ipeklilerden başka bir şeyi kendine dert edinmemiş olan aile, o gece tarihle yüz yüze gelmekteydi.

Geceye Miguel damgasını vurmuştu. Katolik Kilisesi'nin uygulamadaki başarısının sebebinin, ilacın acılığını bile gidermeye çalışmaması olduğunu söyledi. Kandırmaya çalışmazdı, popülerlik aramazdı, yandaşlarını memnun etmek için biçimini saklamaya çalışmazdı. İnsanı omuzlarından tuttuğu gibi sarsar, kulaklarına şöyle bağırırdı:

"Sizler bok içinde doğdunuz, bok içinde yaşayacaksınız, ama eğer dizüstü çöküp her gün bağışlanmanız için dua ederseniz, biz de bu kadar kötü, pis ve iğrenç olduğunuz için sizi bağışlayabiliriz. O acınacak, zavallı varlığınız, örnek bir alçakgönüllükle sürdürülmelidir. Hayat bir işkencedir ve öyle kalacaktır. Yapabileceğiniz tek şey ruhunuzu kurtarmaktır; bunu yapar ve mutsuzluğunu saklayabilirseniz, kurtulabilirsiniz. Yalnızca, yalnızca bunu yapmak sizi doğduğunuzda olduğunuzdan daha az iğrenç kılabilir. Sadece lanetliler bu dünyada mutluluğu ararlar."

Miguel o noktada durmuş, dinleyicilerine bakmıştı. Hepsi de, hipnotize edilip transa girmişler gibi şaşkınlıkla kendisine bakıyorlardı. Miguel yumuşak ve sakin bir sesle onları geçmişlerine götürmüş, sadece İslam'ın zaferlerini değil, yenilgilerini, kaosunu, saray despotluklarını, öldürücü savaşlarını ve kaçınılmaz yıkımını da anlatmıştı.

"Eğer Halifelerimiz ve Sultanlarımız her şeyin sürmesini istiyorlardıysa, bu toprakları idare etme biçimlerini değiştirmeliydiler. Din değiştirmek bana zevk mi verdi sanıyorsunuz? Sizin de gördüğünüz gibi ailemin bir bölümünü kızdırdım, ama ben hayatımda öyle bir noktaya geldim ki, daha fazla gerçeği saklayamam.

"Bu evi ve bu köyü seviyorum. Onların ayakta kalmasını ve hepinizin refah içinde olmasını istediğim için, sizlerden bir

kere daha çok ciddi biçimde düşünmenizi istiyorum. Geç kaldınız bile, fakat eğer dediklerimi yaparsanız, sizi hâlâ kurtarabiliriz. Sonunda hepiniz din değiştireceksiniz, fakat o zaman Engizisyon burada olacak ve hanginizin din değiştirişinin gerçek, hanginizinkinin sahte olduğunu anlamak için hepinizi sorguya çekecek. Amaçlarından biri de topraklarınıza Kilise ve Taç adına el koymak olduğu için, belli bir şüphe payını her zaman ellerinde tutacaklardır. Sizi zorlayamam, ama benim ardımdan gelecekler, benim kadar iyi niyetli olmayacaklar."

Miguel'in söylemek zorunda oldukları hoş şeyler değilse de, orada bulunanlardan çoğu onun sözlerinin gerçeğe, savaş isteyen gençlerin sözlerinden daha yakın olduğunu hissediyorlardı.

Küçük çocukları olanlardan bazıları açılış konuşmalarından sonra çekip gitmişlerdi, ancak Yezid hâlâ uyanıktı ve her anın keyfini çıkarmaktaydı. Annesinin yanında oturuyor, onun geniş yün şalından yararlanıyordu. Yanında oturan ablası Hind, anne tarafından aldığı Berberi karaktere sadık kalarak, herkesi şaşırtan bir coşkunluk sergilemekteydi. Büyükamcasının sözünü birkaç kere kesmiş, onun şaka yapma girişimlerine alay edercesine gülmüş, arada sırada alçak sesle bir küfür savurmuştu. Gece havası sesini kendilerine taşıyınca, köy kadınları alkışlamışlardı. Miguel ona öfkelenmeden karşılık vermiş, gizliden gizliye kızın cesaretine hayranlık duymuş ve herkesin önünde yeğenini çok sevdiğini ilân etmişti. Kızın bu amca sevgisine verdiği cevap karakterine pek uygun düşse de, bu defa çok ileri gitmişti.

"Bir yılan beni sevdiğini söyleyince onu gerdanlık diye boynuma takarım."

Ama kahkahalarla gülünce, kadının Hind'in davranışlarından hiç hoşlanmadığını bilen Yezid çok şaşırmıştı. Ancak, Ama yalnız kalmıştı. Miguel hiç sevilmeyen bir kişiyse de, böylesi bir kabalık köylülerin hoşuna gitmemişti; bunun, İbn

Ferid'in oğluna gösterilmesi gereken konukseverliğin ihlâli olduğunu düşünmüşlerdi. Yılana benzetilmek büyükamcayı çok rahatsız etmişti. Kulakları zehirle dolmuş, gözlerinden süzülen yaşları önleyememişti.

Amcasının gözlerinin yaşardığını gören Ömer huzursuzlandı ve mangalın öte yanından karısına kaşlarını çattı. Zübeyde onun ne demek istediğini anladı. Hind'i terbiyeli olmaya davet etti, dilini bir an önce tutmaya başlamazsa Miguel'in oğlu Juan'la evlendirileceğini fısıldadı. Şantaj işe yaramıştı; Hind, Miguel'e yaklaşıp kulağına özür dilediğini fısıldamıştı. Miguel bunun üzerine kızın başını okşayınca huzur sağlanmıştı. Ardından da kahve ikramı başlamıştı.

Hind, fikirlerini topluluğa ve özellikle de aralarında oturan yabancıya açıkça ilettiği için hiç de pişman değildi. Kahire'den gelen yeşil gözlü mücevher İbn Davud ise düşünceliydi. Yezid ablasının sırrını açıklamadan önce hoşlanmıştı Hind'den. Onun o sivri dili ve keskin hatlı yüzü kendisini büyülemişti, fakat o gece aklı tartışmalardaydı. Hind'in büyükamcasına küstahça saldırısına gülümsemişse de, o gece kafasını kurcalayan şey, el-Zındık'ın insanın aklını başına getiren düşünceleri olmuştu.

Miguel'in tam zıttı bir akıl yürütmeyle konuşan el-Zındık Hıristiyan inançlarını alt üst etmişti. Kiliseyle putperest baskılarına direnememesi nedeniyle alay etmişti. Öyle değilse neden İsa'yı Tanrı, annesini de tapılacak bir nesne yapmışlardı? Buna karşılık Hazreti Muhammed aynı baskıları reddetmiş, ayartılmaya karşı çıkmış ve üç dişi tanrıçaya tapınmayı yasaklamıştı. El-Zındık bu gece dindaşlarıyla ancak buraya kadar gidecekti. O gece kendinden beklenenin aksine ün saldığı keskin zekâsını kullanıp, İslamiyet'i savunmamıştı. Miguel'in bütün söylediklerine katılıyordu, bunu yadsımayacak kadar namuslu biriydi. Onun yerine dinleyicilerine, bir gökyüzünde batan bir yıldızın bir başkasında doğabileceğini

hatırlatarak heyecan vermeye çalışmıştı. İstanbul'daki Müslüman zaferlerini öylesine canlı ayrıntılarla anlattı ki, dinleyiciler ortak bir gurur duyarak ürperdiler. El-Zındık, Endülüs'ün çöküşü hakkında pek revaçta olan açıklamalardan bazılarının inandırıcı olmadığını da belirtti.

"Tlemsen Sultanı ile mübarek adamın hikâyesini hatırlıyor musunuz?" diye sordu. "Sultan, Ebu Abdullah el-Tunisi'yi kabul ettiğinde üzerinde en gösterişli giysileri vardı. Bilge konuğuna, 'Bu güzel giysiler içinde namaz kılmam âdetlere uygun mudur?' diye sordu. Ebu Abdullah gülerek tepkisini şu sözlerle dile getirdi. 'Ey Mağrur Sultan, zekânın kıtlığına, kendini tanımamana ve ruhunun zavallılığına gülüyorum. Benim için sen bir leşin kanlı etlerini koklayan, pislik yiyen, ama kendi sidiği üzerine sıçramasın diye işerken ayağını kaldıran bir köpekten farksızsın. Çevrende ıstırap çeken insanlar varken sen tutmuş bana giysilerini soruyorsun.' Sultan ağlamaya başladı. Hemen tahtını bırakıp Mübarek Adam'ın ardına düştü."

El-Zındık hikâyesini "Ya Allah!" nidaları arasında bitirdi. Eğer Endülüs'ün Müslüman kralları da böyle davranmış olsalardı, müminlerin şu anda bu acınacak durumda olmayacakları ifade edildi. El-Zındık'ın beklediği tepki de buydu. Bu defa köylülere doğrudan hitap etti.

"Bu kulağa hoş geliyor, ama bizi kurtarır mıydı? Hiç sanmıyorum. Daha başka bir şeye, büyük üstadımız İbn Haldun'un dayanışma dediği temele oturtulmadıkça, din, kralların yollarını değiştirmeyi başaramaz. Yenilgilerimizin sebebi, Endülüs'ün birliğini koruyamamamızdır. Halifeliğin çökmesine, yerine zehirli otların yetişmesine izin verdik ve sonunda bahçemiz tümüyle bu otlarla kaplandı. Büyük beyler Endülüs'e saldırıp, aralarında bölüştüler. Her biri küçük bir havuzda büyük bir balık olurken, Hıristiyanlığın krallıklarında bunun tam aksi olmaktaydı. Biz pek çok hanedan kurduk, ama halkımızı mantık kurallarına göre yönetmenin yolunu bulamadık. Halkı

keyfi hükümdarların kaprislerine karşı koruyacak siyasi yasalar çıkaramadık. Bilim ve mimari, tıp ve müzik, edebiyat ve gökbilim alanlarında dünyanın önünde giden bizler, ayrıcalıklı insanlar olan bizler, istikrara giden yolu ve mantığa dayalı idare şeklini bulamadık. Bu bizim zayıf noktamızdı, Avrupa Hıristiyanları da bizim yanlışlarımızdan ders çıkarmayı bildiler. Bu topraklarda İslam'ın laneti, krallarımızın giyinme biçimleri değildir. Bazılarınızın İstanbul'daki Sultan'dan yardım geleceğini düşündüğünüzü biliyorum. Fakat ben buna inanmıyorum, dostlarım. Bence Osmanlılar Doğu'yu alacaklar ve bizi Hıristiyanlara yem olmaya terk edeceklerdir."

Ömer, Miguel'den de el-Zındık'tan da çok etkilenmiş olsa dahi artık yorulmuştu. Ailesi konusunda kendisini kaygılandıran daha öncelikli konular olduğundan, gecenin konuşmalarına gereken dikkati gösterememişti. Gece bir an önce bitsin istiyordu, ancak bazı gelenekler neredeyse yarı dini bir duruma gelmiş, bu tür tartışmaların bir kuralı olmuştu. Ömer aksini istediğini belirten bir sesle, başka konuşmak isteyen olup olmadığını sordu. Yaşlı bir dokumacının ayağa kalktığını görünce de canı sıkıldı.

"Allah seni ve aileni korusun, Ömer bin Abdullah," diye söze başladı dokumacı. "Saygıdeğer Kurtuba Piskoposu'nu ve kendisine el-Zındık adını veren İbn Zeydun'u büyük bir dikkatle dinledim. Onların bilgilerine sahip bir insan değilim, ama bir noktayı belirtmek istiyorum. Bence bizim yenilgimiz ilk yüz yıl içinde, Tarık ibn Ziyad'ın şimdi adını taşıyan kayaya çıkmasıyla başlamıştır. Komutanlarımızdan ikisi Frenklerin Pireneler dedikleri dağlara varınca zirvesine çıktılar ve Galyalıların topraklarına baktılar. Sonra da birbirlerine baktılar. Tek kelime konuşmamışlardı, ama ikisi de aynı şeyi düşünüyorlardı. Endülüs'ü emniyete almak için Frenklerin ülkesini ele geçirmek zorundaydılar. Bunu yapmaya çalıştık. Evet, denedik. Şehirlerinin çoğu bizim oldu, ancak tarihimi-

zin en önemli savaşı bizim ordularımızla Charles Martel'in ordularının Poitiers adını verdikleri kasabanın dışında yaptıkları savaştı. Biz o gün, Frenk krallığını elde etme şansını kaybettik, gerçi bugün pek azımız bu gerçeği görebiliyoruz, oysa Endülüs'ü de kaybettik. Bu toprakları peygamberimiz adına kurtarmanın tek yolu, Notre Dame'da bir cami inşa etmekti. Söyleyeceklerim bu kadar."

Ömer, adama o gün içinde bulundukları çıkmazlarını anlamayı kolaylaştırdığı için teşekkür ettikten sonra, herkese iyi geceler diledi.

Topluluk dağılmaya başlarken Ama, Yezid'i elinden tutup eve soktu. Ancak içeri girmeden önce büyük bir kalabalığın Miguel'in elini olağanüstü bir hararetle sıktıkları gözünden kaçmamıştı. Bunlar arasında piç kardeşi İbn Hasd da vardı. Hind, iki adamın profilden birbirlerine ne kadar benzediklerini bir kere daha görüp şaşmıştı. Zübeyde'yse kocasının yanında durmuş, köyün kadın ve erkeklerini uğurluyordu.

Babası ve büyükbabasının aksine, Ömer'in, Hudeyl'de yaşayan köylüler ve dokumacılarla ilişkileri samimi, hatta dostçaydı. Onların düğünlerine ve cenazelerine katılır, adlarını ve kaç çocukları olduğunu bilerek şaşırtır ve sevindirirdi. Bir dokumacı karısına, "Bu bey gerçek bir bey," demişti. "O da ataları gibi bizim el emeğimizden faydalanıyor, ama iyi bir bey."

O gece böyle hoşluklara zaman yoktu. Ömer çok sabırsızdı. Tartışma sırasında zaten fazla konuşmamıştı ve şimdi de herkesin bir an önce evine dönmesi için acele ediyordu. Zübeyde tartışma sebebiyle erkene alınan akşam yemeğinde, ilk evlatlarının, saçma olduğu kadar tehlikeli bir işe girişmek üzere olduğunu, oğlunun hayatı adına endişe duyduğunu söylemişti. Köyden gelen hizmetçiler kendisine Züheyr'in köyden 'savaş' için gençleri topladığını bildirmişlerdi. Züheyr görünürlerde yoktu, nerede olabileceği araştırılınca, seyis, küçük beyin en sevdiği atını eyerlediğini, ama nereye gi-

deceğini kendisine söylemediğini anlatmıştı. Bildiği tek şey Züheyr el-Fahl'ın yanına iki battaniye aldığıydı. Seyis odadan çıkınca Hind gülümsemesini tutamamıştı. Ömer için bu, bir sonuç çıkarmaya yetip de artmıştı bile.

"Saygısız köpek! Büyükamcası, dostu İbn Zeydun'la ailesini, dinini, geleceğimizi ilgilendiren çok önemli şeyler konuşacak ve beyimiz nerede? Bir tepenin yamacında sefil bir hizmetçi kızın koynuna girmekle meşgul."

Züheyr, köylülerin evden gidişini seyrederken, bu önemli toplantıda bulunmadığı için pişmanlık duyuyordu gerçi. İçinde hem bir tatmin vardı, hem de kendi disiplinsizliğine ve hayvani dünyaya duyduğu yakınlığa bir tiksinti... ama deneyimi yeniden yaşarken, Umayma etlerinin, 'Gırnata'nın günün her saatinde mıncıklanan o boyalı fahişelerinkinden çok farklı olduğunu düşünüyordu. Umayma kendini sorumsuzluğa itiyordu. Şehevi duygularını canlandırıyordu. Daha fazla ne bir şey bekliyordu, ne de istiyordu. Eğer bu gece ona gitmiş olmasaydı, belki de kızı bir daha hiç göremeyecekti. Kız üç ay sonra köyde en iyi ipekliyi dokuyan ama asıl önemli zanaatlarda kendisiyle, Züheyr el-Fahl'la boy ölçüşemeyecek olan, kabak kafalı, şaşı Süleyman'la evlenecekti.

"Ee?" diye Ömer, oğlunun ödünü patlattı. "Neredeydin bakalım? Yemekte olmaman önemli değildi, ama böyle bir zamanda tartışmadan kaçmak. Yokluğun fark edildi. İbn Hasd da, dokumacı Süleyman da sağlığını sordular!"

Züheyr huzursuzluğunu göstermemeye çalışarak, "Arkadaşlarla çıkmıştım," dedi. "Masum bir geceydi."

Ömer oğluna bakınca gülümsemekten kendini alamadı. Çocuk öyle beceriksiz bir yalancıydı ki! Annesinin açık kahverengi gözlerini almıştı ve orada karşısında dururken, Ömer birden duygulandığını hissetti. Bir zamanlar birbirlerine çok yakındılar. Züheyr'e at binmesini, avlanmasını öğreten, onu yüzmek için ırmağa götüren hep kendisiydi. Çocuk

babasıyla sık sık Elhamra'daki saraya da gitmişti. Ömer şimdi onu özellikle, Yezid'in doğumundan sonra çok yalnız bırakmış olduğunu anlıyordu. Oğulları birbirlerinden nasıl da farklıydılar ve ikisini de ne kadar severdi.

Ömer genişçe bir mindere çöktü. "Otur, Züheyr. Annen bazı planlar yaptığını söyledi. Anlat bakalım."

Züheyr'in yüzü birden ciddileşti. Bir anda yaşından çok büyük görünmüştü.

"Gidiyorum, baba. Sabah erkenden. Bu gece hepinize veda etmek istiyordum, ama Yezid uyumuş ve ben de onu kucaklamadan gidemezdim. Gırnata'ya gidiyorum. Papazların bizi diri diri gömmelerine izin veremeyiz. Çok geç olmadan harekete geçmeliyiz. Bir ayaklanma için planlar yapılıyor. Hıristiyanlıkla bir düello bu, baba. Köle gibi yaşamaktansa, savaşarak ölmek daha iyidir."

Ömer'in kalbi hızla çarpmaya başladı. Gözlerinin önünde bir hayal belirdi. Komutanın askerleriyle bir çarpışma. Karışıklık. Havaya kalkan kılıçlar, silah sesleri, alnında bir delikle yerde yatan Züheyr.

"Bu çılgınca bir plan, oğlum. Gırnata hamamlarında övünüp, şişinen o gençlerden çoğu, Kastilyalıları ilk gördüklerinde arkalarına bakmadan kaçacaklardır. Dur, sözümü bitireyim. Yanında çarpışacak birkaç yüz genç bulacağından kuşkum yok. Tarih, dinle sarhoş olup, kâfirle savaşa koşan genç aptallarla doludur. Irmak kenarında bir ağacın altında zehir içip huzur içinde ölmek çok daha iyidir. Fakat daha da iyisi yaşamaktır, oğlum."

Züheyr'in de kuşkuları vardı aslında, ancak bunları babasına itiraf edecek değildi. Bu girişimi Bab el-Ramla'da yakılan ateşten beri arkadaşlarıyla planlıyor, şimdi vazgeçirilmek istemiyordu. Yüzü son derece ciddiydi.

"Baba, sizin düşündüğünüzün aksine benim de bu ayaklanmamızın fayda getireceği konusunda fazla bir umudum yok, yine de bu yapılması gereken bir şey."

"Neden?"

"Gırnata krallığımızda bazı şeylerin değişmeden kalması için. Durum şu anda çok kötü, ama Torquameda'nın papaz adı verilen hayvanlarına teslim edilmektense böyle kalmak daha iyidir. Allah belasını versin, son Sultanımız savaşmadan teslim olmasaydı, her şey farklı olabilirdi. İsabella bize sindirilmiş köpeklermişiz gibi davranıyor. Kendilerine karşı koymamız onlara da, bu yarımadada bizim dinimizden olanlara da, dizlerimizin üstünde sürünerek değil, ayakta öleceğimizi, uygarlığımızın yıkıntıları altında hâlâ canlı bir şey kalmış olduğunu gösterecektir."

"Aptalca bu! Aptal çocuk!"

"İbn Davud'a, Gırnata'ya gelirken, Sarakusta ve Balansiya'da neler gördüğünü sorun. Hıristiyanlardan kaçan her Müslüman aynı şeyi söyledi."

Ömer elinde olmadan oğluyla gururlanıyordu. Züheyr'i küçümsemişti.

"Sen neden söz ediyorsun, çocuk? Kendini kaybetmişsin âdeta. Bilmece gibi konuşuyorsun."

"Ben onların papazlarının masumlara yapılan işkencelere nezaret etmeye ve Engizisyon'un mahzenlerinde yetimler yaratmaya giderken, yüzlerindeki ifadeden söz ediyorum! Eğer şimdi savaşmazsak her şey bitecek, baba. Her şey!"

"Belki de siz savaşsanız da, savaşmasanız da her şey bitecek."

"Belki."

Ömer, Züheyr'in içini şüphelerin kemirdiğini biliyordu. Oğlunun ikilemine sevecenlikle yaklaşmaktaydı. Camide konuşmuş ve arkadaşlarının arasında ileride kazanılacak zaferlerle övünmüş olan genç, şimdi kendini kapana kıstırılmış hissediyor olmalıydı. Ömer oğlunun gitmesini önlemeye karar verdi.

"Hâlâ çok gençsin, Züheyr. Senin yaşında ölüm bir hayal gibi görünür. Ama ben hayatını boşuna harcamana izin ver-

meyeceğim. Din değiştirmenin imkânsız olduğuna karar verdiğim için benim başıma her an bir şey gelebilir. O zaman annenle kız kardeşlerine kim bakar? Yezid mi? Gücümüzü ve yetkimizi elimizden aldılar, fakat topraklarımız hâlâ bizde. Huzur ve onur içinde servetimizin keyfini çıkarabiliriz. El-Hudeyl, Kastilyalıları neden rahatsız etsin ki? Onların gözleri gümüşten ve altından dağlarıyla, yeni bir dünyaya çevrili. Bizi yendiler ve direnmek boşuna. Gitmeni yasaklıyorum!"

Züheyr hiç gerçek bir savaşta çarpışmış değildi. Deneyimi sadece çocukluğunda aldığı savaş sanatı eğitimiyle sınırlıydı. Kılıç kullanmakta ustaydı, at sırtındaki becerileri Hz. Peygamber'in doğum gününde, Gırnata'da yapılan yarışmalara katılan herkes tarafından iyi bilinirdi. Fakat henüz gerçek bir düşmanla kılıç tokuşturmuş değildi.

Züheyr, babasının sert yüzüne bakınca bunun fikir değiştirmek için son şansı olduğunu anladı. Arkadaşlarına babasının kendisine evden çıkmayı yasakladığını söyleyebilirdi. Ömer saygın bir kişi olduğundan bunu hepsi anlayacaklardı. Acaba? Züheyr içlerinden birinin bile kendisini korkaklıkla suçlamasına asla dayanamazdı. Yine de tek kaygısı bu değildi. Ximenes, Gırnata'da söz sahibi oldukça, Züheyr el-Hudeyl'in güvenlikte olacağına inanmıyordu. Ve bu Ömer'in zamanının çok uzağında olduğu duygusunu yaratıyordu kendisinde.

"Baba," dedi. "Benim gözümde yuvamızın ve topraklarımızın güvenliğinden daha önemli bir şey olamaz. O yüzden gitmem gerek. Kararımı verdim. Eğer kendi istek ve irademe karşı burada kalmamı isterseniz, elbette size itaatsizlik edecek değilim, fakat mutsuz olacağım ve baba, ben mutsuz olduğumda, ölümü bir teselli olarak görürüm.

"Papazların her şeyi yok edeceklerini görmüyor musunuz? Er geç el-Hudeyl'e geleceklerdir. Endülüs'ü bir çöle çevirmek istiyorlar. Bütün anılarımızı yakmak istiyorlar. Böyle tek bir vahanın ayakta kalmasına neden göz yumsunlar? Beni kalma-

ya zorlamayın. Yapmak istediğim şeyin, yurdumuzu ve inancımızı kurtarabilecek tek yol olduğunu anlamalısınız."

Ömer ikna olmamıştı, tartışma böylece sürüp gitti. Züheyr'in inadı saatler ilerledikçe tırmanıyordu. Ömer sonunda oğlunun evde tutulamayacağını anladı. Yüzü yumuşadı. Züheyr ilk savaşı kazandığını fark etmişti. Babasının huyunu iyi bilirdi. Ömer bir şeyi kabul ettikten sonra geri çekilir ve bir daha karışmazdı.

İki adam ayağa kalktılar. Ömer oğlunu kucakladı, yanaklarından öptü. Sonra büyük bir sandıktan İbn Ferid'in gümüş kakmalı kını içindeki kılıcını çıkardı. Kılıcı çekip iki eliyle tutarak Züheyr'in başı üzerinde havaya kaldırdı ve oğluna verdi.

"Eğer savaşacaksan, bunu pek çok savaşta denenip sınanmış bir silahla yapmalısın."

Züheyr'in gözleri yaşardı.

"Gel," dedi Ömer bin Abdullah. "Gidip haberi annene verelim."

Dedesinin kılıcını gururla taşıyan Züheyr, iç avluda babasının arkasından giderken, Miguel'le Zehra'ya rastladılar.

"Selamünaleyküm."

Miguel'le Zehra, babalarının kılıcını görünce her şeyi anlamışlardı.

Zehra yeğeninin yanaklarını öperek, "Allah seni korusun, oğlum," dedi.

Züheyr karşılık vermeden bu garip çifte baktı. Bu karşılaşma kendisini rahatsız etmişti. Sonra babası hafifçe omzuna dokundu, yürümeye devam ettiler. Karşılaşma sadece birkaç saniye sürmüşse de, Züheyr bunu kötü bir işaret olarak kabul ediyordu.

Babasına, "Miguel?.." diye sorarken Ömer başını salladı.

"Asla," diye fısıldadı. "Büyükamcan Miguel asla Kilise'yi ailesinin önüne geçirmez."

Zehra'yla Miguel bir süre nöbetçiler gibi hiç kıpırdamadan durdular. Artık var olmayan bir kuşağın kalıntıları. Başları üzerindeki gök yıldızlarla kaplıydı, fakat ne yıldızlar ne de hamam odasının hemen girişindeki tek lamba yeterince ışık veriyordu. Gecenin gölgeleri arasında, kalın yünlü şallarına sarınmış kambur sırtlarıyla, rüzgârdan bükülmüş güdük cam ağaçlarından farksızdılar. Sessizliği bozan Piskopos oldu.

"Kötü şeyler olmasından korkuyorum."

Zehra tam bir şey söyleyecekti ki, arkalarında kendilerini izleyen üç hizmetçi kadınla, Hind ve İbn Davud avluya girdiler. Miguel ile yaşlı kadını hiçbiri görmemişti. Genç adam eğilip selam verdikten sonra odasına gidecekken bir ses duydu.

"İbn Davud!"

Cevap veren Hind oldu.

"Ya Allah! Beni korkuttunuz, büyükamca. Selamünaleyküm, büyükhala."

Miguel, İbn Davud'a, "Odalarımız yan yana. Gel, birlikte yürüyelim," dedi. "Bu evde konuklara ayrılmış odalardan birinde kalacağım hiç aklıma gelmezdi."

"Saçmalama," dedi Zehra. "Seni başka nereye yerleştirebilirlerdi ki? Ahırlara mı? Hind, bu gece bana biraz masaj yapmanı istiyorum. Soğuk iliklerime kadar işledi, göğsümde ve omuzlarımda sancılar dolanıyor."

"Olur, büyükhala." dedi Hind. Hizmetçileri bir baş sallamasıyla gönderip yeşil gözlü gencin arkasından özlemle baktı. İbn Davud, avluyu İbn Ferid'in eklediği odalarla birleştiren koridor boyunca, yanında Piskopos'la uzaklaşıyordu. Eskiden orada, ziyarete gelen Hıristiyan şövalyelere şölenler verilir, gece eğlenceleri düzenlenirdi.

Zehra, 'Hiç tanımadığım ve on sekizine gelmiş olan bu kız bana ne kadar da gençliğimi hatırlatıyor,' diye düşünüyordu. 'Babası onu hâlâ tomurcuk halinde bir çiçek gibi görüyor. Bütün babalar gibi nasıl da yanılıyor ama. O baharın portakal

çiçekleri gibi açmış artık. İnsanın duyularını harekete geçiren kokularıyla açmış o çiçeklerden farksız.' Zehra emin olmak istermiş gibi bir mindere yaslanıp doğruldu ve beceriyle, ama yumuşakça sol ayağının parmaklarını ovuşturmakta olan yeğenine baktı. Hind'in normalde yaban balı renginde olan teninin kızarıklığı lambanın solgun ışığında bile görülüyordu. Gözleri parlıyordu, aklı başka yerlerdeydi. Bunlar hep bildik belirtilerdi.

"O da seni, senin onu sevdiğin kadar seviyor mu?"

Sorunun aniden gelmesi kızı şaşırtmıştı.

"Kimden söz ediyorsunuz, büyükhala?"

"Haydi haydi, çocuk, bu çekingenlik sana hiç yakışmıyor. Yüzünden her şey okunuyor işte. Ben bu gece olanlara heyecanlandığını sanıyordum. Miguel kendisine nasıl bağırdığını söyledi bana. Fakat sana bozulmuş değil, aksine sana hayranlık duyuyor, ne ki sen bütün bunları unuttun gitti, değil mi? Neredeydin?"

Sakin ve içine kapanık ablası Gülsüm'ün aksine, Hind duygularını saklamayı beceremezdi. Daha dokuz yaşındayken bile, aynı zamanda annesinin kuzeni de olan İşbiliyeli bir ilahiyatçıyı, Kuran yorumuna karşı çıkarak dehşete düşürmüştü. İlahiyatçı, Müslüman ileri gelenlerinin akla gelecek bütün vakit geçirme yollarını 'yasak' olarak nitelemiş, bu şehevi sorumsuzluğun Endülüs'ün çöküşüne yol açtığını gösteren bir iddia geliştirmişti. Hind'in adamın sözünü kesişini, Cüce ile köydeki dostları hâlâ büyük bir keyifle hatırlarlardı.

Küçük kız tabiatına hiç uymayan tatlı bir gülümsemeyle, "Amca, Peygamberimiz, Allah ondan razı olsun, hiç tartışılmayan bir hadisine göre meleklerin sadece üç sporu sevdiklerini söylememiş miydi?" diye sormuştu.

Kızın gülümsemesine kanan ve bu kadar küçük birinin hadisleri böylesine iyi bilmesine sevinen adam sakalını sıvazlamış, sıcak bir sesle cevap vermişti.

"Neymiş onlar, küçük prenses?"

"At yarışı, bir hedefe ok atmak ve çiftleşmek elbette!"

İşbiliyeli amca o ana kadar keyifle yediği et yüzünden az daha boğulacaktı. Züheyr izin istemiş, mutfağa gidip katıla katıla gülmüştü. Zübeyde gülümsemekten kendini alamamıştı ve konuyu değiştirmek Ömer'e kalmıştı. Sadece Gülsüm hiç ses çıkarmayıp, amcasına bir bardak su uzatmıştı. Her nedense bu hareket bilginin üzerinde büyük bir etki yaratmıştı. Gülsüm gelecek ay onun oğluyla evlenecekti.

Zübeyde, hikâyeyi Zehra'ya anlatmıştı. Yaşlı kadın kahkahalarla gülmüştü, o anda da kıza bakarken bu öyküyü hatırlıyor ve gülümsüyordu.

"Kulaklarım sabırsızlanıyor, çocuk."

O ana kadar sırrını en sevdiği hizmetçisinden başkasına açmaya cesaret edememiş olan Hind, aileden birine söyleyip rahatlamak için çırpınıyordu zaten. Zehra'ya olayı anlatmaya karar verdi. Gözlerinin içi gülüyordu yine.

"Onu gördüğüm ilk günden beri, büyükhala. O andan beri başka bir erkek istemediğimi anladım."

Zehra gülümsedi, düşünceli bir tavırla başını salladı. "İlk aşk en iyisi olmayabilir, ama genellikle en güçlüsüdür."

"En güçlüsü ve en iyisi! En iyisi olmalı!"

Hind'in gözleri lambalar gibi parıldıyordu. İbn Davud'un el-Hudeyl'e gelişini anlattı. Aile üzerinde yarattığı etkiyi. Babası bu genci ilk görüşte sevmiş ve aileye özel öğretmenlik yapmasını teklif etmişti. İlk derse hepsi katılmışlardı. İbn Davud, İbn Haldun'un Kahire'de yorumlandığı şekliyle felsefesini anlatmıştı. Zübeyde, İbn Haldun'un teorilerinin Endülüs trajedisini nasıl açıklayabileceği konusunda genç adamı soru yağmuruna tutmuştu. "Gevşek taşlarla asla bir sur inşa edilemez," demişti İbn Davud.

"Hind," dedi Zehra. "Ben her küçük ayrıntıyı takdir edemeyecek kadar yaşlıyım. Gencin zeki ve yakışıklı olduğunu tartışmasız kabul ediyorum, ama eğer böyle devam edersen

hikâyenin sonunu dinlemeye ömrüm yetmeyecek. Bu gece neler oldu? Toplantıdan sonra yani?"

"Babam, Züheyr için kaygılandı ve ben neler olduğunu anlayamadan bütün aile eve girmişti bile. İbn Davud'un yanına gidip temiz havaya ihtiyacım olduğunu söyledim ve benimle yürüyüşe gelmesini istedim."

"Bunu sen mi istedin?"

"Evet."

Zehra başını arkaya atıp güldü. Sonra buruşuk elleriyle Hind'in yüzünü okşadı.

"Aşk bir gerdanlık şekline girmiş bir yılan ya da durmadan ötüp, şarkı söyleyen bir bülbül olabilir. Devam et."

Hind, önde bir hizmetçi yolu aydınlatırken, öbür ikisinin de nar ağaçlarına varana kadar, uzaktan kendilerini izlediklerini anlattı.

"Nar ağaçları mı?" diyen Zehra, kalp atışlarını kontrol etmekte güçlük çekiyordu. "Köyden dönerken evin görünmesinden hemen önceki ağaçlık mı? Yere uzandığında, kendini hâlâ tepesinde bir delik olan narlardan bir çadır içindeymiş gibi hissediyor musun? Ve gözlerini açıp delikten baktığında, yıldızlar hâlâ gökyüzünde dans ediyorlar mı?"

"Bilmiyorum, büyükhala. Orada yatma fırsatı olmadı henüz."

İki kadın birbirlerine bakıp güldüler.

"Evimizden, köyden, dağlardaki karlardan, yaklaşan bahardan konuştuk," diye devam etti Hind. "Konuşacak şey kalmayınca sustuk ve birbirimize baktık. O bir daha konuşmaya başladığında aradan sanki bir yıl geçmiş gibiydi. Elimi tutarak, beni sevdiğini fısıldadı. O sırada hizmetçiler yüksek sesle öksürmeye başladılar. Bunu bir daha yaparlarsa, onları diri diri yakılmaları için Engizisyon'a göndereceğimi söyledim. Orada cehenneme gidene kadar öksürebilirlerdi. İbn Davud'un gözlerinin içine bakarak benim de kendisini sev-

diğimi itiraf ettim. Yüzünü ellerimin arasına alıp dudaklarını öptüm. Yarın beni babamdan isteyeceğini söyledi. Dikkatli olmasını tavsiye ettim. Benim yolunu yapmama izin vermesi daha akıllıca olurdu. Dönüşte bedenimde sancılar dolanıyordu, onu istediğimi anladım. Bu gece odasına gitmeyi önerdim, ama o bunun düşüncesinden bile bayılacak gibi oldu. 'Ben babanın konuğuyum,' dedi. 'Lütfen onun konukseverliğine ve güvenine ihanet etmemi isteme benden. Bu çok büyük bir rezalet olur.' Allah'a şükürler olsun ki siz buradasınız, Zehra Hala. Bunu kimseye söylememeye daha fazla dayanamayacaktım."

Zehra yatakta oturup kızı kucakladı. Kendi hayatı gözlerinin önünden geçerken ürperdi. Hayatının baharında olan bu kızın aynı yanlışları yapmasını, aynı duygusal yaraların izini taşımasını istemiyordu. Ömer ve Zübeyde'yle onların adına konuşacaktı. Oğlanın yoksul olduğu belliydi, fakat zaman değişmişti artık. Yeğenine yalnızca cesaret veren sözler söyleyebilirdi.

"Onu sevdiğinden eminsen, o zaman asla gitmesine izin verme. Bundan yüz yıl sonra buralarda, dağlarda dolaşan yalnız ve kalbi kırılmış, yeşil gözlü bir gencin, Hind adında bir kıza olan aşkını ve özlemini ırmağa itiraf ettiğinin hikâyesinin söylenmesini istemiyorum.

"Bana bak, çocuk. Yüreğimde hâlâ bir sancı var. Aşk beni yakıp kavurmuştu. İçimde hiçbir şey kalmayana kadar yiyip bitirmişti beni; ben de hoşlanıp hoşlanmadığımı bir an bile düşünmeden, bacaklarımı içime girmek isteyen her caballero'ya* açtım. Bu benim, içimde duyarlı olan her şeyi yok etmemin bir yoluydu. Beni Kurtuba dışında yolda çırılçıplak bulduklarında, Gırnata'daki tımarhaneye göndermeye karar verdiler. Sen asla benim yanlışlarımı tekrarlama. Bu çocukla

*) (İsp.) Beyefendi, centilmen. (ç.n.)

kaçıp, altı ay sonra onun arzusunun senden sadece bu iki şeftalinin keyfini çıkarmak olduğunu anlaman bile, anne babanın reddini kabul etmekten iyidir. Birincisi sana belki de birkaç aylık, bilemedin bir yıllık bir ıstıraba neden olacaktır. İkincisi ise seni umutsuzluğa sürükler ki, umutsuzluk bir insanın ruhunu kemirir. Bu dünyadaki en kötü şeydir. Ben annenle ve babanla konuşacağım. Zaman değişti artık, üstelik senin İbn Davud'un bu evdeki bir hizmetçinin oğlu da değil. Haydi, şimdi odana git ve geleceğini gör rüyalarında."

"Olur, Hala, ama izninizle size bir şey sormak istiyorum."

"Sor!"

"Köyde Miguel Amca hakkında bir söylenti var..."

"Ah, evet! Dokumacının kızı olayı. Ee, neden sordun?"

"O hiç sır değildi ki. Ben Miguel ile annesi Esma Hanım hakkında söylenenlerin doğru olup olmadığını merak etmiştim."

Zehra, Hind'in canlandırmak istediği o acının anısının karanlıkla gömülmesini umarak gözlerini yumdu. Yüzü yavaş yavaş sakinleşti sonra, gözleri açıldı.

"Bunun cevabını bilmiyorum. O sırada bu evden kovulmuş, Kurtuba'da yaşıyordum. Esma'ya 'Küçük Anne' derdik ve buna hepimiz gülerdik, hatta İbn Ferid bile. Esma'nın öldüğünü duyunca çok kötü oldum. Mikail? Miguel?" Zehra omuzlarını silkti.

"Ama, Hala..." diye söze başladı Hind.

Yaşlı kadın kızı eliyle susturdu. "Beni iyi dinle, Hind binti Zübeyde. Bunu asla bilmek istemedim. Ayrıntılar önemli değildi. Bir kız kardeş gibi sevdiğim Esma diriltilemezdi. İbn Zeydun'un annesi de. Belki de söyledikleri her şey olmuştur, ama gerçeği sadece üç kişi biliyordu. Bunlardan ikisi öldü ve Mikail'e de kimsenin bir şey sorduğunu sanmıyorum. Belki de din değiştirdiği sırada, günah çıkartırken gerçeği ifade et-

miştir. Bu da artık ne fark eder ki? Biraz daha büyüdüğünde böyle felaketlere uğramış başka ailelerden de söz edildiğini duyacaksın. Ya da bizim ailemizin başka kollarından. Annenin İşbiliye'deki o kuzenini hatırlıyor musun?"

Hind'in yüzünden hiçbir şey hatırlamadığı okunuyordu.

"Hatırlamıyor olamazsın! Senin hadis bilgin karşısında şaşıran İşbiliyeli o dindar kuzen?"

"O mu?" diye gülümsedi Hind. "İbn Hanif. Gülsüm'ün müstakbel kayınpederi! Ee, ne olmuş ona?"

"Eğer zavallı Esma konusunu açıp, Gülsüm'ümüzü aşağılamaya kalkışırlarsa, sen de onlara İbn Hanif'in gerçek babasının adını sorarsın. Herhalde Hanif değildi."

Hind'in içini bir hınzırlık kaplamıştı. Bu beklenmedik açıklama, İbn Davud'u bile birkaç dakikalığına geri plana itmişti.

"Lütfen anlat, Hala! Lütfen!"

"Anlatacağım, ama bu bilgiye ihtiyacı olduğundan emin olmadıkça asla Gülsüm'e söylemek yok, tamam mı?"

Hind heyecanla başını salladı.

"İbn Hanif'in babası aynı zamanda annesinin de babasıydı. O ailede kimse canına kıymanın gerektiğine inanmadı ama. İbn Hanif'in bu gerçeğin farkında olduğunu bile sanmam. Nasıl olabilir ki? Anasıyla babası öldüklerinde bu sırlarını mezara götürdüler. Fakat evdeki yaşlı hizmetçiler gerçeği biliyorlardı. Hizmetçiler her şeyi bilirler. Hikâye bu eve kadar onların aracılığıyla ulaştı zaten."

Hind, bu haber karşısında çok sarsılmıştı. "Esma'nın ölümü hiç olmazsa durumu temizlemişti, ama İşbiliye'de...

"Yoruldum artık, çocuk, senin de uyuman gerek." Zehra, Hind'e odadan çıkmasını işaret etti.

Konuyu daha fazla kurcalamanın yararsız olduğunu anlayan Hind yataktan kalktı, eğilip Zehra'nın buruşuk yanaklarını öptü.

"İyi geceler, Hala. İyi uykular."

Kız gittikten sonra, Zehra gençlik anılarının saldırısına uğramıştı. Artık geçmişinin bir anısının canlanmadığı tek günü bile geçmiyordu. Gırnata'da tımarhanenin o tüyler ürpertici sessizliğinde hayatının üç-dört iyi yılı üzerinde durmuştu. Bunları tekrar tekrar yaşar, hatta kâğıda dökerdi. Ancak, Beni Hudeyl köyüne dönmeden üç gün önce hepsini yakmıştı. Hayatın kendisinden başka kimseyi ilgilendirmediği ve ölümünün de artık çok yakın olduğunu düşündüğü için yapmıştı bunu. Kendi tarihinin mumyalanmış anıları olarak gördüğü şeyleri silerken, aynı zamanda bir hayat biçiminin tarihçesini de alevlerin karanlığına mahkûm ettiği aklına bile gelmemişti.

Evine dönmek ve Ömer ile ailesinin hâlâ orada yaşadıklarını görmek, kendisini gerçekten mutlu etmişti. Onyıllardır kendi duygularını hep kontrol altında tutmuş, ailesiyle ilişkilerini kendi isteğiyle kesmiş olduğundan, şimdi bir sevgi oburluğu içinde olduğunu fark ediyordu. Hayatının acı veren yanları ancak yalnız kaldığı zaman ortaya çıkıyordu.

Örneğin, bu gece yemekte İbn Zeydun'la karşılaşması. Her şeye rağmen yüreği kafesindeki bir kuş gibi çırpınmaya başlamıştı. Tıpkı onca yıl önce onu ilk gördüğünde olduğu gibi. Aile naneli çaylarını içmek üzere onları baş başa bıraktığında, Zehra adamla iletişim kuramamıştı. İbn Zeydun o hiç unutamadığı ve hiç değişmeyen sesiyle ayrıldıklarından bu yana kendisine her hafta uzun bir mektup yazdığını söylediğinde, Zehra'da garip bir duygusuzluk vardı. Bütün hayatını uğruna feda ettiği erkek bu muydu?

Erkek, kadının içindeki duygunun kaybolduğunu hissedince, dizleri üzerine çöküp onu sevmekten bir an bile vazgeçmediğini, bir daha başka bir kadına bakmadığını, hayatının her gününde ıstırap dolu bir saat yaşadığını söylemişti. Zehra bundan da etkilenmemişti. Onun yıllar önce bir kölenin oğlu olma statüsüne boyun eğip, kendisini kendi sınıfına terk ederek gösterdiği korkaklığa duyduğu öfkenin hiç

kaybolmadığını görmüştü. Tımarhanede kaldığı sürece yerini o gizli ve fırtınalı aşk günlerinin daha hoş anılarına bırakan bu kırgınlığı da giderek artmıştı, artık adama karşı hiçbir şey hissetmiyordu. Zehra bunu fark edince sevinmişti. Onca yıl aşk zehirinin kölesi olduktan sonra şimdi özgürdü. 'Eğer yirmi yıl önce bir kere daha karşılaşsaydık ne olurdu acaba?' diye düşündü. 'Onu yine böyle kolayca başımdan savar mıydım acaba?'

İbn Zeydun, hayali ilişkilerinin sona erdiğini anlamıştı; ona iyilikler dileyerek yanından ayrılırken kadının gözlerindeki soğukluğu görmüş, kendisini çok kötü ve bomboş hissetmişti. 'Bu lanet evde onların hizmetinde çalışan, sonra da öldürülen kadının oğlundan başka bir şey değilim.' Bu duyguyu ilk kez Zehra'nın önünde böylesine güçlü olarak duymuştu.

Zehra kar beyazı saçlarını tutan tokaları açtı. Saçları bir yılan gibi kıvrılarak beline kadar sarktı. Bu gece giyim konusunda dikkatli davranmıştı ve yarattığı etki hepsini sersemletmişti. Bunu hatırlayınca gülümsedi, şalını tutan elmas broşu çıkardı. Elmas, Esma'nın bir armağanıydı. Aptalın biri kendisine elması tenine değecek şekilde taktığı takdirde, bunun her türlü deliliği tedavi edeceğini söylemişti.

Talihsiz güzel Esma. Zehra babasının Kurtuba'dan döndüğü günü hatırlıyordu. Dış avlunun kapısı önünde Abdullah'la beklerken neyle karşılaşacaklarını bilememişlerdi. İkisi de babalarının, Hıristiyan bir cariye alması yüzünden çok incinmiş olduğunu sandıkları İbn Ferid'in ikinci eşi olan teyzelerinin ellerini sıkı sıkı tutmuşlardı. Esma'yı ilk gördüklerinde çok şaşırmışlardı. O kadar gençti, o kadar masum görünüyordu ki. Orta boylu ama güzel vücutluydu. Şehvetli bir gövdenin üzerinde, erdemli bir yüz vardı. Teni süt kadar pürüzsüz ama şeftali rengiydi, ağzı nar suyuyla çizilmişi andırıyordu. Kuzguni saçları altında utangaç, âdeta

ürkek kahverengi gözleri vardı. İbn Ferid'in neden büyülendiğini hepsi görebiliyorlardı.

Zehra yıllar sonra, Mikail'in doğumundan ve Esma'yla arkadaş olmalarından sonra, "Babamı nasıl sevebilirsin?" diye sormuştu. Yaşlı kadın bu sorusunun nasıl kahkahalarla karşılandığını dünmüş gibi hatırlarken gülümsedi. Esma'nın gamzelenmiş yüzü sonunda normal, pürüzsüz haline dönmüştü. "Bunun nasıl olduğunu bilmek istiyor musun?" diye sormuştu. "Evet! Evet!" diye, erotik bir tablo hayal ederek bağırmıştı Zehra. "Osurması yüzünden. Bana annemin çalıştığı mutfağı hatırlatmıştı. Kendimi yine evimdeymişim gibi hissettim ve onu bu yüzden sevdim." Zehra'nın uğradığı dehşet yerini kahkahalara bırakmıştı. Esma hiç farkında olmadan İbn Ferid'in o korku salan, dev boyutunu insanlaştırıvermişti.

Zehra koyun yünü doldurulmuş ipekli yorganını üzerine çekti. Uykusu gelmiyordu. İbn Zeydun'u anılarından çıkartıp atmak pek çok şeye yer açmış gibiydi sanki. Şimdi babasını görüyordu. Öyle despot tavırlı, mağrur bir bey olarak değil de, Abdullah'la yarışabilmesi için at binmesini öğreten neşeli bir dev olarak. Babası ne kadar sabırlı davranmıştı ve nasıl da tapardı babasına. Aynı hafta nişan almayı da öğretmişti. Zehra'nın omuzları bir hafta ağrımıştı. Sonra Miguel doğmuştu ve aşkının bu yeni meyvesinin sevinciyle, İbn Ferid, Zehra ile Abdullah'ın peşlerini bırakmıştı. Eğer bizi öyle başıboş bırakmasaydı, belki de İbn Zeydun'a kapılmazdım ve Abdullah da yarış atlarına öyle düşmezdi, diye düşündü.

Birden genç bir kadın geldi gözlerinin önüne. Zehra onu hatırlamıyordu, ama yabancı da değildi. Abdullah'ın alnına ve kendisinin gözlerine sahipti kadın. Anneleri olmalıydı. Zehra, Ölüm'e seslendi: "Seni o kadar uzun zamandır bekli-

yorum ki. Yakında geleceksin nasıl olsa. Neden şimdi değil? Daha fazla beklemenin ıstırabına dayanamıyorum."

"Zehra Hala! Zehra Hala!"

Zehra gözlerini açınca, Zübeyde'nin kaygılı yüzünü gördü.

"Bir şey getireyim mi?"

Zehra hafifçe gülümseyerek başını salladı. Sonra bir şey hatırlayarak elmas broşunu çıkardı ve Zübeyde'ye verdi.

"Ben ölüyorum. Bu, kızın Hind için. Kahireli oğlanın onu sevdiğinden emin ol. Sonra da evlendir onları. Ömer'e bunun halasının son arzusu olduğunu söyle."

"Miguel Amca'yı çağırayım mı?" dedi Zübeyde.

"Bırak, rahat uyusun. Bana günah çıkarmak için ısrar edecektir; oysa ben Müslüman olarak ölmek istiyorum. Emire'ye beni eskiden yaptığı gibi iyice yıkamasını söyle."

Zübeyde, Zehra'nın bacaklarını ve ayaklarını ovuşturuyordu.

"Ölmeyeceksin, Zehra Hala. Ayakların kor gibi sıcak. Ayakları sıcakken öleni kim duymuştur ki?"

"Sen çocuksun, Zübeyde," dedi halası, zayıf bir sesle. "Hiç kazığa bağlanıp yakılan masumlardan söz edildiğini duymadın mı?"

Zübeyde'nin yüzündeki dehşeti gören Zehra güldü. Zübeyde de ona katıldı. Fakat kahkahalar birdenbire söndü ve kadının canı çekildi gitti. Zübeyde, yaşlı kadını kucaklayıp göğsüne bastırdı.

"Henüz değil, Zehra Hala. Bizi bu kadar çabuk terk etme."

Yaşlı kadından cevap yoktu.

DOKUZ

Zehra hemen ertesi gün gömüldü. Cesedi daha güneş doğmadan, Ama tarafından büyük bir titizlik ve sevgiyle yıkanmıştı. Sabah rüzgârları güneşin ilk ışınlarını karşılamaya hazırlanırken son görev tamamlanmıştı.

"Bunu neden benim yapmamı istedin, Zehra? Son bir ceza olarak mı? Yoksa bu son bir arkadaşlık gösterisi miydi? Hanımım, eğer sen olmasaydın, ben şimdi dağda oturan, havalara girip kendine el-Zındık diyen adamla evlenmiş olacaktım. Üç çocuk doğuracaktım ona. Belki de dört! Onu mutlu edecektim. Budala bir ihtiyar gibi konuşuyorum. Bağışla beni. Allah bizim birbirimizden ayrı yaşamamızı istemiş olmalı. Tamam işte! Son yolculuğuna hazırsın artık. Buraya

döndüğüne ne kadar sevindiğimi bilemezsin. Gırnata'da seni tahta bir kutuya sokup, mezarının üstüne bir de haç dikerlerdi. Cennetin birinci katında kendisine rastladığında, İbn Ferid ne derdi o zaman, ha?"

Beyaz bir kefene sarılı olan Zehra'nın cesedi yatırılmış, gömülmeyi bekliyordu. Ölüm haberi köye yayılmıştı; onu aşkı uğruna kendilerinden biriyle evlenmeye hazır bir soylu olarak gören köylüler arasında öyle yaygın bir ünü vardı ki, herkes günlük işine başlamadan önce son bir kere saygılarını sunmak ve yaşlı kadını mezarına taşımak için eve koşmuşlardı.

Dört çift el Zehra'yı, dört güçlü omza kaldırdı. Ömer ve Züheyr baş tarafta, İbn Davud ile Cüce'nin yirmi yaşındaki gürbüz oğlu ayak tarafındaydı. El-Zındık ile Miguel omuzlarını sunamayacak kadar yaşlı, fakat ölü kadını sadece gençlere bırakmayacak kadar ona yakın oldukları için ortadaydılar. Yezid babasının arkasından geliyordu. Yaşlı kadını sevmişti, yine de onu pek tanımadığı için Hind gibi yas tutamazdı.

Kadınlar daha önce Zehra'nın ardından ağlamışlardı. Ama'nın Zehra'yı öven çığlıkları o sabah herkesi uyandırmıştı. Zübeyde'nin kucağına kapanıp teselli arayan Hind'in gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Hepsi de onun insani yanlarından söz etmişlerdi. Çocukluğundan, genç kadınlığından. Sonra bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Kimse Kurtuba'da olanlardan ya da Gırnata'daki tımarhanede geçen hayattan söz etmek istememişti.

Cenaze alayı gayet ağır adımlarla ilerliyordu. Aile mezarlığı, evi koruyan yüksek taş duvarların hemen dışındaydı. Zehra ailesi arasına gömülecekti. Altmış dokuz yıl önce, Zehra'nın doğumundan birkaç gün sonra ölmüş olan annesi Naime Hanım'ın yanında kendisine bir yer ayrılmıştı. Annesi bir hurma ağacının altında yatıyordu. Zehra'nın öteki yanında, çok sevdiği ve çok nefret ettiği babası İbn Ferid vardı. Hadislerde Müslümanların basit bir şekilde, geleneğe uygun olarak gömülmeleri gerektiği yazıldığından mezarların hiçbi-

rinde taş yoktu. Beni Hudeyl ailesi, Hazreti Peygamber'in Sahabesi'nden birinin soyundan geldiğini iddia ettiği için, aşiretin en dinsiz üyeleri bile mezarları üzerine sadece basit bir toprak yığını istemişlerdi. Hepsi o kadar. Şimdi bu el yapımı küçük tepecikler, özenle bakılan çimenler ve göz kamaştırıcı yaban çiçekleriyle kaplıydı.

Zehra yeni kazılan mezara indirildi. Miguel kendini Mikail sanıp, ablasının cesedi üzerine bir avuç toprak attı, ellerini birleştirerek Allah'a dua etti. Herkes onu izledi. Sonra her biri sırayla Ömer bin Abdullah'ı kucaklayıp mezarlıktan ayrıldılar. Miguel ancak marangoz Juan'ın istavroz çıkardığını görünce kendi dinsel kimliğini hatırladı. Diz üstü çöküp duaya başladı.

Kurtuba Piskoposu epey bir süre o durumda kalmış olmalıydı ki, gözlerini açtığında taze toprak yükseltisinin başında yalnız olduğunu gördü. İşte bu noktada kendine hakimiyetini kaybetti. İçini çeke çeke ağlamaya koyuldu. Çok zamandır bastırdığı acısı kabarıp taşmıştı. Yanaklarından aşağı iki çavlan boşanıp sakalına karışıyordu. Miguel, doğan her şeyin ölmesi gerektiğini çok iyi bilirdi. Zehra altmış dokuz yaşındaydı. Onun için Tanrı'ya şikayet etmek haksızlıktı.

Onu sarsan, ablasının ani ölümüydü; tıpkı yıllar önce kendisine veda etmeden evden ayrıldığı zaman yaptığı gibi. O utanç gününden sonra başına gelenleri ona anlatmak isterdi; kendisini tabu olana karşı geldiği o boşluğa iten şehvet patlamasını ve sonrasını anlatmak; kendisini içinde bulunduğu işkence ve mutsuzluğu suçlayacak birinden yoksun kılan Esma'nın ölümünü, kafasının içinde gizlenmiş suçluluk katmanlarını konuşmak isterdi. Son üç gündür başka bir şey düşünmemişti. Miguel aynı kayıp dünyadan olan ailenin tek üyesiyle son bir kere konuşamadan kendisinin de ölüp gideceğinin farkına varmıştı. Bu, katlanılması imkânsız bir düşünceydi.

Zayıf bir sesle, "Her şey senin bizi rezil ederek bırakıp gitmenden sonra başladı, Zehra," diye inledi. "Sen kalsaydın her şey farklı olabilirdi. Sen gerçeği ve hoşgörüyü de alıp gö-

türdün. Bize korku, keder ve kötülük kalmıştı. Senin yokluğun hepimizi sakatladı. Babamız aslında çektiği üzüntüden öldü sanırım. Seni asla itiraf edemeyeceği kadar çok özlemişti. Artık aradan yarım yüzyıl geçti; bunları bir tek insanla bile konuşabilmiş değilim. Bu hastalıklı kalbim tam sana açılmaya hazırlanıyordu. Seninle konuşmaya hazır olduğum gün sen tutup öldün, abla. Allah rahmet eylesin."

Miguel ayağa kalkarken bir kere daha ölü ablasını örten toprağa baktı; birden tanıdık bir ses yalnızlığını bozarak, adamı şaşırttı.

"Ben onunla konuştum, Ekselansları!"

"İbn Zeydun!"

"Ben mezarın öteki yanında ağlıyordum. Beni görmediniz."

İki adam kucaklaştılar. El-Zındık Miguel'e, Zehra tarafından en son nasıl reddedildiğini; Hudeyl ailesinin gururunun sonunda kızına nasıl sahip çıktığını; gerçeğin nasıl gizlendiğini; kadının ölümünden önceki haftalarda aşklarının anısıyla nasıl ıstırap çektiğini; çektiği acılarının çoğunu aslında kendisinin yarattığının farkına nasıl vardığını; İbn Ferid ile ailesinden koptuğuna nasıl pişmanlık duyduğunu ve kopuşun tek sorumlusunun kendisi olduğunu kabullenişini anlattı.

"Onun hayatında en önemli şeyin babamız olduğunu ben hep bildim," dedi Miguel.

Miguel'in bu haberi duyunca hissettiği mutluluk, aynı haberin el-Zındık'a verdiği ıstırap kadar büyüktü. Piskopos ile şüpheci bir an kıpırdamadan karşı karşıya durdular. Bir zamanlar aynı çökmüş uygarlığa aittiler, ancak her birinin yaşadığı evren şimdi görünmeyen bir denizle birbirinden ayrılmıştı. Onların iki dünyası arasındaki uçurumu aşmaya çalışan ve bunun için de cezalandırılan kadın, durdukları yerden iki adım ötede toprağın altında yatıyordu.

Yeryüzündeki bu son günlerinde kadının yüreğinden hissederek ailesine dönmüş olması, kardeşini teselli etmekteydi. Üzüntülü ve kırgın el-Zındık için, bu, Endülüs'te Müslüman-

ları parçalayan köklü bölünmelerin başka bir örneğiydi yalnızca. Müslümanlar ilk başlardaki başarılarına kalıcı bir anıt dikmeyi başaramamışlardı.

El-Zındık kendi kendine, 'Bize kalan tek şey Engizisyon'da yargılanmak artık' diye düşündü. "Evet! Ve zavallı kemiklerimizin iliklerine kadar!"

Miguel onun sözlerini duymuş, ama sessizliğini korumuştu.

İki adamdan biri ailesine katılmak, öbürü mutfakta kahvaltı etmek üzere eve dönerlerken, Züheyr de Gırnata'ya doğru yola çıkmıştı. Atını tırısa kaldırmıştı fakat aklında geride bıraktıkları kalmıştı. Kendisini en çok üzen, küçük kardeşinden ayrılmak olmuştu. Yezid, esrarengiz bir sezgiyle ağabeyini bir daha görmeyeceğini hissediyordu sanki. Züheyr'e sıkı sıkı sarılıp ağlamış, Gırnata'ya ve kendisini beklediği kesin olan ölümüne gitmemesi için yalvarmıştı. Bütün ev halkının izlediği sahne herkesin gözlerini yaşartmıştı. Hatta Cüce bile ağlamıştı; Yezid buna öylesine şaşırmıştı ki, bir an için üzüntüsünün gerçek sebebini unutmuştu.

Züheyr köyden uzaklaşırken Halid'in yelesini okşayarak, "Bu kırmızı toprakları hiç unutmayacağım," diye düşündü. Bir tepenin üstüne çıkınca atının dizginlerini çekip, el-Hudeyl'e bakmak için döndü. Beyaz badanalı evler ışıkta parıldıyordu, arkalarında kendi doğduğu evin kalın taş duvarları vardı.

"Seni hep hatırlayacağım: bugünkü gibi kış güneşinin altında; goncaların kokusunun kanımızı ateşlediği baharda; bir damla suyun duyulur duyulmaz sesinin zihnimizi yatıştırdığı, duyularımızı serinlettiği yaz sıcağında. Yağmurdan sonra ortalığı kaplayan yasemin kokusunda.

"Evimizin içinden geçen kaynak suyunun tadını, vadiyi dolduran yaban çiçeklerinin koyu sarısını, çamlardan süzülen başdöndürücü dağ havasını, göklerden gelen rüzgârların altında dans eden hurma ağaçlarını, kekiklerin baharatlı soluğunu,

kışları odun ateşinin kokusunu hiç unutmayacağım. Ve berrak bir yaz günü masmavi gökyüzünün birdenbire kararmasını, küçük Yezid'in bir zamanlar büyükdedemizin olan bir parça camla, kulede sabırla yıldızların bir kere daha ortaya çıkmalarını bekleyişini. Orada nasıl da annemiz ya da Ama, kendisini aşağı, yatağına sürükleyene kadar oturup, evreni gözlerdi."

"Bütün bunlar," dedi Züheyr kendi kendine mırıldanarak, "hayatımın tutkulu merkezi olacak daima."

Züheyr dizginleri çekti, sırtını el-Hudeyl'e verdi, atın karnına hafifçe bastırarak, hayvanı Gırnata kapılarına giden yola vurdu.

Züheyr bin bir şövalyelik masalıyla yetiştirilmişti. Kılıcını taşıdığı İbn Ferid'in örneği sırtında ağır bir yüktü. O günlerin sona erdiğini biliyordu, fakat son bir savaşa girmenin romantik düşüncesi, bilinmeyene doğru at sürmek, düşmanı gafil avlamak ve kimbilir, belki de bir zafer kazanmak, ta ruhuna işlemişti. O içgüdüsel davranışına esin kaynağı olan da buydu.

Ancak sık sık kendisine ve arkadaşlarına hatırlattığı gibi, hareketleri sadece geçmişle ilintili fanteziler ya da geleceğe ilişkin zafer hayallerinden doğmuş değildi. Züheyr, gerçi Ömer ve Zübeyde'nin çocuklarının en akıllısı değildi, fakat en duygusalı olduğu kuşkusuzdu.

Kendisi Yezid'in yarı yaşındayken, köye el-Hama'nın Hıristiyanlarca ele geçirilip, yıkıldığı haberi gelmişti. Altı ayda bir kuzenlerini görmeye götürüldüğü hamamlar şehri el-Hama. Onların gözünde hamam ve kaplıcalar günlük hayatın bir parçasıydı. Züheyr için Gırnata Sultanı'nın yıkandığı ünlü kaplıcayı ziyaret etmek çok özel bir şeydi. Hepsi ölmüşlerdi. Bütün erkek, kadın ve çocuklar öldürülmüştü, cesetleri şehir kapıları dışındaki köpeklere atılmıştı.

Kastilyalılar kan içinde yüzmüşlerdi ve kendi vakanüvislerine inanılırsa bundan büyük de zevk almışlardı. Gırnata krallığının tümü, hatta pek çok Hıristiyan keşiş, kıyımın korkunçluğu karşısında dehşete düşmüşlerdi. Köylüler ölenlere

dua etmek ve intikam andı içmek için camiye koşarlarken, köyden ağlama sesleri yükseliyordu. Züheyr o gün sadece birlikte oyun oynadığı kuzenlerini düşünmüştü. Kendi yaşında iki oğlanın ve üç ablalarının acımasızca öldürülmüş olması içini acı ve nefretle doldurmuştu. Ve babasının haberi verirkenki o ciddi yüzü: "Güzelim el-Hama'mızı yok ettiler. Gırnata'nın anahtarı artık Ferdinand ile İsabella'nın elinde. Bizim şehrimizi de çok geçmeden alacaklardır."

Züheyr zihninin en derinlerine inmiş, o eski sesleri duymaya başlamıştı. İbn Hasd, el-Hama'daki kıyım haberi duyulduğu zaman Gırnata'da gösterilen tepkiyi anlatıyordu. Züheyr, eski Sultan Ebul Hasan'ı gözlerinin önüne getirebiliyordu. Onu bir defa iki ya da üç yaşındayken görmüştü, fakat o güneş yanığı yara izli yüzü ve beyaz sakalı asla unutmamıştı. Bu adamın cesur ama çılgınca bir girişimle el-Zahara sınır şehrine saldırıp ele geçirmesi, Hıristiyanların el-Hama'ya misilleme yapmaları sonucunu doğurmuştu. Sultan askerleriyle şehri kurtarmaya koşmuşsa da çoktan iş işten geçmişti. Hıristiyan şövalyeleri Sultan'ı geri çekilmek zorunda bırakmışlardı. Sultan, Gırnata'ya çığırtkanlar yollamıştı; bunlardan önce gelen davulcuların ve tef çalanların gürültülü ama ciddi müziği, şehir halkını saraydan bir haberin yolda olduğu konusunda uyarmıştı. Halk sokakları doldurmuştu, ancak çığırtkan sadece bir tek cümle söylemişti:

"*Ay de mi el-Hama*. Yazık oldu el-Hama'ya."

O vahşeti hatırlamak Züheyr'in kanını kaynatmıştı; bu felaket için yazılmış bir halk ağıtını yüksek sesle okumaya başladı:

> Mağrip Sultanı geçerken Gırnata'dan,
> Bab el-İlbira'dan, ta Bab el-Ramla'ya kadar,
> ulaştırıldı haberler.
> El-Hama alınmıştı.
> *Ay de mi el-Hama!*

Mektupları ateşe attı Sultan,
öldürdü haberciyi;
ve saçını sakalını yoldu öfkesinden.
Katırından inip atına bindi;
Zacatin'i aşıp Elhamra'ya çıktı;
çaldırdı boruları ve gümüş borazanları;
Araplar tarlalarını sürerken
duysunlar diye.
Ay de mi el-Hama!

Dörder, beşer toplandı,
büyük bir kalabalık.
Yaşlı bir bilge konuştu
derininden uzun, beyaz sakalının:
"Bizi neden çağırdın, Sultanım?
Boruları ne söylüyorlar?"
"El-Hama'yı kaybettiğimizi,
duyun diye dostlarım.
Ay de mi el-Hama!"

"İyi olmuş, Sultanım.
bunu hak etmiştin iyi kralım;
Sen Gırnata'nın çiçekleri olan;
prensleri öldürdün;
ünlü Kurtuba'nın
dönmelerini aldın yerlerine,
ve Sultanım, böylece,
hak ettin bu büyük cezayı.
Kendinin ve krallığının,
ve çok yakında Gırnata'mızın sonu olacak bu.
Ay de mi el-Hama!"

Ağıt, Züheyr'e ölen kuzenlerini hatırlatıyordu. Kahkahaları kulaklarında çınlıyordu, fakat bu neşeli anılar fazla sür-

müyordu, onların parçalanmış bedenlerini görür gibi oluyor, ürperiyordu. Ve giderek çılgına dönüyor, büyük bir kırgınlık ve üzüntüyle atını daha da hızlı, daha hızlı koşması için mahmuzluyordu. Birden İbn Ferid'in kılıcını kınından çıkartmış olduğunu fark etti. Kılıcı başının üzerinde sallayarak, Mağribi süvarilerin başında, el-Hama'yı kurtarmak üzere at koşturduğunu hayal etmekteydi.

Züheyr olanca sesiyle, "La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah!" diye bağırdı. Birden sesi onlarca sesle yankılanınca şaşırdı. Atının dizginlerini çekti. Hayvan da, efendisi de kıpırdamadan beklediler. Kılıç kınına sokuldu. Züheyr önce nal seslerini duydu, ardından toz bulutunu gördü. Kim geliyor olabilirdi? Bir an gelenlerin sesini duyup kendisini tuzağa düşürmeye niyetlenen Hıristiyan şövalyeleri olduklarını düşündü. Krallıkta atını geçecek başka bir hayvan olmadığını biliyordu, fakat kaçmak korkaklık olurdu. Atlıların yaklaşmalarını bekleyip, karşılamak üzere öne çıktı. Gelen on dört kişinin sarıklı olduklarını ve sarıkların üzerinde birer hilâl taşıdıklarını görünce şaşırdı. Giyimlerinde bir gariplik vardı, ama bunun ne olduğunu çıkaramadan yaşı nedeniyle bu grubun reisi olması gereken kişinin, kendisine hitap ettiğini duydu.

"Selamünaleyküm, kardeş! Kimsin sen ve nereye gidiyorsun?"

"Adım Züheyr bin Ömer. El-Hudeyl köyünden gelip, Gırnata'ya gidiyorum. Ya Allah! Siz hepiniz Müminlersiniz. Atlarınızın kaldırdığı tozu ilk gördüğümde korkmuştum. Peki, sizler kimsiniz ve nereden gelip, nereye gidersiniz?"

Yabancı, "Demek sen İbn Ferid'in torununun oğlusun," dedi. "El-Zındık senin hakkında bize çok şey anlatmıştı, Züheyr el-Fahl."

Yabancı bir kahkaha atınca, öbürleri de ona katıldılar. Züheyr de kibarca gülümseyerek tek tek her birini inceledi. Kendisine garip gelen şeyi şimdi fark etmişti. Hepsinin sol

kulaklarında hilâl biçiminde gümüş bir küpe vardı. Züheyr korkusunu belli etmemeye çalıştıysa da, yüreği donup kalmıştı. Bu adamlar eşkıyaydılar ve kesesinde altın olduğunu anlarlarsa, sadece kendisini o yükten kurtarmakla kalmayıp, canını da alırlardı. Hıristiyanlara karşı savaşırken ölmeyi yeğlerdi Züheyr. Sorusunu tekrarladı.

"Hocam el-Zındık'ı tanıdığınızı söylüyorsunuz. Buna sevindim, ama hâlâ sizin kim olduğunuzu ve buralarda ne aradığınızı bilmiyorum."

"Biz bu geniş ve uzak ülke boyunca dolaşırız," dedi adam. "Gururumuzu bir yana bıraktık, artık derdimiz tasamız yoktur bizim. Akan seli durdururuz, en zorlu atı ehlileştiririz. Hiç soluk almadan bir testi şarabı içer, koyunu daha şişte dönerken yer, hocanın sakalını çekip, gönlümüzce şarkı söyleriz. Şerefimizi koruyup saklama ihtiyacının kısıtlaması olmadan yaşarız, çünkü yoktur şerefimiz. Hepimizin ortak bir adı vardır. Dört yüz yıl kadar önce Halep ile Şam arasında yaşayan kör şair el-Maari'nin adıdır bu. Gel, ekmeğimizle şarabımızı paylaş, o zaman başka şeyler de öğrenirsin. Haydi gel, Züheyr el-Fahl. Seni çok tutmayacağız."

Züheyr bu açıklamaya şaşırmış, fakat korkusu da geçmişti. Bunlar soğukkanlı katiller olamayacak kadar gariptiler. Başını sallayarak teklifi kabul ettiğini gösterdi ve adamlar atlarını çevirince, yanı başlarında yol almaya başladı. Birkaç mil sonra kayalara varmışlardı. Kayalar dikkatle kenara çekildi ve gizli bir geçidin girişini gizledikleri anlaşıldı. Geçitten geçerek başka bir yola girdiler. On dakika sonra silahlı bir kamptaydılar. Burası bir dere boyunca, strateji gözeterek yerleştirilmiş çadırlardan oluşan bir köydü. On, on beş kadın ve onların yarısı kadar küçük çocuk çadırlardan birinin önünde oturuyorlardı. Kadınlar buğday öğütüyorlar, çocuklar taşlarla bir oyun oynuyorlardı.

Çetenin reisi kendini Ebu Zaid el-Maari diye tanıştırarak Züheyr'i çadırına davet etti. Çadırın içi, üzerine bir iki minder

atılmış bir halı dışında çok sadeydi. Onlar otururken genç bir kadın bir testi şarap, iki küçük somun kara ekmek ve bir tabak içinde salatalık, domates, turp ve soğan getirdi. Bunları iki adamın önüne koyup çıktı, ama çok geçmeden bir tas da zeytinyağı getirdi. Ebu Zaid kadını Züheyr'le tanıştırdı.

"Kızım Fatma."

Züheyr genç kadının rahatlığına şaşırmıştı. "Bizimle yemez miydiniz?" diye sordu.

"Yemek yedikten sonra öbürleriyle birlikte size katılacağız," diyen Fatma, Ebu Zaid'e baktı. "Fakat şimdi babamın sizinle yalnız konuşmak istediğini sanıyorum."

Kızı çadırdan çıkınca Ebu Zaid el-Maari, "Bak, genç dostum," diye söze başladı. "Bizi karşılaştıran kader değil, el-Zındık'tır. Gördüğün gibi bizler zenginlerden çalabildiklerimizle yaşayan insanlarız. Büyük el-Maari'nin öğretilerine uyarak Müslüman, Hıristiyan ya da Yahudi ayrımı yapmayız. Zenginlik bir dinin tekelinde değildir. Lütfen, korkma bizden. Sol kulaklarımızdaki gümüş hilâli gördüğünde, gözlerindeki korkuyu fark ettim. Altınlarının güvencede olup olmadığını düşündün, değil mi?"

Ekmeği zeytinyağına bandıran Züheyr, "Doğrusunu istersen, daha çok canım için korkmuştum," dedi.

"Öyle kaygılanmakta haklıydın elbette. Sana dediğim gibi, Gırnata'ya çılgın bir iş için gitmekte olduğunu bana, dağdaki o mağarada yaşayan adam söyledi. Benden sana engel olmaya çalışmamı rica etti. Ya seni babaevine dönmeye ya da bizim çetemize katılmaya ikna edecektim. Biz bu bölgeyi terk edip bizim gibi başkalarının da bulunduğu el-Pujarras'a gitmeyi düşünüyoruz. Orada doğru zamanı bekleyip savaşa katılacağız."

Züheyr mayalandırılmış hurma suyunu içerken, "Bugünlerde yeni dost edinmek, eski düşmanları elde tutmaktan daha güç," dedi. "Bu nazik teklifinizi kabul edip etmeme kararını vermeden iyice düşüneceğim."

Eşkıya reisi güldü, tam bir cevap verecekti ki, kızı, elinde kahve dolu toprak bir testi ve ardında beş erkek kardeşinin üçü olduğu halde içeri girdi. Kakuleyle birlikte taze kaynatılmış kahvenin kokusu çadırı doldurunca, Züheyr, sadece bir saat önce ayrıldığı evini hatırladı. Yeni gelenler bağdaş kurup oturdular, Fatma kahveleri dağıttı.

Ebu Zaid toplananlara, "Genç dostumuzun saflarımıza katılmak istediğini sanmıyorum," dedi. "O bir caballero'dur, şövalyelik kurallarına inanan biri. Haklı mıyım?"

Züheyr kimliğinin böylesine çabuk anlaşılmasından utanmıştı.

"Nasıl böyle konuşabilirsin, Ebu Zaid el-Maari? Sana daha az önce, karar vermeden düşüneceğimi söylemedim mi?"

"Babam insanları iyi tanır," diye atıldı Fatma. "Sezgileri ona sizin fazladan bir taşla satranç oynayan biri olup olmadığınızı hemen söyler. Sizin böyle biri olmadığınızı ben bile anladım."

"Öyle mi olmam gerekirdi?" diye sordu Züheyr.

"Karaciğer için iyi olan, genelde dalak için zararlıdır," dedi kadın.

Yaşı on sekizden fazla olmayan kardeşi, Fatma'nın aşırı diplomatik olduğunu düşünüyordu.

"Babam bize insanların madenler gibi olduklarını öğretti. Altın, gümüş ya da bakır."

"Evet, bu doğru," diye gürledi Ebu Zaid. "Fakat bir şövalye, kendi bakış açısına göre gayet haklı olarak, kendisinin altın, bir eşkıyanınsa bakır olduğunu düşünebilir. Madenlerin değerlerini konuştuğumuza göre, el-Hudeyl'den gelen genç konuğumuza bir noktayı daha belirteyim. Demiri sadece demirin kestiğinde hemfikir miyiz?"

Tartışmanın yeni bir yöne gitmesinden memnun olan Züheyr, "Elbette!" dedi. "Başka nasıl olabilir ki?"

"Züheyr el-Fahl, eğer bu konuda anlaşıyorsak, nasıl olur da benim Gırnata'yı işgal edenlere karşı savaş hakkındaki düşünceme karşı çıkabilirsin? Bizim Sultan'ımız samandan, Ximenes de Cisneros ise demirdendi. Kazanmak istiyorsak, onlardan ders almalıyız. El Zındık'ın iş işten geçti diye düşündüğünü biliyorum, ancak yanılıyor olabilir. Eğer bizim sefil hükümdarlarımız Ebulula el-Maari'nin öğretilerini anlamış olsalardı, Endülüs çok uzun zaman önce kurtulurdu. Bu, onları kendilerine güvenen, kendilerine yeten insanlar yapardı, oysa onlar yardım istemek için Kuzey Afrikalılara haber üstüne haber yağdırmayı yeğlediler."

"Kuzey Afrikalılar bizi Hıristiyanlardan birçok kere kurtardılar, değil mi?"

"Doğru. Fakat inşa ettiğimiz şeyin temellerini yok ederek. Aslanın ceylanı, kaplanın pençelerinden kurtarması gibi kurtardılar bizi. Onların sözünü ettiği İslamiyet, Hıristiyanlık'tan ne daha iyiydi, ne de daha kötü.

Hocalarımız sendeliyor, Hıristiyanlar yoldan çıktı
Yahudiler şaşkın. Mağripliler yanlış yola sapmışlar.
Sadece iki türdür insanlar:
Aydın uşaklar ve dindar budalalar.

"El-Maari mi?" diye sordu Züheyr.

Hep birden başlarını salladılar.

Züheyr, "El-Zındık gibi konuşuyorsun," dedi. "Cehaletimi mazur gör, fakat ben onun eserlerini okumuş değilim."

Ebu Zaid gerçekten şaşırmıştı. "Seni eğiten el-Zındık değil miydi?"

"Oydu, fakat bana bir kere bile el-Maari'nin bir kitabını vermiş değildir. Sadece şiirlerini okurdu, ki onların da senin bu hurma şarabından daha başdöndürücü olduğunu itiraf etmeliyim. Sen onun soyundan mısın yoksa?"

Fatma, "El-Maari ölmeden önce mezarına şu dizenin yazılmasını vasiyet etmişti," dedi:

Bu yanlışı bana yapan babamdı,
Ama ben kimseye yanlış yapmadım.

"Dünyanın durumu onu öylesine mutsuzluğa sürüklemişti ki, çocuk sahibi olmanın akıllıca bir şey olmayacağına inanırdı. İnsanlar kendi kendilerini iyileştiremiyorlardı. İşte o yüzden, biz onun çocuklarıymışız gibi davranmaya karar verdik; sadece onun öğretileriyle yaşıyoruz."

Züheyr'in kafası iyice karışmıştı. O ana değin seçtiği yolun bir Müslüman cengâveri için tek şerefli yol olduğundan emindi, oysa bu eşkıyalar ve onlara hükmeden filozof, kafasına bir şüphe tohumu ekmeyi başarmışlardı. Ebu Zaid el-Maari ile adamları, ortak ataları olarak seçtikleri, özgür düşünceli şair ve filozofun büyüklüğünü anlatırlarken, o sadece yarım kulakla dinliyordu.

Kafası karmakarışıktı. Kendini bir uçurumun eşiğinde hissediyor ve dengesini kaybetmekten korkuyordu. İçinde el-Hudeyl'e geri dönmek için dayanılmaz bir istek belirmişti. Belki de hurma şarabı başına vurmuştu. Belki de bir iki fincan kahve ve ardından Gırnata'da, hamamda geçirilecek bir iki saat, her şeyi yeniden berrak görmesini sağlayabilirdi. Bunu asla bilemeyeceğiz, çünkü Züheyr, kendini serseme çeviren bu entelektüel sisin ortasından onların Kuran'la alay ettiklerini duydu ki, bu asla kabul edemeyeceği bir şeydi. Birden kanı beynine sıçradı. Belki de söylenenleri yanlış anlamıştı. Ebu Zaid'den az önceki sözlerini tekrarlamasını istedi.

"Din nedir?
Kimsenin görmemesi için gizlenen bir bâkire;
Düğün armağanlarının ve çeyizinin değeri âşığını şaşkına çevirir.

Kürsüden duyduğum o iyi öğretilerden,
Birini bile kabul etmiş değil yüreğim."

"Hayır! Hayır!" diye çaresizlik içinde bağırdı Züheyr. "Şiirini demedim. Bunu daha önce de duydum. Sen, Kuran'dan söz etmiştin, değil mi?"

Fatma gencin gözlerinin içine baktı.

"Evet," dedi. "Söz etmiştim. Fakat bazen, her zaman değil. Ebulula el-Maari, Kuran'ın gerçekten Allah'ın sözü olup olmadığından kuşkulanmaktan kendini alamazdı. Yine de Kuran'ın diziliş biçimini gerçekten severdi. Bir gün oturup kendisi bir tane yazdı, adını da *el-Fusul va'l-Hayat* koydu."

"Dine küfür bu!" diye kükredi Züheyr.

"Fakihler sapkınlık diye nitelemişlerdi," diye, sakin bir sesle anlattı Ebu Zaid. "Kutsal kitapla alay eden bir taklitti sadece. Oysa büyük hocamızın dostları bile, onun Kuran'dan her bakımdan aşağı olduğunu ilan etmişlerdi."

Fatma, "Bu iddiaya karşı hocamız, Kuran'ın aksine kendi eserinin dört yüzyıldan fazla bir süredir hafızalara kazınmış, dua edenlerin dilleri tarafından cilalanmış olmadığını söyledi," diye devam etti.

Hocanın hazinesinin bu mücevheri, kahkahalar ve alkışlarla karşılandı. Ebu Zaid, Züheyr'in yüzündeki kasvetli ve ciddi ifadeden rahatsız olarak harareti biraz düşürmeye karar verdi.

"Sapkınlıkla suçlandığında gözlerini, kendini suçlayanın gözlerine dikerek şunları söyledi:

Yükseltirim sesimi, saçma yalanlar söylemek için,
Ve güçlükle duyulur sesim, gerçeği söylerken."

"Ebu Zaid, sen bizim dinimize inanıyor musun?" diye sordu Züheyr.

"Bütün dinler karanlık bir labirenttir. İnsanlar alışkanlıktan dindar olurlar. İnandıklarının gerçek olup olmadığını

sormak için asla durmazlar. İlahi vahiy zihnimize nakşedilmiştir. Ne de olsa söylenceler uydurup, bunlara din diyenler eski insanlardı. Musa, İsa ve bizim peygamberimiz, sıkıntılı zamanlarda halklarının büyük önderleriydi. Daha ötesine inanmıyorum."

Züheyr'e ne yapacağına karar verdirten, bu konuşma oldu. Bu insanlar dinsiz eşkıyalardı. Eğer kendileri inançsızlarsa, Gırnata'yı Hıristiyanlardan nasıl temizleyebilirlerdi? Ebu Zaid'in aklından geçenleri okumuş gibi konuşması, Züheyr'i yine sinirlendirdi.

"Bizim gibi insanların Hıristiyanları nasıl yeneceğini merak ediyorsun, fakat önce kendine dinin en ateşli savunucularının bu işi nasıl başaramadıklarını bir kere daha sor."

"Daha fazla tartışmayacağım," dedi Züheyr. "Ben kararımı verdim. Şimdi sizden ayrılıp, Gırnata'da beni bekleyen arkadaşlarımın yanına gideceğim."

Züheyr kalkıp kılıcını aldı. Fatma ile diğerleri ardından buz gibi havaya çıktılar. Epey zaman geçmişti, Züheyr güneş batmadan gideceği yere varmak istiyordu.

Genç adamı kucaklayan Ebu Zaid, "Yolun açık olsun, Züheyr bin Ömer," dedi. "Unutma, eğer fikir değiştirir ve bize katılmak istersen, el-Pujarras'daki el-Basit köyüne gel. Önüne çıkan ilk kişiye beni sor, bir gün içinde hemen yanına gelirim. Allah seni korusun."

Züheyr atına bindi, sağ elini alnına götürerek selam verdi; birkaç dakika sonra yine Gırnata yoluna çıktı. Sapkınlardan ve hırsızlardan uzak, yine tek başına kaldığına seviniyordu. Bu deneyimden zevk almıştı; fakat kendini tıpkı Umayma'yla birlikte olduktan sonraki gibi kirli hissediyordu. İçini temizlemek üzere derin bir soluk alarak, temiz dağ havasını ciğerlerine doldurdu.

Bir tepeye varınca uzaktan şehri gördü. Eski günlerde babasıyla birlikte saraya giderlerken burada durup manzaranın

keyfini çıkarırlardı. Babası çoğunlukla eski Sultan Ebul Hasan zamanından kalma bir hikâye anlatırdı. Sonra çocukça bir keyifle tepeden aşağı yarışırlardı. Fakat şehir kapılarına gelince yine ciddiyetlerini takınırlardı. Züheyr de bir an atını dörtnala sürmeyi düşündü, ancak sağduyusu galip geldi. Şehrin bütün kapılarına Hıristiyan askerleri yerleştirilmişti. Beyninin izin verdiği oranda sakin davranmak zorundaydı. Şehir kapılarına varınca, İbn Davud'un eşkıyalarla o garip karşılaşmasına ne diyeceğini düşündü. İbn Davud her şeyi biliyordu, bakalım el-Maari'nin adını da duymuş muydu?

Hıristiyan nöbetçiler kendilerine doğru gelen gence baktılar. Giysilerinin kalitesinden ve başındaki ipekli sarıktan onun bir soylu olduğunu anlamışlardı: Şehre sevgilisini ziyarete gelmiş bir Mağribi cengâveriydi belki de. Kılıcını açıkta taşıdığına göre cinayet işlemeye gelmiş bir cani olamazdı. Züheyr incelenmekte olduğunu fark edince, atını daha da yavaşlattı, ama askerler kendisini durdurmadılar bile. O da onları gördüğünü babasından miras aldığı bir hareketle, çenesini hafifçe eğerek belirtti. Askerler gülümseyerek geçmesini işaret ettiler.

Züheyr şehre girdiğinde yine sakinleşmişti. Sapkınlarla birkaç saat önceki o beklenmedik karşılaşma, daha şimdiden garip bir düş gibi geliyordu. Eski günlerde, hatta bir ay öncesine kadar, Züheyr doğruca amcası İbn Hişam'ın evine giderdi, oysa bugün bu akla bile getirilmeyecek bir şeydi. İbn Hişam'ın adının artık, Pedro el-Gırnata olmasından değildi bu; Züheyr amcasının ailesini tehlikeye atmak istemiyordu.

On, on beş arkadaşı Gırnata'ya bir gün önce varmışlardı, şehirde arkadaşları ya da akrabaları olmayanlar, Funduk'ta odalarına yerleşmişlerdi. Dost ve akraba dolu, çok iyi tanıdığı bu şehirde bir handa kalmak, Züheyr'e gerçekdışı geliyordu. Ancak böyle yaparak, dikkatini başarmak istediği şeye daha çok verebilecekti. Burada kaldığı her an yapması gere-

ken işleri hatırlamak istiyordu. Züheyr hayalinde, gelecekte, kendini bu yeni kurulmakta olan devlete karşı gerçek müminlerin yapacağı bir saldırının bayraktarı olarak görmekteydi. O dişi şeytan İsabella ile zampara Ferdinand'a karşı. İblis Ximenes'e karşı. Hepsine karşı.

Arkadaşları o akşam Züheyr'e geldiler. Hanın en iyi odalarından biri verilmişti gence. Tavandan olağanüstü bir incelikle işlenmiş altı kollu bir şamdan sarkıyor, odanın ortasında çini bir mangalda kömür ateşi yanıyordu. Bir köşede üzeri yeşil ve mor örtüyle kaplı rahat bir yatak vardı. Sekiz genç, odanın öteki köşesini kaplayan büyük bir seccadenin üstünde oturuyorlardı.

Züheyr hepsini iyi tanırdı. Birlikte büyümüşlerdi. Altın tüccarı İbn Mansur'un iki oğlu, bitkisel ilaçlar satan Muhammed bin Basit'in oğlu, komutanın Yahudi doktorunun en küçük oğlu ve Gırnata'ya bir gün önce el-Hudeyl'den gelmiş üç delikanlı. Fetih, bu gençlerin hayatlarında bir değişiklik yapmamıştı. Piskopos şapkalı, kara yürekli adamın gelişine değin kayıtsız hayatlarını sürdürmüşlerdi. Ximenes de Cisneros onları hayatlarında ilk kez düşünmeye zorlamıştı. En azından bunun için ona minnettar olmalıydılar. Ancak Piskopos hayat biçimlerini bütünüyle tehdit ediyordu. Bu yüzden de Ximenes'den nefret etmekteydiler.

Hiçbiri gizli bir plana dahil olmaya hazır değildi bu gençlerin. Züheyr'in odasına ilk girdiklerinde hepsi de gergin ve sıkıntılıydılar. Yüzleri asıktı. Züheyr onların durumunu görünce havayı yumuşatıcı bir dedikodu başlatarak içlerini rahatlatmaya çalıştı. Başkalarının özel hayatlarını bir süre didik didik ettikten sonra hepsi de neşelenmişler, biraz olsun eski hallerine dönmüşlerdi.

Çevresindeki hararetli konuşmalara tek katılmayan İbn Emin'di. Konuşulanları dinlemiyordu bile. O sadece önlerinde yatan dehşeti düşünebiliyordu, konuşmaya başladığında sesinde öfke vardı.

"Bizimle işleri bittiğinde bize ne ağlayacak göz ne de çığlık atacak ağız bırakacaklar. Komutan'a kalsa bizi pek rahatsız etmez. Bütün sorun o papazda."

Bunun ardından şikayetler dökülmeye başladı. Şehirde Kaştalla'dan gelen Engizitörler görülmüştü. Din değiştirmelerin gerçek olup olmadığı soruşturuluyordu. Dönmelerin evleri önüne dikilen casuslar, onların cuma günleri işe gidip gitmediklerini, ne kadar sıklıkla yıkandıklarını, yeni doğan çocukların sünnet edilip edilmediklerini kontrol ediyorlardı. Askerler yer yer Müslüman kadınlarına hakaret etmişler, hatta tacizde bulunmuşlardı.

İbn Basit, "Bu lanet papaz şehrimize geldiğinden beri Mağribilerin ve Yahudilerin ellerindeki mal mülkün sayımı yapılıyor," dedi. "Din değiştirmediğimiz takdirde her şeyimizi alacakları kesin."

"Babam, din değiştirsek bile malımızı çalmanın başka yollarını bulacaklarını söylüyor." Konuşan, altın tüccarının iki oğlundan büyüğü olan Salman bin Muhammed'di. "Yahudilere neler yaptıklarına baksanıza."

İbn Emin, "Kendilerine Papa diyen o Roma'daki kan emiciler ceplerini doldurmak için Meryem Ana'yı bile satarlar," diye söze karıştı. "İspanyol Kilisesi sadece Kutsal Pederi'nin yolundan gidiyor."

"Olan bize oluyor," dedi İbn Basit.

Züheyr, Gırnata'nın düşmesinden bu yana gerek Gırnata'da gerekse el-Hudeyl'de bu tür konuşmalara tanıklık etmiş, hep sessiz kalmıştı. Genelde babası, amcası ya da bir köy büyüğü, tartışmalara çok iyi zamanlanmış müdahalelerle yön verirdi. Züheyr yorgundu. Rüzgâr pancurların arasından girmeye başlamıştı, bir süre sonra mangalda kömür kalmayacaktı. Funduk hizmetkârları yatmışlardı. Kendisi de uyumak istiyordu, fakat eğer araya girip o gece bazı kararların alınmasına öncülük etmediği takdirde, bu tartışmaların sabaha kadar devam edeceğini de biliyordu.

"Dostlarım, gördüğünüz gibi bizler anlaşılması güç insanlar değiliz. Aramızda kırsal kesimde, malikânelerde yaşamış olanlarımızın, yüzyıllar boyunca şehir hayatından çok farklı bir dünyanın kozası içinde kapalı kaldığımız doğrudur. Burada sizin hayatlarınız çarşı çevresinde dönmektedir. Bizim anılarımız ve umutlarımız ise hep toprakla ve toprak üzerinde çalışanlarla ilişkilidir. Genellikle biz köylüleri mutlu eden şeyleri, sizler hiç umursamazsınız bile. Biz yüzyıllardır bu toprakları ekip biçtik. Kurtuba, İşbiliye ve Gırnata'yı besleyen bizleriz. Bu da şehirlerin toprağını zenginleştirdi. Hıristiyanların yakabilecekleri, ancak asla yarışamayacakları bir kültür gelişti. Kapıları açtık ve bizim şehirlerimizin ışığı bu kıtanın tümünü aydınlattı. Şimdi bunların hepsini elimizden almak istiyorlar. Huzur içinde yaşayacağımız birkaç küçük bölgeye bile izin verecek kadar değerli görmüyorlar bizi. Bizi burada biraraya getiren, işte bu gerçektir. Şehir ve köy aynı şekilde ölecektir. Sizin tüccarlarınız ve meslek adamlarınız, bizim köylülerimiz ve dokumacılarımız hep birlikte yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar artık."

Öbürleri el-Fahl'ın tanınmayacak kadar olgunlaştığını hissetmişler, şaşkınlıkla gence bakıyorlardı. Züheyr, onların gözlerinde yeni fark ettiği bir saygının yansıdığını görüyordu. İki yıl önce böyle konuşmuş olsa içlerinden biri kahkahayı basar, kendisine böyle ulvi düşüncelerin daha aktif hareketlerle aşılabileceği erkekler genelevine gitmesini tavsiye ederdi. Fakat bugün değil. Züheyr'in rol yapmadığını görüyorlardı. Hepsinde benzer bir dönüşüm meydana getiren değişikliklerin ne olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Ancak onun el-Maari çetesiyle o garip buluşmasını, zihnini keskinleştiren, duyularını alarma geçiren Endülüs trajedisini bilmelerine imkân yoktu. Züheyr, planını açıklama vaktinin geldiğine karar verdi.

"Köyümüzde uzun tartışmalar yaptık. Şu anda bu şehirde el-Hudeyl'den yirmi gönüllü var. Sayımız az olabilir, fakat hepimiz fedakârlığa hazırız. Yapılması gereken ilk iş Hı-

ristiyanlarla silahlı çatışmaya girecek üç dört yüz cengâverlik bir güç yaratmaktır. Hıristiyanlar her gün Bab el-Ramla'da düelloya davet edilecektir. Bu çatışmaları gören halk heyecana gelecek, kısa süre sonra da onlar şehre takviye güç göndermeden önce bir ayaklanma başlayacaktır. Sultanımızın kaçındığı savaşa biz girişeceğiz."

İbn Basit, bu planı reddetmekte çok açık sözlü davrandı.

"Züheyr bin Ömer, bu gece beni iki defa şaşırttın. Önce zekânla, sonra da budalalığınla. Hıristiyanların bizi tümden yok etmek istedikleri görüşüne katılıyorum, oysa sen onların işlerini kolaylaştırmak istiyorsun. Hepimizin onların oyununu oynamamızı istiyorsun. Şövalyelik geçmişte kalmıştır; eğer gerçekten vardıysa ve vakanüvislerin uydurması değildiyse. Onları yensek bile, ki bizim heyecanımızın onların kasaplıktaki ustalıklarıyla boy ölçüşebileceğini hiç sanmam, bu yine de bir şeyi değiştirmeyecektir. Bizim tek umudumuz adamlarımızı şehirden çıkartıp, el-Pujarras'a götürmektir. Oradan Balansiya ve öbür şehirlerdeki müminlerle bağlantı kurup, bütün yarımadada aynı anda başlayacak bir ayaklanma tasarlamalıyız. İstanbul'daki Sultan'ın beklediği işaret budur. Kardeşlerimiz yardımımıza koşacaklardır."

Züheyr destek için çevresine bakındıysa da ona arka çıkan olmadı. Ardından sözü İbn Emin aldı.

"İbn Basit ve eski dostum Züheyr'in ikisi de hayaller dünyasında yaşıyorlar. Basit'in hayali belki daha gerçekçi, ancak bizim gerçeklerimizden aynı derecede uzak. Benim çok basit bir önerim olacak. Yılanın başını keselim. Önerdiğim çok karmaşık değil, yapması kolay. Ximenes de Cisneros'u kaçırıp öldürelim ve kellesini şehir duvarlarında teşhir edelim. Onun askerlerce korunduğunu biliyorum, ama bunların sayısı çok olmadığı gibi, sürpriz faktörü de bizden yana."

Züheyr ciddi bir sesle, "Bize yakışmayan bir hareket," dedi.

"Ben bu fikirden hoşlandım," dedi İbn Basit. "Bir büyük faydası var. Bu işi kendimiz yapabiliriz. Önümüzdeki birkaç gün içinde planımızı dikkatle hazırlayalım, zaman ve yöntem konusunda anlaşmak üzere yine buluşalım."

İbn Emin'in önerisi geceyi hareketlendirmişti. Herkes büyük bir tutkuyla konuşmaya başladı. Züheyr gelecek üzerinde durdu ve Gırnata'nın eski mahallesinde, el-Hama'da olanların tekrarlanabileceği uyarısında bulundu. Bir zafer fikrine, Dominikenler arasında destek bulma fikrine veda edebilirlerdi. Cisneros öldürülürse şehit olacaktı. Roma onu azizleştirecekti. İsabella özel papazının intikamını bir kan banyosuyla alacaktı, el-Hama bunun yanında hiç kalacaktı. Züheyr iddialarının entelektüel sağlamlığına rağmen tümüyle tek başına kalmış olduğunu görüyordu. El-Hudeyl'den gelenler bile, Cisneros'u öldürme planının basitliğinden etkilenmişlerdi. Züheyr, bu heyecan gösterisi karşısında yenilgiyi kabul etti. Şövalyeliğin bütün ilkelerini çiğneyen bir cinayete karışamazdı, ancak onları engellemeye de çalışmayacaktı.

İbn Basit, "Sen çok mağrur ve çok alıngansın," dedi. "Eski günler asla geri gelmeyecek. Sen gömleklerinin gülsuyuyla yıkanıp, lavantayla kurutulmasına alışmışsın. Allah'ın irademizi sınamak üzere gönderdiği bu hayvanların kafalarını kopartmadığımız takdirde her şey kana bulanacak diyorum sana."

Arkadaşları gittikten sonra Züheyr yıkanıp yattı ama uyuyamadı. Yine kuşkular içinde kıvranıyordu. Belki de en iyisi şehirden gitmek ve kaderini el-Maari'lerle paylaşmaktı. Ya da eve dönüp babasını hepsini tehdit eden felaket konusunda uyarabilirdi. Yoksa, ki bunu düşününce çok sarsılmıştı, Kurtuba'ya gidip, Miguel Amcası'ndan kendisini vaftiz etmesini mi isteseydi?

ON

"Kabul edebileceğim tek gerçek soyluluk, yeteneğin ihsan ettiğidir. Dünyada en kötü şey cehalettir. O kadar saygı gösterdiğin hocalar, cehaletin bir kadını cennete götüren pasaport olduğunu söylerler. Bense Yaradan'ın beni cehenneme göndermesini tercih ederim."

Hind, o sevecen, alaycı ses tonu sinirine dokunmaya başlayan müstakbel âşığıyla ateşli bir tartışmanın ortasındaydı. İbn Davud kıza işkence etmekten zevk alıyordu. El Ezher Üniversitesi'nden bağnaz bir âlim pozunda konuşmaya başlamış, geçerli olan ilahiyat anlayışı ve özellikle de kadın müminlerin görevlerine, yükümlülüklerine ilişkin hükümlerini savunmuştu.

Aslında duymak istediği, Hind'in cenneti tutkuyla reddetmesiydi. Kız öfkeli gözlerle kendisine bakarken, o ateşli Hudeyl kanı yüzüne çıkmıştı. Öfkesinde muhteşemdi. İbn Davud onun gücünü ilk kez hissediyordu. Elini tutup öpmeye başladı. Bu ilk duygu gösterisi Hind'i hem heyecanlandırmış, hem çok hoşuna gitmişti; ancak nar bahçesinde yalnız değillerdi.

İbn Davud'un bu cüreti, üç hizmetçi kızın bekledikleri çalılıkların arkasından öksürmelerine sebep olmuştu. Hind kızların orada olduğunu biliyordu.

"Haydi bakalım, hepiniz gidip biraz dolaşın," dedi. "Bu saçmalığa boyun eğeceğimi mi sanıyorsunuz? Sevgililerinizin bacakları arasında büyüyen o hurma ağacını ilk gördüğünüzde neler olduğunu bilmiyor muyum? Hepiniz aç ağaçkakanlara dönüşüveriyorsunuz. Haydi, şimdi gidin ve ben çağırıncaya kadar da dönmeyin. Anlaşıldı mı?"

"Başüstüne, Hind Hanım," dedi Umayma. "Ama Zübeyde Hanım bize..."

"Zübeyde Hanım'a ağabeyimin sizlere bir köpek gibi bindiğini de söylediniz mi?"

Hind'in bu cesur tavrı konuyu çözümlemişti. Bu sorunun cevabı Umayma'nın arkadaşlarının kahkahalarına sebep olmuştu. Yabancının önünde daha fazla açık vermek istemeyen hizmetçiler, hızla oradan uzaklaştılar. O ana kadar görevleri Hind'in namusunun bekçileri olmak, şerefini korumaktı. Bundan sonra kendilerine daha uygun olan role bürünüp, bu kez genç hanımlarının suç ortakları olarak, kimse tarafından rahatsız edilmemesi için gözcülüğe başladılar.

Hiçbiri Yezid'in yakınlarda olduğunu bilmiyordu. İbn Davud'un eve gelişinden hemen sonra Yezid, ablası tarafından terk edildiği izlenimine kapılmıştı. Bunun sebebini de hissetmiş, yeni geleni sadece bir çocuğun başarabileceği bir acımasızlıkla küçümsemeye başlamıştı. Kahireli bu yabancıya karşı mantıksız, ama derin bir nefret duyuyordu artık.

Yezid, ilk başta İbn Davud'un eski dünya hakkındaki hikâyeleriyle büyülenmişti. Öğrenmek için büyük heves göstermiş, Kahire ve Şam'daki hayat hakkında pek çok şeyi bilmek istemiş; Endülüs'le, Hazreti Peygamber'in doğduğu topraklarda konuşulan Arapçanın bazı sözcükleri arasındaki telaffuz ve anlam farklılıkları karşısında şaşırmıştı.

Çocuğun bu bilgiye susamışlığı İbn Davud'u da heyecanlandırmıştı. O güne değin olduğu gibi kabul edilen gerçekleri anlatabilmek üzere kafa yormaya başlamıştı. Ancak Yezid, Hind'in İbn Davud'un önünde yüzünün kızardığına, gözlerini kaçırdığına ve aşırı bir utangaçlık gösterisine de girdiğine dikkat etmişti. Yezid bunun sebebinin Kahireli olduğunu anlayınca, İbn Davud'un derslerine gitmemeye, gitmek zorunda kaldığında da hoşnutsuzluğunu gizleyip, canı sıkılmış gibi davranmaya başlamıştı.

Artık İbn Davud'a soru da sormuyordu. Öğretmen kendisine bir soru sorduğunda Yezid ya sessiz kalıyor, ya da tek heceli cevaplar veriyordu. Onunla satranç oynamaktan bile vazgeçmişti. İbn Davud oyunu yeni öğrenip öğrencisini bir kere bile yenemediğinden, bu Yezid için büyük bir fedakârlık olmuştu.

Hind, kendisinden bu davranışlarını açıklamasını istediğinde, Yezid sabırsızlıkla içini çekmiş ve öğretmene karşı tavırlarında bir anormallik olduğunu sanmadığını buz gibi bir sesle söylemişti. Ablası bu duruma sıkılmıştı ve aralarındaki gerilim artmıştı. Yezid söz konusu olunca aşırı hassaslaşan Hind'in gözleri, İbn Davud'a olan aşkıyla körelmişti. Bundan en çok acı çeken de Yezid'di. Küçük çocuğunun yüzündeki mutsuzluğu gören Zübeyde, bunun sebebini çok iyi anlıyordu. Hind'in evlilik konusunu bir an önce çözümlemeye, bu konu hakkında Yezid'le konuşmayı o zamana kadar ertelemeye karar vermişti.

Gözetlendiklerinin farkında olmayan Hind ile Davud, önemli kararların alınma aşamasına gelmişlerdi. Gencin eli kızın gömleğinin altına girip göğüslerini okşadı ve hemen geri çekildi.

Hind'e tutkudan boğulacakmış gibi gelen bir sesle, "İnce bir dalda iki dolunay," dedi.

Hind'in ondan geri kalmaya niyeti yoktu. İbn Davud'un belinden, ipekli şalvarının aşağılarına giden yolu buldu. İpekli kumaşın altından erkekliğini hissederek baldırlarını okşamaya başladı. "Kum tepeleri gibi yumuşak, ama hurma ağacı nerede?" diye fısıldayarak hurmaları hafifçe sıvazladı, genç adamın organının dikildiğini hissetti.

Biraz daha ileri gidecek olurlarsa gerdek gecesinin gereklerini kuşkusuz o anda yerine getireceklerdi. Hind, 'Şimdi kesersek, ihtirasımızın tatmin edilmesine kadar geçecek zaman hayatı katlanılmaz yapacak,' diye düşündü. Durmak istemiyordu. Utanmayı falan bir yana bırakmıştı. Bütün varlığıyla bu erkekle sevişmek istiyordu. Hizmetçi kızların ve Gırnata ve İşbiliye'de kıkır kıkır gülen kuzenlerinin o bitmek tükenmek bilmeyen tariflerinden öylesine zevk almıştı ki, artık gerçeğini tatmak istiyordu.

Ancak bunu fark eden İbn Davud hemen geriledi. Ellerini kızın göğüslerinden çekip, kızın elini şalvarının içinden çıkardı.

"Neden?" diye boğuk bir sesle sordu Hind.

"Ben senin babanın konuğuyum, Hind!" İbn Davud'un sesinde teslimiyet ve duygusuzluk vardı. "Yarın kendisinden seni isteyeceğim. Başka türlüsü şerefsizlik olur."

Hind ihtirasının kaybolmakta olduğunu hissetti.

"Tam bir şeyin eşiğinde olduğumu hissetmiştim. Basit bir zevkten başka bir şey. Tarif edilemeyecek kadar saf bir şey. Şimdi kendimi umutsuzluğun eşiğinde hissediyorum. Senin hakkında yanılmışım sanırım."

Bunu bir güvence seli izledi. İbn Davud'un ölmez aşkının ilanı. Kızın zekâsına duyduğu saygı. Onun gibi bir kadına rastlamış değildi; bütün bunları söylerken kızın ayak parmaklarını tek tek öpüyor, her birine ayrı sevgi sözcükleri mırıldanıyordu.

Hind konuşmuyordu. Sessizliği, söyleyebileceği her şeyden daha fazlasını ifade ediyordu; gerçek şuydu ki, erkek kızı geçici olarak kaybetmiş, ama sonra yine kazanmıştı. Ancak Hind'in erkek hakkında yanıldığına dair duygusu, erkeğin de belli ettiği gibi pek o kadar da yanlış değildi.

İbn Davud daha önce bir kadınla olmuş değildi. Sevişmelerini yarıda kesmesinin sebebi, evdeki konumuyla ancak kısmen açıklanabilirdi. Hind'in kendisini öylesine ateşlemeyi başarmasına çok şaşırmıştı, ama geri çekilmesinin gerçek sebebi bilinmeyenden duyduğu korkuydu.

İbn Davud'un hayatında o ana kadar bir tek büyük tutku olmuştu; Kahire'deki bir arkadaşına duyduğu tutku. Mansur, İskenderiye liman şehrinden, geçmişi epey eskilere dayanan zengin bir ailenin oğluydu. Aralarında Güney Hindistan'da Cochin'in de olduğu o kadar çok yere gitmişti ki, anlattığı hikâyelerle İbn Davud'u büyülerdi. Buna ikisinin de iyi şiire ve flüte olan düşkünlükleri, ikisinin de yakışıklı ve zeki olmaları eklenince, aralarındaki arkadaşlığın gelişmesi kaçınılmaz olmuştu. İki erkek üç yıl birbirlerine çok yakın yaşamışlar, el-Ezher camiine bakan bir riwak'da aynı odayı paylaşmışlardı.

Bu, çok geçmeden zekâlarını, dini duygularını -ikisi de aynı Sufi şeyhinin müritleriydi-, nihayet cinsel iştahlarını da besleyen bir arkadaşlığa dönüşmüştü. Birbirlerine kafiyeli şiirler yazmışlardı. Şiirler öyle bir dille kaleme alınmıştı ki, okuyanın gözünden hiçbir zevki sakınmıyorlardı. Yaz aylarını ailelerinin yanında geçirmek zorunda kaldıklarında ikisi de günlük tutmuşlar, bunlara günlük yaşantılarının yanı sıra, cinsel perhizin etkilerini de yazmışlardı.

Mansur, babasıyla bir ticaret seferinde İstanbul'a giderken, deniz kazasında ölmüştü. İbn Davud artık Kahire'de yaşayamazdı. Kendisini Gırnata'ya getiren, İbn Haldun'un eserlerini incelemek isteğinden daha ziyade buydu. Entelektüel bakımdan el-Zındık'ı çekici bulmuş, ama uzun uzun sohbetlerden sonra yaşlı tilkinin zeki ve bilgili olmasına rağmen, rakibini alt etmek için kullandığı stratejilerde bir vicdansızlık sezmişti. Bir keresinde İbn Hazm'ın şiirini tartışmışlardı, İbn Davud Mansur'la yaptığı benzer bir sohbeti hatırlamıştı. Bunun anısı kendisini yıkmış, duygularını saklayamamıştı. El-Zındık'a her şeyi söylemiş değildi, fakat yaşlı adam da aptal değildi. Tahmin etmişti. İbn Davud'u kaygılandıran da buydu. El-Zındık bu ailenin dostuydu. Ya kuşkularını Hind'in anne babasına açıklarsa?

Hind sanki aklından geçenleri okumuş gibi genç adamın elini okşayarak, masum bir tavırla, "Kahire'de sevdiğin kadının adı neydi?" diye sordu. "Senin hakkında her şeyi bilmek istiyorum."

İbn Davud irkilmişti. Fakat ona bir cevap veremeden bir çığlık ve kahkahalar duyuldu, hizmetçi kızlar Yezid'i çeke çeke getirdiler.

Umayma hiç arlanmadan, sırıtarak, "Bakın kimi bulduk, Hind Hanım!" dedi.

Gözlerinden yaşlar boşanan Yezid, "Bırakın beni!" diye çırpınıyordu.

Hind, kardeşinin öyle üzülmesine dayanamadı. Koşup oğlanı kucakladı, ama Yezid ellerini iki yanından kaldırmamıştı. Hind çocuğun gözlerini elleriyle kuruladı, yanaklarından öptü.

"Beni neden gözetliyordun?"

Yezid ablasını kucaklayıp, ona korkularını ve kaygılarını anlatmak isterdi. Zehra büyükhalanın nasıl kaçıp da bir daha dönmediğini duymuştu. Yalnız olsalardı her şeyi söyleye-

cekti, ancak İbn Davud'un yüzündeki gülümseme konuşmasını önledi. Dönüp eve koştu.

Hind, Yezid'in garip davranışlarının kendisiyle ilgili sebeplerden kaynaklanabileceğini anlamaya başlamıştı. Denizden de yeşil o gözler kendisini öylesine büyülemişti ki, her şey, hatta bir udun sesi bile ikinci dereceye düşmüştü. Kardeşini huzursuz eden şey onun bu kayıtsızlığıydı. Hind kendini suçlu hissediyordu. Kucaklaşmanın sarhoşluğunu artık neredeyse tümüyle unutmuştu.

Yezid'in hali, Hind'e, İbn Davud'a sinirlendiğini hatırlattı.

Kendi kendine, 'Onun şerefli davranışı, aslında birbirimize duyduğumuz tutkunun güzelliğini kabul etmeyi reddetmesinden başka bir şey değildi' diye düşündü.

Buna o kadar sıkıldı ki, biraz önce erkeği neredeyse ateşiyle yakacak olan kız, ona bir iki esaslı ders vermeyi kararlaştırmıştı. İbn Davud onun bir anda buzdan daha soğuk olabileceğini öğrenecekti. Genç adamı hâlâ istiyordu fakat kendi koşullarıyla. O anda tek düşündüğü, Yezid'le aralarında oluşan uçurumu kapatmaktı.

Hind'in düşüncelerini böylesine dolduran Yezid, o anda başını annesinin kucağına gömmüştü. "O adam Hind'in memeleriyle oynuyordu, gözlerimle gördüm!" diyerek dalmıştı annesinin odasına. Yezid annesinin dehşet içinde kalacağını düşünmüştü. Hemen olay yerine koşacak, uşaklara İbn Davud'u kırbaçlamalarını emredecekti. Kahireli ukalâ rezil olup, memleketine gönderilecekti, kim bilir belki de Gırnata'ya bir vasıta bulmak için köye giderken vahşi köpeklerin saldırısına bile uğrardı. Oysa Zübeyde gülümsemekle yetinmişti.

"Ablan artık yetişkin bir kadın oldu, İbn Ömer. Yakında evlenecek, çoluk çocuğa karışacak, o zaman sen de dayı olacaksın."

Yezid kulaklarına inanamıyordu. "Onunla mı evlenecek?"

Zübeyde başını sallayarak, oğlunun kumral saçlarını okşadı.

"Ama.. ama onun hiçbir şeyi yok ki. O..."

"O okumuş bir insan, Yezid'im ve sahip olduğu her şey kafasında. Babam, bir insanın beyninin ağırlığının, kesesinin ağırlığından daha önemli olduğunu söylerdi."

"Anne," diye kaşlarını çattı Yezid. Gözleri, çekilmiş kılıçlar gibiydi; sesi, kocasının en resmi anlarda duyulan sesini o kadar andırıyordu ki, kadın gülmemek için kendini güç tuttu. "Armuttan üzüm devşirilemeyeceğini unuttun mu?"

O anda içeri giren ve Yezid'in sözlerini duyan Hind, "Çok doğru, kardeşim," dedi. "Ama gülün dikeni olduğunu benim kadar sen de bilirsin."

Yezid, annesinin arkasına saklandı. Artık kendini toparlamış olan Hind onu çekerek yüzüne, gözüne, boynuna, yanaklarına öpücükler yağdırdı.

"Ben seni hep seveceğim, Yezid, hem de evleneceğim erkekten daha çok. Kaygılanması gereken sen değil, müstakbel kocam olmalı."

"Ama bir aydır..."

"Biliyorum, çok üzgünüm. Seninle çoktandır biraraya gelmediğimizi unutmuşum, fakat bütün bunlar geride kaldı. Haydi, yine dost olalım."

Yezid, ablasının boynuna sarıldı. Hind, oğlanı havaya kaldırdı. Yere bırakırken Yezid'in gözleri parlıyordu.

Hind, "Git Cüce'ye, bu akşama ne hazırladığını sor," dedi. "Annemle yalnız konuşmak istiyorum."

Yezid odadan koşa koşa çıkarken, ana kız birbirlerine bakıp gülümsediler.

"Hind nasıl da bana benziyor," diye düşündü Zübeyde. "Ben de babasıyla evlenme iznini kopartana kadar mutsuz olmuştum. Ama benim gecikmemin sebebi Ömer'in, damar-

larımda akan kandan emin olmayan annesiydi. Çocuk bir yetim diye Hind benzer şeyler yaşamamalı."

Hind annesinin aklından geçenleri okumuştu. "Ben senin kanının saflığı tartışılırken beklediğin kadar bekleyemem," dedi. "Beni kaygılandıran başka bir şey var. Senden doğruyu söylemeni istiyorum. Onun hakkında ne düşünüyorsun?"

"Zeki ve çok yakışıklı bir genç. Senin adına iyi bir kısmet, kızım. Daha ne istiyorsun ki? Bu kuşku da neyin nesi?"

Hind'in, annesiyle hep özel bir ilişkisi olmuştu. Aralarında gelişen arkadaşlık büyük bir ölçüde evde hakim olan rahat havanın eseriydi. Babası tekrar evlenseydi ya da köydeki evlerinden birinde bir cariye tutsaydı, hayatın nasıl olacağını hayal etmeye çalışmasına hiç gerek yoktu. Kurtuba ve İşbiliye'deki kuzenlerini, ailelerin nasıl bir boğucu hava içinde yaşadıklarını görecek kadar sık ziyaret etmişti. Kuzenlerinin ayrım gözetmeyen, rastgele girdikleri ilişkilerin hikâyeleri, kendisine genelevler hakkında anlatılanları hatırlatırdı; kadınlar arasındaki kavgalar gözlerinin önüne yılanlarla dolu bir çukuru getirirdi. Bütün bunlarla el-Hudeyl arasında öyle kesin bir zıtlık vardı ki.

Hind büyüdükçe annesine daha fazla yakınlık duymaya başladığını fark etmişti. Özgür düşünceli bir baba sayesinde, Zübeyde de bağnaz yetişmemişti ve iki kızından daha genç olanın evde kesin hatlarla çizilmiş bir role ya da batıl inançların deli gömleğine sokulmamasında kararlıydı. Gülsüm, daha çocukluğundan beri kendi isteğiyle geleneklerin tutsağı olmuştu. Hind, ki babası bunu daha iki yaşındayken fark etmişti, putları yıkan bir doğaya sahipti. Ama'nın sayısız vehimleri ve uyarılarına rağmen, Zübeyde kızının bu yanını teşvik etmişti.

İşte bu sebeplerle, Hind'in kafasında annesinin sorusunu nasıl cevaplayacağı konusunda bir kuşkusu yoktu. Hiç duraksamadan o öğleden sonra olanları anlattı, tek bir ayrıntıyı

bile atlamamaya dikkat etti. Kızın sözü bitince o ana kadar hiç sesini çıkarmadan dinleyen annesi bir kahkaha savurdu. Ancak bu neşe, maskelenmiş bir kaygıydı. Ömer odada olsaydı karısının kahkahasındaki telaşı anında hissederdi.

Zübeyde, kızını korkutmak istemiyordu. Tabiatına hiç uymayan yumuşak bir yol seçti.

"Hurma ağacının suyuyla bahçeni sulamadığı için mi kaygılandın? Haklı mıyım?"

Hind ciddi bir tavırla başını salladı.

"Aptal kız! İbn Davud gerektiği gibi davranmış. Burada konuğumuz, üstelik de hizmetçiler nöbet tutmuş beklerlerken evin kızını iğfal etmek, babasının konukseverliğine ve hoşgörüsüne karşı onurlu bir davranış olmazdı."

"Bunu biliyorum! Biliyorum!" diye mırıldandı Hind. "Ama sana tarif edemeyeceğim başka bir şey vardı. Beni okşarken bile ellerinde bir tutku eksikliği hissediyordum. Ben kendisine dokunana kadar da öyle dayanılmaz bir heyecan göstermedi. O zaman bile korktu. Babamdan değil, benden. Daha önce bir kadınla yatmamış belli ki. Orası anlaşılıyor. Benim anlamadığım şey bunun sebebi. Yani demek istediğim sen ve babam, babamın ana babasına karşı çıkıp birlikte..."

"Baban, İbn Davud değildi! O, Beni Hudeyl'in bir cengâveriydi. Kurtuba'ya gittiğimizde de birkaç saatlik evliydik. Haydi şimdi hamama git ve bırak, bu bilmeceyi ben çözeyim."

Hind avluya çıkarken güneş batıyordu. Çevresindeki renkler onu hipnotize etmişcesine, öylece kalakaldı. El Hudeyl'e bakan karla kaplı doruklar açık mor ve turuncuya bulanmışlardı; köyün küçük evleri sanki yeni boyanmış gibiydiler. Hind çevresindeki güzelliğe öylesine dalmıştı ki, duyuları başka hiçbir şeyin farkında değildi. Birkaç dakika önce üşüyordu ve hüzünlüydü. Oysa artık yalnız kaldığına sevinmekteydi.

"Daha dün, güneş batarken kendimi burada bulsaydım, onu özler, doğanın nimetlerinden birlikte yararlanmamız

için yanımda olmasını isterdim, fakat bugün yalnız olduğuma memnunum."

Hamama doğru yürürken düşüncelerine öyle dalmıştı ki, mutfaktan yayılan neşeli sesleri duymadı bile.

Cüce udunu çalıp bir *zajal* okurken, alçak bir tabureye oturmuş olan Yezid de onu dinliyordu. Hizmetkârlar, el-Hudeyl bağları yakınlarındaki fıçıların diplerinde kalanlardan yaptıkları epey sert bir içkiden içmişlerdi. Cüce iyice kafayı bulmuştu. Üç yardımcısı ve tek görevleri yemekleri tencerelerden tabaklara aktarıp, sofraya taşımak olan iki uşak, şeytanın sidiğini fazla kaçırmışlardı besbelli. Cüce, masanın üstünde şarkısını söylerken, onlar da çevresinde dans ediyorlardı. Mutfağın önündeki basamakların birinde, yüzünde gayet sert bir hoşnutsuzluk ifadesiyle Ama oturmaktaydı. Yezid'i oyalayıp oradan çekmek istemişti, fakat çocuk son derece keyifli olduğundan kadının sözünü dinlememişti.

Cüce udu bıraktı. Yorulmuştu. Ama hayranları gösterinin devam etmesini istiyorlardı.

"Son bir kere," diye bağrıştılar. "İbn Kuzman'ın şarkısını söyle. Küçük beyimiz için söyle."

"Lütfen, Cüce, lütfen," diye bağıran Yezid de onlara katıldı. "Bir şarkı daha."

Cüce birden ciddileşti.

"İbn Kuzman'ın üç yüz yıl önce bestelediği bir şarkıyı okuyacağım, fakat bunun büyük bir ustaya gösterilmesi gereken saygıyla dinlenmesini istiyorum. Bir daha onun gibi bir saz şairi gelmeyecektir. Eğer sözümü kesecek olursanız, bu şarabı sakallarınıza döküp yakarım. Anlaşıldı mı çenesi düşükler?"

Birkaç dakika önce bir sarhoş curcunasını andıran mutfak birden sessizleşti. Sadece akşam yemeğinin piştiği tencerenin fokurtuları duyuluyordu. Cüce, yardımcısına bakıp başını

salladı. On iki yaşındaki mutfak yamağı bir ut getirip tellerini kontrol etti. Sonra efendisine bakıp başını eğdi. Küçük aşçı, İbn Kuzman'ın *zajal*'ını güçlü sesiyle okumaya başladı.

Gel altın denizle doldurduğun
Değerli kadehi uzat bana!
Yıllanmış şarap konuktan konuğa geçsin
Göğsünde inciler gibi parlayan kabarcıklarla,
Sanki gece karanlığından sıyrılmış gibi.
Ya Allah! Yüzlerce testide köpüklenip gülümsemesine bak!
Yıldızlardan imbiklenmişcesine.

Yumuşacık müziğin sesi eşliğinde geçirin elden ele,
Bu çiçeklerden halının üstünde,
Hafif bir çiy örtüsüdür toprağı tazeleyen
O serin ve mis kokusuyla
Bacaklarımı yıkayan.

Bahçenin yeşilliği içinde yanımda bir kız
Sahneyi büyülüyor sesiyle:
Bir parıltı yayılıyor gülüşünden
Utancımı bir kenara bırakıyorum, casuslar görmesin diye.
Ve "Ya Allah!" diye bağırıyorum. "Neşelenelim haydi!"

Herkes Cüce'yi alkışladı, en fazla da Yezid.

"Cüce," diye heyecanlı bir sesle bağırdı çocuk, "Sen mutfağı bırakıp saz şairi olmalısın. Sesin çok güzel".

Cüce oğlanı kucaklayıp başından öptü.

"Bunun için artık çok geç, Yezid bin Ömer. Şarkı söylemek için çok geç artık. Her şey için çok geç. Sen şimdi koş da, istediği bilgiyi bir an önce götür annene."

Yezid annesinin ne istediğini tümden unutmuştu.

"Neydi o, Cüce?"

"Yani, benim günbatımı yahnimin içeriğini unuttun mu?"

Yezid kaşlarını çattı, kafasını kaşıdı, fakat yahninin içine ne konduğunu bir türlü hatırlayamadı. Şarap şarkısıyla kendinden geçmiş, mutfağa geliş sebebini unutmuştu. Cüce oğlana hatırlatmaya başladı, ancak bu kez de unutmaması için yemeğin tarifini Yezid'in bildiği bir ezgiye uydurarak söyledi. Cüce'nin dolgun sesi, Kuran'ın okunuşunu taklit ediyordu.

"İyi dinleyin bakalım, yemeklerimi yiyenler. Bu akşam sadece güneş battıktan sonra yenilebilen bir yahni hazırladım sizlere. İçinde dörde bölünüp kuşbaşı doğranmış yirmi beş iri patates bulacaksınız. Temizlenmiş ve dilimlenmiş yirmi şalgam. On kuzu göğsü. Kanı boşaltılmış dört piliç, bir kâse yoğurt, çamur rengi vermesi için çeşitli baharatlar ve bitkiler. Buna bir tas da melas şekeri eklediniz mi, parmaklarınızı bile yersiniz artık. Ancak Yezid beyim, unutmaman gereken bir şey var. Et ve sebzeler ayrı olarak kızartılmalı, sonra sebzelerin kaynatıldığı suyun bulunduğu tencerenin içine birlikte atılmalı. Biz şarkılar söyleyip eğlenirken, o da ağır ateşte kaynasın bakalım. Eğlencemizin sonuna geldiğimizde, yahni de hazır olacak. Pilav hazır. Turp ve havuçlar, yeşil biberler ve domatesler, soğanlar ve hıyarlar hepsi de yıkanmışlar, büyük bir sabırsızlıkla tabaklarınızdaki yahninin yanına konmayı bekliyorlar. Bütün bunları hatırlayabilecek misin, Yezid bin Ömer?"

Sözcükleri ve müziği hatırlamaya çalışarak dışarı koşan Yezid, "Evet!" diye bağırdı.

Cüce, oğlanın ardında Ama'yla bahçeyi aşıp, bahçeden geçip eve girişini seyrederken yüzünde hüzünlü bir gülümseme belirdi.

"İbn Ferid'in bu torununun çocuğunun geleceği ne olacak acaba?" diye söylendi.

Yezid doğruca annesinin odasına gidip Cüce'nin sözlerini tekrarladı.

Babası gülümsedi. "Eğer Kuran'ı da böyle kolayca öğrenebilirsen, köylülerimizi mutlu kılarsın," dedi. "Haydi bu günbatımı yahnisini yemeden önce git de yıkan bakalım."

Çocuk odadan koşa koşa çıkarken, Zübeyde'nin gözleri parladı.

"Yine mutlu oldu işte."

Ömer bin Abdullah ile karısı, küçük kızlarının geleceği hakkında konuşuyorlardı. Zübeyde, kocasına, nar bahçesinde olan olayların bir özetini anlatmıştı. Keyfini kaçırmak istemediğinden hurma ağaçlarından, hurmalardan ve öbür gerekli meyvelerden hiç söz etmemişti. Ömer, İbn Davud'un kendini tutmasından ve şeref duygusundan pek etkilenmişti. Sadece bu bile, gencin Hind'le evlenmesine izin vermesine yetmişti. İşte Zübeyde de bu noktada korkularını dile getirdi.

"İbn Davud'un sadece başka erkeklerle ilgileniyor olabileceği hiç aklına gelmedi mi?"

"Neden? Kızımızın bekâretini bozma teklifini kabul etmedi diye mi?"

Zübeyde fazla açık vermemek için konuyu değiştirdi. "Hayır, bu sadece benim sezgim. Bu akşam yemekten sonra onunla konuşurken bunu da sorarsan içimi rahat ettirirsin."

"Ne?" diye gürledi Ömer. "Ona kızımız hakkındaki duygularını soracak yerde, bir Engizitör gibi davranıp, günah çıkartma hücresindeki konumunu kötüye kullanan pis bir keşiş gibi sorguya mı çekeceğim yani? İstersen biraz da işkence yapayım. Asla! Bu sana hiç mi hiç yakışmadı."

Gözleri öfkeyle parlayan Zübeyde, "Ömer, kızımın kendisini mutsuz edecek bir erkekle evlenmesine asla izin vermem," dedi.

"Ya baban bizim evlenmemize rıza göstermeden o soruyu bana sorsaydı?"

"Fakat buna gerek yoktu, değil mi benim kocam? O bakımdan senden hiç kuşkulanmış değildim." Zübeyde'nin oy-

nadığı bu züppe rolü doğasına o kadar yabancıydı ki, Ömer gülmekten kendini alamadı.

"Kadın, ille de ısrar ediyorsan delikanlıyı kırmadan bunu sormanın bir yolunu bulmaya çalışırım."

"Kırılmasına sebep yok ki. Söz ettiğimiz şey o kadar da seyrek rastlanan bir şey değil!"

Söz konusu genç o sırada odasında akşam yemeği için giyinmekteydi. Sözle ifadesi güç, garip bir duyguya kapılıp hüzünlenmişti. Hind'i hayal kırıklığına uğrattığını biliyordu. O öğleden sonrasının olaylarını tekrar yaşıyor; içindeki korku duygusu yerini kendisi için yepyeni bir heyecana bırakıyordu.

'Bu kızı kafamdan hiçbir şey çıkartıp atamaz mı?' diye sordu kendi kendine. 'Onu düşünmek istemiyorum, ama başka bir şey de düşünemiyorum. İrademe karşın, onun hayali nasıl oluyor da beynime böyle süzülebiliyor? Ben aptalın biriyim! Ona tek tanıdığım âşığın bir erkek olduğunu söylemeliydim. Neden yapmadım bunu? Onu çok arzuladığım için. Onun beni reddetmesini istemiyorum. Onun karım olmasını istiyorum. Mansur öleli beri sevdiğim ilk insan o. Başka erkekler bana yaklaştılar, fakat ben hepsini reddettim. Beni tekrar uyandıran, titreten Hind oldu. Ama o benim yüzümde neler okudu acaba?'

İbn Davud yemeğe giderken karşısına Yezid çıktı.

"Selamünaleyküm, İbn Davud."

"Aleykümselam, Yezid bin Ömer."

"Sana Cüce'nin akşam yemeğine neler hazırladığını anlatayım mı?"

İbn Davud başını sallayınca, Yezid yemeği, Cüce'yi öylesine mükemmel bir şekilde taklit ederek sıraladı ki, yeni öğretmeni gerçekten pek etkilendi. Yemek odasına birlikte girdiler.

İbn Davud öğrencisiyle arkadaşlığının tazelenmesine pek sevinmişti. Yemek boyunca herkes kendisine karşı çok iyi davrandı. Cüce'nin günbatımı yahnisi büyük bir başarı ka-

zanmıştı, Hind gencin tabağını ikinci kere doldurmak için ısrar etmişti.

Miguel, Kurtuba'ya dönmüştü. Zehra ölmüştü. Züheyr, Gırnata'daydı. Gülsüm, İşbiliye'ye kuzenlerini ve müstakbel akrabalarını ziyarete gitmişti. Yemek salonundaki aile ferdi sayısı azaldığı için, İbn Davud'a olan ilgi her zamankinden fazlaydı. Zübeyde, gencin Hind'in gözlerinin içine bakıp gülümsediğini görünce rahatlamıştı. Belki de boşuna telaşlanmışlardı. Belki Ömer'in sezgileri kendisininkilerden daha yakındı gerçeğe. Zübeyde bir suçluluğa kapılıp kocasına genci sıkıntıya sokacak bir şey sormamasını söylemek istediyse de geç kalmıştı.

Evin efendisi, "İbn Davud, kahveni bitirdikten sonra seninle şöyle biraz yürüyelim mi?" diye sordu.

"Bu benim için şereftir, efendim."

Yezid, mümkün olduğu kadar yetişkin bir ses takınmaya çalışarak, "Ben de size katılabilir miyim?" diye sordu. Züheyr olmadığı için böyle bir olayın içinde kendisinin de bulunması gerektiğini düşünüyordu.

"Hayır," diye gülümsedi Hind. "Ben satranç oynamak istiyorum. On hamlede şahını alacağımı tahmin ediyorum."

Yezid gidip gitmemek arasında kararsızdı, ama ablası ısrarını sürdürdü.

Yezid babasına, "Hava soğuk, düşündüm de içeride kalmam daha doğru olur," dedi.

Yerden kalkıp kapıya doğru yürüyen Ömer, "Akıllıca bir karar," dedi.

İbn Davud, Zübeyde'yi başıyla selamladı, kendisini çok sert yargılamaması için yalvarırcasına Hind'e baktı. Sonra Ömer'in ardından dışarı çıktı.

Hind kardeşine, "Odama git ve taşları diz, ben de arkandan geliyorum," dedi.

Oğlu odadan çıkar çıkmaz Zübeyde, "İbn Davud hakkında yanıldık galiba," dedi. "Yemek yerken dikkat ettin mi?

Gözlerini senden ayırmadı. Kafası karışık olabilir, ama sana çok bağlandığı kesin."

"Dediğin doğru olabilir, ancak benim ona karşı duyduğum o karşı konmaz tutkudan eser kalmadı artık. Ondan hâlâ hoşlanıyorum. Hatta zamanla sevebilirim de, fakat bu daha önce hissettiğim yoğunlukta olmayacaktır. Bu öğleden sonrası bende baş ağrısına yol açtı."

"Kalbin esrarını en usta hekimlerimiz bile çözememişlerdir, Hind. Kendine bir fırsat tanı. Sen bana çok benziyorsun. Çok sabırsızsın. Her şey bir anda olup bitsin istiyorsun. Ben de babanla öyleydim ve onun anne babası benim bu basit tutkumu açgözlülük olarak yordular."

"Anne, hiçbirimiz bizlere ne kadar ömür biçildiğini bilemeyiz," dedi Hind. "Sen gençken, Sultan, Elhamra Sarayı'ndaydı ve dünya güvenlik içinde görünüyordu. Bugünse hayatlarımızı belirsizlik yönlendiriyor. Köydeki herkes büyük güvensizlik içinde. Hayallerin sahte sihri bile bir avuntu değil artık. Hayallerimiz ekşidi. Yezid'in ağlayarak Züheyr'e sarılmasını ve Gırnata'ya gitmemesi için nasıl yalvardığını hatırlıyor musun?"

"Bir anne o sahneyi hiç unutabilir mi?"

"Yezid'in o üzüntüsü beni öylesine sinirlendirdi ki, Züheyr'in kulağına kaba bir şey fısıldadım. Aptalca bir şey. Ona doğduğu günden beri bencil olduğunu söyledim. Yüzü bembeyaz kesildi. Yezid'i kucağından indirip beni bir kenara çekti. Kulağıma, 'Hayatın ve gündelik sıradan olayların içinde debelenerek kazanılacak bir şey yoktur. Seçme özgürlüğümüz olan tek şey nasıl öleceğimizdir, sen bunu bile elimden almak istiyorsun,' diye fısıldadı."

Zübeyde, Hind'i kucaklayıp göğsüne bastırdı. Daha fazla konuşmadılar. Sessizlikte dışarıdaki rüzgârın uğultusu duyuluyordu. Bedenleri duygularını birbirlerine iletiyordu.

"Hind! Hind!" Yezid'in sesi ikisini de yaşadıkları dünyaya döndürdü. "Bekliyorum. Çabuk ol. Ben hamlelerimi planladım."

İki kadın gülümsediler. Bazı şeyler hiç değişmeyecekti

Dışarıda, laciverdi gecede, Ömer ile İbn Davud evin duvarları boyunca dolaşıyorlardı. Onlar da, biraz daha filozofça terimlerle de olsa, dünyalarının durumunu konuşmaktaydılar. Evin çevresini dolaşan bekçilerin duyamayacakları kadar uzaklaşınca, Ömer daha fazla zaman kaybetmemeye karar verdi.

"Bugün öğle yemeğinden sonra Hind'le dolaşmaya çıktığını duydum. Kızım benim için çok değerli bir hazinedir. Annesi de ben de onu çok sever, en ufak bir şekilde üzülmesini ya da kırılmasını istemeyiz."

"Beni birlikte dolaşmaya çağırdığınıza çok sevindim. Hind'i seviyorum. Onunla evlenmek için izninizi rica ediyorum."

"Bir şeyi sakın unutma, İbn Davud. Sadece kör biri dama sıçar ve görülmeyeceğini sanır."

İbn Davud titremeye başladı. Ömer'in ne kadarını bildiğinden emin değildi. Yezid gördüklerini annesine anlatmıştı belki de. Belki hizmetçiler konuşmuşlardı. Belki...

"Demek istediğim şu, dostum, bir insanın aynı çukura iki kere düşmesi için bir sebep yoktur."

İbn Davud şimdi anlamıştı.

"Hind'den, sizden ve Zübeyde Hanım'dan saklamak istediğim hiçbir şey yok." İbn Davud konuşurken sesi titriyordu. "Yıllar önce bir olay geçti başımdan. Bir öğrenci arkadaşım. Birbirimizi sevdik. Bir yıl önce öldü. Başka bir erkek ya da kadınla birlikte olmuş değilim. Hind'e duyduğum sevgi arkadaşıma duyduğumdan fazladır. Ona zarar vermektense ölmeyi yeğlerim. Bütün bilgeliğiniz ve deneyimlerinizle, siz ve Zübeyde Hanım, benim kızınız için doğru kişi olmadığımı düşünüyorsanız, lütfen, bunu bana hemen söyleyin ki, eşyalarımı toplayıp yarın sabah erkenden soylu evinizi terk edeyim. Sizin kararınız kesin ve son karar olacaktır."

Rüzgâr kesilmiş, geriye açık bir gökyüzü bırakmıştı. İbn Davud'un dürüstlüğü gecenin kasvetini dağıtmış, Ömer'in yüreği

hafiflemişti. Karısına her ne kadar itiraf etmemişse de, Zübeyde'nin kuşkularından rahatsız olmuştu. Sadece birbirleri için yaşayan erkekler ve sadece kupkuru hayallerle yaşayan kadınların mutsuzluklarıyla dolu aile hikâyelerini çok duymuştu. Kocaları için bu kadınların tek görevi çocuk doğurmaktı. Ömer'in büyükamcası, İbn Ferid'in küçük kardeşi de bu evde erkek sevgilisiyle yaşamıştı, ama hiç olmazsa o evlenmemişti.

"Dürüstlüğün beni çok etkiledi," dedi. "Müstakbel karına ne söyleyeceğin, sadece ikinizi ilgilendirir."

"Şu halde izin veriyorsunuz?"

"İzinden öte, hayır dualarımı da aldın. Hind'in esaslı bir çeyizi de olacak."

"Sizi temin ederim ki, çeyiz benim açımdan hiç önemli değil."

"Senin hiç servetin yok mu?"

"Yok. Para benim hayatımda asla önemli bir rol oynamamıştır."

Eve dönerlerken Ömer kıs kıs güldü. Yoksulluğun tek iyi tarafı, bazı insanlara servetin asla sağlayamayacağı bir onur bahşetmesiydi.

"Aldırma, İbn Davud. Yine de çeyizi alacaksın. Torunlarım öngörülülüğüm için bana teşekkür edeceklerdir. Nerede yaşamak istediğine karar verdin mi? Kahire'ye mi döneceksin?"

"Hayır. Tek yaşamak istemediğim yer orası. Tabii, bunların hepsini Hind Hanım'la konuşacağım ama Mağrip şehirleri içinde en hoşuma giden Fez'dir. Orası biraz Gırnata'yı andırır, fakat Başpiskopos Cisneros'suz bir Gırnata'yı. Ayrıca eğer babaanneme inanılırsa, İbn Haldun da orasını beğenir ve orada yaşamak istermiş."

Hind'in, İbn Davud'a göz süzmesi birkaç hafta önce Ömer'in Kahireliye sadece kızmasına yol açmışken, şimdi bu gence karşı içinde bir hayranlık uyandığını hissediyordu. Artık onu sıkıcı ve ukalâ bulmadığı gibi, genç adamın yalnızca

entelektüel yetenekleri ve zekâsıyla kendini geçindirebileceği konusundaki güvenini de paylaşmaya başlamıştı. İç avluya girerlerken onun, Hind'in mutlu olabileceği birkaç erkekten biri olduğuna emindi. Genci kucakladı.

"Hayırlı geceler ve iyi uykular."

"Hayırlı geceler," dedi, duygusallıktan sesi çatallaşan ve bunu saklamaya çalışan Kahireli.

Ömer, karısının odasına girince Hind'in annesinin ayaklarıyla bacaklarını ovuşturmakta olduğunu gördü. Kocası içeri girer girmez Zübeyde doğruldu.

"Ee?"

Ömer karısını kızdırmak için, "Satrançta kim kazandı, Hind?" diye sordu.

"Ömer!" diye bağırdı Zübeyde. "Ne oldu?"

Ömer olabildiği kadar sakin, karısına bakıp gülümsedi. "Düşündüğüm gibi çıktı. Çocuk kızımızı gerçekten seviyor. Bundan hiç kuşkum yok. Kendisine izin verdim. Gerisi Hind'e kalmış artık."

"Ya benim korkularım?" diye ısrar etti Zübeyde. "Hepten yanlış mıymış?"

Ömer omuzlarını silkti. "Gereksizmiş."

Zübeyde memnuniyetle gülümsedi. "Kızım, şimdi karar sadece sana kaldı. Biz mutluyuz."

Konuşmayı dinleyen Hind'in yüzü pembeleşmişti. Kalp atışları hızlandı. "Bunu bu gece düşüneceğim ve yarın sabah hepinize kararımı bildireceğim."

Sonra anne babasını öptü ve en ciddi tavrını takınarak ağır ağır odadan çıktı.

Hind odasına girince önce kıs kıs, sonra yüksek sesle gülmeye başladı. Kahkahaları zaferini, neşesini yansıtıyordu. "Ah, Zehra Hala, keşke şimdi yaşıyor olsaydın." Hind aynada, doğal yumuşaklığı lambanın ışığıyla daha da belirginleşen yüzüne baktı. "Seninle konuşmaya öyle ihtiyacım var ki.

Onunla evleneceğim sanırım. Fakat önce aşkının gerçek olduğundan emin olmalıyım, bunu öğrenmenin de sadece bir tek yolu var. Bunu bana sen söylemiştin."

Hind yapmak üzere olduğu şeyin doğruluğuna ikna olunca lambayı söndürüp, parmaklarının ucuna basarak avluya çıktı. Dışarısı zifiri karanlıktı. Bulutlar geri dönmüşler, yıldızları örtmüşlerdi. Hiç kıpırtı yoktu. İbn Davud'un lambası hâlâ yanıyordu. Hind hafifçe genç adamın kapısını tıklattı. Odadaki İbn Davud şaşırmıştı. Bir örtüye sarınıp yataktan kalktı, kapıyı açtı.

"Hind!" Şaşkınlığından kendi sesini bile duyamamıştı. "İçeri gel, hadi."

Hind, bu terbiyeli gencin örtüsünü düşürmemeye uğraşmasına gülmemeye çalışarak odaya girdi. Yatağın üzerine oturdu.

"Babam benimle evlenmene izin verdiğini söyledi."

"Eğer sen kabul edersen. Baban sadece bunu mu söyledi?"

"Evet. Sen kendisine başka ne anlattın ki?"

"Sana günler önce söylemem gereken bir şeyi. Ben aptallık ettim, Hind. Hep seni kaybetmek korkusundan."

"Sen ne söylemeye çalışıyorsun?"

İbn Davud, kızı inciteceğinden emin olduğu ayrıntıları bile atlamadan ölmüş Mansur'a olan aşkının hikâyesini anlattı. El-Ezher Üniversitesi'nde aynı odayı paylaştıklarını, birbirlerinden çok zevk aldıklarını ve bir gece bu zekâ birlikteliğinin kendilerini nasıl fiziki olarak da birleştirdiğini tek tek sıraladı. Ve sonra Mansur'un ölümünü anlattı.

"Beni hayata döndüren kişi sen oldun."

"Buna sevindim. Sanırım acı ve kederle yaralanmış bir yüreği, sakin bir mutluluğa tercih ettiğimi anlamamışsındır; böylesi mutlulukların kaynağı çoğunlukla kendini kandırma, yanılsamadır zaten. Pek çok evliliğin besini soğuk bir boşluktan ibarettir. Benim kuzenlerimin çoğu bir kütükten

daha duygulu olmayan yabanilerle evlidirler. Evlenmiş olmak için evlenmeyi zaten ben de asla kabul edemem. Sana bir şey sorabilir miyim?"

"İstediğini sorabilirsin."

"Seninle iyi arkadaş olabiliriz, birlikte şiir yazar, ava gider, gökbilimden söz edebiliriz, fakat güneş battığında, kolların arasında bir kadın bedeni isteyeceğinden emin misin?"

"Ben öğleden sonrasından beri senin arzunla yanıp tutuşuyorum. Kafam karışıktı, kendimden emin değildim, fakat ellerinin bacaklarımın üzerinde dolaşması benim değil gece, sabah güneş doğarken bile mutlulukla tekrarlamak isteyeceğim bir deneyim oldu."

Hind erkeğin yüzünü okşarken yine heyecanlandı ve genci kollarının arasına aldı. Saf pamuktan örtü altındaki çıplak bedenini hissediyordu. Hurma ağacını hissedince örtüyü çekip erkeği daha sıkı kucakladı. Sonra geri çekilip üstündekileri çıkardı.

Lambayı söndürüp birlikte yatağa düşerlerken, "Kalp atışların bütün evi ayağa kaldıracak," diye alay etti.

Kendisini daha fazla tutamayan genç, "Emin misin, Hind? Emin misin?" diye sordu.

Hind başını salladı. İbn Davud ağacını kızın bahçesine ekti. Hind bir acı hissetti, acı bir an sonra acılı bir zevke dönüştü, bedenleri birlikte harekete başlayınca, gevşeyip kendisini bıraktı, aynı anda doyuma vardılar. Bütün kuzenleri ve hizmetçi kızlar Hind'e birinci seferin en az zevk vereni olduğunu söylemişlerdi. Genç kız yaslanıp kendisini sevişme sonrasının keyfine bıraktı.

İbn Davud doğrularak, "Şimdi emin oldun mu?" diye sordu.

"Evet, sevgilim, eminim artık. Ya sen?"

"Ne demek istiyorsun, seni şeytan?"

"Yani Mansur'la olduğu kadar güzel miydi?"

"Seninle çok farklıydı ve hep de öyle olacak, prensesim. Tatları birbirlerinden çok farklı olduğu halde bir nar da, bir midye kadar zevk verebilir. Onları kıyaslamak ikisinin de tadını bozar."

"Seni uyarıyorum, İbn Davud. Evlenmeden önce bile, eğer beni incir satan yakışıklı bir oğlan için terk edersen, intikamım korkunç olacaktır."

"Ne yaparsın?"

Hind erkeğin hurma ağacını yakaladı.

"Bu hurmalarını kesip turşusunu kurarım."

Buna ikisi de güldüler. Arzu yeniden alevlenmişti. O gece pek çok kez seviştiler. İbn Davud kızdan önce uyuyakaldı. Hind bir süre onu seyretti ve az önceki deneyimlerini tekrar tekrar yaşadı. Onun tadına bir daha bakmak istiyordu, fakat daha fazla beklemekten bıkan uykusu arzularını bastırdı.

Ne bulacağını çok iyi bilen Zübeyde, güneş doğmadan hemen önce odaya girdi. Sevgilisini utandıracak çığlıklar atmasını önlemek için eliyle kızının ağzını örttükten sonra, şiddetle sarstı. Hind, gözlerini açıp annesini görünce yatakta doğruldu. Zübeyde sessizce odadan çıkmalarını işaret etti.

İç avluya girdiklerinde Hind uyku sersemi, "Onu seviyorum, onunla evleneceğim," dedi.

"Bunu duyduğuma memnun oldum," dedi annesi. "Fakat bana kalırsa evlenmek için ikindiyi beklesen iyi olur!"

ON BİR

Ximenes masası başında düşünüyordu.

Tenim fazlaca esmer, gözlerim mavi değil koyu kahve renkli, burnum uzun ve kemerli, ama yine de kanımın lekesiz olduğuna eminim. Romalılar geldiklerinde benim atalarım buradaydı ve ailemin kökeni, soylu kont, kahraman komutanımızın Vizigot atalarından bile daha eskiye dayanıyor. Öyleyse neden damarlarımda Yahudi kanının dolaştığından söz ediyorlar? Acı bir şaka mı bu? Yoksa bazı asi Dominikenler beni Kilise'nin gözünden düşürüp, bir kere daha ortalığı karıştırıp, bizimle Musa'nın ve sahte peygamber Muhammed'in yandaşları arasındaki farkları yok etmeye mi çalışıyorlar? Yürüttükleri mantık ne olursa olsun, bu doğru değil. Duydun mu beni? Doğru değil. Benim kanım saftır! Bu krallığı bir gün yapacağımız kadar saf. Bu sonu gelmeyen hakaretlerine ne gözyaşı

dökeceğim, ne de bir şikayette bulunacağım, ben Tanrı'ya hizmet etmeye devam edeceğim. Kurtlar bana hayvan diyorlar, ama kanım için ödeyecekleri bedeli bildiklerinden üzerime saldırmaya cesaret edemiyorlar. Meryem'e tapmak ve çarmıha gerilmiş olan Yüce İsa'nın hissettiği ıstırabı düşünmek, içimde garip duygular uyandırıyor. Rüyalarımda kendimi sık sık Kudüs surları önünde bir Haçlı ya da Konstantinopolis'e uzaktan bakan biri olarak görüyorum. Benim anılarım hep Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden kaynaklanıyor, fakat rüyalarımda bile neden hep yalnızım? Ailem yok. Arkadaşım yok. Aşağı ırklardan olanlara karşı içimde acıma yok. Benim damarlarımda Yahudi kanı dolaşmıyor. Bir tek damla bile. Hayır. Bu konuda hiç kuşkum yok.

Bir casusu birkaç saat önce Ximenes'e, Yahudi tüccarlarla Müslüman ve Hıristiyan soyluların katıldığı, şarabın biraz fazlaca kaçırıldığı, dansözlerin raks ettiği bir şölende, bir saraylının Toledo Başpiskoposu'nun böyle keyifli bir geceyi kaçırmasının yazık olduğunu söylediğini iletmişti. Komutan Don İnigo belki de mum ışığında Piskopos'u bir Yahudi'den ayıramadıkları için yok saydıkları yorumunu yapmıştı. Başkomutan o kadarla da kalmamış, milletin kahkahaları arasında Başpiskopos'un Mağribilerden ziyade Yahudilerle birlikte olmaktan kaçınmasının sebebinin de bu olabileceğini sözlerine eklemişti. Mağribilerin yüz hatları Hıristiyanlarınkinden ayırt edilemezdi, fakat Ximenes'e dikkatle bakılınca görüleceği gibi, Yahudilerin karakteristik özellikleri çok daha fark edilirdi.

Bu sırada, gür kızıl sakalını sıvazlayan ve parlak mavi gözleri ışıl ışıl yanan bir Mağribi soylusu, Don İnigo'ya, Başpiskopos'un tek Tanrı'ya inananları yok etmek için gösterdiği bu kararlılığın, Teslis'i savunmaktan ziyade, kendi ırksal saflığını kanıtlamayla ilgili olup olmadığını sormuştu. Don İnigo sahte bir ciddi tavır takınıp bağırarak, böyle bir iddianın düşünülemeyeceğini söylemiş, ama aynı zamanda konuklarına göz kırpmıştı.

Ximenes elini sallayarak casusa böyle kötü dedikodularla ilgilenmediğini belirtti. Yalancı Mağribiler tarafından lanetlendiği, bilinen bir gerçekti. Şehir sokaklarında kim tarafından nasıl hakarete uğradığı her gün kendisine bildirilirdi. Bu liste çok uzundu gerçi, fakat vakti gelince hepsinin gereğine bakacaktı. Kafasında bu düşünceler dolaşıp safrası kabarırken, Başpiskopos'un o sabah gayet aksi olmasında şaşılacak bir şey yoktu.

Tam o anda kapı vuruldu.

Ximenes, o aldatıcı zayıf sesiyle, "Gir!" diye bağırdı.

Kraliyet memurlarından Barrionuevo içeri girip yüzüğünü öptü. "İzninizle, Başpiskopos Hazretleri. İki kaçak eski mahalleye girip annelerinin evine sığındılar."

"Bu olayı bilmiyorum. Anlat."

Barrionuevo boğazını temizledi. Bir konuyu uzun uzun anlatmaya ve açıklamaya alışkın değildi. Kendisine emir verilmişti, o da yerine getirmişti. Ne diyeceğini bilemiyordu. Fazla bir ayrıntı da bilmiyordu zaten. "Sadece adlarını biliyorum, efendimiz. Abengarcia ve Abenfernando. Bizim dinimize geçtikleri söylenmişti..."

"Şimdi hatırladım," dedi Ximenes, buz gibi bir sesle. "Din değiştirmiş gibi davrandılar, fakat hâlâ Muhammed'in dinindendir ikisi de. Kilisemizde bir günah işledikleri görüldü. Bir haça işemişler! Onları bana getir. Bugün sorguya çekilmelerini istiyorum. Gidebilirsin."

"Yanıma birkaç kişi alayım mı, Efendimiz? Direnebilirler."

"Evet, fakat altıdan fazla silahlı adam olmasın. Yoksa bir olay çıkabilir."

Ximenes masasının başından kalkıp aşağıdaki sokağı görebildiği kemerli pencereye doğru yürüdü. O gün ilk kez gülümsedi: Mağribiler içinde çabuk telaşa kapılanları, askerleri görünce silaha sarılacaklardı, bundan emindi. Böylece sonları da gelmiş olacaktı. Her gün yaptığı gibi yeni katedralin in-

şasını ziyarete gitmektense, Elhamra'da kalıp, Barrionuevo'nun dönüşünü beklemeye karar verdi. Dün geceki şölen haberinin yarattığı hoşnutsuzluk kaybolmuş, onun yerini, içini alev alev yakan bir heyecan almıştı. Ximenes duvardaki üç renkli çinilerin geometrik desenini bozan dev haçın önünde dizleri üstüne çöktü.

"Kutsal Meryem Ana, bugün düşmanlarımızın beni hayal kırıklığına uğratmalarına izin verme."

Ayağa kalktığında başının içindeki ateşin kasıklarına inmiş olduğunu fark etti. Anatomisinin kutsal yemini etmiş herkes için yasak edilmiş olan o bölgesi isyan ediyordu. Ximenes bir kupaya su doldurup, bir yudumda içti. Susuzluğu giderilmişti.

Züheyr ile arkadaşları, eski şehirden yeni yapılmakta olan katedrale doğru gayet normal adımlara yürümekteydiler. İkişer kişilik gruplar halinde ve telaşlıydılar, birbirlerini tanımıyormuş gibi davranıyorlardı, fakat çifte zafere adım adım yaklaştıkları inancı içerisinde, tam bir birlik duygusu hissediyorlardı. Nefret edilen düşman, müminlerin işkencecisi, yakında ölecekti ve onu öldürecek olanlar da şehadete erip doğruca cennete gideceklerdi.

Planlarına son şeklini vermek üzere sabah erkenden kahvaltıda biraraya gelmişlerdi. Sekiz adamın hepsi de ayağa kalkmış ve öbürlerine veda etmişti: "Cennette görüşene kadar."

Züheyr, o sabah babasına bir mektup yazıp, Gırnata yolunda başına gelenleri, karşılaştığı o rahatsız edici ikilemi anlatmış, kendisi dışında herkesin onayladığı eyleme katılma kararını aldığını bildirmişti:

Cisneros'a bir tuzak kurduk, fakat onu yok etmeyi başarsak bile, hepimizin, her birimizin aynı tuzağa düşeceğimizi çok iyi biliyorum. Her şey benim hayal ettiğimden çok farklı. Gırnatalılar için durum senin buraya son geldiğinden bu yana çok değişmiş. Hem

öfke, hem de moral çöküntüsü içindeler. Hıristiyanlar bize din değiştirtmeye kararlı ve bu işi kolaylaştırmak için işkence yapılmasına izin verdiler. Pek çok insan bu acıya katlanıyor, fakat sonunda çıldırıyorlar. Din değiştirdikten sonra umutsuzluğa kapılıyorlar, kiliselere gidip mihraba pisliyorlar, kutsal havuza işiyorlar, haçlara pislik sürüyorlar, akıllarını kaçırmış gibi kahkahalar atarak dışarı fırlıyorlar. Cisneros bunlara şiddetle karşılık verince aynı döngü tekrarlanıyor. Burada hakim olan kanıya göre, Cisneros yaşadıkça her şey ancak daha kötüye gidebilir. Onun ölümünün durumu düzelteceğini de sanmıyorum, en azından halkımızın çektiği zihinsel ıstırabı bir ölçüde hafifletecektir.

Bu akşama sağ çıkmayabilirim, hepinizi ve özellikle ağabeyinin hatalarını tekrarlamasına izin verilmemesi gereken Yezid'i öpüyorum...

Züheyr'le İbn Basit tam karşıya geçeceklerdi ki, Barrionuevo ile altı askerin kendilerine doğru gelmekte olduklarını gördüler. Neyse ki hiçbiri paniğe kapılmamıştı, ancak Barrionuevo Züheyr'in önünde durunca, öbür üç grup hedeflerine doğru yürüyüşü kesip sola döndüler, daha önce anlaştıkları gibi daracık sokaklarda kayboldular.

Barrionuevo, "Neden kılıç taşıyorsun?" diye sordu.

"Bağışlayın, efendim," dedi Züheyr. "Ben Gırnatalı değilim. Bir arkadaşımın yanında kalmak için birkaç günlüğüne el-Hudeyl'den geldim. Sokaklarda kılıç taşımak yasaklandı mı yoksa?"

"Elbette. Arkadaşının bunu bilmesi gerekirdi. Haydi, git bakalım, ama önce arkadaşının evine dön de o kılıcı bırak."

İbn Basit ve Züheyr rahatlamışlardı. Dönüp Funduk'a gitmekten başka çareleri yoktu. Öbürleri bekliyorlardı, Züheyr'le İbn Basit odaya girince sevinç gösterilerinde bulundular.

İbn Emin ikisini de kucaklayarak, "Sizi bir daha göremeyeceğimizi sanmıştık," dedi.

Züheyr, arkadaşlarının yüzlerindeki rahatlamayı görünce gerginliği hafifleten şeyin sadece İbn Basit ile kendisinin geri dönmeleri olmadığını anladı. Başka bir şey daha vardı. İbn Emin'in yüzündeki mutlu ifadeden anlaşılıyordu bu. Züheyr, arkadaşına bakıp merakla kaşlarını kaldırdı.

"Planımızı iptal etmeliyiz," dedi İbn Emin. "Saraydan bir arkadaş haber gönderdi. Ximenes korumalarını üç katına çıkarmış ve bugünkü şehir ziyaretinden vazgeçmiş. Havada garip bir şey olduğunu sezmiştim zaten. Sokakların neredeyse bomboş olduğuna dikkat ettin mi?"

Züheyr sevincini saklayamadı.

"Allah'a şükürler olsun. Kader kendimizi feda etmemizi önledi. Fakat haklısın, İbn Emin. Hava çok gergin. Neden peki? Bunun kralın görevlisinin göreviyle bir ilgisi mi var acaba?"

Onlar aralarında konuşup, tekrar sokaklara dönüp durumu araştırmayı tartışırlarken, Funduk'un yaşlı bir hizmetkârı koşarak içeri girdi.

"Efendiler, lütfen, Sakalar Sokağı'na gidin. Silahlarınızı da almanız için haber geldi."

Züheyr kılıcını aldı. Öbürleri de hançerlerini çekerek Funduk el-Yedide'den çıktılar. Söz konusu yeri bulmakta güçlük çekmemişlerdi. Önceleri hafif bir mırıltıyı andıran gürültü giderek artıyordu. Mahallenin tümü sokaklara dökülmüş gibiydi.

Evlerin ve dükkânların at nalı biçimindeki kemerlerinin altından geçip sokağa çıkanların sayısı her an artmaktaydı. Yüksek çığlıklar, kap kacağın birbirine vurulması ve bir ut orkestrası, insanları biraraya topluyordu. Sakalar ve halı satıcıları manavlara ve fakihlere karışmışlardı. Karışık bir kalabalıktı ve son derece öfkeliydiler. Funduk komplocuları bu kadarını anlamışlardı, fakat neden? Düne kadar son derece pasif olan bu insanları böylesine galeyana getiren ne olabilirdi?

İbn Emin'in uzaktan tanıdığı bir Yahudi meydandan çıkıp yanlarına gelerek olup bitenleri heyecanla anlattı, sonra koşa koşa hasta babasına bakmaya gitti.

"Kraliyet memuru ile askerleri Sakalar Sokağı'nda dul kadının evine gittiler. Kadının iki oğlu, gece oraya sığınmışlardı. Memur, Başpiskopos'un ikisini de bugün görmek istediğini bildirdi. Askerlerin gelişine kızan kadın adamları evine sokmadı. Askerler kapıyı kırma tehdidini savurunca da, balkondan başlarından aşağı bir tencere kaynar su döktü.

"Askerlerden biri çok fena yandı. Çığlıkları dayanılır gibi değildi."

Adam hikâyeyi anlatırken sesi boğuklaştı, titremeye başladı.

"Sakin ol dostum," diyen Züheyr adamın sırtını sıvazladı. "Kaygılanmana gerek yok. Şimdi daha sonra neler olduğunu anlat."

"Daha da kötü şeyler oldu. Memur bu karşı koymaya hem sinirlenmiş, hem de korkmuştu. Askerlere eve girip kadının oğullarını tutuklama emri verdi. Gürültüye mahalleli de koşmuştu, çok geçmeden iki yüz kadar genç sokağı iki ucundan kestiler. Daha sonra da ağır ağır memurla askerlerin üzerine yürümeye başladılar. Askerlerden biri korkudan altını ıslatıp aman diledi. Onu bıraktılar. Öbürleri kılıçlarını çektiler ki, bu kendileri adına kötü oldu tabii. Halk onları duvara öyle bir sıkıştırdı ki, kıpırdayamadılar bile. Ondan sonra yağ tüccarının oğlu el-Vahab yerden askerlerden birinin düşürdüğü bir kılıcı aldı, doğruca memuru yakalayıp, sokağın ortasına çekti. Olanları pencereden seyreden dul kadına, 'Anne!' diye seslendi. Kadın yüzünde sevinçli bir ifadeyle, 'Evet, oğlum,' diye cevap verdi. İbn Vahab, 'Bu sefile ne ceza vermemi isterdin?' diye sordu. Yaşlı kadın parmağını boğazından geçirdi. Kalabalıktan çıt çıkmıyordu. Adı Barrionuoevo olan memur aman dileyerek, yere kapandı. Kapana kıstı-

rılmış bir hayvan gibiydi. Başı, İbn Vahab'ın ayaklarına değiyordu. Tam o anda havaya kalkmış olan kılıç indi. Barrionuevo'nun başı sokakta yuvarlandı. Şimdi Sakalar Sokağı'nda yatan gövdesinden hâlâ kan akıyor."

"Ya askerler?" diye sordu Züheyr. "Askerlere ne yaptılar?"

"Onlara ne yapacaklarını tartışıyorlar şu anda. Askerler Bab el-Ramla'da yüzlerce silahlı insanın elinin altında."

Züheyr arkadaşlarına, "Gelin," dedi. "Bu tartışmada biz de yer almalıyız. Gırnata'daki bütün müminlerin hayatı buna bağlı olabilir."

Öyle bir kalabalık vardı ki, sokaklardan geçmek hemen hemen imkânsızdı. Ya bütün kalabalık birlikte yürüyordu ya da hiçbir yere gidilemiyordu. Ve insanlar hâlâ akın akın gelmeye devam ediyorlardı. Rabbad el-Debbağan'dan çıplak bacaklı ve vücutları çeşitli renklere boyalı debbağlar oradaydı. Ut yapımcıları Rabbad el-Difaf'daki dükkânlarını terk edip kalabalığa karışmışlardı. Onlar da çalgı aletlerinden çıkabilen her türlü sesle gürültüyü arttırmaktaydılar. Rabbad el-Facerin'den gelen çömlekçiler bozuk çömleklerini birer torbaya doldurmuşlar, Rabbad el-Tavvabin'den ellerinde tuğlalarıyla gelmiş olan tuğlacılarla yan yana yürüyorlardı.

Züheyr, birden kendisini heyecanlandıran bir sahne gördü. Genç yaşlı, peçeli peçesiz onlarca kadın ellerinde Rabbad el-Bunud'da atalarının beş yüz yıldır dikip süsledikleri Mağribi cengâverlerinin ipekli yeşil ve gümüşi bayraklarıyla geliyorlardı. Bir yandan da çocuklara yüzlerce küçük gümüş hilâl dağıtmaktaydılar. Küçük kızlar ve oğlanlar, hilâlleri kapmak için birbirleriyle itişip kakışıyorlardı. Züheyr'in aklına Yezid geldi. Bütün bunlardan ne kadar keyiflenir ve hilâli nasıl da gururla takardı. Züheyr, ilk önce Yezid'i bir daha görmeyeceğini sanmıştı, fakat kendisinin Hıristiyan şövalyeleriyle teke tek savaşma planı suya düşmüştü, Cisneros'u öldürme planı da bu yeni durum gereğince

ertelenmişti. Züheyr yeniden geleceği düşünmeye başlamıştı artık, her şeyi zeki bakışlarla inceleyen kardeşinin yüzü hep gözlerinin önündeydi.

Her cadde, her sokak taşmış bir ırmağı andırıyor, Bab el-Ramla yakınındaki insan denizine ulaşmaya çalışıyordu. Sesler dalgalar gibi yükselip alçalıyordu. Herkes fırtınayı bekliyordu.

Züheyr, askerlerin canının bağışlanması lehine konuşmaya kararlıydı. Birden rastık üreticilerinin bulunduğu Rabbad el-Kuhl'da olduklarını fark etti. Şehrin ilk kurulduğu günden beri sayısız kadın gözünün güzelliğini arttıran sıvı, burada gümüş kaplara doldurulurdu. Bu da Hişam Amca'nın sarayından fazla uzak olmadıkları anlamına geliyordu. O büyük konağın altında, doğruca Bab el-Ramla'ya açılan bir geçit vardı. Burası evde oturan soylu ya da tüccarın, sarayın hiç eksik olmayan çatışmalarından birinde rakipleri galip gelip de evi kuşatırlarsa kolayca kaçmaları için ev inşa edilirken yapılmıştı.

Züheyr, arkadaşlarına sessizce kendisini izlemelerini işaret etti. Hişam'ın evinin aldatıcı derecede sade olan sokak kapısını tıklattı. Birinci kattaki kafesli pencerenin ardından bakan yaşlı bir hizmetkâr Züheyr'i tanımıştı. Hemen koşup kapıyı açarak hepsini içeri aldıysa da, doğrusu çok telaşlıydı.

"Efendim bana bugün içeri aile dışında kimseyi almamam için yemin ettirdi," dedi. "Her taraf casus dolu. Korkunç bir cinayet işlendi, şeytanın rahibi intikamını kan dökerek almak isteyecektir."

"Dostum," diye Züheyr göz kırptı. "Biz buraya kalmaya değil, gözden kaybolmaya geldik. Bizi içeri aldığını efendine söylemene bile gerek yok. Ben yeraltı geçidini biliyorum. Allah büyüktür."

Yaşlı adam anlamıştı. Gençleri avludaki gizli girişe götürüp bir çiniyi kaldırarak, küçük bir çengeli ortaya çıkardı. Züheyr gülümsedi. Kaç kez İbn Hişam'ın çocuklarıyla bu yoldan sev-

gilileriyle gizlice buluşmaya gitmişlerdi. Çengele asılıp, on altı çiniden oluşmuş kapağı kaldırdı. Arkadaşlarının inmesine yardım eden Züheyr, kendisini bildiğinden beri ailenin yanında çalışmakta olan yaşlı uşağı kucaklayıp, arkalarından indi.

Yaşlı adam, "Allah hepinizi korusun," diyerek kapağı kapattı.

Birkaç dakika sonra eski çarşıdaydılar. Züheyr kalabalık yüzünden tünelin çıkış kapağının kaldırılmayacağını düşündüyse de, talihleri yaver gitti. Kapak hiçbir engelle karşılaşılmadan açıldı. Yedi genç, çarşının üstü kapalı kapısının önünde yerden çıkarlarken, bir grup insan da şaşkınlıkla kendilerine baktılar. Adamların ardından bir kılıç göründü ve en arkaya kalmış olan Züheyr ortaya çıktı.

Karşılaştıkları sahneyi asla unutamayacaklardı. Bab el-Ramla'da intikam arzusuyla toplanmış on binlerce erkek, kadın ve çocuk vardı. Aynı halk, 1492'de de orada durmuş, hilâlin Elhamra surlarından ilahiler ve çan sesleri arasında indirilişini seyretmişlerdi. Geçen yıl 'Şeytanın rahibi' dedikleri Cisneros, kitaplarını yakarken yine orada durmuşlardı. Ve sadece bir ay sonra, sarhoş Hıristiyan askerleri iki saygın imamın başlarından sarıklarını çıkardıklarında, yine oradaydılar.

Gırnata Mağribileri, haşin ya da inatçı insanlar değillerdi, fakat direnmelerine izin verilmeden Hıristiyanların idaresine girmişlerdi ki, bunu kabullenmekte güçlük çekiyorlardı. Sekiz yılı aşkın bir süredir bastırdıkları öfke artık su yüzüne çıkmıştı. Elhamra'ya saldırabilirler, Ximenes'i parçalayabilirler, kiliseleri yakıp karşılarına çıkan bütün papazları hadım edebilirlerdi. İşte onları tehlikeli kılan buydu. Tabii düşmanları için değil, kendileri için. Hıristiyan ordularına direnme şansları, son hükümdarları tarafından ellerinden alınmıştı, artık kendilerini ortaya atma zamanının geldiğine inanıyorlardı.

Çoğunlukla kalabalıklardan korkanlar tarafından; on, on beş kişi bir araya toplandı mı, hemen tutkularını ateşleyecek

bir demagogun avı haline dönüştükleri ve her türlü saçmalığı yapacak hale geldikleri söylenir. Oysa bu görüş onlarca insanı biraraya toplayan pek çok somut sebebi göz ardı eder, yok sayar. O sırada politik ve ticari bütün rekabetler bir yana itilmiş, bütün kan davaları iptal edilmiş, Endülüs İslamlarının savaşan dini hizipleri arasında ateşkes ilan edilmişti; cemaat sadece Hıristiyan işgalcilere karşı birleşmişti. Bir dul kadının çocuklarını koruma hakkı olarak başlayan şey, yarı bir ayaklanmaya dönüşmüştü.

Kraliyet memurunun mağrur ve düşüncesiz celladı İbn Vahab, acele inşa edilmiş ahşap bir platforma çıkmış, hayaller içindeydi. Elhamra'yı ve İsabella'nın barış isteyen elçilerini kabul edeceği zaman nasıl bir pozda oturacağını düşünüyordu. Ama ne yazık ki bu ilk hitabet denemesi başarısız olmuş, konuşması durmadan kesilmişti.

"Ne mırıldanıyorsun öyle?"

"Ne diyorsun?"

"Yüksek sesle konuşsana!"

"Sen kiminle konuştuğunu sanıyorsun? Seni köse herif!"

Bu saygısızlığa kızan İbn Vahab, sesini hocalarınki gibi yükseltti. Yarım saatten beri o kadar süslü ve tumturaklı cümlelerle konuşuyordu ve Şam'dan Mağrib'e kadar, öylesine çok zaferden söz etmişti ki, dinleyiciler arasında kendisine en çok yakınlık duyanlar bile, hatibin gürültü çıkaran, ama içi boş olan bir tencereye benzediğini söylemeye başlamışlardı.

İbn Vahab'ın önerdiği tek somut şey, askerlerin öldürülmesi ve kellelerinin sırıklar üzerinde sergilenmesiydi. Bu öyle bir sessizlikle karşılanmıştı ki, kadılardan biri başka konuşmak isteyen olup olmadığını sormak zorunda kalmıştı.

"Var!" diye gürledi Züheyr. Kılıcını havaya kaldırdı ve omuzlarını dikleştirerek kalabalığı yarıp platforma doğru yürüdü. Arkadaşları da kendisini izleyince, durumun garipliği

hoşlarına giden kalabalık kendilerine yol açtı. Birçok kimse Beni Hudeyl'in oğlunu tanımıştı. Kadı, İbn Vahab'dan inmesini istedi, Züheyr eller üzerinde platforma taşındı. Daha önce, değil bu kadar insan önünde, herhangi bir topluluk karşısında bile konuşmadığı için, sonbahar yaprağı gibi titriyordu.

Züheyr en geleneksel biçimde, "Bismillahirrahmanirrahim," diye söze başladı. Dinin zaferleri üzerinde durmadığı gibi geçmişten de söz etmedi. Sadece başlarına gelen felaketten ve kendilerini bekleyen çok daha büyük felaketlerden söz etti. Kulağına çok tanıdık gelen cümleler kurduğunu fark ediyordu. Öyleydi de. Bunları el-Zındık'la, Ebu Zaid'den almıştı. Sözlerini hiç beklenmeyen bir çağrıyla bitirdi.

"Şu anda sizlere hitap ederken infaza tanık olan asker, şimdi Elhamra'da burada olan biten her şeyi anlatıyordur. Fakat kendinizi bir kere de onun yerine koyun. Korkudan çıldıracak durumda. Sözlerini inanılır yapmak için her şeyi abartıyor. Çok geçmeden Komutan, askerleriyle tepeden inip tutsak aldığımız bu adamları salıvermemizi isteyecek. Kardeşim İbn Vahab'ın aksine, ben onları öldürmememiz gerektiğine inanıyorum. Onları bırakmamızı öneririm. Eğer bunu yapmazsak Hıristiyanlar her asker karşılığında bizden on kişi öldüreceklerdir. Size şu soruyu soracağım: Onların ölümü bir tek müminin canına değer mi? Onları şimdi salıvermek zayıflığımızın değil, güçlülüğümüzün belirtisi olacaktır. Onları bıraktıktan sonra aramızdan adımıza konuşacak bir heyet seçmeliyiz. Söyleyecek daha pek çok şeyim var, ama sizler bu askerlerin kaderi hakkında karar verene kadar susacağım. Onların önünde daha fazla konuşmak istemiyorum."

Züheyr, sözlerinin alkışlar ve onaylamalarla karşılanmasına şaşırmıştı. Kadı, topluluğa askerlerin öldürülmeleri mi yoksa salıverilmelerini mi istendiğini sorunca çoğunluk salıverilmelerini istediğini gösterdi. Züheyr ile arkadaşları daha fazla beklemediler. Adamların tutuldukları yere koştular. Zü-

heyr kılıcını çekip iplerini kesti. Sonra onları kalabalığın arasından geçirip kılıcıyla, Elhamra yönünü gösterdi. Olanlara inanmakta güçlük çeken askerler, sessiz bir minnetle başlarını sallayıp, olanca güçleriyle koşarak oradan uzaklaştılar.

Züheyr'in tahmin ettiği gibi, daha önce gitmesine izin verilen asker, arkadaşlarının çoktan kellelerinin uçtuğunu sanarak saraya koşmuş, olanı biteni, olaydaki kendi rolünü de abartarak anlatmıştı. Başpiskopos adamın sözlerini hiç ses çıkarmadan dinledi, sonra ayağa kalktı, askere kendisini izlemesini işaret ederek Tendilla Kontu'nun dairesine gitti. Huzura kabul edildiklerinde, asker hikâyesini bir kere daha anlatmak zorunda kaldı.

Ximenes, "Ekselansları, herhalde bu isyana gerektiği şiddetle tepki göstermediğimiz takdirde, Kral ve Kraliçemizin bu şehirde kazandıkları zaferin tehdit altında olacaklarına inanacaklardır," dedi.

Kont aldatıcı derecede dostça bir sesle, "Aziz Başpiskopos," diye cevap verdi. "Kutsal Kilisemizde tahta bu kadar sadık ve Kilise'nin mal mülkünü, böylece de ağırlığını ve saygınlığını arttırmaya bu kadar hevesli daha başkalarının da olmasını isterdim.

"Ancak bir konuyu açıkça belirtmeme izin verin. Değerlendirmenize katılmıyorum. Bu sefil adam, Barrionuevo'nun katillerinin önünde diz çökmesini haklı göstermek için yalan söylüyor. Bu kalabalığın bizim askeri durumumuzu tehdit edebileceğini bir an bile düşünemem. Bence tehdit sadece sizin Kutsal Ruh adına giriştiğiniz saldırıya yöneliktir."

Ximenes bunların, özellikle arkadaşlarına aktaracak olan askerin önünde söylenmiş olmasına çok kızmıştı: Birkaç saate kalmadan bütün şehir Kont'un sözlerini duymuş olacaktı. Askeri elinin sabırsız bir hareketiyle odadan çıkartana kadar öfkesine hakim oldu.

"Ekselanslarının, bu insanların Kilise'ye saygı göstermeye zorlanmadıkça tahta sadık olmayacaklarını anlayamadığını görüyorum."

"Kraliçenin sadık bir bendesi olarak Zatınız, teslim sırasında Sultan'la imzaladığımız anlaşmalardan habersiz görünüyorsunuz. Size Mağribilere verdiğimiz gayet ciddi sözleri bundan önce de hatırlatmıştım. Kendi Allah'larına ibadet etme ve peygamberlerine inanma hakkının engellenmeyeceğini kabul ettik. Kendi dilleriyle konuşabilirler, birbirleriyle evlenebilirler ve ölülerini kendi âdetlerine göre gömebilirler, yüzyıllardır yaptıkları gibi. Bu ayaklanmayı kışkırtan sizsiniz, azizim Başpiskopos Hazretleri. Siz onları sefil bir duruma düşürdünüz ve direnmeye kalkıştıklarında da şaşırmış gibi davranıyorsunuz. Bunlar hayvan değiller ya, be adam! Onlar da bizim etimizden ve bizim kanımızdan insanlar.

"Kimi zaman kendi kendime Kilise Ana'nın Dominikenler ve Fransiskenler gibi nasıl iki farklı çocuk yaratabildiğini sorarım. Habil ve Kabil. Bana bir şey söyle, Cisneros. Toledo yakınlarındaki o manastırda eğitim görürken sana ne içirirlerdi?"

Cisneros, Komutan'ın öfkesinin sebebinin düzeni sağlamak için askeri bir karşılık vermek zorunda olmasından kaynaklandığının farkındaydı. Zaferi kazanmış sayılırdı. Kont'un suyuna gitmeye karar verdi.

"Ekselansları gibi büyük askeri bir önderin Kilise Ana'mızdan çıkmış olan çeşitli dini mezhepleri inceleme zamanı bulmasına şaştım doğrusu. Habil ve Kabil değil, Ekselansları. Asla o değil. Onlara ille de gerekiyorsa, dul bir ananın iki sevgili oğlu olarak yaklaşın. Birinci oğlan sert ve disiplinli ve annesini istenmeyen taliplerin, arzulanmayan yaklaşımlarından koruyor. Annesini aynı derecede seven öbürüyse, tembel, evinin kapısını açık bırakıyor ve girene çıkana aldırış etmiyor. Annenin ikisine de ihtiyacı var, ikisini de aynı derecede seviyor. Ama kendi kendinize şunu sorun şimdi, Ekselansları, onu en iyi koruyan hangisidir?"

Don İnigo, Başpiskopos'un bu sahte dostluğuna ve kendini üstün gören tavrına içerlemişti. Hatta alınmıştı. Dindar bir türedi, bir Mendoza'yla laubali olmaya kalkışıyordu, ha? Cisneros, böyle davranmaya nasıl cesaret edebilirdi? Din adamına horgörüyle baktı.

"Zatınız, dul analar ve iki oğulları konusunda epey deneyimlisiniz elbette. Bugün kraliyet memurunu ölümüne böyle dul bir ana ve iki talihsiz oğul için göndermemiş miydiniz?"

Başpiskopos o gün söyleyeceği her şeyin reddedileceğini anlayarak kalkıp gitti. Kontun sıkılı yumrukları açıldı. Ellerini çırptı. İki uşağı içeri girince emirlerini yağdırmaya başladı.

"Zırhlarımı ve atımı hazırlayın. Don Alonso'ya, benimle Bibarrambla'ya gelmeleri için üç yüz atlı istediğimi söyleyin. Vakit geçirmeden yola çıkmak istiyorum."

Şehrin havasında büyük bir değişiklik vardı artık. Askerlerin salıverilmesi halkın kendine güvenini arttırmıştı. Moral olarak düşmanlarından üstün olduklarını hissediyorlardı. Artık hiçbir şey ürkütücü gelmiyordu. Yiyecek ve içecek satanlar yine ortaya çıkmışlardı. Fırıncılar dükkânlarını kapatmışlar, Bab el-Ramla'da tezgâhlar kurmuşlardı. Yiyecek ve tatlı bedava dağıtılıyordu. Çocuklar şarkılar söylüyorlar, dans ediyorlardı. Gerginlik uçup gitmişti. Züheyr bunun geçici bir soluklanma olduğunu biliyordu. Korku, bir anlığına yüzeyin altına çekilmişti. Onun yerine bayramı andıran bir hava gelmişti, fakat kalplerin delicesine bir gümbürtüyle çarptığını duymasının üzerinden de henüz bir saat geçmiş değildi.

Günün kahramanı Züheyr'di. Yaşlılar kendisine, zaten çoğunu bildiği, dedesine ait kahramanlık hikâyeleri anlatıyorlardı. Anlattıklarının bir kısmının doğru olamayacağından emindi Züheyr, yine de beyaz sakallara başını sallayarak gülümsüyor ama artık dinlemiyordu. Elhamra'yı düşünüyordu, tanıdık bir ses duymasaydı, düşünmeye de devam edecekti.

"Burada başımıza büyük bir felaketin geleceğini düşünüyorsun, değil mi?"

"El-Zındık!" Züheyr yaşlı dostunu kucakladı. "Ne kadar farklı görünüyorsun. İki haftada insan bu kadar değişir mi? Zehra'nın ölümü mü seni bu hale getirdi?"

"Zaman yaşlı bir insanı yiyip bitirir, Züheyr el-Fahl. Sen de bir gün yetmişini geçince bunu anlayacaksın."

"Eğer o kadar yaşarsam," diye düşünceli bir tavırla mırıldandı Züheyr. El-Zındık'ı gördüğüne sadece kendisinden bir iki fikir aşırabileceği için sevinmiş değildi. Onun kendisini gücünün doruklarında, Gırnatalıların alkışları arasında görmesine seviniyordu. Ancak yaşlı şüphesinin iç dünyasında bir değişiklik olmamıştı.

Sevgi dolu bir sesle, "Benim genç dostum," dedi. "Hayatlarımız, doğumumuzdan mezara kadar uzanan bir kemer altında yaşanır. Gençliğin çekiciliğini belirleyen şey yaşlılık ve ölümdür. Ve de geleceği küçümsemesi."

Konuşmanın nereye doğru gittiğini anlamış olan Züheyr, "Evet ama yaşlılık ile gençlik arasındaki uçurum senin söylemeye çalıştığın kadar da nihai değildir."

"Nasıl yani?"

"Altmışına yaklaşmış olan bir adamı hatırla. Yarımadamızda bu epey seyrek rastlanan bir şeydi. El Hudeyl eteklerinde dolaşırken, hepsi de kendisinden elli yaş küçük olan üç çocuğun bir ağacın üst dallarına çıkmış olduklarını gördü. Çocuklardan biri adamın çıplak kafasını bir hayvanın gerisine benzeterek hakaret etti. Deneyimleri, yaşlı adamın söyleneni duymazdan gelip yoluna devam etmesini gerektiriyordu. Ama o, çocukları şaşırtan bir hareketle ağaca tırmandı. Kendisine hakaret eden çocuk, onun ömür boyu dostu oldu sonra."

El-Zındık kıs kıs güldü.

"O ağaca sana hiçbir şeyin olduğu gibi kabul edilmemesi gerektiğini öğretmek için çıkmıştım."

"Çok doğru. Dersimi de gayet iyi öğrendim."

"O zaman dostum, bu adamları bir tuzağa sürükleme. El-Hama'daki kıyımdan kurtulan kız hâlâ yağmuru görmeye dayanamıyor. Hayalinde yağmur hep kırmızı yağıyor."

"Züheyr bin Ömer, İbn Basit, İbn Vahab. İpek pazarında Kırklar toplantısı başlamak üzere."

Züheyr, el-Zındık'a öğüdü için teşekkür edip yanından ayrıldı. Bir ipek tüccarının geniş odası emirlerine tahsis edilmişti. Yaşlı adam, genç dostunun adımlarını atışındaki değişikliğe dikkat etmekten kendini alamadı. Aslında toplantı yerine doğru koşması gerekirken, önemli bir insan tavrı takınarak gayet ağır adımlarla yürüyordu. El-Zındık gülümseyerek başını salladı. İbn Ferid'in hayaletini görmüş gibi olmuştu.

Topluluk, kırk kişilik bir heyet seçmiş ve kendilerine şehir adına uzlaşma yetkisini vermişti. Züheyr ile yedi arkadaşının yanı sıra İbn Vahab da seçilmişlerdi heyetle. Kırkların çoğu, terhis edilmiş Mağribi cengâverleriydi. Züheyr içeri girerken, Elhamra mutfaklarından bir haberci heyecanlı bir sesle saraydaki karşı saldırı hazırlıklarını anlatmaktaydı.

"Başkomutanın zırhı şu anda hazırlanıyor. Yanında üç yüz asker olacak. Ben çıkarken kılıçlarını bilemekle uğraşıyorlardı."

"Onları pusuya düşürelim," dedi İbn Vahab. "Üzerlerine yağ döküp ateşe verelim."

Kadı, öneriyi bir kaş çatmasıyla geçiştirirken, "Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir," diye mırıldandı.

Züheyr, "Planlandığımız gibi hazırlanalım," dedi toplantı sona erip Kırklar meydana dönerlerken.

Kadı platforma çıktı, askerlerin gelmekte olduklarını bildirdi. Bir anda yüzlerdeki gülümsemeler silinmişti. Satıcılar gitmek üzere eşyalarını topladılar. Kalabalık telaşa düştükçe, her köşede sinirli konuşmalar başlamıştı. Kadı, halktan sakin

olmalarını istedi. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar evlerine gönderildiler.

Hıristiyan ordusu şehir merkezini işgale kalkıştığı takdirde, herkese özel bir görev verilmişti. Erkekler belirlenen yerlere gittiler. Önlemler alınmış, plan uygulanmaya başlanmıştı. Yarım saat içinde sağlam bir barikat kurulmuştu. Çömlekçiler, taşçı ustaları ve marangozlar, kalabalığı hep birlikte çalışan bir topluluğa dönüştürmüşlerdi. Barikat eski mahalleye, kadının her zaman 'müminler şehri' diye adlandırdığı bölgeye girişi kapatmıştı.

'Bütün bunları kendi başımıza yapmış olmamız çok şaşırtıcı' diye düşünüyordu Züheyr. Kadı, ne geçmişimizden söz etti, ne de Allah'ı yardımımıza çağırdı. Sonra el-Zındık'ı görebilmek için etrafına bakındı, ne ki yaşlı adam geceyi geçirmek için bir yere sığınmış olmalıydı. Ebu Zaid ile çılgın el-Maari ailesi neredeler acaba, diye düşündü. Neden burada değiller? Halkımızın gücünü görmeliler. Eğer yaşama biçimimizi savunmak için yeni bir ordu kurulacaksa, o ordunun askerleri bu iyi insanlar olacaklar. Onlar olmadığı takdirde asla zafere erişemeyiz.

Biri, "Askerler!" diye bağırdı. Bab el-Ramla'ya ani bir sessizlik çöktü. Askerlerin sokak taşlarını döven ayak sesleri giderek yaklaşıyordu.

"Başlarında Başkomutan var! Bütün zırhını kuşanmış!" diye seslendi, bir başka gözcü.

Züheyr'in verdiği işaret, meydanın çeşitli yerlerindeki beş gönüllü tarafından tekrarlandı. Torbaları tuğla parçalarıyla dolu üç yüz genç kollarını gerdiler. Taş atıcıların ilk safı yerlerini almışlardı. Askerlerin ayak sesleri çok yakındaydı.

Tendilla Kontu, Gırnata'daki Hıristiyan ordularının Başkomutanı, aşılamayacak bir engelle karşılaştığını görünce dizginlerini çekip atını durdurdu. Menteşelerinden sökülmüş ahşap kapılar, tuğla yığınları, çelik çubuklar ve akla gelebilecek

her şeyin üst üste yığılmasıyla yapılmış barikat, Kont'un katıldığı sayısız savaşta bile hiç karşılaşmadığı bir şeydi. Bunu yıkmak için daha birkaç yüz askere ihtiyacı olacaktı; askerler barikatı yerle bir ederlerken, Mağribilerin de durup seyredeceklerini hiç sanmıyordu. Kuşkusuz, kazanacaktı sonunda; orası kesindi, ama son derece pis ve kanlı bir çatışma olacaktı. Sesini yükselterek barikatın gerisine doğru bağırdı: "Kralımız ve Kraliçemiz adına bu engeli kaldırıp, refakatçilerimin benimle birlikte şehre girmesine izin vermenizi istiyorum."

Taş atıcılar harekete geçtiler. Tuğla parçaları Hıristiyan askerlerin kaldırdıkları kalkanlara yağmur gibi yağarken, ürkütücü sesler çıkmaya başladı. Kont mesajı almıştı. Mağribi büyükleri Saray'la bütün ilişkiyi kesmeye kararlıydılar.

Başkomutan, "Aramızdaki bu bölünmeyi kabul etmiyorum," diye bağırdı. "Eğer bir saate kadar beni kabul etmezseniz, takviye güçlerle geri döneceğim."

Sonra adamlarını beklemeden öfkeyle geri döndü. Askerlerin komutanlarının ardından koşmaları, Gırnatalıların saflarında gülüşmelere yol açtı.

Kırklar ise bu durumda eğlenceli bir şey bulmuş değillerdi. Mendoza'yla er geç pazarlığa oturmaları gerekeceğini biliyorlardı. İbn Vahab, her ne pahasına olursa olsun dövüşmek istiyordu ve kendisine taraftar bile bulmuştu. Fakat çoğunluk Elhamra'ya bir haberci gönderip, görüşmekten yanaydı.

Kont döndüğü zaman hava kararmıştı. Savunmacılar barikatı kaldırmışlardı. Elleri meşaleli adamlar Başkomutan'ı ipek pazarına götürdüler. Kırklar kendisini toplantı yaptıkları odada karşıladılar. Kont yüzlerini hatırlamaya çalışarak tek tek hepsine baktı. Herkesle birer birer tanıştırılırken, yanındakilerden biri adlarını bir deftere kaydediyordu.

"Sen Ömer bin Abdullah'ın oğlu musun?"

Züheyr başını salladı.

"Babanı iyi tanırım. Burada olduğunu biliyor mu?"

Ailesine bir zarar gelmesini istemeyen Züheyr, "Hayır," diye yalan söyledi.

Don İnigo, İbn Emin'i görmüştü. "Sen ha?" dedi. "Bir Yahudi, hekimimin oğlu da bu saçmalığa karıştı ha? Senin ne ilgin var bu işle?"

"Ben de bu şehirde yaşıyorum, Ekselansları. Başpiskopos bize de pek farklı davranmıyor. Yahudiler, Müslümanlar, Hıristiyan sapkınlar. Onun gözünde aramızda hiçbir fark yok."

"Ben Gırnata'da sapkın olduğunu bilmiyordum."

"Birkaç kişi vardı, ama Başpiskopos gelince gittiler. Ününü biliyorlardı."

Kırkların hepsinin adları alındıktan sonra Başkomutan, "Ben buraya sizlerle pazarlığa gelmedim," dedi. "Hepiniz biliyorsunuz ki, istediğim anda bu şehri avcumun içinde ezip un ufak edebilirim. Kralın memurunu öldürdünüz. Kralın bir hizmetkârını öldüren, cezasız kalamaz. Bu süreçte olağandışı bir şey yoktur. Yasa böyledir. Kendi Sultanlarınız ve Emirleriniz de adaleti aynen bizim gibi uygularlardı. Bu adamın yarın sabaha kadar askerlerime teslim edilmesini istiyorum. Bundan böyle Kral ve Kraliçemizin yasalarını kabul etmek zorundasınız. Hepsini. Benim dinime geçenleriniz, evlerinize ve topraklarınıza sahip olmaya devam edecek, aynı şekilde giyinebilecek, kendi dilinizi konuşabileceksiniz, fakat Hıristiyanları İslamlaştırmaya devam edecekler cezalandırılacaktır.

"Size Engizisyon'u daha beş yıl bu şehre sokmamaya söz veriyorum, ancak buna karşılık, vergileriniz yarından başlayarak iki katına çıkarılacaktır. Ayrıca, buradaki askerlerimin geçim masrafları da sizin tarafından karşılanacaktır. Bir şey daha var. Şehrinizin ileri gelen ailelerin iki yüz kişilik bir listesini yaptım. Bunlar bana rehine olarak oğullarından birini vereceklerdir. Şaşırmış görünüyorsunuz. Biz bu uygulamayı, sizin hükümdarlarınızdan öğrendik. Yarın cevabınızı hep birlikte sarayıma getirmenizi bekleyeceğim."

Bir askerin kılıcından çok daha öldürücü olan sözlerini bitiren Tendilla Kontu Don İnigo, odadan çıkıp gitti. Bir süre hiç kimseden ses çıkmadı. Baskının ağırlığını daha şimdiden hissetmeye başlamışlardı.

İbn Vahab korkudan zayıflamış bir sesle, "Belki de en iyisi benim teslim olmam," dedi. "O zaman halkımız yine huzura kavuşacaktır."

"Sözleri çok açıktı," dedi Züheyr. "Dinimize sadık kalırsak bize ancak mezarda huzur verecekler. Gereksiz fedakârlıklar ve gösterişli hareketler için çok geç artık."

İbn Basit, "Bize çok basit bir seçenek sundu," dedi. "Ya din değiştirirsiniz ya da ölürsünüz."

Oradakilerin içinde İbn Vahab dışında en ağır darbeyi yemiş olan kadı, duygudan yoksun bir sesle konuşmaya başladı.

"Önce eyerin üstünde oturduklarından emin oluyorlar, sonra atı kamçılamaya başlıyorlar. Allah bize çok ağır bir ceza verdi. Çok uzun zamandır bu yarımadada yaptığımız maskaralıkları izliyordu. Onun adına yaptıklarımızı biliyor. Müminin mümini nasıl öldürdüğünü. Birbirimizin krallıklarını nasıl yok ettiğimizi. Hükümdarlarımızın tebaalarından nasıl çok uzaklarda yaşadıklarını ve halklarının onları savunmak için seferber edilemediğini. Bir keresinde Afrika'dan asker getirtmek zorunda bile kalmışlardı, bunun sonuçları da felaket olmuştu. Buradaki insanların bizim yardım çağrımıza nasıl karşılık verdiklerini gördünüz. Onların disiplin ve sadakatlerinden gurur duymadınız mı? Kurtuba ve İşbiliye'de, el-Mariya ve Balansiya'da, Sarakusta ve el-Garb'da da aynı şey olabilirdi, ama olmadı işte. Hepiniz gençsiniz. Hayatlarınız önünüzde. Neyin gerekli olduğuna siz karar verip siz uygulamalısınız. Ben bu dünyada daha uzun süre kalmayacağımı iliklerimde hissediyorum. Böylece kurtulmuş olacağım. Doğduğum gibi öleceğim. Bir mümin olarak. Yarın sabah Mendoza'ya gidip kararımı bildireceğim. Ona artık halkımızla Elhamra arasında aracılık yapmayacağımı da söyleyeceğim. Pis

işlerini kendileri görsünler. Kararı siz kendiniz vermelisiniz. Ben şimdi sizi bırakıyorum. Kulağın duymadığını dil tekrarlayamaz. Allah selamet versin, evlatlarım."

Züheyr'in başı ıstırapla öne eğilmişti. Neden yer yarılmıyor da kendini yutmuyordu sanki? Atına atlayıp el-Hudeyl'in yolunu tutması çok daha iyiydi. Çevresindeki umutsuz yüzlere bakınca, istese de istemese de kaderinin artık onların kaderine bağlandığını biliyordu. Hepsi de ortak bir kaderin kurbanları olmuşlardı. Artık onları terk edemezdi. Daha fazla vakit kaybetmemek çok önemliydi.

İbn Basit de aynı şeyleri düşünüyordu; toplantıyı sona erdirmek için ortaya atılan o oldu. "Dostlarım, gidip veda etme zamanımız geldi. Şehrin ileri gelen ailelerine yakın olanlarınız gidin ve kendilerine Başkomutan'ın rehine istediğini bildirin. Büyük oğulları bizimle gelmek isterlerse, onları elimizden geldiğince koruruz. Saat kaçta buluşacağız?"

"Sabah gün doğarken." Züheyr otoriter bir tavırla konuşuyordu. "Buradan çıkıp el-Pujarra'daki dostlarımıza katılalım. Orada Hıristiyanlarla savaşmak için bir ordu kuruluyor. Sabah ezanında Funduk'un avlusunda buluşuruz."

Züheyr kendinden emin adımlarla yürüyordu, ama hayatında böylesine bir yalnızlık hissetmiş değildi. Funduk girişine yaklaşırken, "Kendime ne de karanlık bir kader seçmişim," diye mırıldandı. El-Zındık'ı bulup adamla bir testi şarap paylaşmak, gelecek hakkında duyduğu korku ve kuşkularını onunla konuşmak için neler vermezdi? Oysa yaşlı adam şehri terk edeli çok olmuştu. El-Zındık şimdi el-Hudeyl yolundaydı ve ertesi sabah Gırnata'da olup bitenleri Züheyr'in kaygılı ailesine iletecekti.

"Allah selamet versin, Züheyr bin Ömer."

Züheyr irkildi. Çevrede kimseyi görememişti. O anda karanlıklar arasından biri çıkıp tam önünde dikildi. Amcasının yaşlı uşağıydı.

"Sana da, dostum. Buralarda ne işin var?"

"Efendim bu gece birlikte yemek yemenizi istiyor. Beni sizi almam için gönderdi."

"Seninle gelmekten mutluluk duyacağım," dedi Züheyr. "Amcamı bir kere daha görmek benim için büyük bir zevk olacaktır."

İbn Hişam dış avluyu arşınlayıp duruyor, sabırsızlıkla yeğeninin gelmesini bekliyordu. Günün olaylarına üzülmüş ve telaşlanmış, ama Ömer'in oğlunun oynadığı rolle de gururlanmıştı. Züheyr içeri girince, amcası genci kucaklayıp yanaklarından öptü.

"Sana kızgınım, Züheyr. Başka bir yere giderken bu evden geçmişsin. Kardeşimin oğlu ne zamandan beri bu şehirde handa kalıyor, ha? Burası her zaman senin evindir! Şimdi seni kırbaçlatmadan önce çabuk cevap ver bakayım!"

Züheyr bütün sıkıntısına rağmen duygulanmıştı. Garip bir duyguydu bu. Sanki on yaşındaymış da, bir yaramazlık yaparken yakalanmış gibi suçluluk hissediyordu.

"Sizi sıkıntıya sokmak istemedim, amca. Benim yaptıklarımın cezasını neden siz çekeceksiniz ki? Funduk'ta kalmam daha doğruydu."

"Saçmalama. Benim din değiştirmiş olmam kan bağı akrabalıklarımın sona ermiş olması demek değildir! Şimdi senin bir temiz yıkanmaya ihtiyacın var. Hemen temiz giyecek getirmelerini de söyleyeyim."

"Yengem nasıl? Ya kuzenlerim?" diye sordu Züheyr, hamama doğru giderlerken.

"İşbiliye'de, Gülsüm'ün kaldığı evde kalıyorlar onlar da. Birkaç hafta sonra dönecekler. Yengen iyice yaşlandı, bu dağ rüzgârları romatizmalarını azdırıyor. İşbiliye çok daha sıcak."

İki genç hizmetkâr tarafından sabunlanıp yıkanan Züheyr, sıcak suyun içine uzandı. Evinde gibiydi. Hişam'ın söylediklerine rağmen, amcasının geleceğini tehlikeye attığı

kuşkusuzdu. Evet, eve girdikleri görülmemişti, ama uşaklar konuşurlardı. Arkadaşlarına Züheyr'in dönme amcasıyla yemek yediğini söyleyecek, böbürleneceklerdi. Sabaha kalmadan haber son derece allanıp pullanmış bir dedikodu biçiminde çarşıya yayılmış olurdu. Ondan sonra da bunu Başpiskopos'un casuslarından birinin duyması işten bile değildi.

Her zamanki gibi basit ve sade olan yemeğin ardından, konuşma kaçınılmaz olarak dinlerinin içinde bulunduğu sıkıntılı duruma döndü.

"Kabahat bizim, oğlum." İbn Hişam çok kesin konuşuyordu. "Biz cevaplarımızı hep düşmanlarımızın eylemlerinde ararız, oysa kabahat hep bizim içimizdedir. Başarı çok çabuk geldi. Peygamberimiz çok erken, yeni düzeni pekiştiremeden öldü. Halefleri birbirlerini öldürdüler. Fethettiğimiz uygarlıkların sağlam özelliklerini özümseyecek yerde, onlara kendi savaşçı üslûbumuzu benimsetmeye çalıştık. Endülüs'te de böyle oldu. Güzel ama düşüncesiz hareketler; Müslümanların sonuçsuz feda edilmesi, boş kahramanlıklar..."

"Sözünüzü kestiğim için özür dilerim, amca, ama bu söylediklerinizin hepsi Hıristiyanlar için de söylenebilir. Bu açıklama yeterli değil."

Ve konuşma gece boyunca devam etti. Hişam yeğenini tatmin edemedi, Züheyr de yine silaha sarılma zamanının geldiğine amcasını ikna edemedi. Züheyr amcasının dönmeliğinin sadece yüzeysel olduğunu görüyordu. Tıpkı bir Müslüman beyi gibi konuşup davranıyordu. Sofrasını domuz etiyle kirletmezdi. Mutfağında ve evinde çalışanlar hep müminlerdi; yaşlı uşak eğer yalan söylememişse, Hişam her gün Mekke'ye dönüp, gizlice namaz kılıyordu.

"Gençliğini düşüncesizce girişimlere harcama, Züheyr. Tarih bizi geçti gitti. Bunu neden kabul etmiyorsun ki?"

"Ben geride kalıp da, bize zorla kabul ettirmek istedikleri kepazelikleri içime sindiremem. Onlar barbardır ve barbarla-

ra karşı direnilmesi gerekir. Onların kilisesinin köleleri olmaktansa, ölmek daha iyidir."

İbn Hişam, "Ben bu son birkaç ay içinde yeni bir şey öğrendim," diye itiraf etti. "Yaşadığımız bu yeni dünyada, yeni bir ölüm biçimi de peydahlandı. Eskiden birbirimizi öldürürdük. Düşman bizi öldürürdü ve iş biterdi. Ama artık mutlak kayıtsızlığın da, zırhlı bir şövalyenin karşısında yok olmak kadar zalimce bir ölüm olabileceğini öğrendim."

"Sizin o kadar çok dostunuz vardı ki..."

"Hepsi kendi yollarına gittiler. Görünüşe bakılırsa, insanlar şu anda yaşamakta olduğumuz büyük değişikliklere kolayca uyum sağladılar, fakat bu aldatıcıdır; hayat her zaman çok daha karışıktır. İçimizdeki her şey değişime uğrar. Ben bencil sebeplerle din değiştirdim, oysa bu beni daha çok yalnızlığa itti. Onların arasında çalışıyor olsam bile ne kadar gayret gösterirsem göstereyim, asla onlardan biri olamam."

"Bense ailemizde yalnızlığın ne demek olduğunu bir tek ben biliyorum sanırdım."

"İnsan şikayet etmemeli. Benim dostlarım, dünyanın en sabırlı dostları. Bu günlerde hep onlarla konuşuyorum. Avludaki taşlarla."

İki adam ayağa kalktılar, Züheyr amcasını kucaklayarak vedalaştı.

"Sizi görmeye geldiğime memnun oldum, amca. Bu görüşmemizi hiç unutmayacağım."

"Bense bunun son yemeğimiz olmasından korkuyorum."

Züheyr, yatağına uzanınca günün olaylarını gözden geçirdi. Kont umutlarını nasıl da zalimce boşa çıkarmıştı. Başpiskopos kazanmıştı. Kurnaz ve inatçı Cisneros. Şehir artık onundu ve şimdi onu içten yıkacaktı. Gırnatalıların ruhlarını öldürecekti. Onların kendilerini çirkin ve sıradan hissetmelerini sağlayacaktı. Bu da Gırnata'nın sonu olacaktı. Şehri yer-

le bir etmek, geriye sadece ilk baştaki gibi içinden ırmaklar akan, ağaçlarla kaplı bir vadi bırakmak çok daha hayırlıydı. Atalarını oraya çeken bu güzellikti. Bu yüzden şehirlerini buraya kurmuşlardı.

Züheyr, daha sonra amcasıyla geçirdiği geceyi düşündü. Hişam'ın kırgınlığı ve umutsuzluğu kendisini şaşırtmış, ama çok daha rahat ettirmişti. Çok zeki ve zengin olan amcası Hişam bile Hıristiyanlık'ta bir tatmin bulamadıysa, o zaman Züheyr de seçtiği yolda haklı demekti. Eğer kendi içinde sürekli sıkıntılı ve yoksulsan, zenginliğin ne önemi vardı?

Züheyr o gece gördüğü bir rüyayla titreyerek, ter içinde uyandı. El-Hudeyl'deki evi beyaz bir beze sarılmış olarak görmüştü. Tanıdığı tek kişi olan Yezid gülüyordu, ancak Züheyr'in hatırladığı Yezid değildi bu. Yaşlı bir adam gibi gülüyordu. Çevresinde canlanmış dev satranç taşları garip bir dilde konuşuyorlardı. Taşlar Yezid'e doğru yürüyüp boğazını sıkmaya başladılar. O ürkütücü kahkaha bir hırıltıya dönüştü.

Züheyr yattığı yerde titriyordu. Bir daha uyuyamadı. Yatak örtüsüne sarınıp, umutsuzlukla şafakta duyulacak ilk sesleri bekledi.

"La ilahe illalah Muhammedün Resulullah."

Aynı sözcükler. Aynı tempo. Sekiz farklı ses. Birbiriyle yarışan sekiz yankı. Bugün müminler için sekiz cami. Ya yarın? Züheyr giyinmişti bile. Aşağıdaki büyük avludan gelen nal seslerini duyuyordu. Atı eyerlenmişti ve Yezid'den büyük olmayan bir seyis yamağı hayvana bir parça esmer şeker yediriyordu. Avluya başka atlar da girdi. İbn Basit ve İbn Emin'in seslerini duydu.

Funduk'tan çıkıp, günün ilk ışıklarında, Gırnata henüz canlanırken daracık sokaklardan geçtiler. Kapılar açılıyor, erkekler camilere gitmek için dışarı çıkıyorlardı. Züheyr açık kapıların önünden geçerken abdest alanları, uykunun ağırlığını üzerlerinden atmaya çalışanları görüyordu.

Şehir, dün akşam amcasından döndüğü zaman olduğu gibi boş değildi artık, ama derin bir umutsuzluğa gömülmüştü. İbn Basit hiç bu kadar çok insanın sabah namazına koştuğunu görmemişti.

Fetihten önce cuma namazları kalabalık olurdu. İmam, çoğunlukla siyasal ve askeri konulardan söz eder, dini başka bir konunun olmadığı öbür günlere bırakırdı.

İbn Emin heyecanlı bir sesle, "Züheyr el-Fahl, İbn Basit ile benim Elhamra'ya teslim edeceğimiz iki armağanımız var," dedi. "Bizimle oraya gelir misin? Öbürleri şehrin dışında bekliyorlar. Kırklar, Üç Yüzler oldu!"

"Ne armağanı?" Züheyr ipekli kurdelelerle sarılı, zarif ahşap kutuları görmüştü. "Parfüm kokusu dayanılır gibi değil."

İbn Basit ciddiyetini bozmamaya çalışarak, "Biri Ximenes'e, diğeri Kont'a," dedi. "Bu soylu bayların asla unutamayacakları bir veda armağanı."

Züheyr bu hareketi gereksiz buluyordu. Bu, şövalyelik ruhunu saçma denecek kadar ileri götürmekti, ama onlarla gitmeyi kabul etti. Birkaç dakika sonra sarayın kapılarındaydılar.

"Olduğunuz yerde kalın!" İki genç asker kılıçlarını çekerek üzerlerine yürüdü. "Ne istiyorsunuz?"

"Adım İbn Emin. Komutan dün bizi şehirde ziyarete geldi ve bu sabah kahvaltıya davet etti. Bazı isteklerde bulunmuş, cevabımızı bu sabah getirmemizi söylemişti. Biz kendisine ve Toledo Başpiskoposu Hazretlerine birer armağan getirdik. Ama ne yazık ki fazla kalamayacağız. Lütfen, kendisine mazeretlerimizi bildirip, saygımızın küçük bir nişanesi olan bu armağanları kalktıkları zaman beylere verir miydiniz?"

Askerler rahatlayıp armağanları aldılar. Gençlerse dönüp atlarını dört nala arkadaşlarının toplandıkları yere sürdüler.

Çoğu henüz yirmi yaşına gelmemiş üç yüz gencin at sırtında sessiz kalmaları beklenemezdi. Bağrışmalar, fısıldaşmalar, heyecanlı kahkahalar, daha uzaktan duyuluyordu. Dağ havası serin olduğundan atlardan ve insanlardan buğu

dalgaları yükseliyordu. Şallarına sarınmış telaşlı anneler, surların dibinde oğullarına veda etmekteydiler. Züheyr gürültüyü duyunca kaşlarını çattıysa da, askerlerine yaklaşırken havası birden değişiverdi. Karşısında görkemli bir sahne vardı: Gırnata Mağribileri umutlarını yitirmemişlerdi. Üç arkadaş topluluğa yaklaşırken heyecanlı çığlıklarla karşılandılar. Herkes kendilerini bekleyen tehlikeyi biliyordu, buna rağmen hepsinin morali yüksekti.

Şehri arkalarında bırakırken İbn Vahab, "Armağanları teslim ettiniz mi?" diye sordu.

İbn Emin başını sallayarak güldü.

"Allah aşkına, neler oluyor?" diye sordu Züheyr.

"Gerçekten bilmek istiyor musun?" dedi İbn Basit. "Sen anlat, İbn Emin."

Kont'un özel hekiminin oğlu öyle bir gülmeye başladı ki, Züheyr onun boğulacağından korktu.

"Parfüm kokusu!" dedi İbn Emin sakinleştikten sonra. "Senin burnun suçumuzu keşfetti. Her iki kutuda da, gül esansı kokusu altında Başpiskopos ile Kont için lezzetli yiyecekler var. Yenilebilir gümüş kâğıdına sarılı. Züheyr el-Fahl, onlara kendi bokumuzu gönderdik. Biri bu sabah şu karşında gördüğün Yahudi'nin bağırsaklarından boşaldı. Daha bayat olan öbürüyse, İbn Basit olarak tanıdığın dindar Mağribinin içinden çıkmıştır. Bu durumu da asıl adlarımızı bildirmeden kendilerine bir notla ulaştırdık. Kahvaltılarının keyfini çıkaracaklarını umduğumuzu belirttik."

Bu çok çocuksu bir hareketti. Züheyr gülmemek için kendini tutmaya çalıştı. Ama sonunda o da dayanamayıp kahkahayı bastı. Şakanın gruba yayılması çok sürmedi. Birkaç dakika sonra üç yüz kişi bir kahkaha dalgasıyla sarsılıyordu.

Züheyr sakinleşmeye çalışarak, "Ben de sizi fazla duygulu ve kibar bulmuştum," deyince arkadaşları yine kahkahayı bastılar.

Bir-iki saat at sırtında yol aldılar. Güneş doğmuştu. Hiç rüzgâr yoktu. Pelerinler ve battaniyeler çıkartılıp, arkalarından kendilerini izleyen yüz kadar uşağa teslim edildi. İki saatlik at binişten sonra kendilerine doğru gelen küçük bir atlı grubu göründü.

"Allahüekber!" diye bağırdı Züheyr. Gırnatalı gençler de ardından bağırdılar.

Atlılardan cevap gelmedi. Züheyr bir pusudan korkarak adamlarına durmalarını işaret etti. Atlılar yaklaşırken gelenleri tanıyınca birden morali yükseldi.

"Ebu Zaid el-Maari! Selamünaleyküm! Demek sözümü dinleyip arkadaşlarını da getirdin."

"Seni gördüğüme sevindim, Züheyr bin Ömer. Bu yana geldiğini biliyordum. Bizi izleyip, bu yoldan ayrılsanız iyi edersiniz. Burası iyi bilinen bir yoldur, askerler şimdiden arkanıza düşmüş, bu gece nerede kamp kuracağınızı tahmin etmeye çalışıyorlardır."

Züheyr, Kont ve Başpiskopos'a gönderdikleri armağanları anlattı. Fakat Ebu Zaid'in gülmediğini görünce de şaşırdı.

"Çok aptalca bir şey yapmışsınız, dostlarım. Elhamra mutfağı şu anda şakanıza gülüyordur, ama onlar sarayın en güçsüz insanlarıdır. Siz Kont ile papazı birleştirdiniz. Yalnızca papaza armağan göndermeniz yeterliydi. Hatta bu Kont'un hoşuna gider, saldırısını bir süre erteletebilirdi. Böyle bir hakarette bulunmak ilk sizin aklınıza mı geldi sanıyorsunuz? Endülüs'ün dört bir yanında sizin gibi daha niceleri buna benzer saçmalıklar yapmışlardır. Vakit iyice geç oldu artık. Hadi, bir an önce bu bölgeden çıkalım."

Züheyr gülümsedi. Cesur bir gençti, ama zekâdan yoksun da değildi. Böyle başıbozuk bir orduyu yönetecek yeteneğe sahip olmadığını biliyordu. Ebu Zaid'in varlığı sırtındaki yükü büyük ölçüde azaltmıştı.

Yola devam ederlerken gün ilerliyor, tek bir bulutun bile olmadığı gökyüzünde parlayan güneş toprağı ısıtıyordu. Da-

ğa tırmanırlarken önlerinde eşi benzeri olmayan bir manzara uzanmaktaydı.

El-Zındık, o öğleden sonra Züheyr'in mektubunu Ömer'e verip son iki günün olaylarını anlattı. Konuşurken odada çıt çıkmamıştı. Yezid bile soru sormamıştı. Yaşlı adamın sözü bitince, Ama hüngür hüngür ağlamaya koyuldu.

"Bu son artık," diye inledi. "Her şey bitti."

Yezid, "Züheyr yaşıyor ve iyi, Ama," dedi. "Bir cihad başlattılar. Bu seni mutlu etmeli. Neden ağlıyorsun ki?"

"Bunu bana sorma, İbn Ömer. Yaşlı bir kadına böyle işkence etme."

Zübeyde, Yezid'e Ömer'le birlikte arkasından gelmelerini işaret etti. Ama, odada el-Zındık'la yalnız kaldığını görünce gözlerini silerek Züheyr hakkında sorular sormaya başladı.

"Başında altın hilâlli mavi bir sarık mı vardı?"

El-Zındık başını salladı.

"Dün gece rüyamda onu öyle görmüştüm işte."

El-Zındık'ın sesi yumuşacıktı. "Rüyalar bize daha çok kendimizi anlatır, Emire."

"Beni anlamıyorsun, yaşlı budala!" Ama öfkelenmişti. "Rüyamda Züheyr'in başında o sarık vardı, ama başı da kanlar içinde yerde yatıyordu. Gövdesi yoktu."

El-Zındık kadının yine ağlayacağını sandı; Ama'nın yüzü kül rengine büründü, solukları sıklaştı ve düzensizleşti. El-Zındık ona biraz su verip, son elli yılını geçirdiği küçük odasına gitmesine yardım etti. Ama yatınca el-Zındık üzerini örttü. Geçmişlerini, yarım bırakılmış konuşmaları, hayal kırıklıklarını, Zehra'ya âşık olarak onu nasıl kırdığını düşündü. Ama'nın hayatının mahvına o sebep olmuştu.

Yaşlı kadın içgüdüsel olarak adamın aklından geçenleri okudu.

"Burada geçirdiğim hayatın bir gününden bile pişman değilim," dedi.

El-Zındık acı acı güldü. "Başka bir yerde kendi evinin hanımı olabilirdin."

Kadın yalvaran gözlerle baktı.

Adam, "Ben hayatımı boşuna harcadım, Emire," dedi. "Bu ev beni sonsuza kadar lanetledi. Avlusuna ayak basmamış olmayı isterdim. İşte gerçek bu."

Ama, erkeği birden sık kara saçları ve içleri gülen gözleriyle on sekiz yaşındaki haliyle gördü. Bu anı kendisi için yeterliydi.

"Haydi şimdi git, bırak da huzur içinde öleyim," dedi.

El-Zındık için sessizce, son bir öfke çığlığı atmadan ölmek akıl almaz bir şeydi ve bunu da kadına söyledi.

Ama tespihini elinde sıkarken, "Benim bildiğim tek yol," dedi. "Allah büyüktür."

Ama, ertesi gün ya da ondan sonraki gün ölmedi. Bir hafta kadar direnip herkesle vedalaştı. Ömer'in elini öptü, Yezid'in gözlerini kuruladı, Zübeyde'ye ailesi için korkularını anlatıp çocuklarını alıp gitmesi için yalvardı. Ömer'e, Züheyr'e kendisinden söz etmesini söylediği zaman dışında çok sakindi.

"Ben gittiğim zaman ona cennetlik karışımı kim yapacak?" diye ağladı.

Ama, Züheyr'in Gırnata'dan kaçışından üç gün sonra öldü. Aile mezarlığında, Zehra'nın yanına gömüldü. Yezid kuytularda tuttu kadının yasını. Artık erkekliğe yaklaştığı için cesur olması, duygularını insanlar arasında belli etmemesi gerektiğini düşünüyordu.

ON İKİ

Yezid her sabah kahvaltıdan sonra kitaplarını alır, kuleye çekilirdi.

Zübeyde, "Benimle kal, burada oku," diye yalvarırdı, ama oğlan annesine hüzünle bakıp gülümserdi.

"Kendi başıma okumaktan hoşlanıyorum. Kule de öyle huzurlu ki."

Zübeyde hiç ısrar etmezdi; böylece yaklaşan erkekliğe ilişkin bağımsızlığın onayı olarak başlayan şey, sonradan düzenli bir alışkanlığa dönüştü. Bu, ilk kez iki ay önce, Gırnata'daki olayların haberlerini aldıklarında, başlarında Züheyr olan üç yüz gencin kaçışlarının duyulmasıyla başlamıştı.

Yezid ağabeyiyle gurur duymuştu. Köydeki arkadaşları kendisini kıskanıyorlardı, Yezid eve neden hüzün çöktüğünü anlamıyordu. Uykusunda huzur içinde ölmüş olan Ama bile sıkıntısını dile getirmişti oysa.

"Bu serüvenin sonu hayırlı gelmeyecek, İbn Ömer," demişti, bunların kadının son sözlerini olacağını bilemeyen çocuğa.

Yezid'in olayı yeni baştan düşünmesine yol açan şey, yaşlı kadının bu uyarısı olmuştu. Geçmişte ne kadar deli dolu olursa olsun, ailenin erkeklerinin yaptıkları her cüretli hareketi savunan Ama olmuştu hep. Züheyr'in kafasını dedesinin rol aldığı cesaret ve şövalyelik hikâyeleriyle doldurmuştu hep. Ne var ki, Ama bile Züheyr adına kaygılanıyorsa, onları gelecekte gerçekten kötü şeyler bekliyor olmalıydı.

Yezid kuleden, bir atlının eve doğru gelmekte olduğunu gördü. Oraya her çıktığında böyle bir şeyle karşılaşacağını ve bunun ağabeyi olacağını umardı. Atlı, evin kapıları önüne varmıştı. Yezid'in kalbi duracak gibi oldu. Züheyr değildi. Gelen asla Züheyr olmuyordu.

Yezid evi hiç bu kadar boş görmemişti. Bu, sadece Züheyr'in yokluğundan ya da Ama'nın ölümünden değildi. Bunlar ağır kayıplardı, fakat Züheyr bir gün dönecekti ve Ama'ya gelince, kadının sık sık söylediği gibi, onu da cennette görecekti nasıl olsa. Cennetin yedinci katında, en lezzetli sütün aktığı ırmağın kıyısında buluşacaklardı. Ama'yı tahmin ettiğinden çok özlüyorsa da, neyse ki kadının yerini dolduran, ayın ve yıldızların hareketlerini çok daha iyi bilen el-Zındık vardı. Yaşlı adama, Ama'yla ileride karşılaşacağını söylediğinde adam kıs kıs gülmüş ve gerçekten garip bir şey söylemişti.

"Demek Emire doğruca cennetin yedinci katına gideceğini söyledi, ha? Bak, ben hiç o kadar emin değilim, Yezid bin Ömer. O günahsız biri değildi. Birinci katı geçmekte güçlük

çekecektir sanırım, hem kimbilir, belki de onu öteki tarafa göndermeye bile karar verebilirler."

Asıl ağır darbe, sürpriz olmamakla birlikte Hind'in evliliği ve evden ayrılması olmuştu. Yezid ailede en çok ablası Hind'e yakındı. Fakat gitmişti işte. Evet, ablası anne babasına Yezid'i de kendisiyle birlikte kısa bir süre için denizlerin ötesine götürmesine izin vermeleri için yalvarmış, bir iki ay sonra onu geri getireceğine söz vermişti, ancak Zübeyde oğlundan ayrılmayı reddetmişti.

"Bu evde ondan başka kimsemiz kalmadı. En değerli mücevherimin elimden alınmasına asla razı olamam. Bunu sen bile yapamazsın, Hind."

Ve Hind kardeşini alamadan gitmişti. Ayrılık günü kızı ağlatan, babaevinden ayrılmaktan çok bu olmuştu. Genç kadın ertesi gün Malaka'da, kocası İbn Davud'la birlikte onları Tanca'ya götürecek gemiye binerken de yine kardeşi için ağlıyordu.

Biri kulenin merdivenlerinden yukarı koşuyordu. Yezid düşüncelerinden sıyrılıp eve doğru inmeye başladı. Yarı yolda annesinin hizmetçisi Umayma'yla karşılaştı. Kızın yüzü heyecandan kıpkırmızıydı.

"Yezid bin Ömer! Ağabeyinden haber geldi. Ulak şimdi Zübeyde Hanım'la babanın yanında, ama sen gelmeden haberleri söylemeyecekmiş."

Yezid kızın yanından yıldırım gibi geçerek aşağı uçtu. Dış avluda fırtına gibi eserken Umayma ona yetişemeyeceğini anladı ve içinden bir küfür savurdu. Artık el-Fahl'ı bile yarışta geride bırakan o ceylan değildi. Son birkaç ay içinde karnı iyice şişmişti.

Yezid soluk soluğa odaya daldı.

Ömer gülümseyerek, "Yezid bu işte," dedi.

"Ağabeyin seni binlerce kez öpüyor," dedi İbn Basit.

"Nerede o? İyi mi? Onu ne zaman göreceğim?"

"Yakında göreceksin. Bir gece karanlıkta gelecek ve sabah gün ışımadan gidecek. Başına ödül kondu."

Ömer'in yüzü öfkeyle çarpıldı.

"Ne? Neden?"

"Duymadınız mı?"

"Neyi duymadık mı, çocuk?"

"Geçen haftanın olaylarını. Duymamış olamazsınız. Gırnata'da başka bir şey konuşulmuyor ki. Züheyr, Hişam amcasının bir ulak çıkardığını düşünmüştü."

Ömer giderek sabrını yitiriyordu. Sakalını burup durmaktaydı; bunun bir öfke patlamasının ilk işareti olduğunu bilen Zübeyde ondan önce davrandı.

"Hiçbir şey bilmiyoruz, İbn Basit. Lütfen, lafı gevelemeden bizi aydınlat. Gördüğün gibi Züheyr'den bir haber alabilmek için çırpınıyoruz."

"Her şey dokuz gün önce oldu. Ebu Zaid el-Maari bizi dağlarda saklanacak bir yere götürürken Hıristiyanları gördük. Onlar da bizi gördükleri için çatışma kaçınılmazdı. Biz üç yüz kişiydik, oysa onların atlarının kaldırdığı tozdan bizim en az iki katımız oldukları belliydi.

"Hıristiyanlar bize silahsız bir ulak gönderdiler: 'Önderimiz soylu Don Alonso de Aguilar size selamlarını gönderiyor. Eğer teslim olursanız size iyi davranılacak, ama direnirseniz o zaman Gırnata'ya sadece atlarınız dönecek.' Kıstırılmıştık. Ebu Zaid'in bile bizi kurtaracak bir planı yoktu. İşte o zaman Züheyr ibn Ömer öne çıktı, kilometrelerce öteden duyulabilecek bir sesle konuşmaya başladı. 'Efendine söyle, bizler tarihi olmayan insanlar değiliz!' diye kükredi. 'Bizler bir zamanlar bize ait olan şeyi savunan Magribleriz. Ona benim, İbn Ferid'in torununun oğlu olan Züheyr ibn Ömer'in, Don Alonso'yla ölümüne düello yapmak istediğimi söyle. Bugün kazanan öbürlerinin kaderini belirleyecektir.'"

Yüzü korkuyla gerilmiş olan Yezid, "Don Alonso kimdir?" diye sordu.

İbn Basit, "Don İnigo'nun hizmetindeki şövalyelerin en deneyimlisi ve başarılısı," dedi. "Düşmanlarının ve dostlarının korkulu rüyası. Müthiş aksi bir adam. Alnında, el-Hama'yı savunan bir Mağribi'nin açtığı yaranın izi var. O talihsiz şehirde, tek başına yüz kişiyi öldürdüğü söylenir. Allah belasını versin!"

Sakin olmaya çalışan Zübeyde, "Devam et, n'olur," diye yalvardı.

"Don Alonso'nun meydan okumayı kabul etmesi bizi çok şaşırtmıştı. Hıristiyan askerler çayırın bir yanında toplanmaya koyuldular. Bizden de iki yüz kişi gidip öteki tarafa yerleştik."

Duygularını bastırmayı başaramayan Yezid, "Ötekiler neredeydi?" diye sordu.

"Ebu Zaid kazansak da kaybetsek de bir sürpriz yapmamız gerektiğine inanıyordu. Yüz adamı alıp, dağın çayırı gören çeşitli yerlerine yerleştirdi. Yaptığı plana göre çarpışma sona erer ermez, onlar savaş hazırlığı yapamadan Hırsitiyanlara saldıracaktı."

"Ama bu kurallara aykırıdır," diye Ömer itiraz etti.

"Doğru, fakat satranç oynamıyorduk. Şimdi izin verirseniz, devam edeyim. Züheyr'in elinde Gırnata'da yaşlı bir kadının kendisine verdiği çok güzel işlemeli bir bayrak vardı. Kadının söylediğine göre bu bayrak İbn Ferid tarafından pek çok savaşta taşınmış. Yeşil sarığına da parlak bir gümüş hilâl yerleştirmişti. Züheyr bayrağı adamlarının önüne dikti. Uzaktan Don Alonso'nun da yere altın bir haç diktiğini gördük. İşaret verilince, Don Alonso, Züheyr'in kalbine çevrili parlak mızrağıyla saldırıya geçti. İkisi de kalkan kullanmak istememişlerdi.

"Züheyr de kılıcını çekti ve çılgın gibi atını mahmuzladı. Yüzünde daha önce hiç görmediğim bir öfke vardı. Don Alonso'ya yaklaştığı sırada sesi bütün alanda çınladı: "La ilahe illallah Muhammedün Resullullah." Artık birbirlerine çok yaklaşmışlardı. Züheyr neredeyse kendini atından atarak,

mızrak darbesini savuşturdu. Ne müthiş bir ustalıktı o! Sonra İbn Ferid'in kılıcının parıltısını gördük. Bir an ikisi de ilk hamleyi savuşturmuş gibi geldi, ama Don Alonso'nun atı bize doğru yaklaşınca binicisinin başının olmadığını gördük. Tulaytula'da artık öyle kılıçlar yapılmıyor!

"Bizim tarafta müthiş bir çığlık koptu. Hıristiyanlarda moral diye bir şey kalmamıştı, tam gerilemeye başlamışlardı ki, Ebu Zaid üzerlerine saldırdı. Kaçamadan önce çok kayıp verdiler. Biz elli tutsak aldık, ama Züheyr'in ısrarıyla Don Alonso'nun gövdesini ve başını alıp Gırnata'ya dönmelerine izin verildi. Züheyr, 'Kont'a bu savaşı bizim istemediğimizi söyleyin. Komutan, zalim ve korkak bir papazın hizmetinde paralı bir askerden başka bir şey olmadığı için bu cesur şövalyeyi kaybetti,' dedi."

Yezid büyülenmiş gibiydi. Ağabeyiyle öylesine gurur duyuyordu ki, anne babasının yüzlerindeki kaygıyı fark edememişti. Züheyr'in zaferinden en az anne babası kadar kaygı duyan el-Zındık, İbn Basit'e sorular sormaya devam etti.

"Ebu Zaid, Elhamra'nın tepkisi hakkında bir şey söyledi mi?"

"Evet." İbn Basit şaşkınlıkla baktı yaşlı adama. "İki gün sonra çok şey söyledi."

"Ne söyledi?" diye sordu Zübeyde.

"Kont o kadar öfkelenmiş ki, Züheyr bin Ömer'in başına bin altın ödül koymuş. Aynı zamanda bizi sonsuza dek ezmek için bir ordu hazırlıyormuş. Ancak Ebu Zaid kaygıya kapılmadı. Bir planı var. Bizi öyle bir yere götürecek ki, Allah'ın bile orada Züheyr'i bulamayacağını söylüyor."

"İşte şimdi şeytan konuştu," dedi Ömer.

Zübeyde gencin yüzündeki toz toprağa ve üst başının haline bakarak, "Git de yıkan, İbn Basit," dedi. "Züheyr'in giysileri sana uyacak sanırım. Sonra hep birlikte öğle yemeği yeriz. Odan hazır, burada istediğin kadar kalabilirsin."

"Teşekkür ederim, hanımefendi, seve seve yıkanıp sofranızda yemek yerim. Yalnız dinlenmeye vaktim yok. Guejar'a iletilecek haberlerim var; akşam günbatımında da babamın beni beklediği Lanjaron'da olmalıyım. Neden hepiniz bu kadar huzursuz görünüyorsunuz? Züheyr yaşıyor ve sağlıklı. Ben, Gırnata'yı altı ay içinde yeniden ele geçireceğimize inanıyorum."

"Ne?" diye bağırdı Ömer.

El-Zındık tartışmanın daha fazla uzamasına izin vermedi. "Akıllı insanın dili yüreğindedir, azizim İbn Basit," dedi. "Aptalın yüreğiyse, ağzında. Uşaklar hamamda seni bekliyorlar, delikanlı."

Yezid konuğu hamama götürdü. Sonra Cüce, Umayma ve diğer hizmetkârların toplandıkları mutfağa gitti. Züheyr'in yaptığı düelloyu ve Don Alonso'nun kafasının kesilmesini kelimesi kelimesine tekrarladı hepsine.

"Allah'a şükürler olsun," dedi Umayma. "Küçük bey yaşıyor."

Hizmetkârlar birbirlerine baktılar, ama Yezid'in önünde bir şey söylemediler. Çocuğun yüzündeki heyecan mutfak çalışanlarının en kuşkucularını bile büyülemiş gibiydi. İçlerinde etkilenmemiş olan bir tek Cüce vardı. Yezid'in gitmesinden sonra düşüncelerini açıkladı.

"Beni Hudeyl ölüme meydan okuyor, yakında sonu gelecektir. Ximenes onları rahat bırakmayacaktır."

"Fakat bizim köyümüze bir şeyler yapmazlar herhalde," diye atıldı Umayma. "Biz burada kimseye zarar vermedik ki."

Cüce omuzlarını silkti.

"Orasını bilemem, ama yerinde olsaydım, İşbiliye'deki Gülsüm Hanım'ın yanına giderdim, Umayma. Çocuğunun el-Hudeyl'de doğmaması senin için çok daha hayırlı olur."

Genç kadının yüzü kızardı.

"Senin Züheyr'in tayını taşıdığını bütün köy biliyor."

Bu söz kaba kahkahalarla karşılandı. Bu kadarı Umayma için çok fazlaydı. Ağlayarak mutfaktan dışarı fırladı. Tabii Cüce'nin haklı olabileceğine de aklı yatmıştı. O gece Zübeyde Hanım'dan, İşbiliye'deki Gülsüm'e hizmetçi olarak gönderilmesini isteyecekti.

Yezid ise kendi dünyasında kaybolup gitmişti. Nar bahçesindeydi ve hayalinde bir Arap cengâveriydi. Kılıcı, ucu Züheyr'in onuncu yaş gününde verdiği, eve misafir gelince büyük bir gururla beline takıp taşıdığı, çakıyla sivriltilmiş bir değnekti. Sözde atının üstünde gidip geliyor, kılıcıyla erişebildiği bütün narların kafalarını kopartıyordu. Çok geçmeden bu oyundan sıkılıp çimenlere oturdu, yediği meyvelerden birini açıp suyunu içmeye koyuldu. Her yudumdan sonra, ağzına dolan çekirdekleri tükürüyordu.

'Biliyor musun, Hind? Züheyr ölecek sanırım. Babam ve annem de öyle düşünüyorlar. İbn Basit düelloyu anlatırken, bakışlarından anladım bunu. Annemin seninle gitmeme izin vermiş olmasını isterdim. Ben hiç gemiye binmedim. Denizleri de aşmadım. Fez'i de görmedim. Orasının Gırnata'ya benzediğini söylüyorlar.'

Yezid birden durdu. Çevresini saran çalılıkların ardından ayak sesleri duymuştu sanki. O gün Umayma ve öbür hizmetkârlar tarafından gafil avlandığından bu yana daha dikkatli davranıyordu. İbn Davud ile Hind'in öpüştüklerini görmemiş olmayı isterdi. Eğer annesine gördüğünü söylememiş olsaydı, annesi de Hind'le konuşmaz ve kim bilir, belki de düğün ertelenebilirdi. O zaman Hind hâlâ evde olurdu. Ne garip düğün olmuştu ama. Ne bir şölen, ne bir kutlama. Ne de havai fişekler. Sadece köyden gelen kadı ve aile. Kuran'ı nasıl az daha İbn Davud'un başına düşüreceğini hatırlayınca güldü. Kadı bile gülümsemişti. Cüce o gün kendini aşmıştı. Özellikle tatlılar, sanki cennetten çıkmış gibiydi.

Hind, üç gün sonra gitmişti. O üç gün içinde, Hind, İbn Davud'dan çok kardeşiyle vakit geçirmişti. Uzun yürüyüşle-

re çıkmışlardı. Hind ona dağda ve ırmak kıyısında en sevdiği yerleri göstermiş ve her zaman olduğu gibi sanki bir yetişkinmiş gibi konuşmuştu.

Gitmeden bir gün önce, "Gerçekten bir süre benimle gelmeni isterdim," demişti. "Ben seni değil, sadece bu evi terk ediyorum. İbn Davud'la burada yaşamayı düşünemem bile. Onun rahat edebileceği ve çevresine hakim olabileceği bir yerde yaşamalıyız. Burası babamın evi, daha sonra da Züheyr'le senin ve sizin çocuklarınızın olacak. Beni anlıyorsun, değil mi Yezid? Seni her zamankinden çok seviyorum ve hep seni düşüneceğim. Belki de gelecek yıl, ziyarete geldiğimizde, seni de bir iki aylığına yanımıza alıp götürürüz."

Yezid ablasına bir cevap verememiş, eve dönerlerken sıkı sıkı kızın eline sarılmıştı. Artık o günleri hatırlamak istemiyordu, düşüncelerinin böyle kesilmesinden memnun bile olmuştu.

"Küçükbeymiş! Burada tek başına ne yapıyorsun bakalım?"

Babasının baş kâhyası Ubeydullah'ın sesi. Ubeydullah tıpkı kendi babasının yaptığı gibi, malikânenin bütün hesaplarını tutardı. Ömer'in ne kadar toprağa sahip olduğunu, köyden ne kadar kira topladığını, geçen yıl kuru meyveden kaç para kazandığını, hangi yeraltı deposunda ne kadar tahıl ve pirinç istiflenmiş olduğunu babasından bile iyi bilirdi.

Yezid, Ubeydullah'ı sevmezdi. Adamın o küstah samimiyetsizliği ve abartılı sahte sevgi gösterisine bir gün bile kanmamıştı.

Yezid mümkün olduğunca yetişkin bir havaya bürünerek, "Dolaşıyorum," dedi. "Şimdi de öğle yemeği için eve dönüyorum. Ya sen, Ubeydullah? Senin bu saatte evde ne işin var?"

"Bu sorunun cevabını efendime versem daha iyi olur sanırım. Sizinle birlikte yürüyebilir miyim?"

"Yürüyebilirsin," diyen Yezid, ellerini arkasında birleştirip eve doğru yürümeye koyuldu. Ama'nın, Ubeydullah'ın bir hırsız olduğunu, yıllardır arazi, tahıl ve para çaldığını, oğlunun bu paralarla ikisi Gırnata'da, biri Kurtuba'da, üç dükkân açtığını söylediğini belki de bin defa işitmişti. Eve varana kadar adamla konuşmamaya karar vermişti ama fikrini değiştirdi.

Bir toprak sahibinin konuştuğu sert ve üstünlüğünü hissettirir tonda, "Ubeydullah, oğlunun dükkânları iyi iş yapıyor mu?" diye sordu. "Duyduğuma göre her türlü lüks eşya bulunabiliyormuş dükkânlarında."

Soru yaşlı kâhyayı gafil avlamıştı. Küstah köpek, diye düşündü. Mutfak dedikodularını dinlemiş olmalı. Ömer bin Abdullah, sofrasında böyle şeylerden söz edecek kadar alçalmazdı asla. Gülünç olacak kadar saygılı bir tavır takındı.

"Oğlumu düşünmeniz ne büyük bir incelik, küçükbey. Allah ve kuşkusuz aileniz sayesinde işleri gayet iyidir. Onu okutan ve şehirde bir iş yapmasını isteyen babanızdı. Bu asla ödenmeyecek bir borçtur. Sizin de çok kitap okuduğunuzu duydum, küçükbey. Köyde herkes bunu konuşuyor. Onlara, 'Siz hele durun bakalım, Yezid bin Ömer yakında kitap yazmaya başlayacak,' dedim."

Yezid adama bakmadan yorumunu anladığını belli ederek gülümsedi. Bu dalkavukluk, üzerinde hiçbir etki yaratmamıştı. Bunun sebebi sadece Ubeydullah'a güvenmemesi değildi. Çocuk bu bakımdan annesiyle babasına çok benzerdi. Övücü sözler, çocuğun üzerinden, çeşmede yaprakların üzerinden akıp giden su gibi kayardı. Bu, atalarından miras aldığı gururu yüzündendi. Beni Hudeyl'in doğal olarak üstün olduğu ve başkalarından gelecek iyiliklere ihtiyaçları olmadığı duygusu. Babası ve büyükbabası gibi Yezid için de, yoksul bir köylünün hurma suyuyla tatlılandırılmış çöreği, Ubeydullah'la oğlunun evin hanımlarına verdikleri ipekli

şallardan daha değerliydi. Davranışlarını belirleyen şey, armağanını veren için taşıdığı anlamdı.

Ubeydullah konuşmaya devam ediyordu, ama çocuk artık kendisini dinlemiyordu. Bu saçmalıkların hiçbirine inanmıyordu; ancak Ubeydullah'ı, Züheyr'e hitap ettiği gibi konuşmaya zorlamış olması çocuğun kazandığı bir zaferdi. Köyde yaşayan ustasının adıyla, Bab el-Ferid olarak anılan kapıdan geçerlerken Ubeydullah başını eğerek selam verdi. Yezid de başını belli belirsiz sallayarak adamın selamını kabul etti, her biri kendi yollarına gittiler. Yezid eve gidene dek istifini hiç bozmadı.

Umayma yemek odasının önünde, "Neredeydin?" diye sordu. "Yemek bitti bile."

Yezid kadına aldırmadan içeri koştu. Dikkatini ilk çeken İbn Basit'in odada bulunmadığıydı. Buna çok sıkıldı. Yüzü asıldı. Hind'in sevgisinin nişanesi olan madalyonu ellerken, yüzünde dalgın bir bakış belirdi. Madalyonun içinde, Hind'in gece kadar kara bir tutam saçı vardı.

"Gitti mi, baba?"

Babası meyve dolu gümüş tepsiden kara bir üzüm tanesi alırken başını salladı. Zübeyde tereyağı, kara biber ve kırmızı biber tohumlarıyla pişmiş salatalık verdi. Yezid bunun ardından taze sıkılmış limon suyu ve yoğurtla yapılmış turp, soğan ve domates salatası yedi.

"İbn Basit başka bir şey söyledi mi? Züheyr'in ne zaman geleceği hakkında bir fikir verdi mi?"

Zübeyde başını salladı.

"Tam gününü o da bilmiyordu, ama yakında geleceğini tahmin ediyoruz. Şimdi biraz da meyve ye, Yezid. Ye de yanakların renklensin."

Sofrayı toplamak için içeri giren dört uşaktan en kıdemlisi yere eğilip, efendisinin kulağına bir şey mırıldandı. Ömer'in yüzünde hoşnutsuz bir ifade belirdi. "Bu saatte ne

istiyor? Çalışma odama götür ve ben gelene kadar yanından ayrılma."

"Ubeydullah mı?" diye sordu Zübeyde.

Ömer başını salladı. Yezid gülümseyerek kâhyayla karşılaşmasını anlattı.

"Baba, onun şimdi neredeyse sizin kadar toprağı olduğu doğru mu?"

Ömer güldü.

"Sanmıyorum, ama bu sorunun sorulacağı kişi de ben değilim sanırım. Gidip bakayım, ne istiyormuş. Tam dinlenmeye çekilecekken rahatsız etmek âdeti değildir ama..."

Ömer çıktıktan sonra Zübeyde ile Yezid iç avluya çıkıp, kış güneşinin altında el ele dolaştılar. Ama'nın pek çok kış gününü altında geçirdiği nar ağacının yanından geçerlerken, Zübeyde oğlunun gözlerindeki bakışı gördü.

"Onu özlüyor musun, oğlum?"

Yezid cevap vermeden annesinin elini sıktı. Kadın eğilip oğlunun yanaklarını, sonra da gözlerini öptü.

"Herkes bir gün ölecek, Yezid. Bir gün onu tekrar göreceksin."

"Ne olur, anne. Öyle söyleme. Hind cennetteki hayata hiç inanmazdı. El-Zındık da inanmıyor. Ben de inanmıyorum."

Zübeyde gülümsemesini bastırdı. O da inanmıyordu, ama Ömer bu sapkın fikirlerini çocuklarına açıklamasını yasaklamıştı. Eh, Züheyr ve Gülsüm inanıyorlar, diye düşündü. Benim de Hind'im ve Yezid'im var.

"Anne, neden hepimiz gidip Fez'de yaşamıyoruz?" diye soruyordu Yezid. "Hind ve İbn Davud'la aynı evde demiyorum. Kendi evimizde."

"Bu evi, topraklarını sulayan ırmakları, köyü ve köyde yaşayanları hiçbir yerle değişmem. Ne Kurtuba, ne de Gırnata'yla. Hind'i en az senin kadar özlüyorsam da, Fez'le bile. O

benim de arkadaşımdı, Yezid. Ama hayır. Bunları hiçbir şeyle değişmem... Selamünaleyküm, el-Zındık!"

"Aleykümselam, hanımım. Ve sana da, Yezid bin Ömer."

Yezid yürümeye başladı.

"Nereye?.." diye sordu annesi.

"Kuleye. Orada dinlenirken kitaplarımı okuyacağım."

El-Zındık çocuğun ardından sevgiyle baktı. "Bu çocuk pek çok yaşlı insanı utandıracak kadar zeki, ama yine de bir şeyler değişti, değil mi hanımım? Ne oldu? Yezid bin Ömer sürekli yas tutuyor sanki. Emire yüzünden mi?"

"Bence bu oğlan her şeyi biliyor. Ve haklısın, kendinden çok daha yaşlı ve bilgili kişilerden fazla şey biliyor. Derdine gelince, sebebini biliyorum sanırım. Hayır, belli ettiğinden çok daha fazla üzülmesine rağmen Emire'nin ölümü değil. Onun üzüntüsünün gerçek sebebi, Hind. Kızın gitmesinden bu yana gözlerindeki parlaklık kayboldu."

"Çocuklar bizlerden çok daha esnektir, hanımım."

"Bu değil ama," dedi Zübeyde. "Istırabını gizlemekte büyük sıkıntı çekiyor. Duygularını göstermenin erkekliğe yakışmadığını düşünüyor. Hind onun tek sırdaşıydı. Korkuları, sevinçleri, sırları. Her şeyini ona anlatırdı."

Ömer'in gelişi yaşlı adamın vereceği öğüdü yarıda kesti.

"Selamınaleyküm, el-Zındık." Yaşlı adam gülümserken, Ömer karısına, "Ubeydullah'ın bana neden geldiğini asla tahmin edemezsin," dedi.

"Para için değil miymiş?"

El-Zındık, "Saygıdeğer başkâhyamızın vicdanının manevi sebeplerle rahatsızlık çektiğini söylesem, yanılır mıyım acaba?" dedi

"Çok doğru konuştun, ihtiyar. Evet, sorunu buydu. Din değiştirmeye karar vermiş ve benim iznimi istiyor. Kendisini şöyle uyardım: 'Ubeydullah, seni kiliselerine kabul etmeden önce, bütün kusurlarını bir papaza itiraf etmek zorunda ka-

lacağının farkında mısın? Hepsini, Ubeydullah! Ve eğer yalan söylediğin saptanırsa, sahte bir Hıristiyan olduğun için seni kazığa bağlayıp yakacaklardır.' Bu kendisini iyice kaygılandırdı. Küçük suçlarının ne kadarını Kilise'nin tespit edebileceğini hesapladığını ve kendini güvencede hissettiğini gördüm. Gelecek hafta Gırnata'ya gidecek ve o geri zekâlı oğluyla birlikte Hıristiyan olacaklar. İki parça tahta üzerinde kanları damlayan bir adamın tasvirine dua ederek, kurtuluşu arayacaklar. Söyle bana, el-Zındık, dinlerinde neden insanın kurban edilmesinin böylesine derin bir anlamı var?"

Hıristiyan dini üzerine derin bir tartışmaya girmelerine fırsat kalmadan bir çığlık havayı yırttı. Yezid soluk soluğa, yüzü heyecandan kıpkırmızı kesilmiş bir halde avluya dalmıştı.

"Askerler! Yüzlerce asker. Köyü ve evi sarmışlar. Gelin bakın."

Ömer ve Zübeyde çocuğun ardından kuleye çıktılar. Artık merdiven çıkamayacak kadar yaşlı olan el-Zındık, içini çekerek nar ağacının altındaki sıraya oturdu.

"Geleceğimiz geçmişimizdi," diye mırıldandı sakalının arasından.

Yezid yanılmamıştı. Sarılmışlardı. Avlanan bir geyik gibi kıstırılmışlardı. Ömer gözlerini kısarak bakınca Hıristiyan bayraklarını ve bayrakları taşıyan askerleri görebiliyordu. At sırtında biri heyecanla bir asker öbeğinden, ötekine dolaşıyor, herhalde emir yağdırıyordu. Çok genç görünmesine rağmen komutanları olmalıydı.

Ömer, "Ben hemen köye gitmeliyim," dedi. "Bu adamlarla görüşüp, bizden ne istediklerini öğrenmem gerek."

"Ben de sizinle geleceğim," dedi Yezid.

"Sen evde kalmalısın, oğlum. Anneni koruyacak başka kimse yok."

Ömer kuleden inice evin bütün erkek hizmetkârlarının mızraklar ve kılıçlarla silahlanmış, dış avluda beklediklerini

gördü. Sadece altmış kişiydiler ve yaşları on beşten altmış beşe kadar uzanıyordu, yine de onları orada, kendisini beklerken görünce bütün vücudu bir duygu dalgasıyla kaplandı. Onlar onun hizmetkârları, o da onların efendisiydi elbette, ama bunalım zamanında gösterdikleri bu sadakat her şeyin üstündeydi.

Atı eyerlenmişti, gençlerden dördü kendisine eşlik etmek üzere atlarına bindiler. Büyük kapıdan çıkarlarken evin üzerinde av peşinde bir kartal belirdi. Hizmetkârlar birbirlerine baktılar. Kötü bir işaretti bu.

Uzaktan köpeklerin havlamaları işitiliyordu. Onlar da bir aksilik olduğunu anlamışlardı. Kimse işinin başında değildi. Şafaktan günbatımına kadar tarlalarda çalışan kadınlar ve erkekler askerleri görünce kaçmışlardı. Köyün daracık sokakları doluydu, ama dükkânlar kapanmıştı. Ömer böyle bir sahneyi en son babası atından düşüp öldüğünde görmüştü. O gün de köyde her şey durmuştu. Köylüler sessizce, eve taşınan babasının ardından yürümüşlerdi.

Selamlaşmalar vardı ama yüzler gergindi. Bu, belirsizlikten doğan korkuydu. Marangoz Juan kendilerine doğru koşuyordu.

"Lanetli bir gün, efendimiz," dedi, kızgınlıkla çatlayan bir sesle. "Lanetli bir gün. Karanlıklar Prensi bizi yok etmek için zebanilerini gönderdi."

Ömer atından atlayıp Juan'ı kucakladı.

"Neden böyle konuşuyorsun, dostum?"

"Kamplarından şimdi geldim. Hıristiyan olduğumu bildikleri için beni çağırttılar. Pek çok soru sordular. Züheyr el-Fahl'ı tanıyor muymuşum? El-Pujarras'ta savaşanlar içinde köyden kaç kişi varmış? Don Alonso diye birini sırtı dönükken öldürdüklerini biliyor muymuşum? Son sorularına benim duyduğumun farklı olduğu cevabını verdim. Bunun üzerine gözlerinde kötü bir ışık yanan yüzbaşıları gelip yü-

züme bir tokat indirdi. 'Sen Hıristiyan mısın?' diye sordu. Ailemin hiç din değiştirmediğini, kurulduğu günden beri el-Hudeyl'de yaşadığımızı, kimsenin bizi Müslüman yapmak için bir girişimde bulunmadığını söyledim. Burada huzur içinde yaşadık, dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Onlarla mı kalmak istersin, yoksa gelip bizim aramızda yaşamak mı? Şu çadırda bir şapel kurduk, içeride günah çıkartacak bir de papaz var.' Seve seve günah çıkartacağımı ama benim, babamın ve dedemin doğduğumuz evde yaşamak istediğimi söyledim. Bunun üzerine güldü. 'Günah çıkartmana gerek yok, kâfirlerin yanına dön,' dedi."

"Züheyr hakkında soru sormak istiyorlarsa, bunu bana sormaları gerek," dedi Ömer. "Gidip onlarla görüşeceğim."

"Hayır!" diye bir ses yükseldi. "Bunu asla yapmamalısın! Ben de seninle konuşmak için evinize geliyordum."

Bu, kunduracı İbn Hasd'dı. Miguel'in gayri-meşru kardeşi, yani Ömer'in amcasıydı. Ancak ilk kez aileden biri gibi konuşuyordu.

"Selamünaleyküm, Ömer bin Abdullah. Nalbant İbn Haritha az önce döndü. Bu sabah atlarını nallatmak için alıp götürmüşlerdi. Fazla bir şey duymamış ama yüzbaşının bakışlarından çok korkmuş. Hıristiyan askerlerinin bile ondan sanki Şeytan'mış gibi korktuklarını söyledi."

Juan, "O sefil Ubeydullah on beş köylüyü alıp kamplarına götürdü," dedi. "Kendi canını kurtarmak için neler söyleyeceğini tahmin ediyorum. Efendimiz, hemen eve dönün ve bu iş sona erene kadar kapılarınızı kilitleyin."

Ömer itiraz kabul etmez bir sesle, "Köyde kalacağım," dedi. "Ubeydullah'ın dönüp ne istediklerini bize bildirmesini bekleyeceğiz. Sonra gerekirse gidip, şu yüzbaşıyla bizzat kendim konuşacağım."

ON ÜÇ

Kızıl saçlı, sakalsız yüzbaşı atından inmemişti. Neden hâlâ atı üzerindeydi ki? Bu soru Ubeydullah'ın kafasını karıştırıyordu. Son elli yıldır malikâneleri ve insanları yönetmekle uğraştığı için sadece kitaplardan öğrenilmesi mümkün olmayan çok nadir bir deneyim ve bilgi kazanmıştı. İnsanların ruh hallerini çok iyi anlardı. Yüzbaşı'nın yaradanı tarafından lanetlenmiş olduğunu görüyordu. Bir asker için hiç de önemsiz olmayan boyu, aksi tabiatına uygun değildi. Kısa boylu ve şişmandı. On altı yaşından fazla olamazdı. Ubeydullah bu gerçeklerin, subayın askeri becerileriyle bile gizlenemeyeceğinden emindi.

Ubeydullah bunları bir kere görüp kafasına nakşettikten sonra, Hıristiyanların komutanı önünde dizleri üstüne çöktü. Bu kendini aşağılama gösterisi yanındaki köylülerin midesini bulandırmıştı. Ubeydullah onların tepkisine aldırış etmiyordu bile. Bu hareketiyle yüzbaşının kendisini uzun boylu hissetmesini sağlamıştı. Beni Hudeyl'in efendilerine yıllarca hizmet etmiş olması, kâhyaya şimdi başarmak istediği iş için son derece iyi bir eğitim vermişti.

Yüzbaşı genizden gelen bir sesle, "Ne istiyorsun?" diye sordu.

"Efendimiz, size bütün köyün bu öğleden sonra din değiştirmeye hazır olduğunu bildirmeye geldik. Ekselansların bir papaz göndermesi ve varlığınızla köyümüzü şereflendirmesi gerekiyor sadece."

İstek ilk başta bir sessizlikle karşılandı. Yüzbaşı âdeta cansızdı. Önünde diz çökmüş olan varlığa yarı aralık, lacivert gözleriyle baktı. Yüzbaşı on altı yaşına henüz girmişti, ama Yeniden Fetih'in gazilerinden biriydi. El-Pujarras'taki üç savaşta gösterdiği cesareti sebebiyle takdir edilmişti. Gözüpek vahşeti üstlerinin dikkatini çekmiş bulunuyordu.

"Neden?" diye sordu Ubeydullah'a.

"Anlayamadım, Ekselansları."

"Kutsal Roma Kilisesi'ne neden katılmak istiyorsunuz?"

Doğruyu yalandan ayırmakta pek de iyi bir ünü olmayan Ubeydullah, "Kurtuluşa götüren tek gerçek yol olduğu için," dedi.

"Yani, canınızı kurtarmanın tek yolu demek istiyorsun."

"Hayır, hayır, Ekselansları," diye sızlanmaya başladı yaşlı kâhya. "Biz Endülüslüler herhangi bir konuda kolay kolay karar veremeyiz. Bu, yüzlerce yıl her şeye kendileri karar veren hükümdarlar tarafından yönetilmemizin sonucudur. Önemli olan her konuda bizim adımıza onlar karar verirlerdi. Artık bizler de yavaş yavaş kendi fikirlerimize sahip ol-

maya başladık, ama eski alışkanlıklardan kurtulmak pek de kolay olmuyor. Şimdi kendimiz karar veriyoruz, ama ince eleyip sık..."

"Köyde kaç kişi yaşıyor?"

"Son sayıldığımızda iki binin üzerindeydik."

"Çok iyi. Teklifine en uygun cevabı düşüneceğim. Köyünüze dönüp kararımı bekleyebilirsiniz."

Ubeydullah tam kalkacakken Yüzbaşı bir soru daha sorunca, kâhya yine dizleri üstüne çöktü.

"Abenferid'in sarayında, üzerinde sizin dilinizde bazı saçmalıklar yazılı, gümüş zemin üzerinde mavi bir anahtar olan eski bir bayrağın hâlâ asılı olduğu doğru mu?"

"Evet, Ekselansları. İşbiliye Kralı'ndan İbn Ferid'in büyük atalarından birine armağandı. Üzerindeki Arapça yazıda, 'Allah'tan başka Fatih yoktur' yazar."

"Anahtar Batı'nın açılışını simgeliyordu, değil mi?"

"Bunu bilemem, Ekselansları."

"Öyle mi? Ben biliyorum ama. Başpiskopos onu kendi gözleriyle incelemek istiyor. Abenferid ailesine gidip sancağı alacağımı bildir. Şimdi gidebilirsin."

Ubeydullah ile köylüler gidince, hâlâ atı üzerinde olan yüzbaşı uzaktan kendisini dinleyen iki subayın yanına giderek, askerleri toplamalarını söyledi. Köye girilmeden önce onlarla konuşacaktı. Askerler toplanınca Yüzbaşı dostça ama otoriter bir sesle konuşmaya başladı.

"Hedefimiz çok basit. Bu köyü ve içindeki her şeyi yok edeceksiniz. Aldığım emir budur. Köyde altı-yedi yüz kadar eli silah tutabilecek erkek var. Fakat onlar da göstermelik, direnmeyeceklerdir. Bu hoş bir görev değil, ama biz askerler yufka yürekli ve nazik olmak üzere yetiştirilmedik. Başpiskopos Hazretleri'nin emirleri çok açıktır. Yarın sabah haritacılara, hazırladıkları yeni haritalarda el-Hudeyl'i silmeleri gerektiğini bildirmek istiyor. Anlaşıldı mı?"

"Hayır!" diye kalabalığın ortasından bir ses yükseldi.

"Öne çık, asker."

Elli yaşlarında, babası İbn Ferid'in sancağı altında savaşmış olan, uzun boylu, kır sakallı bir asker kalabalığın arasından sıyrılıp, yüzbaşının önünde durdu.

"Ne istiyorsun?"

"Ben bir keşişin torunu ve bir askerin oğluyum. Bu topraklarda çocukları ve analarını öldürmek ne zamandan beri Hıristiyan âdeti oldu? Size bu kol ve bu kılıcın asla bir çocuğu ya da bir kadını öldürmeyeceğini söylemek isterim. Bana ne isterseniz yapabilirsiniz!"

"Asker, senin el-Pujarras'da bizimle birlikte olmadığın anlaşılıyor."

"Ben el-Hama'daydım, yüzbaşım ve çok şey gördüm. Aynı şeyleri bir daha yaşamayacağım."

"O zaman kadınlarının askerlerimizin üzerlerine kızgın yağ döktüklerini de görmüşsündür. Ya verilen emri yerine getirirsin ya da sonucuna katlanırsın."

Asker inatçıydı.

"Yüzbaşım, herhangi bir direnme beklenmediğini siz söylediniz. Bizden neden masum insanları öldürmemizi istiyorsunuz? Neden?"

"Seni ihtiyar budala!" Yüzbaşı'nın gözleri alev alev yanıyordu. "Bu dünyada daha uzun kalmayacağın anlaşılıyor. Hayatlarımızı neden tehlikeye atalım ki?"

"Anlayamadım, Yüzbaşım."

"Eğer onların erkeklerini öldürürsek kadınları ve çocukları Hıristiyan olan her şeye karşı körü körüne nefret duyacaklardır. Anladın mı şimdi? Hayatlarını kurtarmak amacıyla din değiştirebilirler. Fakat bu zehir yine de içimize işlemiştir, bizi sürekli zehirleyen bir zehir! Her geçen gün çıkarılıp atılması biraz daha güç olacak bir zehir. Şimdi anladın mı?"

Yaşlı asker inanmamış gibi başını salladı, emirlere itaat etmeyeceği açıkça görülüyordu. Yüzbaşı doğal içgüdülerini frenledi. Savaşa girmeden hemen önce askerlerinin moral-lerini bozmak istemiyordu. İsyancıyı cezalandırmamaya karar verdi.

"Görevinden bağışlandın. Gırnata'ya gidip dönüşümüzü bekleyeceksin."

Yaşlı asker talihine inanamadı. Atların otladığı yere gidip atını çözdü.

Kamptan çıkarken, "Gidiyorum ama Gırnata'ya değil," diye söylendi. "Senin de lanet papazlarının da beni asla bulamayacakları bir yere gidiyorum."

Beni Hudeyl ailesinin evini saran duvarların bir tek girişi vardı ve o kapılar da sımsıkı kapatılmıştı. On santim kalınlığında masif ahşap, demirlerle güçlendirilmiş kapılar törenler içindi aslında. Bir kuşatmaya dayanmaları için yapılmış değillerdi. Ne köy, ne de ev, askeri önemi olan bir yer olarak görüldüğünden, daha önce hiç kapatılmış değildi. İbn Ferid ve ataları, emirlerindeki cengâver ve askerleri buradan ve öbür köylerden toplarlardı. Kapıların dışında toplanırlar ve krallığın başka yerlerindeki savaşlara giderlerdi.

Ubeydullah genç yüzbaşının mesajını getirince, Ömer acı acı gülümsedi. Ailesinden pek çok kişinin ölümüne sebep olan o gösterişli hareketlerden birini yapmanın zamanı değildi. Silahhane duvarında asılı olan mavi üzerine gümüş anahtarlı sancağın çıkartılıp, kapıların üzerine asılmasını emretti.

"Eğer istedikleri buysa, biz de almalarını kolaylaştıralım," dedi.

Birkaç yüz köylü, evin duvarları ardına sığınmışlardı. Bunlara bahçelerde yiyecek veriliyordu, üzerlerine çöken kötülüğün farkında olmayan çocuklar dış avluda oynuyorlardı. Yezid, evi hiç bu kadar kalabalık ve gürültülü görmüş değil-

di. Bir ara eğlenenlerin arasına katılmak istemiş, ama sonunda kuleye çıkmaya karar vermişti.

Herkes gibi Ubeydullah'a da eve sığınma hakkı verilmişti, ama o köye dönmeyi yeğlemişti. İçinden bir ses bu kadar uzun süredir hizmet ettiği aileden uzakta, kendi evinde daha güvenlikte olacağını söylüyordu. Oysa yanılıyordu. Daha köye doğru yürürken arkadaşlarının yüreklendirdiği bir süvari kılıcını çekti, hiçbir şeyden kuşkulanmayan Ubeydullah'ın üzerine yöneldi. Kâhyanın kaçacak vakti yoktu. Birkaç saniye sonra kesik başı toz toprak içinde yuvarlanıyordu.

Yezid babasının harmaniyesini çekiştiriyordu. Ömer cephaneliğin açılmasını, bütün erkek ve kadınlara silah dağıtılmasını emretmişti. Zübeyde çarpışmaları için ısrar etmişti. El-Hama'nın anısı beynine kazınmıştı.

"Neden hiçbir şey yapmadan önce bedenlerimizi kirletmelerini, sonra kılıçlarını kalplerimize saplamalarını bekleyecek misiz?"

Yezid ısrarla, "Baba! Baba!" diye sesleniyordu.

Ömer çocuğu kucaklayıp öptü. Bu beklenmedik sevgi gösterisi oğlanı sevindirmiş, ama öte yandan bir erkek gibi davranmaya çalıştığı için canı da sıkılmıştı.

"Ne var, oğlum?"

"Kuleye gelin. Hemen!"

Zübeyde felaketi sezmişti. Yezid'in babasıyla birlikte kuleye çıkmasını önledi.

"Senin yardımına ihtiyacım var, Yezid. Bu kılıç nasıl kullanılır?"

Bu oyalama işe yaramıştı. Ömer kuleye tek başına çıktı. Yukarı çıktıkça sessizlik artıyordu. Sonra kıyımı gördü. Evler kundaklanmıştı. Caminin olduğu yerin çevresindeki cesetleri görebiliyordu. Askerler işlerini henüz tamamlamamışlardı. Kaçmaya çalışanların ardından tepelere sürüyorlardı atlarını. Kulak kesilen Ömer kadınların çığlıklarını, köpeklerin

havlamalarını duyduğunu sandı. Ama çok geçmeden onlar da işitilmez oldu. Her taraf yanıyordu. Ölüm her yerde kol geziyordu. Bir büyütücü camla masanın üstündeki köy haritasına baktı. Ancak bu kadarına dayanamadı, cam elinden düşüp kırıldı. Ömer bin Abdullah gözlerini kuruladı.

Nöbet tutan iki uşağa, "Kırık camın kurtarıcısı olmaz," dedi. Uşaklar heykel gibi durmuşlar, acı içindeki efendilerine bakıyorlardı. Dillerinde asla söylenmeyecek olan teselli sözcükleri vardı.

Ömer, ağır ağır indi merdivenlerden. Kuleden her şeyi görmüştü. Artık kuşkuya yer yoktu. Yezid'in ablasına gitmesine izin vermediği için kendine lanetler yağdırıyordu. Büyük avluda kendisini ürkütücü bir sessizlik karşıladı. Çocuklar oyunu bırakmışlardı. Yemek de yenmiyordu artık. Demircinin kılıçları bilemesi dışında hiç ses duyulmuyordu. Hepsi köyün yandığını görmüşlerdi, yere oturmuşlar, alevlerin ufukta batmakta olan güneşe karışmasını seyrediyorlardı. Evleri, geçmişleri, arkadaşları, gelecekleri, her şeyleri yok edilmişti. Birden kuleden yükselen bir çığlık bu sessiz bekleyişi sona erdirdi.

"Hıristiyanlar kapıda!"

Herkes bir anda harekete geçti. Yaşlı kadınlar ve çocuklar müştemilatlara gönderildi. Ömer, Cüce'yi bir kenara çekti.

"Yezid'i al ve ambara saklan. Ne olursa olsun, gittiklerinden emin olmadan dışarı çıkmasına izin verme. Allah seni korusun."

Yezid anne babasından ayrılmak istemedi. Babasıyla tartıştı. Annesine yalvardı.

Demircinin kendisi için yaptığı kılıcı sallayarak, "Bakın, ben de sizin kadar kılıç kullanabilirim," dedi.

Sonunda oğlanı Cüce'yle gitmeye ikna eden, annesinin yalvarışları oldu. Yezid satranç takımını da yanına almakta ısrar etmişti. Onlar da gelince, Cüce, çocuğun elinden tutup

iç bahçeye götürdü. Bahçenin ilerisinde, duvarın hemen altında akla gelebilecek her tür ağaç, bitki ve yaseminlerin örttüğü küçük bir ahşap sıra vardı. Cüce sırayı kaldırınca, üstünde durduğu taş da kalktı.

"Haydi, aşağıya, küçükbey."

Yezid bir an duraksadı, dönüp eve baktı, ama Cüce kendisini dürtükleyince daracık merdivenden aşağı inmeye başladı. Aşçı da indi. Kapağı içeriden kapattıktan sonra onu izledi. Bu karanlık ambarlarda, köyü bir yıl besleyecek buğday ve pirinç bulunuyordu. Beklenmedik felaketlerde ya da kıtlık zamanlarında, el-Hudeyl'in acil durum stoklarıydı bunlar. Cüce bir mum yaktı. Yezid'in gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

Yukarıda herkes ve her şey, kapıları kırmak için koçbaşlarına yüklenen Hıristiyanları karşılamaya hazırdı. Kapılar kırılınca ilk asker öbeği içeri daldı. Bunlar öncülerdi, yüzbaşı başlarında değildi. Kısa zamanda bütün köyü yerle bir etmeleri ve malikâneye at sürerken hayvanların ayakları altında ezilen taze cesetler, askerlerin kendilerine gereğinden fazla güvenmesini sağlamıştı.

Birden sağ ve sol yanlarında harekete hazır bekleyen Mağribi atlılarını gördüler. Hıristiyanlar ön avludan dış avluya koşmak istedilerse de, yeterince atik davranamadılar. Ömer'le atlıları insanın kanını donduran çığlıklarla askerlerin üzerine sürdüler atlarını. Direnişe hazırlıklı olmayan Hıristiyanlar tepki göstermekte geciktiler. Teker teker atlarından düşürülüp öldürüldüler. Bu beklenmedik zafer, "Allahüekber!" nidalarıyla karşılandı.

Ölü askerler atlarına yüklendi ve hayvanlar kamçılanarak ön avlunun dışına gönderildiler. Bir sonraki saldırıya kadar çok beklemeleri gerekti ve çok geçmeden bunun sebebi anlaşıldı. Gırnata ordusu kapıdan üçer kişi yan yana geçebilmek için gediği genişletmeye çalışıyordu.

Ömer bir dahaki sefere işlerinin güçleşeceğini biliyordu. Kendi kendine, "Bu bizim sonumuz olacak," diye söylendi. "Artık tek görebildiğim, ölüm."

Bu düşünce aklından henüz geçmişti ki, tam erkekleşmemiş bir ses duydu: "Dinsizlere merhamet yok."

Bu, askerlerinin başındaki Yüzbaşı'ydı. Hıristiyanlar bu kere Mağribi saldırısını beklemeden atlarını doğruca onların üzerlerine sürdüler. Göğüs göğüse bir çarpışma başladı, avlu silah şakırtıları, çığlıklar, "Allahüekber" ve "Kutsal Bâkire adına" sesleriyle çınlıyordu. Dama yerleşmiş okçular kendi yandaşlarına bir zarar vermemek için arkebüzlerini kullanamıyorlardı. Mağribiler sayıca azınlıktaydılar, direnişleri çok geçmeden kana bulanmıştı.

Ömer atı yaralandığı için yere düşmüş, başını vurup sersemlemişti. Askerler kendisini sürükleyerek yüzbaşının önüne getirdiler. İki adam birbirlerine bakarlarken yüzbaşının gözleri nefretle parıldıyordu. Ömer serinkanlılıkla genç galibin yüzüne baktı.

Yüzbaşı, "Karşında Tanrı'mızın gazabını görüyorsun," dedi.

"Evet," dedi Ömer. "Köyümüz boşaltıldı. Kadın ve çocuklar kılıçtan geçirildi. Camilerimiz yakıldı. Senin gibi insanlar bana denizde birbirlerini yiyen balıkları hatırlatıyor. Bu topraklar bir daha asla refah yüzü görmeyecek. Gözlerinde gördüğüm kan bir gün sizleri de yok edecek. La ilahe illah Muhammedün Resullullah."

Yüzbaşı karşılık vermedi. Tutsağın iki yanındaki askerlere bakıp başını salladı. Askerlerin daha fazla teşvike ihtiyaçları yoktu. Ömer bin Abdullah diz çökmeye zorlandı. O sırada okçular yaylarını gerdiler. İki ok Ömer'in cellatlarının sırtlarına saplandı. Yüzbaşı, "Burasını yakın!" diye bağırdı. Sonra öbür iki askerin öne çıkmalarını emretti, ancak o sırada

Ömer düşen askerlerden birinin kılıcını kapmış, yeniden dövüşmeye başlamıştı.

Beni Hudeyl'in reisini ancak altı kişi yakalayabildi. Bu kere hemen başı kesildi ve bir mızrağın ucuna geçirildi. Baş ön avluda dolaştırıldıktan sonra dış avluya götürüldü. Çığlıklar ve inlemeler yükseldi, ardından öfkeli sesler ve kılıç şakırtıları duyuldu.

Ömer'in ölümünü gören bir okçu, koşup Zübeyde'ye haber vermişti. Gözlerinden yaşlar boşanan kadın bir kılıç kaptığı gibi avluda kendilerini savunanların yanına koştu.

Öbür kadınlara, "Gelin haydi! Bizi canlı ele geçiremeyecekler!" diye bağırdı.

Kadınlar Hıristiyanları şaşırtan bir cesaret gösteriyorlardı. Bunlar haklarında bir sürü hikâye dinledikleri, haremin şımartılmış, zayıf kadınları değillerdi. El-Hudeyl kadınlarına yardımcı olan, askerlerin bu şaşkınlığıydı. Yüzbaşının ordusundan en az yüz kişi eksiltmişlerdi. Fakat sonunda onlar da, ellerinde kılıçlar ve hançerlerle düştüler.

İki saatlik şiddetli çarpışmadan sonra bütün savunucular ölmüştü. Dokumacılar, hatipler, gerçek müminler, sahte peygamberler, kadınlar ve erkekler birlikte savaşmışlar; birbirlerinin gözleri önünde ölmüşlerdi. Marangoz Juan, İbn Hasd ve yaşlı şüpheci el-Zındık, Ömer'in ambarda saklanma önerisini reddetmişlerdi. Hayatlarında ilk kez ellerine kılıç almışlar, kıyımda can vermişlerdi.

Yüzbaşı bu kadar çok adam kaybetmesine öfkelenmişti. Evin yağmalanıp yakılmasını emretti. Kan sarhoşu olan adamları bir saat boyunca bir yağma cümbüşüne daldılar. Hamamlara saklanmış olan çocukların ya kafaları uçuruldu ya suda boğuldular. Sonra evi kundaklayıp, kamplarına döndüler.

İki yaveriyle arkada kalan yüzbaşı atından indi, bahçede oturup evin yanışını seyre koyuldu. Çizmelerini çıkartıp, ayaklarını bahçenin ortasından geçen dereye soktu.

"Suyu nasıl da severlerdi!"

Yeraltındaki Yezid daha fazla bekleyemedi. Çok uzun bir süredir yukarıdan ses gelmiyordu. Cüce, çocuğun beklemesi için ısrar ettiyse de Yezid kararlıydı.

Yaşlı adama, "Sen burada bekle, Cüce," diye fısıldadı. "Ben çıkıp ne olduğuna bakacağım, sonra yine geleceğim. N'olur, benimle gelme. Sadece birimiz çıkmalıyız. Eğer gelmeye kalkışırsan bağırırım."

Cüce yerinden kıpırdamamakta ısrar edince, Yezid sanki yorulmuş da yere oturacakmış gibi yaptı. Cüce'nin kolunu tutan eli gevşeyince, bir çırpınışta kendini kurtardı. Cüce harekete geçemeden merdivenden çıkmış, taşı geçebileceği kadar aralayıp dışarı süzülmüştü. Ayağa kalkıp çevresine bakındığında sadece cesetleri ve yanan evi gördü. Aklını kaçırmış gibiydi. Anne babasına seslenerek avluya doğru koşmaya başladı.

Yüzbaşı sesi duyunca irkilmişti. Yezid bahçede koşarken iki yaveri oğlanı yakaladılar.

"Bırakın beni! Annemle babamı görmek istiyorum!"

Yüzbaşı adamlarına, "Onu götürün," dedi. "Kilisemizin gücünü kendi gözleriyle görsün bakalım."

Yezid mızrağın ucunda babasının başını görünce, dizleri üstüne çöküp ağlamaya başladı. Alevlerin ve yanan cesetlerin kokusu nedeniyle daha ileri gidemediler. Askerler tutmasaydı, Yezid annesini bulmak için alevlerin içine dalacak, kavrulacaktı. Askerler çocuğu artık atına binmeye hazırlanan yüzbaşının önüne sürüklediler.

"Ee, çocuk, dinsizlere ne yaptığımızı gördün mü?" diye alaycı bir sesle sordu Yüzbaşı. Yezid tarif edilemez bir acıyla taş kesilmişçesine baktı adama.

"Dilini mi yuttun, çocuk?"

"Bir hançerim olmasını isterdim," dedi Yezid dalgın, mesafeli bir sesle. "Onu senin tam kalbine saplardım. Şimdi

yüzyıllar önce, bizlerin de size, sizin bize davrandığınız gibi davranmış olmamızı isterdim."

Yüzbaşı çocuğun bu sözlerinden etkilenmişti. Yezid'e gülümsedi, düşünceli bir tavırla arkadaşlarına baktı. Yaverleri onun tepkisine sevinmişlerdi. Çocuğu öldürmeyi içleri kaldırmıyordu.

"Gördünüz mü?" dedi Yüzbaşı. "Size daha bugün, sağ kalanların nefretinin bizi yok edecek zehir olduğunu söylememiş miydim?"

Yezid dinlemiyordu. Babasının başı kendisiyle konuşmaktaydı. 'Bizim yenik düşenlere davranışımızla gurur duyduğumuzu asla unutma, oğlum. Senin deden, yendiği şövalyeleri evimize yemeğe davet ederdi. Eğer onlar gibi olursak, bizi hiçbir şeyin kurtaramayacağını sakın unutma.'

'Hatırlayacağım, baba,' dedi Yezid.

"Ne dedin, çocuk?" diye sordu yüzbaşı.

"Bu akşam evimizde kalıp, konuğum olur musunuz?"

Yüzbaşı yaverlerine çok iyi bildikleri işareti verdi. Genelde emirlerini hemen yerine getirirlerdi, ama çocuğun da aklını kaçırdığı açıkça görülüyordu. Bu, soğukkanlılıkla işlenen bir cinayetten farksızdı. Bir an duraksadılar. Öfkeye kapılan yüzbaşı kılıcını çektiği gibi çocuğun kalbine sapladı. Yezid kollarını kavuşturmuş bir halde yere devrildi. Düştüğü yerde öldü, kaldı. Ağzından kan boşanırken, yüzünde hafif bir gülümseme vardı.

Yüzbaşı atına bindi, dönüp yaverlerine bakmadan kapıların arasından geçip uzaklaştı.

Gece bastırmıştı. Birkaç saat önce yanan bir uçurumu andıran gökyüzü artık lacivertti. Önce iki yıldız göründü, sonra hepsi birer ikişer göğü doldurmaya başladı. Alevler sönmüş, her yer karanlığa gömülmüştü. Bin yıl önce buralarda

ne ev, ne de içlerinde oturacak canlılar olduğu zamanlarda da böyleydi herhalde.

Gözleri dehşetten kaskatı kesilmiş Cüce yere oturmuş, kucağına aldığı Yezid'in cesedini iki yana sallarken, gözyaşları çocuğun yüzüne damlıyor, kanına karışıyordu.

"Nasıl oluyor da içlerinde bir tek ben hâlâ yaşıyorum?"

Durmadan aynı şeyi tekrarlıyordu. Ne zaman ve nasıl uyuyakaldığını, lanet şafağın ne zaman yeni bir günü müjdelediğini bilemedi.

İbn Basit birkaç yüz kişilik bir Hıristiyan taburunu el-Hudeyl'in dışında gördüğünü söylediğinden beri, hiç durmadan at koşturan Züheyr, kısrağını neredeyse çatlatacaktı. Yüzünde, gözlerinin kenarından dudaklarına kadar inen derin çizgiler belirmişti. Genellikle siyah ve parlak olan gözleri, derin çukurlarında renksiz ve donuktu âdeta. İki aydır savaşmak genç adamı ihtiyarlatmıştı. Züheyr atını dörtnala sürerken adamlarını değil, sadece ailesini ve evini düşünüyordu.

"Selamünaleyküm, Züheyr bin Ömer!" diye seslendi biri.

Züheyr atının dizginlerini çekti. Gelen Ebu Zaid'in ulak casusuydu.

"Acelem var, kardeşim."

"El-Hudeyl'e varmadan önce seni uyarmak istedim. Hiçbir şey kalmadı artık, Züheyr bin Ömer. Hıristiyanlar kafayı çekmişler, Gırnata'da önlerine çıkan herkese yaptıklarını anlatıyorlar."

Züheyr bakışlarını uzaklara çevirdi. "Gidip bir de ben göreyim."

On beş dakika sonra el-Zındık'ın mağarasına varmıştı. Yaşlı adamın orada olup korkularını gidereceğini umuyor, orada olması için dua ediyordu. Ama mağara boştu. El-Zındık'ın kâğıtları toplanmış, bağlanmış, düzenli bir şekilde istif edilmişti. Sanki bir daha dönmemek üzere gitmeye hazır-

lanmış gibi. Züheyr orada birkaç dakika soluklanıp, atına su verdi. Sonra yine yola düştü. Tepenin üzerine çıkınca, başını kaldırıp bildik yöne çevirdi. Şafağın soluk ışıkları kömürleşmiş kalıntıları aydınlatıyordu. Züheyr kendinden geçmişcesine yola devam etti. Uzaktan yıkıntıyı görünce ilk düşündüğü şey intikam olmuştu. "Onları bulup tek tek öldüreceğim. Allah'ın huzurunda kardeşimin başı üzerine yemin ediyorum, bunun intikamını almaya."

Avluya girerken babasının yere saplanmış bir mızrağın ucundaki başını gördü. Hemen atından atladı, mızrağı çıkardı, babasının başını dereye götürüp, kanlarını yıkadı. Sonra mezarlığa gidip çıplak elleriyle toprağı kazmaya koyuldu. O çılgın telaşı içinde iki adım ötesindeki küreği görmemişti bile. Babasını gömdükten sonra avluya döndü, kucağındaki Yezid'le birlikte iki yana sallanan Cüce'yi ancak o zaman gördü. Züheyr'in yüreği bir an yerinden fırlayacak gibi olmuştu. Yezid yaşıyor muydu? Sonra kardeşinin kanlar içindeki hareketsiz yüzünü gördü.

"Cüce! Cüce! Yaşıyor musun? Uyansana, be adam!"

Cüce gözlerini açtı. Kolları kucağındaki Yezid'in cesedi kadar kaskatı kesilmişti. Züheyr'i görünce ağlamaya koyuldu. Züheyr aşçıyı kucakladı, Yezid'in cesedini aldı. Kardeşinin yanaklarından öptü.

"Babamın başını gömdüm. Haydi, Yezid'i de yıkayıp gömelim."

Çocuğu büyük bir özenle soyup derede yıkadılar. Sonra götürüp aile mezarlığına gömdüler. Mezar taze kazılmış toprakla örtüldüğü anda, o dakikaya kadar insanüstü bir sakinlik göstermiş olan Züheyr daha fazla dayanamayıp, bağırmaya başladı. İçindeki sıkıntı boşanmış, gözyaşlarını salmıştı. Yezid'in mezarına yağmur yağıyordu sanki.

İki adam birbirlerini kucaklayarak, yeni mezarların yakınındaki üzeri otlarla kaplı tümseğe oturdular.

"Her şeyi bilmek istiyorum, Cüce. En küçük ayrıntısına kadar. Hatırlayabildiğin her şeyi anlat bana."

"Keşke ben ölseydim de Yezid yaşıyor olsaydı. Ben neden yaşıyorum ki?"

"Birinin kurtulmuş olduğuna sevindim. Bana olanları anlat."

Cüce anlatmaya başladı, Yezid'i elinden kaçırdığı yere gelene kadar hiç susmadı. Ama sözünün orasında ağlamaya, saçlarını yolmaya başladı. Züheyr adamın yüzünü okşadı.

"Biliyorum, biliyorum, geçti artık."

"En kötüsü sonrasıydı. Kapağı aralık bırakmıştı. Onu yakaladıklarını, soru sormaya başladıklarını duydum. Onun daha ilk baştan beri bizi öldürmeye kararlı olan o kötülükler prensi yüzbaşılarına verdiği cevapları duysaydın, onunla nasıl da gurur duyardın."

Cüce hikâyesini bitirince, Züheyr başını elleri arasına alıp, uzun bir süre öylece durdu.

"Burada her şey bitti artık. Mehtabımızı sonsuza kadar söndürdüler. Gidelim buradan. Buraları güvenli değil bizler için."

Cüce başını salladı.

"Ben bu köyde doğdum. Oğlum sizin sarayınızı savunurken burada öldü. Ben de burada ölmek istiyorum ve ölümümün uzak olmadığını biliyorum. Sen daha gençsin, ama benim artık yaşama isteğim kalmadı. Beni yalnız bırak, huzur içinde öleyim."

"Cüce, ben de burada doğdum. Fakat zaten yeterinden fazla insan öldü. Neden sayılarını biraz daha arttıralım? Ayrıca benim sana ihtiyacım var. Sadece senin başarabileceğin bir görev vereceğim sana."

"Burada olduğum sürece, senin hizmetindeyim."

"Seni kıyıya götürüp, Tanca'ya giden bir gemiye bindireceğim. Oradan Fez'e gidip kız kardeşimle İbn Davud'u bula-

caksın. Ben ona bir mektup yazacağım, sen de bilmek istediği her şeyi anlatırsın."

Bunu duyan Cüce yine ağlamaya başladı.

"Bana merhamet et, Züheyr bin Ömer. Hind Hanım'ın yüzüne nasıl bakabilirim? Hangi ağzımla ona Yezid'in öldüğünü söyleyebilirim? Beni ona göndermek zulüm olur. Bırakın beni, İşbiliye'deki Gülsüm Hanım'ın yanına gideyim. Fez'e siz gidip orada yaşamalısınız. Sizi bu yarımadada asla yaşatmazlar."

"Ben kız kardeşim Hind'i iyi tanırım. Onun kendini tanıdığından daha iyi. O sadece senin anlatacaklarını duymak isteyecektir, Cüce. Evden birinin yanında olmasına ihtiyaç duyacaktır. Aksi takdirde çıldırır. Beni Hudeyl için bu son iyiliği yapmaz mısın?"

Cüce yenildiğini anlamıştı.

"Babam mahzende her zaman birkaç kese altın sakladığını söylemişti. Onları da yanımıza alalım. Ben onları savaşlarımda kullanırım, sen de bir keseyle Fez'e gider, oraya yerleşirsin."

İçinde altın liralar olan beş deri keseyi bulduktan sonra, Züheyr atını eyerledi, Cüce'ye de bir at bulup kısacık bacaklarına uyması için üzengileri ayarladı. Evi ve köyü arkalarında bıraktıktan sonra sessizliği ilk bozan Züheyr oldu.

"Durup geriye bakmayalım, Cüce. Her şeyi eskiden olduğu gibi hatırlayalım."

Aşçı karşılık vermedi, el-Cezire kıyı şehrine gelene kadar da hiç konuşmadı. Hemen ertesi sabah denize açılacak bir gemide Cüce'ye yer ayırttılar. Biraz aradıktan sonra rahat bir han buldular; iki yataklı bir oda tuttular. Yatmaya hazırlanırken el-Hudeyl'deki evden ayrıldığından bu yana Cüce ilk kez ağzını açtı.

"O yangını, çığlıkları ve inlemeleri asla unutmayacağım. Ne de vahşiler kendisini öldürdükten sonra Yezid'in yü-

zündeki o bakışı. İşte o yüzden daha eski geçmişi hatırlayamıyorum."

"Biliyorum, ama ben sadece o geçmişi hatırlamak istiyorum."

Züheyr, Hind'e mektubunu yazmaya koyuldu. Don Alonso'yla yaptığı düelloyu ve korkunç sonuçlarını, köyün ve evin yok edildiğini anlatıp, kız kardeşine bir daha asla geri dönmemesi için yalvardı:

İbn Davud gibi ileri görüşlü, sana layık bir erkek bulduğun için çok talihlisin. Zamana karşı savaşımızı kaybedeceğimizi o çok önceden biliyordu sanırım. Sana bu mektubu getiren yaşlı adam, sağ kalmış olmanın suçuyla vicdan azabı çekiyor. Ona iyi bak.

Son birkaç gündür seni çok düşündüm. Aynı evde yaşarken birbirimizle daha fazla konuşmuş olmamızı isterdim. Sana bir yanımla bu yaşlı adamla Fez'e gelmek istediğimi itiraf edebilirim. Seni ve İbn Davud'u görmek için. Senin çocuk doğurmanı izlemek ve çocuklarının dayısı olmak için. Bu yarımadayı tutsak almış olan işkencelerden ve ölümlerden uzakta, yeni bir hayata başlayabilmek için. Ama bir yanım da bana silah arkadaşlarımı bu korkunç dehşetin içinde bırakamayacağımı söylüyor. Onlar bana güveniyorlar. Annem ve sen beni zayıf iradeli, her şeye hemen kanan, sertlik nedir bilmeyen biri olarak görürdünüz. Belki de haklıydınız, oysa artık çok değiştim. Başkaları bana bağımlı oldukları için artık bir maske takmak zorundayım, bu maske benim öyle bir parçam oldu ki, ben bile hangisi gerçek yüzüm, söyleyemiyorum.

Onlarca köyü kontrol altında tuttuğumuz ve Yeniden Fetih'ten önceki gibi yaşadığımız el-Pujarras'a döneceğim. Tanısan çok seveceğin Ebu Zaid el-Maari adında yaşlı bir adam bizi buralarda fazla yaşatmayacaklarına inanıyor. Onların istediğinin ruhlarımızın din değiştirmesi değil, servetlerimiz olduğunu söylüyor. Ve topraklarımızı elimizden almalarının tek yolu da, bizi sonsuza kadar buralardan söküp atmaktır. Eğer o haklıysa, ne yaparsak yapalım

yok olmaya mahkûmuz demektir. Bu arada savaşmaya devam edeceğiz. Sana bizim el-Zındık'ın bütün kâğıtlarını gönderiyorum. Onlara iyi bak ve içerikleri hakkında İbn Davud'un ne düşündüğünü bana bildir.

Eğer bana ulaşmak istiyorsa, ki ilk çocuğunun doğumunu mutlaka bildirmeni istiyorum, bunun en iyi yolu Gırnata'daki amcamıza bir haber göndermektir. Bir şey daha var, Hind. Şu andan başlayarak ölene dek, ölü kardeşim ve anne babamız için her gün ağlayacağımı biliyorum. Taktığım hiçbir maske bunu değiştiremez.

Ağabeyin,
Züheyr.

Cüce iki saatten fazla uyuyamamıştı. Şafak sökerken kalktı, abdest almaya gitti. Döndüğünde Züheyr yatakta oturmuş, pencereden giren sabah ışığına bakıyordu.

"Selamünaleyküm, dostum."

Cüce dehşetle baktı karşısındaki gence. Züheyr'in saçları bir gece içinde bembeyaz kesilmişti. O konuda hiç konuşmadılar. Züheyr, Cüce'nin eşyaları arasında Yezid'in satranç takımını görmüştü.

"Zübeyde Hanım'ı bulmak için gittiğinde, onları bana bırakmıştı." Cüce ağlamaya başladı. "Hind Hanım çocukları için ister diye düşündüm."

Züheyr ağlamamak için dudaklarını ısırarak gülümsedi.

Cüce bir saat sonra gemiye binmişti, Züheyr de kıyıdan ona el sallıyordu.

Cüce o yaşlı sesiyle, "Allah seni korusun, Züheyr el-Fahl!" diye bağırdı.

"Hiç korumaz ki," diye mırıldandı Züheyr.

SON SÖZ

El-Hudeyl fatihi yirmi yıl sonra, artık gücünün doruğunda, İspanya Katolik Krallığı'nın en deneyimli askeri önderlerinden biri olarak ülkesinden binlerce mil uzakta yabancı bir kıyıda, savaş gemisinden iniyordu. Kendisine saf gümüş, iki miğfer hediye edilmiş olmasına rağmen, başına hiç değiştirmediği eski miğferini geçirdi. Artık kızıllığı pek çok müstehcen şakanın konusu olan bir de sakalı vardı. Her ikisi de artık yüzbaşı olan iki eski yaveri bu seferde yanındaydılar.

Keşif kolu sık ormanlar ve bataklıklar arasında haftalarca yol aldı. Yüzbaşı hedefine eriştiğinde, kendisini yerel hükümdarın alışılmadık renklerde giysiler giymiş olan elçileri

karşıladı. Karşılıklı armağanlar verildi, Yüzbaşı daha sonra hükümdarın sarayına götürüldü.

Şehir su üzerine inşa edilmişti. Yüzbaşı böyle bir şeyin olabileceğini rüyalarında bile göremezdi. Tekneler halkı şehrin bir yanından, öte yanına taşıyordu.

Kendilerini taşıyan tekne sarayın rıhtımına bağlanırken yaverini sınamak için, "Bu harikûlade yerin adını biliyor musun?" diye sordu.

"Şehrin adı Tenochtitlan, kralı ise Moctezuma."

"Burasının yapımına büyük servet harcanmış," dedi Yüzbaşı.

"Bunlar çok zengin bir millet, Yüzbaşı Cortes."

Yüzbaşı gülümsedi.

Nar, ilk çağlardan beri İspanyol yarımadasının en güneyindeki Endülüs bölgesinin simgesidir. Öyle ki Elhamra Sarayı'nı, Generelife Bahçeleri'ni, bir zamanlar Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin barış içinde yaşadığı Albayzin'i bugün bile hâlâ nar ağaçları gölgeler. Onun için, 2 Ocak 1492'de Kraliçe İsabel'in askerleri Müslüman Gırnata'yı ele geçirip Yeniden Fetih'i tamamlayınca bu kıyımın yasını herhalde en çok nar ağaçları tutmuştur.

Eğer ayakta kalsaydı insanlık tarihine apayrı bir melezlik olarak renk katması, insani kültürün tadına doyulmaz ve 'esmer' bir Avrupalılık haline dönüşmesi muhtemel olan o Endülüs'ten şimdi geriye kalan, üç büyük dinin kardeşçe ve birarada yaşamasının simgesi olan, 'birin içindeki çokluğu' anlatan narlardır...

Ve Tarık Ali, esas olarak Batı Hıristiyanlığı ile İslam dünyası arasındaki uzun süreli karşılaşmayı işlediği dörtlemesinin ilk kitabı olan bu romanı niçin kaleme aldığını şu sözlerle anlatır:

"Körfez Savaşı'nın patlak verdiği yıldı. Amerikan, İngiliz ve Fransız uçakları Bağdat'ı bombalarken Batılılar savaşı bir video oyunu gibi seyrediyorlardı... Beni en çok kızdıran şey de bir İngiliz televizyon spikerinin bu olayı haklı göstermek için, Arapların siyasal kültürü yoktur, demesiydi. Ben de buna tepki olarak, İslam kültürünü ve tarihini araştırmaya karar verdim; ilk olarak da bu romanı, on beşinci yüzyıldaki İspanya'da İslam'ın Avrupa dünyasından nasıl silindiğini yazdım..."

agora kitaplığı • 258
ISBN 978-605-103-054-8
çağdaş dünya edebiyatı • 25
www.agorakitapligi.com